

**Journal of
Humanities and Tourism
Research**

Year : 2022
Volume : 12
Issue : 2

ISSN: 2717-7092

JoHUT

Journal of Humanities and Tourism Research

ISSN: 2717-7092

Cilt: 12

Sayı: 2

2022

Vol.12

No.2

<http://johut.karabuk.edu.tr/>

DERGİ HAKKINDA

Journal of Humanities and Tourism Research (JoHUT) açık erişimli, hakemli, yılda dört kere Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında yayımlanan bilimsel bir dergidir. Karabük Üniversitesi yayını olan dergi 2010 yılından beri yayımlanmaktadır. 2020 yılı 10 cilt itibarıyla eski adı Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Karabük University Journal of Institute of Social Sciences / JOISS) olan derginin adı Journal of Humanities and Tourism Research olarak değiştirilmiştir. JoHUT uluslararası bir dergi olup uluslararası endekslerde taranmaktadır. Beşeri bilimler ve turizm alanında yapılan araştırmaları yayımlama ve bilim insanlarının hizmetine sunmayı amaçlayan JoHUT, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayın yapmaktadır.

ABOUT THE JOURNAL

The Journal of Humanities and Tourism Research (JoHUT) is an open-access, refereed scientific journal published quarterly in March, June, September and December. The Journal, which is a periodical of Karabük University, has been published since 2010. Starting from the 10th volume of 2020, the Journal has changed its name from Karabük University Journal of Institute of Social Sciences (JOISS) to Journal of Humanities and Tourism Research. JoHUT is an international journal and indexed internationally. JoHUT, which aims to distribute research in humanities and tourism for the service of scientists, publishes manuscripts in Turkish and English.

EDITOR

Prof. Dr. Nuray TÜRKER nturker@karabuk.edu.tr

EDİTÖR YARDIMCILARI / ASSOCIATE EDITORS

Assoc. Prof. Dr. Cenk Murat KOÇOĞLU cmkocoglu@karabuk.edu.tr

Assoc. Prof. Dr. Önder DENİZ (Uşak University) onder.deniz@hotmail.com.tr

GÜZEL SANATLAR BÖLÜM EDİTÖRÜ / SECTION EDITOR OF FINE ARTS

Dr. Muhammet BİLGEN mbilgen@kastamonu.edu.tr

YAYIN KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Faruk ALAEDDİNOĞLU (Van Yüzüncü Yıl University)

Prof. Dr. Rainer M. CZICHON (Uşak University)

Prof. Dr. Dilşen İnce ERDOĞAN (Aydın Adnan Menderes University)

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ (İstanbul Gelişim University)

Prof. Dr. Ilze IVANOVA (University of Latvia/Latvia)

Prof. Dr. Iveta KOVALCIKOVA (University of Presov/Slovakia)

Prof. Dr. Karl KUNST (Vienna Institute for Archeological Science/Austria)

Prof. Dr. Voon Chin PHUA (Gettysburg College/USA)

Prof. Dr. Dirk WICKE (Goethe University/Germany)

Assoc. Prof. Dr. Eka DEVIDZE (European University/Georgia)

Dr. Maria PRODROMOU (European University/Cyprus)

DİL EDİTÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Jesse E. SHIRCLIFF

Printing Assistants

Mehmet UÇAR - R.A İbrahim YILMAZ

The journal was previously entitled as Karabuk University Journal of the Institute of Social Sciences

Derginin önceki ismi: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal of Humanities and Tourism Research is indexed in;

DRJI, Türk Eğitim İndeksi, SOBIAD, CiteFactor, ESJI, İSAM, ResearchBib, UDL EDGE, Bilgindex, ROOTINDEXING, Türkiye Turizm Dizini, ROAD, Crossref, CABI, EBSCO

Journal of Humanities and Tourism Research aşağıdaki indekslerde taranmaktadır;

DRJI, Türk Eğitim İndeksi, SOBIAD, Cite Factor, ESJI, İSAM, ResearchBib, UDL EDGE, Bilgindex, ROOTINDEXING, Türkiye Turizm Dizini, ROAD, Crossref, CABI, EBSCO

Journal of Humanities and Tourism Research

ISSN: 2717-7092

Cilt: 12

Sayı: 2

2022

Vol.12

No.2

<http://johut.karabuk.edu.tr/>

İçindekiler / Contents

Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan İli Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO) Sınırlayan Engellerin Analizi

Analysis of Barriers Limiting Community Capacity Building (CCB) in Ardahan Province Tourism with Interpretive Structural Modeling (ISM)

Kuttusi ZORLU, Volkan DEDE, Selim ERASLAN 235-251

Turizm Türlerinin Kelime Bulutu İle Analiz Edilmesi: Karakoçan İlçesi Örneği

Analysis of Tourism Types with the Word Cloud: Case of Karakocan District

Zeki GÜRBÜZ, Özgür ÖZER 252-264

Kültür Turistlerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Cinsiyete Göre Farklılıkları: Safranbolu Üzerinde Bir Araştırma

The Differences in the Sustainable Consumption Behaviors of Cultural Tourists by Gender: A Research on Safranbolu

Ömer SARAÇ 265-283

Çağdaş Tasarımda Optik Yanılsamalar ve SHIGEO FUKUDA Örneği

Optical Illusions in Contemporary Design and the Example of SHIGEO FUKUDA

Köksal BİLİRDÖNMEZ 284-299

Öğrencilerin Kariyerleri ile İlgili Karar Verme Süreçlerinde Kariyer Günleri Etkinliklerinin Rolü: Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği

The Role of Career Days in Students' Career Decision Making Process: The Example of Atatürk University Faculty of Tourism

Zennübe IŞIK, Mehmet Fatih IŞIK, Leyla TOKGÖZ 300-316

Türk Turizm İşletmelerinde Likidite ve Kârlılık Liquidity and Profitability in Turkish Tourism Corporations Seda SÜER	317-331
Sinop ile İlgili Turizm Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation on Tourism Studies Related to Sinop Gülay EKREN	332-346
Turizm Fakültesinde Eğitim Alan Öğrencilerin Çevresel Tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” Bağlamında Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği The Evaluation of the Environmental Attitudes of Students Studying at Tourism Faculties in the Context of the “New Environmental Paradigm”: The Case of Eskişehir Duran CANKÜL, Sıla KARACAOĞLU	347-363
Cemil Meriç ve Kemal Tahir’in Eserlerinde Toplumsal Değişme Social Change in the Works of Cemil Meriç and Kemal Tahir Y. Sinan ZAVALSIZ, Ayça GÜLÜNAY	364-378
Yerel Paydaşlar Tarafından İzmir-Karaburun, Mordoğan Beldesinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirmesi Evaluation of İzmir-Karaburun, Mordoğan Village by Local Stakeholders in Terms of Rural Tourism Meltem MERKEZ, Hasan YILMAZ	379-390
Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi The Female Image in the Contemporary Art Serkan İLDEN, Seda KADAKÇI	391-404
COVID-19 Pandemi Sürecinde Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Tutumları Attitudes of Consumers to Functional Foods During the COVID-19 Pandemic Period Esra MANKAN, Burak Kaan CEBECİ	405-416
Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarından Karagöz Sanatının Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi Evaluation of Karagöz Art, an Intangible Cultural Heritage within the Context of Tourism Makbule CİVELEK	417-439

Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan İli Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO) Sınırlayan Engellerin Analizi

Analysis of Barriers Limiting Community Capacity Building (CCB) in Ardahan Province Tourism with Interpretive Structural Modeling (ISM)

Kuttusi ZORLU¹, Volkan DEDE², Selim ERASLAN³

^{1,2}Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ardahan
³Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Gümüşhane.

ORCID:

K.Z.: 0000-0001-8924-6549.
V.D.: 0000-0003-4523-1390.
S.E.: 0000-0002-7574-6961.

Corresponding Author:

Kuttusi ZORLU

Email:

kuttusizorlu@ardahan.edu.tr

Citation: Zorlu, K., Dede, V., Eraslan, S. (2022). Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan İli Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO) Sınırlayan Engellerin Analizi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2):235-251.

Submitted: 18.11.2021

Accepted: 09.12.2021

Özet

Bu çalışmada, Ardahan ili turizm gelişiminde topluluk kapasitesi oluşturulmayı (TKO) sınırlayan engellerin belirlenerek, modellenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla saha çalışmaları, uzman görüşleri ve kapsamlı literatür incelemesiyle, Ardahan ilinde TKO'yu sınırlayan 15 engel tespit edilmiştir. Bu engeller arasındaki karmaşık nedensel ilişkileri açıklamak için YYM (Yapısal Yorumlayıcı Modelleme) kullanılarak bir çerçeve geliştirilmiştir. YYM sonuçlarına göre; E3 (Eğitim eksikliği), E7 (Devlet desteğinin olmaması), E8 (Mali kaynak eksikliği), E10 (Turizmde yerel lider eksikliği) ve E15 (Turizm uzmanlığının olmaması)'in Ardahan ilinde TKO'yu sınırlayan en temel engeller olduğu saptanmıştır. Söz konusu engellerin yüksek itici güce sahip olması diğer engellerin oluşumunda da önemli bir paya sahip olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu engeller üzerinde yapılacak olası bir iyileştirme diğer engellerin de azalmasına neden olacaktır. Araştırmada önerilen metodolojik çerçevenin ve bulguların, teorik bağlamda turizmde TKO literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Pratik anlamda ise paydaşlara, Ardahan ilinde turizm gelişiminin planlanması ve yönetilmesine dolaylı olarak katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Topluluk Kapasitesi Oluşturma, Ardahan, YYM, Turizm Gelişimi.

Abstract

In this study, it is aimed to determine, modelling and evaluate the barriers that limit community capacity building (CCB) in tourism development in Ardahan province. For this purpose, were identified with field studies, expert opinions and extensive literature review, 15 barriers limiting CCB in Ardahan province. A framework has been developed using ISM (Structural Interpretive Modeling) to explain the complex causal relationships between these barriers. According to ISM results; E3 (Lack of Education), E7 (Lack of StateSupport), E8 (Lack of Financial Resources), E10 (Lack of Local Leaders in Tourism) and E15 (Lack of Tourism Expertise) were found to be the main barriers limiting CCB in Ardahan province. The fact that these barriers have a high driving power means that they have an important share in the formation of other barriers. For this reason, a possible improvement on these barriers will cause a decrease in other barriers. It is thought that the

methodological framework and findings proposed in there search will make an important contribution to the CCB literature in tourism in a theoretical context. In practical terms, it is thought that it will indirectly contribute to the stakeholders in the planning and management of tourism development in Ardahan.

Keywords: Community Capacity Building, Ardahan, ISM, Tourism Development.

1. GİRİŞ

Turizm, birçok topluluk tarafından yerel kalkınmayı teşvik etmek için kullanılan bir kalkınma aracı olarak görülmektedir (Aref, 2011). Fakat geçimlik ekonomilerin hâkim olduğu, gelişmekte olan ülkelerin dağlık ve uzak kırsal alanlarında, turizm gelişiminde çeşitli zorluklar yaşanmaktadır (Sood vd., 2017). Söz konusu alanlarda, topluluk kapasitesi oluşturmanın (bundan sonra TKO olarak anılacaktır), turizm gelişim sürecinin önemli bir bileşeni olduğu belirtilmektedir (Aref ve Redzuan, 2009; Moscardo, 2008; Wu ve Tsai, 2016). TKO, topluluk sakinlerinin turizm faaliyetlerine katılım kapasitesi olarak görülmektedir (Aref, 2011). Başka bir deyişle, TKO'da, turizmde politika oluşturma ve kaynakların nasıl yönetileceğine ilişkin kararlara yerel katılımın teşvik edilmesi söz konusudur (Laverack ve Thangphet, 2009; Moscardo, 2008). Bu anlamda TKO, özellikle kırsal alanlardaki sürdürülebilir turizmde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Timothy ve Tosun, 2003). Bu nedenle sosyo-ekonomik yenilenme ve toplumsal bir katılım için strateji olarak görülen turizm gelişiminden ziyade topluluk kapasitesi geliştirilmesine odaklanılmalıdır (Wu ve Tsai, 2016). Bununla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde TKO uygulamalarında çeşitli engellerle karşılaşmaktadır (Moscardo, 2008). Engeller arasında, sivil toplum kurumları, topluluk liderliği, bilgi, kaynak, ağ oluşturma ve devlet desteği eksikliği sayılabilir (Aref, 2011; Koutra ve Edwards, 2012; Wu ve Tsai, 2016). Öte yandan, yerel ve/veya ulusal hükümetler, bilgi ve uzmanlık eksiklikleri nedeniyle, genellikle toplulukları turizm planlamasına dahil etmenin önemini kavramakta yetersiz kalmaktadırlar (Koutra ve Edwards, 2012). Turizm gelişimi için TKO'da karşılaşılan engelleri anlamının önemli olduğu ve bunun da bireylerin, toplulukların ve kuruluşların turizm politikası oluşturma sürecini daha etkin bir şekilde yürütebilmesine katkı sağladığı bilinmektedir (Aref, 2011). Bu bağlamda mevcut çalışmada, Ardahan ilinde turizm gelişiminde karşılaşılan TKO engellerinin modellenmesi ve analiz edilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Ardahan ilinin seçilmesinin iki gerekçesi mevcuttur: (1) Ardahan ilinin, sürekli göç vermesi ve birçok sosyo-ekonomik göstergeler bakımından ülke ortalamalarının altında yer alması (Akbulak, 2016; SEGE, 2017). (2) Diğer coğrafi faktörler göz ardı edildiğinde, ilin turizme arz oluşturabilecek önemli doğal ve kültürel peyzaj değerlerine sahip olması fakat topluluk kapasitesinin, söz konusu değerleri turizmle kalkınma düzeyinde kullanamamasıdır. Literatürde turizmin çeşitli alt araştırma konularının Ardahan ili özelinde uygulandığı birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalara; gastronomi turizmi (Çimen, 2016; Özbay vd., 2020), kırsal turizm (Akbulak, 2016), destinasyon markalama (Kılıç, 2020), ekoturizm (Apalı, 2015), turizm algısı (Ayaz ve Parlak, 2019) ve kış turizmi (Akkuş ve Güçtemur, 2021) gibi konularda yapılan çalışmalar örnek gösterilebilir. Söz konusu çalışmalara rağmen turizmde TKO'nun önündeki engelleri analiz eden herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda mevcut çalışmanın, Ardahan ili turizm gelişiminde TKO'nun önündeki engellere dikkat çekerek literatüre önemli bir katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca araştırmanın, turizm gelişiminde TKO'nun öneminin anlaşılmasına ve politika belirleyicileri için bir farkındalık oluşturmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Topluluk Kapasitesi Oluşturma (TKO) ve Turizm

Günümüzde kullanılan "kapasite oluşturma" teriminin kökeni teknik yardım ve kalkınma alanında iş birliğiyle ilgilidir (Aref, 2011). Kapasite geliştirme temel olarak bireylerin, organizasyonların veya toplumların belirli bir süre içinde gelişim önceliklerini karşılama becerisini ifade eder (Hilderbrand ve Grindle, 1994). Topluluk kapasitesi oluşturma (TKO) kavramı, insanların ve toplumların, sosyo-ekonomik ve çevresel bağlam koşullarının belirleyici faktör ve göstergeleri ile ilişkili işleri yapabilme yeteneği olarak tanımlanabilir (Aref ve Redzuan, 2009). Başka bir deyişle topluluk kapasitesi, 'bir yörenin beşerî ve sosyal sermayesi ile o yörenin sahip olduğu farklı kaynak yapıları arasındaki etkileşimi konu edinen toplumsal bir paradigmadır' (Yılmaz ve Çalışkan, 2015: 6586). TKG'nin güçlendirilmesi toplulukları güçlendirir, onlara olumlu değişimi etkileme ve zorlukları iyileştirmek için kullanılacak bilgi ve beceriler kazandırır (Ghaderi vd., 2018).

Turizm gelişiminde TKG ise, topluluklardaki insanların turizm faaliyetlerine katılma kapasitesi olarak tanımlanabilir (Aref ve Redzuan, 2009). Turizmde kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınmanın gerekli bir koşulu olarak görülmekte, özellikle kırsal alanlardaki sürdürülebilir turizmde potansiyel olarak önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Timothy ve Tosun, 2003). Moscardo (2008)'ya göre turizm için kapasite geliştirme, planlama, bilgi ve farkındalığı artırma ile planların uygulanması gibi çeşitli bileşenleri içermektedir.

TKO konusu çeşitli disiplinler açısından özellikle sağlık, eğitim ve tarım olmak üzere diğer kalkınma alanlarında yaygın olarak incelenmiştir. Kavrama, turizm literatüründe de (Aref, 2011; Aref vd., 2009; Aref ve Redzuan, 2009b; Bourke ve Luloff, 1996; Ghaderi vd., 2018; Laverack ve Thangphet, 2009; Moscardo, 2008; Yılmaz ve Çalışkan, 2015) artan bir ilgi söz konusudur. Bununla birlikte yerel topluluklarda TKG potansiyeline rağmen, kullanımının önünde bir dizi engeller mevcuttur ve turizm geliştirme planlamasında bu engellerin ele alınması gerekmektedir (Aref, 2011). Örneğin Aref (2011) yaptığı çalışmada, İran Şiraz kentinde turizm gelişiminin önündeki TKO engellerini bireysel, organizasyonel ve topluluk olmak üzere 3 ve çeşitli 8 alt düzeye ayırarak analiz etmiş ve en önemli düzeyin organizasyonel, en düşük ise bireysel düzey olduğunu saptamıştır. Bütün alt düzey engeller içerisinde ise bireysel düzey grubuna ait olan bilgi ve beceri eksikliği engelleri en yüksek değere sahip engel olmuştur. Daha sonra ise sırasıyla; kaynak hareketliliği, dış destek ve topluluk liderliği eksikliği engelleri gelmektedir. Yapılan bir başka çalışmada Moscardo (2005), çevre (peripheral) ülkelere ait 40 vaka çalışmasını analiz ederek turizm gelişimindeki zorluklar ve başarıları değerlendirmiştir. Söz konusu ülkelerde TKO açısından turizm eğitiminin en yaygın sorunlardan biri olduğu görülmüştür. Ayrıca kırsal turizm gelişiminde etkili bir turizm liderliğinin; turizm hakkında bilgi, heves, güçlü topluluk ağları ve turizm kararlarına geniş bir yelpazedeki insanları dahil etme yeteneği ile bağlantılı olduğunu saptamıştır (Moscardo, 2005). Aref vd., (2009) İran Şiraz'da turizm gelişiminde TKO için topluluk liderliği düzeyini ölçmek için altı gösterge kullanmışlardır. Analiz bulgularında; turizm geliştirme çabalarında aktif olarak yer alma ile turizm paydaşlarının katılımını teşvik etme ve destekleme en önemli liderlik düzeyleri olarak saptanmıştır. Yukarıda ele alınan TKO literatürüne dayanarak, Ardahan ili turizmde belirlenen TKO engelleri ve bu engeller arasındaki nedensel ilişkilerin analiz edilmesinin önemli olduğu görülmüştür. Nitekim Aref, (2011) turizm gelişiminde TKO engellerinin ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

2.2. Yorumlayıcı Yapısal Model (YYM)

Yorumlayıcı yapısal modelleme (Interpretive Structural Modeling-ISM) veya kısaca YYM, ilk olarak Warfield (1974) tarafından, karmaşık sosyo-ekonomik sistemlerle ilgili sorunları analiz etmek için geliştirilmiş etkili bir modelleme yöntemidir (Aiwerioghene vd., 2021). YYM, birden

fazla faktöre ve kritere sahip belirsiz ve karmaşık sistem modellerini grafiksel, kolay anlaşılır, açık ve görünür modellere dönüştürmek için kullanılmaktadır (Ansari vd., 2013). Başka bir deyişle, YYM’de temel fikir, uzman bilgisi ve pratik deneyim kullanarak karmaşık bir sistemi birkaç değişkene (alt sistemlere) ayırmaktır (Khan ve Rahman, 2015). YYM metodolojisi yorumlayıcıdır; çünkü değişkenlerin birbirleriyle ilişkilendirme kararı bir grup tarafından belirlenir. Ayrıca ilişki temelinde, karmaşık değişkenler kümesinden genel bir yapı çıkarıldığı içinde yapısaldir (Faisal, 2010). Bu yöntem, çok yönlü konuları organize etmek için üç modelleme dilini; diğer bir deyişle kelimeler, diagraflar ve ayrık matematiği birleştirmektedir (Ansari vd., 2013). YYM analizinin nihai çıktısı, ‘sistem değişkenlerini temsil eden düğüm noktalarından ve bu değişkenler arası ilişkilerin yönlerini temsil eden bağlantıları’ (Çakırlı vd., 2020) diğer bir ifadeyle diagraf geliştirmektir (Bakhtari vd., 2021).

Literatürde YYM metodolojisi, araştırmacılar tarafından birçok farklı alanda kullanılmıştır. Söz konusu alanlar; atık yönetimi ve geri dönüşüm (Chauhan vd., 2018), enerji (Ansari vd., 2013), inşaat (Shrivastava ve Singla, 2020), Endüstri 4.0 (Bakhtari vd., 2021; Karadayı Usta, 2019), kurumsal kaynak planlama (Çakırlı vd., 2020), tedarik ve lojistik (Ali vd., 2018; Çalışkan, 2020; Faisal, 2010; Govindan vd., 2012; Ünlü ve Tosun, 2018), imalat ve depolama (Chandramowli vd., 2011; Malek ve Desai, 2019), emeklilik planlama (Kumar vd., 2019), çevre yönetimi (Yang ve Zhang, 2017) ve e-ticaret (Valmohammadi ve Dashti, 2016) gibi. Turizm alanında ise YYM, bazı araştırmacılar (Aiwerioghene vd., 2021; Sadeh ve Garkaz, 2019; Yadav vd., 2018) tarafından kullanılmıştır. Fakat literatürde YYM’nin turizmde TKO özelinde kullanımına rastlanılmamıştır. Bu anlamda mevcut araştırmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Araştırma Sahası (Ardahan İli)

Araştırmada saha olarak Ardahan ili seçilmiştir. Ardahan, Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kısmında yer alan ve Gürcistan’a sınırı olan bir ilimizdir (Şekil 1). İlin sahip olduğu fiziki coğrafya şartlarının (Topografya ve iklim), beşerî coğrafyasını (Yerleşme, ulaşım ve ekonomik faaliyetler vb.) önemli ölçüde etkilediği bilinmektedir. Söz konusu etkiler genellikle olumsuz yönde olmuştur.

- $X = i$ ve j değişkenleri birbirlerini etkilemektedir (çift yönlü ilişki),
- $O = i$ ve j değişkenleri birbirini etkilememektedir.

4. Aşama: Bir önceki adımda geliştirilen YKEM'den yararlanılarak başlangıç erişilebilirlik matrisi (BEM) oluşturulmaktadır. Daha sonra ise elde edilen matris geçişlilik açısından incelendikten sonra, nihai erişilebilirlik matrisi (NEM) geliştirilir. YKEM öğelerinin yani ikili öğelerin, 1 ve 0 ile değiştirilmesi aşağıdaki kurallar uygulanarak yapılmaktadır:

- YKEM'deki (i, j) değeri V ise erişilebilirlik matrisindeki (i, j) değeri 1 olur ve (j, i) değeri 0 olur,
- YKEM'deki (i, j) değeri A ise erişilebilirlik matrisindeki (i, j) değeri 0 olur ve (j, i) değeri 1 olur,
- YKEM'deki (i, j) değeri X ise erişilebilirlik matrisindeki (i, j) değeri 1 olur ve (j, i) değeri de 1 olur,
- YKEM'deki (i, j) değeri O ise erişilebilirlik matrisindeki (i, j) değeri 0 olur ve (j, i) değeri de 0 olur (Yadav vd., 2018; Ünlü ve Tosun, 2018).

5. Aşama: Bir önceki aşamada elde edilen NEM'in çeşitli seviyelere bölünmesi ve konik matrisinin geliştirilmesi işlemleri gerçekleştirilir.

6. Aşama: Elde edilen konik matris temelinde yönlendirilmiş grafiğin veya diagrafin geliştirilmesi. İlk diagrafa, geçişlilik kuralları da dahil edilmektedir.

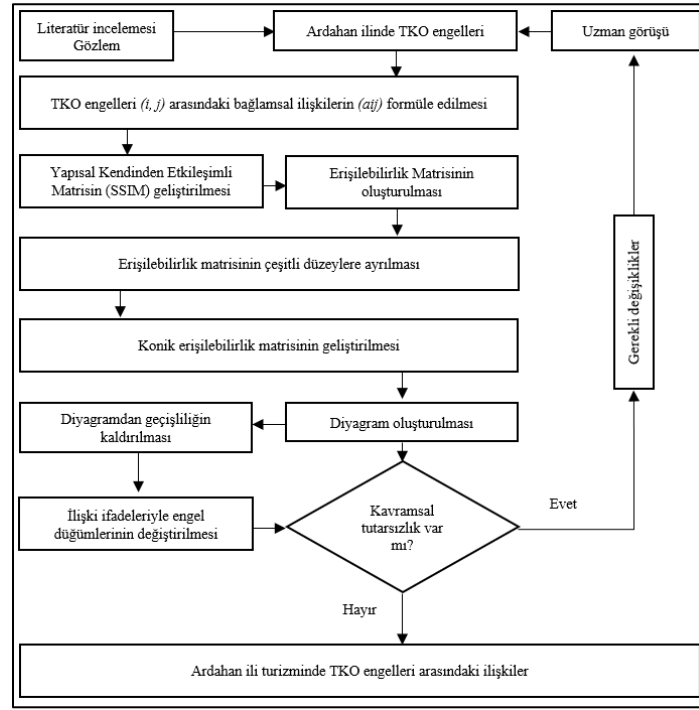
7. Aşama: Elde edilen yönlendirilmiş grafiği nihai bir YYM'ye dönüştürmek için faktör düğümlerinin ifadelerle değiştirilmesidir. Bu aşamada geçişlilik kuralları diagrafa dahil edilmemektedir.

8. Aşama: Geliştirilen YYM'nin kavramsal tutarsızlığının kontrol edilmesi ve gerekli modifikasyonların yapılması.

9. Aşama: Sürecin son aşamasında MICMAC (Matriced' Impacts Croise's Multiplication Applique'e a' un Classement) analizi uygulanır. MICMAC analizi kullanılan değişkenleri, itici ve bağımlılık güçlerine göre; (I) otonom engeller, (II) bağımlı engeller, (III) bağlantılı engeller ve (IV) bağımsız engeller olmak üzere sınıflandırılması işlemidir (Ali vd., 2018).

4. YYM'İN ARDAHAN ÖRNEĞİNE UYGULANMASI

Araştırmada, Ardahan ili turizm gelişiminde TKO'nun önündeki engellerin belirlenmesi, modellenmesi ve analiz edilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Ardahan'da turizm gelişiminde etkili olan TKO'nun önündeki engellerin belirlenebilmesi için literatür incelemesi, saha araştırması ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Söz konusu engeller arasındaki hiyerarşik ilişkileri açıklamak için yapısal yorumlayıcı modelleme (YYM) ve bu engellerin, itici ve bağımlılık gücüne göre sınıflandırılmasında MICMAC analizleri kullanılmıştır. Uygulamanın aşamaları aşağıdaki alt bölümlerde detaylı olarak açıklanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. YEM Uygulamasının Metodolojik Akışı

4.1. TKO Faktörlerinin Belirlenmesi

Turizm gelişimi ve planlamasında TKO engellerinin önemli olduğu bilinmektedir. Nitekim Aref (2011) İran Şiraz kentinde yaptığı çalışmada 3 ana ve 8 alt düzeyde toplamda 55 TKO engelini değerlendirmiştir. Mevcut çalışmada ise 15 adet TKO engeli Aref'ten (2011) uyarlanarak, Ardahan ilinde turizm gelişimi perspektifinden değerlendirilmiştir. Belirlenen engeller Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Aref'in (2011) TKO Engelleri

TKO'yu Sınırlayan Faktörler	
1	Toplum katılım eksikliği
2	Paydaşlar arasında ilgi eksikliği
3	Eğitim eksikliği
4	Turizm kurumlarıyla koordinasyon eksikliği
5	Turizm bilgisi eksikliği
6	Tutarsız politikalar
7	Devlet desteğinin olmaması
8	Mali kaynak eksikliği
9	Tanıtım eksikliği
10	Turizmde yerel lider eksikliği
11	Yerel kuruluşlarla koordinasyon eksikliği
12	Uzun vadeli planlama eksikliği
13	Yetersiz turizm hizmetleri
14	Turizmde pazar bilgisi eksikliği
15	Turizm uzmanlığının olmaması

4.2. Yapısal Kendinden Etkileşimli Matrisin (YKEM) Geliştirilmesi

YYM yöntemindeki bir sonraki aşama, değişkenler arasında bağlamsal ilişkiler kurmada uzman görüşlerinin dikkate alınmasıdır (Ravi ve Shankar, 2005). Metodolojinin veri toplama aşamasında, yanıtlayanların niceliğinden çok yanıtların kalitesi önemlidir; bu nedenle, anket için genellikle birkaç bilgili ve deneyimli uzmana ihtiyaç duyulmaktadır (Saka ve Chan, 2020).

**Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan ili Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO)
Sınırlayan Engellerin Analizi**

Ardahan ili ve turizmi hakkında bilgi ve deneyim sahibi olan araştırmanın yazarları, metodolojik kurallara dayanarak TKO'yu engelleyen 15 değişken arasındaki karşılıklı ilişkileri değerlendirerek sonuçlandırmışlardır. Süreç sonunda Tablo 2'de sunulan bağlamsal ilişki matrisi (YKEM) geliştirilmiştir. Değişkenlerin karşılaştırmalarında, V, A, X ve O kuralları uygulanmıştır.

Tablo 2. Yapısal Kendinden Etkileşimli Matrisi (YKEM) Geliştirilmesi

TKO Engelleri	<i>E</i> ₁₅	<i>E</i> ₁₄	<i>E</i> ₁₃	<i>E</i> ₁₂	<i>E</i> ₁₁	<i>E</i> ₁₀	<i>E</i> ₉	<i>E</i> ₈	<i>E</i> ₇	<i>E</i> ₆	<i>E</i> ₅	<i>E</i> ₄	<i>E</i> ₃	<i>E</i> ₂	<i>E</i> ₁
<i>E</i> ₁	O	O	O	A	A	A	O	O	O	A	A	A	O	A	X
<i>E</i> ₂	A	O	O	O	V	A	O	O	O	A	A	V	A	X	
<i>E</i> ₃	V	V	O	V	O	V	O	A	A	A	V	O	X		
<i>E</i> ₄	A	O	O	V	X	A	V	O	O	A	A	X			
<i>E</i> ₅	X	V	O	V	O	V	V	O	O	O	X				
<i>E</i> ₆	A	O	V	X	V	A	V	X	V	X					
<i>E</i> ₇	O	O	V	V	V	O	V	V	X						
<i>E</i> ₈	O	O	V	V	O	O	V	X							
<i>E</i> ₉	A	X	A	A	A	A	X								
<i>E</i> ₁₀	X	V	O	V	V	X									
<i>E</i> ₁₁	A	V	O	X	X										
<i>E</i> ₁₂	A	A	O	X											
<i>E</i> ₁₃	O	O	X												
<i>E</i> ₁₄	A	X													
<i>E</i> ₁₅	X														

4.3. Erişilebilirlik Matrisi

Bu adımda, YKEM'de yer alan; X, A, V ve O harflerinin yerine metodolojik kurallara göre 1 ve 0 getirilerek başlangıç erişilebilirlik matrisi olarak adlandırılan ikili bir matris elde edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Başlangıç Erişilebilirlik Matrisi

TKO Engelleri	<i>E</i> ₁	<i>E</i> ₂	<i>E</i> ₃	<i>E</i> ₄	<i>E</i> ₅	<i>E</i> ₆	<i>E</i> ₇	<i>E</i> ₈	<i>E</i> ₉	<i>E</i> ₁₀	<i>E</i> ₁₁	<i>E</i> ₁₂	<i>E</i> ₁₃	<i>E</i> ₁₄	<i>E</i> ₁₅
<i>E</i> ₁	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>E</i> ₂	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
<i>E</i> ₃	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1
<i>E</i> ₄	1	0	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0
<i>E</i> ₅	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1
<i>E</i> ₆	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0
<i>E</i> ₇	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0
<i>E</i> ₈	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	0
<i>E</i> ₉	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0
<i>E</i> ₁₀	1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1
<i>E</i> ₁₁	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	0	1	0
<i>E</i> ₁₂	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0
<i>E</i> ₁₃	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
<i>E</i> ₁₄	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0
<i>E</i> ₁₅	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1	1

Başlangıç erişilebilirlik matrisinden sonra elde edilen matris geçişlilik kuralı açısından incelenir. Örneğin, başlangıç erişilebilirlik matrisinde şayet 2 → 5 ve 5 → 7 gibi kriterleri arasında bir ilişki varsa, dolayısıyla geçişlilik açısından 2 → 7 arasında da bir ilişki olması beklenir. Daha sonra, YYM analizinin altıncı adımında açıklandığı gibi geçişlilik kontrol edilerek ve geçişlilik kuralı kullanılarak Tablo 4'te sunulan nihai erişilebilirlik matrisi elde edilir (Bakhtari vd., 2021).

Tablo 4'te geçişlilik kuralı dikkate alınarak bazı hücrelerdeki "0" değeri "1" değeri ile değiştirilmiştir. Değiştirilen değerler Tablo 4'ün altında notla açıklanmıştır. Nihai erişilebilirlik matrisinde satır ve sütunlar toplanarak her değişkene ait itici ve bağımlılık güçleri elde edilir (Ali vd., 2018). Elde edilen bu değerler metodolojinin son aşamasındaki MICMAC analizinde kullanılmaktadır. İtici güç, diğer değişkenleri yönlendirebilen değişkenin gücü anlamına gelirken, bağımlılık gücü ise diğer değişkene bağımlılığı gösterir, yani itici değişkenden kolayca etkilenir (Ali vd., 2018).

Tablo 4. Nihai Erişilebilirlik Matrisi

TKO Engelleri	E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}	İtici Gücü
E_1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
E_2	1	1	0	1	1*	1*	0	0	1*	0	1	1*	0	1*	0	9
E_3	1*	1*	1	1*	1	1*	0	0	1*	1	1*	1	0	1	1	12
E_4	1	1*	1*	1	1	1	1*	1*	1	1*	1	1	1*	1*	1*	15
E_5	1	1	1*	1	1	1*	0	1*	1	1	1*	1	1*	1	1	14
E_6	1	1	1	1	1*	1	1	1	1	1*	1	1	1	1*	1*	15
E_7	1*	0	1	1*	1*	1*	1	1	1	1*	1	1	1	1*	1*	14
E_8	1*	1*	1	1*	1*	1	1*	1	1	1*	1*	1	1	1*	1*	15
E_9	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1*	0	1	0	3
E_{10}	1	1	1*	1	1*	1	1*	1*	1	1	1	1	1*	1	1	15
E_{11}	1	0	0	1	1*	1*	0	0	1	0	1	1	0	1	0	8
E_{12}	1	1*	1*	1*	0	1	1*	1*	1	0	1	1	1*	1*	0	12
E_{13}	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1*	0	3
E_{14}	1*	0	0	0	0	1*	0	0	1	0	1*	1	0	1	0	6
E_{15}	1*	1	1*	1	1	1	1*	1*	1	1	1	1	1*	1	1	15
Bağımlılık Gücü	13	9	9	11	10	12	7	8	14	8	12	13	9	14	8	157

*Geçişlilik dikkate alındıktan sonraki değer anlamına gelir.

4.4. Seviye Bölümleme ve Konik Matris Geliştirme

YYM yönteminin bir sonraki adımı, nihai erişilebilirlik matrisini itici ve bağımlılık güçlerine göre çeşitli seviyelere ayırmaktır (Yadav vd., 2018). Bu işlemdeki amaç, her bir değişkenin sırasını belirlemeye yöneliktir. Seviye bölümleme; erişilebilirlik, öncü ve kesişim kümeleri bulunarak gerçekleştirilir (Ali vd., 2018). Her bir TKO engeli için erişilebilirlik ve öncü kümeleri Tablo 4 referans alınarak elde edilir. Erişilebilirlik kümesi bir değişkenin etkilediği tüm değişkenlerden oluşurken, öncü küme ise bir değişkeni etkileyen tüm değişkenlerin oluşturduğu kümedir (Çalışkan, 2020). Daha sonra, tüm değişkenler için elde edilen erişilebilirlik ve öncü kümeleri, kesişim kümesinin türetilmesini sağlar. Bu sayede seviyelendirme işlemi gerçekleşmiş olur (Tablo 5-6).

Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan ili Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO) Sınırlayan Engellerin Analizi

Tablo 5. Seviye Bölümleme (Yineleme I)

Engeller	Erişilebilirlik Kümesi (Reachability Set)	Öncül Kümesi (Antecedent Set)	Kesişim Kümesi (Intersection Set)	Seviye
<i>E</i> ₁	1	1,2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	1	I
<i>E</i> ₂	1,2,4,5,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,8,10,12,15	2,4,5,6,12	
<i>E</i> ₃	1,2,3,4,5,6,9,10,11,12,14,15	3,4,6,7,8,10,12,15	3,4,6,10,12,15	
<i>E</i> ₄	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	
<i>E</i> ₅	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,15	2,3,4,5,6,8,10,11,15	
<i>E</i> ₆	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	
<i>E</i> ₇	1,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	4,6,7,8,10,12,15	4,6,7,8,10,12,15	
<i>E</i> ₈	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	4,5,6,7,8,10,12,15	4,5,6,7,8,10,12,15	
<i>E</i> ₉	9,12,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	9,12,14	I
<i>E</i> ₁₀	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	3,4,5,6,7,8,10,15	3,4,5,7,8,10,15	
<i>E</i> ₁₁	1,4,5,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,14,15	4,5,6,11,12,14	
<i>E</i> ₁₂	1,2,3,4,6,7,8,9,11,12,13,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14,15	2,3,4,6,7,8,9,11,12,14	
<i>E</i> ₁₃	9,13,14	4,5,6,7,8,10,12,13,15	13	
<i>E</i> ₁₄	1,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	6,9,11,12,14	
<i>E</i> ₁₅	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	3,4,5,6,7,8,10,15	3,4,5,6,7,8,10,15	

Eşit erişilebilirlik ve kesişim kümesine sahip olan değişkenler seviye I olarak atanır ve YYM'nin en üst seviyesini oluşturur. Diğer aşamalarda ise seviyelendirilen değişkenler diğer kümelerden çıkartılarak aynı işlem yinelenir ve diğer seviyeler belirlenir (Çalışkan, 2020). Araştırmanın modelinde 4 farklı seviye elde edildiği için söz konusu işlem 4 kez yinelenmiş ve nihai seviye bölümleme sonucu Tablo 6'da sunulmuştur. Bu seviyeler, diyagramın ve YYM'nin tasarlanmasında kullanılmaktadır.

Tablo 6. Seviye Bölümleme (Yineleme II-IV)

Engeller	Erişilebilirlik Kümesi (Reachability Set)	Öncül Kümesi (Antecedent Set)	Kesişim Kümesi (Intersection Set)	Seviye
<i>E</i> ₁	1	1,2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	1	I
<i>E</i> ₂	1,2,4,5,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,8,10,12,15	2,4,5,6,12	III
<i>E</i> ₃	1,2,3,4,5,6,9,10,11,12,14,15	3,4,6,7,8,10,12,15	3,4,6,10,12,15	IV
<i>E</i> ₄	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	III
<i>E</i> ₅	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,15	2,3,4,5,6,8,10,11,15	III
<i>E</i> ₆	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,15	III
<i>E</i> ₇	1,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	4,6,7,8,10,12,15	4,6,7,8,10,12,15	IV
<i>E</i> ₈	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	4,5,6,7,8,10,12,15	4,5,6,7,8,10,12,15	IV
<i>E</i> ₉	9,12,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	9,12,14	I
<i>E</i> ₁₀	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	3,4,5,6,7,8,10,15	3,4,5,7,8,10,15	IV
<i>E</i> ₁₁	1,4,5,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,7,8,10,11,12,14,15	4,5,6,11,12,14	II
<i>E</i> ₁₂	1,2,3,4,6,7,8,9,11,12,13,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14,15	2,3,4,6,7,8,9,11,12,14	III
<i>E</i> ₁₃	9,13,14	4,5,6,7,8,10,12,13,15	13	II
<i>E</i> ₁₄	1,6,9,11,12,14	2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	6,9,11,12,14	II
<i>E</i> ₁₅	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15	3,4,5,6,7,8,10,15	3,4,5,6,7,8,10,15	IV

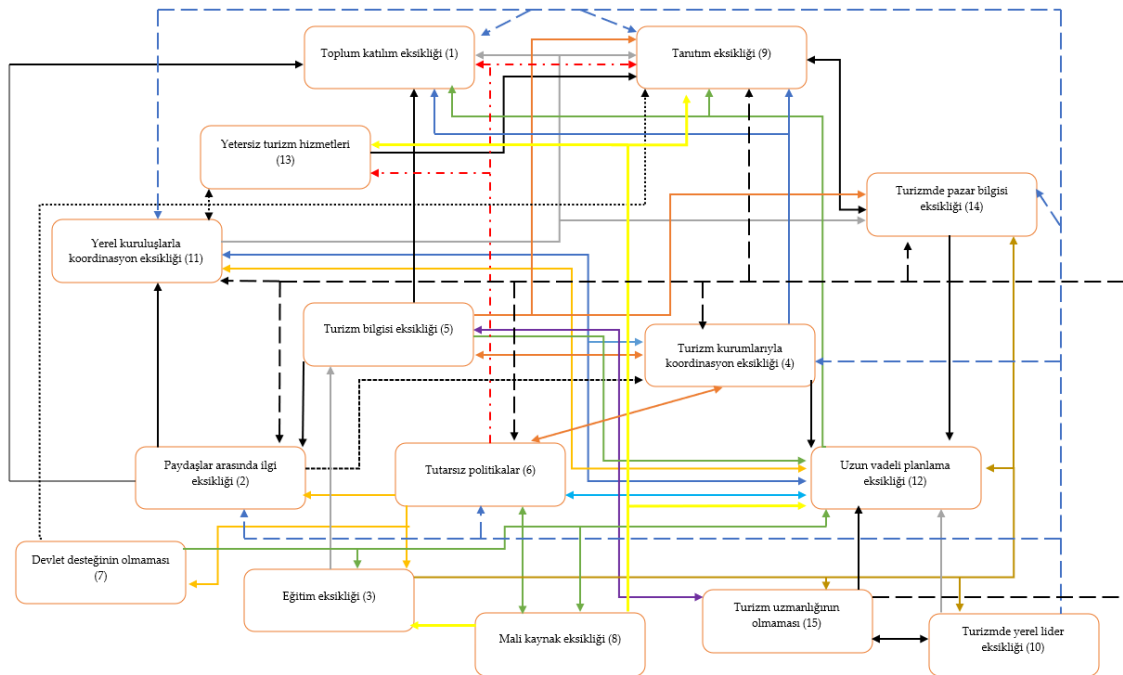
Konik matris, NEM'in satırları ve sütunları boyunca aynı seviyedeki değişkenlerin kümelenmesiyle türetilmektedir (Aiwerioghene vd., 2021). Benzer şekilde, tüm değişkenler Tablo 6'da gösterilen seviye bölümlerine göre birleştirilmiştir. Yapılan bu düzenlemenin ardından, Tablo 7'de gösterilen konik matris elde edilmiştir. Konik matris, daha sonraki aşamalarda (diagraf yapısı ve yapısal modelin oluşturulmasında) kullanılacaktır.

Tablo 7. Konik Matris

TKO Engelleri	E_1	E_9	E_{13}	E_{14}	E_{11}	E_2	E_{12}	E_5	E_4	E_6	E_3	E_7	E_8	E_{10}	E_{15}	İtici Gücü	Seviye Sıra
E_1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	I
E_9	0	1	0	1	0	0	1*	0	0	0	0	0	0	0	0	3	I
E_{13}	0	1	1	1*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	II
E_{14}	1*	1	0	1	1*	0	1	0	0	1*	0	0	0	0	0	6	II
E_{11}	1	1	0	1	1	0	1	1*	1	1*	0	0	0	0	0	8	II
E_2	1	1*	0	1*	1	1	1*	1*	1	1*	0	0	0	0	0	9	III
E_{12}	1	1	1*	1*	1	1*	1	0	1*	1	1*	1*	1*	0	0	12	III
E_5	1	1	1*	1	1*	1	1	1	1	1*	1*	0	1*	1	1	14	III
E_4	1	1	1*	1*	1	1*	1	1	1	1	1*	1*	1*	1*	1*	15	III
E_6	1	1	1	1*	1	1	1	1*	1	1	1	1	1	1*	1*	15	III
E_3	1*	1*	0	1	1*	1*	1	1	1*	1*	1	0	0	1	1	12	IV
E_7	1*	1	1	1*	1	0	1	1*	1*	1*	1	1	1	1*	1*	14	IV
E_8	1*	1	1	1*	1*	1*	1	1*	1*	1	1	1*	1	1*	1*	15	IV
E_{10}	1	1	1*	1	1	1	1	1*	1	1	1*	1*	1*	1	1	15	IV
E_{15}	1*	1	1*	1	1	1	1	1	1	1	1*	1*	1*	1	1	15	IV
Bağımlılık Gücü	13	14	9	14	12	9	13	10	11	12	9	7	8	8	8	157	

4.5. YTM Tabanlı Model (Diagraf)

Bir önceki adımda elde edilen konik matris referans alınarak (geçişli bağlantılar da dahil) bir başlangıç diagrafı geliştirilmiştir. Söz konusu diagraf düğüm ve çizgilerden oluşmaktadır. Daha sonra geçiş bağlantılarının kaldırılması ve düğümlerin ifadelerle değiştirilmesiyle nihai diagraf elde edilmiştir (Şekil 3).

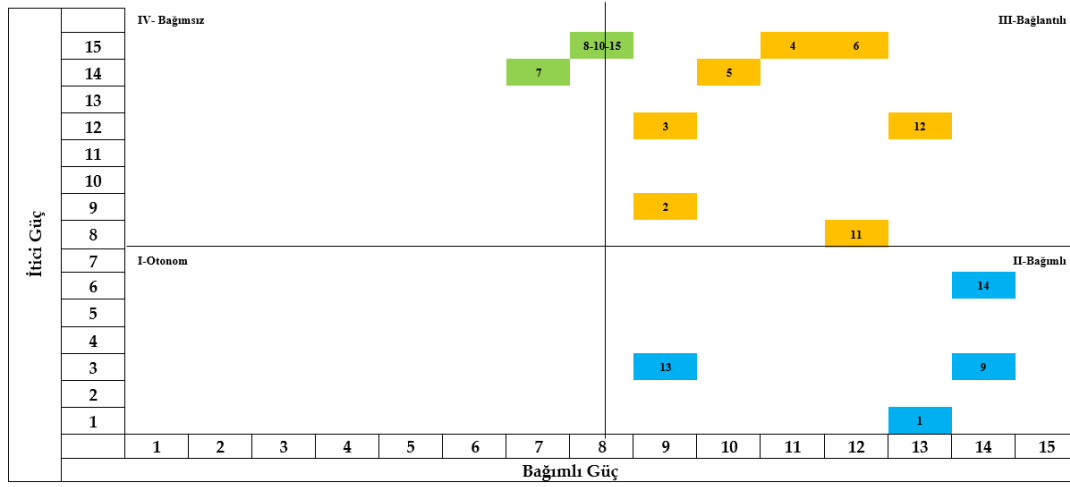

Şekil 3. TKO Engellerinin Yorumlayıcı Yapısal Modeli

4.6. MICMAC Analizi

Araştırmanın son aşamasında MICMAC (Matriced' Impacts Croisé's Multiplication Applique'e a' un Classement) analizi yapılmıştır. MICMAC analizi, tüm TKG engellerini, itici ve bağımlılık güçlerine göre; (I) otonom engeller, (II) bağımlı engeller, (III) bağlantılı engeller ve (IV) bağımsız engeller olmak üzere dört tür sınıra kategorize etmek için kullanılmıştır (Ali vd., 2018). MICMAC analizi bulguları Şekil 5'te sunulmuştur.

Otonom engeller: İlk kümedir ve zayıf itici ve bağımlılık gücüne sahip engelleri içerir (Bakhtari vd., 2021). Bu nedenle, söz konusu TKO engelleri sistem üzerinde daha az etkiye sahiptir. Mevcut araştırmada herhangi bir otonom engel saptanmamıştır.

Şekil 4. MICMAC Analizi

Bağımlı engeller: İkinci kümedir ve zayıf itici ve güçlü bağımlılık gücüne sahip engellerden oluşmaktadır (Bakhtari vd., 2021). Bu nedenle bağımlı engeller, bağımsız veya bağlantı engellerinden etkilenir (Aiwerioghene vd., 2021). Bulgularda E1 (Toplum katılım eksikliği), E9 (Tanıtım eksikliği), E13 (Yetersiz turizm hizmetleri) ve E14 (Turizmde pazar bilgisi eksikliği) bağımlı engeller olarak bulunmuştur. Bu engeller bağımsız kümedeki engellere (7, 8, 10 ve 15) büyük ölçüde bağımlıdır.

Bağlantı engelleri: Üçüncü kümedir ve güçlü itici ve bağımlılık gücüne sahip engellerden oluşmaktadır. Bu engeller, üst ve alt seviye engelleri birbirine bağlamaktadır ve doğası gereği kararsızdırlar (Bakhtari vd., 2021). Bu engeller üzerinde yapılacak herhangi bir işlem, diğer engeller üzerinde olduğu kadar kendileri üzerinde de bir tepki etkisine sahiptir (Ali vd., 2018). Araştırmanın bulgularında E2 (Paydaşlar arasında ilgi eksikliği), E3 (Eğitim eksikliği), E4 (Turizm kurumlarıyla koordinasyon eksikliği), E5 (Turizm bilgisi eksikliği), E6 (Tutarsız politikalar), E11 (Yerel kuruluşlarla koordinasyon eksikliği) ve E12 (Uzun vadeli planlama eksikliği) bağlantılı engeller olarak tespit edilmiştir.

Bağımsız engeller: Dördüncü kümedir ve güçlü itici gücüne fakat zayıf bağımlılık gücüne sahip engellerden oluşmaktadırlar. Bu engeller ana engellerdir ve diğer engelleri yönetme gücüne sahiptirler (Bakhtari vd., 2021). Bağımsız engeller, kendilerine bağımlı olan diğer engelleri de etkilemektedirler (Ali vd., 2018). Araştırmanın bulgularında E7 (Devlet desteğinin olmaması), E8 (Mali kaynak eksikliği), E10 (Turizmde yerel lider eksikliği) ve E15 (Turizm uzmanlığının olmaması) bağımsız engeller olarak saptanmıştır.

5. BULGULARIN TARTIŞILMASI

Bu çalışmada, Ardahan ili turizm gelişiminde TKO'nun önündeki engellerin belirlenmesi, modellenmesi ve analiz edilerek değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Aref (2011)'in yaptığı çalışmada belirlediği TKO engellerinden uygun görülen 15 engeli Ardahan ili özelinde incelenmiştir. Söz konusu engeller arasındaki hiyerarşik ilişkileri açıklamak için YYM ve bu engellerin, itici ve bağımlılık gücüne göre sınıflandırılmasında MICMAC analizleri kullanılmıştır.

Analizler sonucunda TKO engellerinin 4 farklı hiyerarşik seviyede dağılım gösterdiği elde edilen diagrafla saptanmıştır. Diagrafın en alt seviyesinde (IV. seviye) E3 (Eğitim eksikliği), E7

(Devlet desteğinin olmaması), E8 (Mali kaynak eksikliği), E10 (Turizmde yerel lider eksikliği) ve E15 (Turizm uzmanlığının olmaması) Ardahan ilinde TKO'yu sınırlayan en önemli engeller arasında yer almıştır. Söz konusu engellerden E8, E10 ve E15 diğer bütün engelleri etkilemektedir. Diğer bir deyişle, bu engeller kendileri dışındaki engellerin oluşumunda önemli bir paya sahiptirler. Ayrıca, E7'nin E2 ve E3'ün ise E7, E8 ve E13 dışında diğer bütün engelleri etkilediği saptanmıştır. Eğitim ve yerel liderlik eksikliğinin, turizm gelişimi için önemli bir TKO engeli olduğu daha önceki çalışmalarda saptanmıştır. Ek olarak, devlet desteğinin olmaması, uzmanlık eksikliği ve mali kaynak eksiklikleri Aref'in (2011) organizasyonel düzeyde önemli gördüğü engeller arasındadır. Araştırmanın bu bulguları, literatürdeki diğer çalışmaların (Aref vd., 2009; Aref, 2011; Moscardo, 2005) bulgularıyla tutarlıdır.

Üçüncü seviyede; E2 (paydaşlar arasında ilgi eksikliği), E4 (turizm kurumlarıyla koordinasyon eksikliği), E5 (turizm bilgisi eksikliği), E6 (tutarsız politikalar) ve E12 (uzun vadeli planlama eksikliği) gibi engeller dikkat edilmesi gereken diğer önemli TKO engelleri olarak değerlendirilebilir. Aref (2011) çalışmasında, topluluk üyelerinin karar alma süreçlerine dahil edilmeyişinin önemli bir engel olduğunu fakat uzun vadeli planlama eksikliği ve tutarsız politikaların ise çok fazla öneme sahip olmadığı saptanmıştır. Ayrıca, bilgi eksikliğinin turizm gelişiminin önündeki en temel engellerden biri olduğu belirtilmektedir (Moscardo, 2008). Mevcut araştırmanın bu bulguları Aref'in (2011) bulgularıyla kısmen, Moscardo'nun (2008) bulgularıyla ise tamamen tutarlıdır.

İkinci seviyede E11 (Yerel kuruluşlarla koordinasyon eksikliği), E13 (Yetersiz turizm hizmetleri) ve E14 (Turizmde pazar bilgisi eksikliği) engelleri yer almaktadır. Üçüncü ve ikinci seviye engelleri üst ve alt seviyedeki engellerle ilişki içerisindedir. Moscardo (2005), pazarlama uzmanlığı eksikliğini, çevre ülkelerde uygun turist gruplarını anlama, çekme ve tatmin etme konusundaki başarısızlık olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde Aref (2011) pazar bilgisi eksikliğini önemli bir organizasyonel engel olarak saptamıştır. Mevcut bulguların literatürdeki bulgularla tutarlı olduğu görülmüştür.

YYM hiyerarşisinin ortalarında yer alan ikinci ve üçüncü seviye engelleri genel olarak iyi bir itici ve bağımlılık gücüne sahiptirler. Bu engellerden herhangi birinde yapılacak bir iyileştirme, hedefe ulaşmada alt düzey engellerin etkisini zorunlu olarak azaltabilecektir. Hiyerarşinin en üst seviyesinde E1 (Toplum katılım eksikliği) ve E9 (Tanıtım eksikliği) yer almıştır.

Araştırmanın MICMAC analizinde, tanımlanan engeller arasındaki göreceli önem ve karşılıklı bağımlılıklar hakkında çeşitli bulgular elde edilmiştir. Söz konusu bulgular gruplar olarak incelendiğinde:

Birinci grup yani otonom engeller grubunda hiçbir engel yer almamıştır. İkinci grupta yer alan E1 (Toplum katılım eksikliği), E9 (Tanıtım eksikliği), E13 (Yetersiz turizm hizmetleri) ve E14 (Turizmde pazar bilgisi eksikliği) bağımlı engellerdendir. Bu engeller bağımsız ve bağlantı engellerinden büyük ölçüde etkilenmektedirler. Yani Ardahan'da turizm gelişimi için etkin bir tanıtım planlamasının yürütülmesi yine pazar bilgisine sahip olmakla gerçekleştirilebilecektir. Üçüncü grupta; E2 (Paydaşlar arasında ilgi eksikliği), E4 (Turizm kurumlarıyla koordinasyon eksikliği), E5 (Turizm bilgisi eksikliği), E6 (Tutarsız politikalar), E11 (Yerel kuruluşlarla koordinasyon eksikliği) ve E12 (Uzun vadeli planlama eksikliği) gibi engeller bağlantı engelleri olarak tespit edilmiştir. Söz konusu engellerin alt ve üst seviyedeki engelleri birbirine bağlayan istikrarsız değişkenler olduğu bilinmektedir. Bu engeller üzerinde yapılacak herhangi bir işlem, diğer engeller üzerinde olduğu kadar kendileri üzerinde de bir tepki etkisine sahiptir (Ali vd., 2018). Son grupta ise; E7 (Devlet desteğinin olmaması), E8 (Mali kaynak eksikliği), E10 (Turizmde yerel lider eksikliği) ve E15 (Turizm uzmanlığının olmaması) bağımsız engelleri oluşturmaktadır.

Söz konusu engellerin, önemli bir itici güce sahip olması ve kendilerine bağlı engelleri de etkilemesinden dolayı en fazla bu engellere önem verilmesi gerekmektedir.

6. TEORİK VE PRATİK ÇIKARIMLAR

Her bilimsel araştırmada olduğu gibi mevcut araştırma sonuçlarının da hem teorik hem de pratik çıkarımlar sağlayacağı öngörülmektedir. Teorik anlamda ilk olarak, turizm gelişimin de TKO engelleri Türkiye’de herhangi bir alana uygulanmamıştır. Bu manada çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı ve TKO konusunun Türkiye’de daha fazla derinleştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. İkinci olarak araştırmada önerilen metodolojinin Türkiye’de turizm alanında çok fazla kullanılmamış olması mevcut araştırmanın özgün değerini daha da artıracaktır. Bu anlamda turizm alanında çalışacak araştırmacılara ek bilgi ve farkındalık sağlayacağı öngörülmektedir.

Pratik anlamda ise araştırma bulgularının yerel destinasyon paydaşları ve yöneticileri ile turizm planlamacılarına önemli katkılar ve farkındalık sağlayacağı öngörülmektedir. Bulgulara göre, genel anlamda bütün TKO engellerinin turizm gelişiminde olumsuz bir etki yarattığı aşıkardır. Bazı engeller ise önemli olup olmamasına göre daha fazla ön plana çıkmaktadır. Özellikle bağımsız gruptaki engellerin, önemli bir itici güce sahip olması ve kendilerine bağlı engelleri de etkilemesinden dolayı en fazla bu engellere önem verilmesi gerekmektedir. Ardahan ilinde turizm sektörünün yaşadığı en önemli sorunların başında devlet desteği ve ilişkili olarak yatırım eksikliği olduğu bilinmektedir. Bu sorunlar turizmde altyapı eksikliklerinin nedeni olduğu gibi TKO’da da önemli bir neden olarak görülebilir. Çünkü turizmde topluluk kapasitesi oluşturmanın bir mali boyutu da olacaktır. Bu da kamu yatırımlarıyla gerçekleştirilecek bir durumdur. Politika belirleyicilere, hiyerarşinin en alt seviyesinde yer alan engellere öncelikli olarak odaklanması tavsiye edilir; çünkü yüksek itici güce sahip bu engeller temel engeller olarak kabul edilir. Bu nedenle etkin politikalar ve iyi bir organizasyon yapısına ihtiyaç vardır. Üçüncü seviyede; E2 (paydaşlar arasında ilgi eksikliği), E4 (turizm kurumlarıyla koordinasyon eksikliği), E5 (turizm bilgisi eksikliği), E6 (tutarsız politikalar) ve E12 (uzun vadeli planlama eksikliği) gibi engeller dikkat edilmesi gereken diğer önemli TKO engelleri olarak saptanmıştır. Mevcut bulgulardan, Ardahan ilinde turizm gelişimi için yerel yönetim ve politika belirleyiciler tarafından bilgi, eğitim, uzmanlık, liderlik, koordinasyon ve planlama gibi konulara da önem ve öncelik verilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu alanlar TKO’nun en önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. İkinci seviyede E11 (Yerel kuruluşlarla koordinasyon eksikliği), E13 (Yetersiz turizm hizmetleri) ve E14 (Turizmde pazar bilgisi eksikliği) engelleri yer almaktadır. Üçüncü ve ikinci seviye engelleri üst ve alt seviyedeki engellerle ilişki içerisindedir. Turizmde bilgi eksikliği destinasyonlarda turizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişimini etkileyen önemli sosyo-kültürel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Nitekim, literatürde turizm gelişiminin önündeki en temel engelin turizm hakkında bilgi eksikliği olduğu belirtilmektedir (Moscardo, 2008). Bu anlamda Ardahan’da yöre halkının turizm hakkında bilgi sahibi olabilmesi için politikalar geliştirilmelidir. YYM hiyerarşisinin ortalarında yer alan ikinci ve üçüncü seviye engelleri genel olarak iyi bir itici ve bağımlılık gücüne sahiptirler. Bu engellerden herhangi birinde yapılacak bir iyileştirme, hedefe ulaşmada alt düzey engellerin etkisini zorunlu olarak azaltabilecektir. Ek olarak, turizm kararlarına topluluktaki bütün paydaşların dahil edilmesi ve etkin bir turizm tanıtım faaliyetinin yürütülmesi önerilmektedir. Araştırmada elde edilen bütün bulgular, Ardahan’da TKO’nun sistematik bir şekilde uygulanmasına ve buna paralel olarak turizm geliştirme çabalarına temel oluşturacaktır.

7. SINIRLAMALAR VE GELECEK ÇALIŞMALARLA ÖNERİLER

Bu çalışmada, literatürden uyarlanan 15 TKO engeli Ardahan turizmi özelinde incelenmiştir. Mevcut araştırmanın bazı sınırlamaları mevcuttur. İlk olarak, Ardahan'da turizm gelişiminde TKO'yu sınırlandıran başka engeller de olabilir fakat etkisi az olan engeller araştırmaya dahil edilmemiştir. İkinci olarak, engeller arasındaki bağlamsal ilişkiler yazarlar tarafından değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle sonuçlar yazarların il turizm gelişimi hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Son olarak, turizm gelişiminde TKO'nun etkisi farklı sahalarda farklı yöntemlerle daha fazla araştırılarak konunun literatürü derinleştirilebilir. Ayrıca önerilen YYM metodolojisi farklı yöntemlerle entegre şekilde kullanılarak turizm konu alanına uyarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aiwerioghene, E. M., Singh, M., & Ajmera, P. (2021). Modelling the factors affecting Nigerian medical tourism sector using an interpretive structural modelling approach. *International Journal of Healthcare Management*, 14(2), 563–575.
- Akbulak, C. (2016). Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısallaştırılmış SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(07), 1–30.
- Akkuş, G., & Güçtemur, S. (2021). Yalnızçam Uğurludağ kış sporları turizm merkezinin potansiyeli ve bölge ekonomisine etkisine yönelik paydaş görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 30, 309 - 330.
- Ali, S. M., Arafın, A., Mektadir, M. A., Rahman, T., & Zahan, N. (2018). Barriers to reverse logistics in the computer supply chain using interpretive structural model. *Global Journal of Flexible Systems Management*, 19(1), 53–68.
- Ansari, M. F., Kharb, R. K., Luthra, S., Shimmi, S. L., & Chatterji, S. (2013). Analysis of barriers to implement solar power installations in India using interpretive structural modeling technique. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 27, 163–174.
- Apalı, Y. (2015). Ekoturizmin Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi ve Ardahan'ın Ekoturizm Potansiyeli. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 111 - 124.
- Aref, F. (2011). Barriers to community capacity building for tourism development in communities in Shiraz, Iran. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(3), 347–359.
- Aref, F., & Redzuan, M. B. (2009a). Community capacity building for tourism development. *Journal of Human Ecology*, 27(1), 21–25.
- Aref, F., Redzuan, M., & Emby, Z. (2009). Assessing Community Leadership Factor in Community Capacity Building in Tourism Development: A Case Study of Shiraz, Iran. *Journal of Human Ecology*, 28(3), 171–176.
- Ayaz, N., & Parlak, U. (2019). Kırsal Alanlarda Yaşayan Yerel Halkın Kişilik Tipleri ve Turizm Algısı. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3), 480 494.
- Bakhtari, A. R., Waris, M. M., Sanin, C., & Szczerbicki, E. (2021). Evaluating industry 4.0 implementation challenges using interpretive structural modeling and fuzzy analytic hierarchy process. *Cybernetics and Systems*, 1–29.
- Bourke, L., & Luloff, A. E. (1996). Rural tourism development: Are communities in southwest rural Pennsylvania ready to participate? *Practicing Responsible Tourism: International Case Studies in Tourism Planning, Policy, and Development*, 277–295.
- Çakırlı, M. Y., Usta, S. K., & Serdarasan, Ş. (2020). Kurumsal kaynak planlama uygulamalarında karşılaşılan engellerin yapısal modellemesi ve analizi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 26(4), 799–811.

**Yorumlayıcı Yapısal Modelleme (YYM) ile Ardahan ili Turizmde Topluluk Kapasitesi Oluşturmayı (TKO)
Sınırlayan Engellerin Analizi**

- Çalışkan, A. (2020). Müşteri Odaklı Et Tedarik Zincirlerinde Başarı Kriterlerinin Değerlendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 425–438.
- Çimen, H. (2014). Ardahan'ın turizm potansiyeli. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(21), 100-108.
- Çimen, H. (2016). Gastronomi turizmi açısından Ardahan mutfağının önemi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 32(32), 307-315.
- Chandramowli, S., Transue, M., & Felder, F. A. (2011). Analysis of barriers to development in landfill communities using interpretive structural modeling. *Habitat International*, 35(2), 246–253.
- Chauhan, A., Singh, A., & Jharkharia, S. (2018). An interpretive structural modeling (ISM) and decision-making trail and evaluation laboratory (DEMATEL) method approach for the analysis of barriers of waste recycling in India. *Journal of the Air & Waste Management Association*, 68(2), 100–110.
- Faisal, M. N. (2010). Analysing the barriers to corporate social responsibility in supply chains: an interpretive structural modelling approach. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 13(3), 179–195.
- Ghaderi, Z., Abooli, G., & Henderson, J. (2018). Community capacity building for tourism in a heritage village: the case of Hawraman Takht in Iran. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(4), 537–550.
- Govindan, K., Palaniappan, M., Zhu, Q., & Kannan, D. (2012). Analysis of third party reverse logistics provider using interpretive structural modeling. *International Journal of Production Economics*, 140(1), 204–211.
- Hilderbrand, M. E., & Grindle, M. S. (1994). *Building sustainable capacity: challenges for the public sector*. Paper prepared for the United Nations Development Programme, Pilot Study of Capacity Building (INT/92/676).Cambridge.
- Karadayı Usta, S. (2019). An interpretive structural analysis for industry 4.0 adoption challenges. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 67(3), 973–978.
- Khan, I., & Rahman, Z. (2015). Brand experience anatomy in retailing: An interpretive structural modeling approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 24, 60–69.
- Kılıç, B. (2020). Destinasyon markalaşmasında logo ve amblemler: Ardahan kent örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3591-3611.
- Koutra, C., & Edwards, J. (2012). Capacity Building through Socially Responsible Tourism Development: A Ghanaian Case Study. *Journal of Travel Research*, 51(6), 779–792.
- Kumar, S., Shukla, G. P., & Sharma, R. (2019). Analysis of key barriers in retirement planning: An approach based on interpretive structural modeling. *Journal of Modelling in Management*, 14(4), 972-986.
- Laverack, G., & Thangphet, S. (2009). Building community capacity for locally managed ecotourism in Northern Thailand. *Community Development Journal*, 44(2), 172–185.
- Malek, J., & Desai, T. N. (2019). Interpretive structural modelling based analysis of sustainable manufacturing enablers. *Journal of Cleaner Production*, 238, 117-196.
- Moscardo, G. (2005) Peripheral tourism development: Challenges, issues and success factors. *Tourism Recreation Research*, 30(1), 27-43.
- Moscardo, G. (2008). Community capacity building: An emerging challenge for tourism development. In G. Moscardo (Ed.), *Building community capacity for tourism development* (pp. 1–15). Wallingford: CABI.
- Özbay, G., Semint, C., & Semint, S. (2020). Ardahan gastronomik yapısı içinde bir kış lezzeti: Ardahan kazı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 675-687.
- Ravi, V., & Shankar, R. (2005). Analysis of interactions among the barriers of reverse logistics. *Technological Forecasting and Social Change*, 72(8), 1011–1029.

- Sadeh, E., & Garkaz, M. (2019). Interpretive structural modeling of quality factors in both medical and hospitality services in the medical tourism industry. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36(2), 253–267.
- Saka, A. B., & Chan, D. W. M. (2020). Profound barriers to building information modelling (BIM) adoption in construction small and medium-sized enterprises (SMEs): An interpretive structural modelling approach. *Construction Innovation*.20 (2), 261-284.
- SEGE. (2017). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayınları, 3, ISBN: 978-605-7679-02-4.
- Shrivastava, A., & Singla, H. K. (2020). Analysis of interaction among the factors affecting delay in construction projects using interpretive structural modelling approach. *International Journal of Construction Management*, 1–9.
- Sood, J., Lynch, P., & Anastasiadou, C. (2017). Community non-participation in homestays in Kullu, Himachal Pradesh, India. *Tourism Management*, 60, 332–347.
- Timothy, D. J., & Tosun, C. (2003). Arguments for community participation in the tourism development process. *Journal of Tourism Studies*, 14(2), 2–15.
- Ünlü, D. B., & Tosun, Ö. (2018). Lojistikte Taşıma Modu Seçim Kararına Etki Eden Faktörlerin Analizi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 531–551.
- Valmohammadi, C., & Dashti, S. (2016). Using interpretive structural modeling and fuzzy analytical process to identify and prioritize the interactive barriers of e-commerce implementation. *Information & Management*, 53(2), 157–168.
- Wu, C. C., & Tsai, H. M. (2016). Capacity building for tourism development in a nested social-ecological system-case study of the South Penghu Archipelago Marine National Park, Taiwan. *Ocean and Coastal Management*, 123, 66–73.
- Yadav, N., Sahu, N. C., Sahoo, D., & Yadav, D. K. (2018). Analysis of barriers to sustainable tourism management in a protected area: A case from India. *Benchmarking An International Journal* 25(6):1956-1976.
- Yang, F., & Zhang, X. (2017). Analysis of the barriers in implementing environmental management system by interpretive structural modeling approach. *Management Research Review* 40(13):1316-1335.
- Yılmaz, İ., & Çalışkan, C. (2015). Turizm potansiyeli olan bölgelerde toplumsal kapasite algısı: Adıyaman örneği. *Journal of Yasar University*, 10(39), 6555-6611.

Turizm Türlerinin Kelime Bulutu İle Analiz Edilmesi: Karakoçan İlçesi Örneği

Analysis of Tourism Types with the Word Cloud: Case of Karakocan District

Zeki GÜRBÜZ¹, Özgür ÖZER²

¹Bingöl Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Bingöl
²Necmettin Erbakan Üniversitesi Turizm Fakültesi, Konya

ORCID:

Z.G.: 0000-0001-9780-7617

Ö.Ö.: 0000-0001-6580-5633

Corresponding Author:

Zeki GÜRBÜZ

Email:

zeki_gurbuz23@hotmail.com

Citation: Gürbüz, Z. ve Özer, Ö. (2022). Turizm türlerinin kelime bulutu ile analiz edilmesi: Karakoçan ilçesi örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 252-264.

Submitted: 25.01.2022

Accepted: 13.04.2022

Özet

Karakoçan ilçesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve beşeri kaynakları ile birden fazla turizm türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmada da Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Hedeflenen bu amaca ulaşılabilmesi için de Karakoçan ilçesinde ikamet eden 21 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler 14.01.2022 – 23.01.2022 tarihleri arasında Karakoçan ilçesinde yaşayan yerel halk ile yüz yüze yapılmıştır. Gizlilik esasına bağlı kalarak alfabetik kod verilen her bir katılımcı ile yapılan görüşmeler 20 ila 40 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler bilgisayar ortamında Word programına aktarılmıştır. Akabinde Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türleri ile doğal, kültürel ve beşeri kaynaklarma yönelik en sık kullanılan ifadeler belirlendikten sonra kelime bulutu ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ilçe de öne çıkan en önemli üç turizm türünün sırasıyla sağlık ve termal, doğa ve inanç turizminin; doğal, kültürel ve beşeri kaynakları arasında öne çıkan üç önemli unsurun da Golan Kaplıcaları, Bağın Kaplıcaları ve Sülbus Dağı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karakoçan, Kelime Bulutu, Turizm Türleri

Abstract

Karakoçan district is home to more than one type of tourism with its historical, cultural and human resources. In this study, it is aimed to determine the prominent tourism types in Karakoçan district. In order to achieve this target, interviews were held with 21 participants residing in Karakoçan district. The interviews were conducted face to face with the local people living in Karakoçan district between 14.01.2022 and 23.01.2022. The interviews with each participant, who were given an alphabetic code on the basis of confidentiality, lasted between 20 and 40 minutes. The data obtained as a result of the interviews were transferred to the Word program in computer environment. Afterwards, the most frequently used expressions regarding the prominent tourism types and natural, cultural and human resources in Karakoçan district were determined and analyzed with a word cloud. As a result of the study, the three most important tourism types in the district are health and thermal, nature and faith tourism, respectively; It has been determined that the three important elements that stand out among natural, cultural and human resources are the Golan Hot Springs, Bağın Hot Springs and Sülbus Mountain.

Keywords: Karakoçan, Word Cloud, Types of Tourism

1. GİRİŞ

Turizm, ziyaretçilerin buldukları yerden farklı bölgelere olan hareketleri olarak ifade edilmektedir. Turizm sadece belli bir destinasyona olan seyahat anlamına gelmediği aynı zamanda ziyaretçilerin seyahat ettiği bölgelerde konakladığı süre içerisinde gerçekleştirdiği bütün faaliyetleri de kapsamaktadır (Arunmozhi ve Panneerselvam, 2013: 84).

Turizmden daha fazla faydalanabilmenin yolu turizmin bugününü anlayarak geleceğe yönelik tahminlerin yapılabilmesinden geçmektedir. Bunun için de turizm gelişim sürecinin ve bu süreçte ortaya çıkan turizm türlerinin ayrıntılı bir şekilde bilinmesi gerekmektedir (Kozak vd., 2013: 7). Her turizm türü bölgenin kendine özgü tarihi, kültürel ve beşeri kaynakları, iklimi ve potansiyel tesisleri aracılığıyla amacın gerçekleştirilebileceği alanlara doğru kaymaktadır. Bu da turizm türlerinin tarihsel süreç içerisinde dinamik ve çok değişkenli bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir (Tureac ve Anca, 2008: 93). Bireylerin farklı istek ve arzulara sahip olmasından dolayı turizmin, birbirinden farklı olan tip ve şekilleri bulunmaktadır. Bu amaçla da literatürde turizm türleri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Turizm türleri seyahat motiflerine (rekreasyon, iş ve sağlık turizmi) ve seyahat şekillerine (ulaştırma esasları, gidilmesi hedef alınan yer, zaman unsurunun bir fonksiyonu, mevsimler bakımından, seyahate katılanlar, organizasyon türü, konaklama türü, kişilerin yaşları, turistik tüketim aşaması, turistik hareketlerin öznesi ve kişilerin ekonomik durumu) göre sınıflandırılmıştır (Karadabağ, 1997: 5-8). Kozak vd. (2014) de turizm türlerini katılanların sosyo-ekonomik durumlarına (sosyal ve lüks turizm), yaşlarına (gençlik, orta ve üçüncü yaş turizm), ziyaret edildiği yere (iç ve dış), kişi sayısına (bireysel, kitle ve grup turizmi) ve seyahat amaçlarına (deniz, kongre, yat ve termal turizm) göre sınıflandırmışlardır (Kozak vd., 2014: 13).

Günümüzde bilgiye ulaşmanın daha kolay olması, bilinç düzeyinin artması ve internetin yaygınlaşması ile birlikte alternatif turizm türlerine olan talebin de artmasına neden olmuştur (Arslaner ve Erol, 2017: 423). Kültür ve Turizm Bakanlığı bu turizm türlerini ise sağlık ve termal turizm, kış, yayla, mağara, av, golf, kongre, yat, ipek yolu, dağ ve akarsu-rafting turizmi olarak sınıflandırmıştır (URL-1, 2021). Bu çalışmada, Karakoçan ilçesinde hangi turizm türlerinin büyük bir öneme sahip olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmada turizm türlerinin sınıflandırılmasında araştırmanın yapıldığı Karakoçan ilçesinin doğal, kültürel ve beşeri kaynakları doğrultusunda on turizm türü temel alınmıştır (Çulhaoğlu, 2021: 10). Akabinde Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türleri ve bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, kültürel ve beşeri kaynakları olmak üzere iki adet kelime bulutu oluşturulmuştur.

Bu çalışma Karakoçan ilçesinde turizm türleri konusunda yapılan bir çalışmanın olmaması bakımından önem taşımaktadır. Elazığ ilinin Karakoçan ilçesinde yapılan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde literatürdeki turizm türleri ile ilgili genel açıklamalarda bulunulmuştur. İkinci bölümde Karakoçan ilçesindeki mevcut turizm türleri literatür aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde çalışmada ortaya çıkan bulgular verildikten sonra çalışmada ortaya çıkan sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın temel yapısını oluşturan turizm türlerine ve araştırmanın çalışma evreni olarak kabul edilen Karakoçan ilçesinin özelliklerine değinilmiştir.

2.1. Karakoçan İlçesi

Karakoçan, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde yer alan Elazığ iline bağlı bir ilçedir (Molu, 2019: 37). İlçe 1936 yılında Bingöl ilinin Kiğı ilçesine bağlı olan Çan Nahiyesi ile Elazığ ili Palu ilçesine bağlı olan Ohi ve Başyurt Nahiyelerinin birleşmesiyle kurulmuştur. Elazığ ve Bingöl

karayolunun yüzüncü kilometresinden 4 km içeride olan ilçe 1.085 km² yüz ölçüme sahiptir (URL-2, 2021).

2.2. Karakoçan İlçesindeki Mevcut Turizm Türleri

Karakoçan ilçesi birinci derece deprem kuşağında yer alması nedeniyle zengin sıcak su kaynaklarına sahiptir. Arazi yapısı genellikle dağlık olan ilçenin özellikle de kuzey bölgeleri de oldukça engebeli bir yapıdadır. İlçe, Tunceli il sınırını oluşturan Peri Suyu ve son zamanlarda yapılan baraj sayısının artmasıyla birlikte önemli su kaynaklarına sahiptir. Bu bölümde Karakoçan ilçesinin sahip olduğu doğal, kültürel ve beşeri kaynakları doğrultusunda mevcut olan turizm türleri açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Sağlık ve Termal Turizm

Antik dönemlerden itibaren termal kaynakların bireylerin sağlığına iyi geldiği bilinmektedir. Sağlık ve termal turizmi de bireylerin sağlık nedenlerinden dolayı hem tatil yapmak hem de doğanın tedavi edici özelliğinden faydalanabilmek amacıyla ortaya çıktığı bilinmektedir (Erdoğan ve Aklanoğlu, 2008: 84).

Termal kaynaklar bakımından zengin olan Karakoçan ilçesi Golan Kaplıcaları ve Tunceli İlinin Mazgirt ilçesi Dedebağ Köyündeki Bağın Kaplıcaları ile çok sayıda ziyaretçi ağırlamaktadır. Karakoçan ilçe merkezine 18 kilometre uzaklıkta bulunan Golan Kaplıcaları (Demir ve Sezgin, 2020a: 118), kırık-çıkık, nevrit, poli-nevrit, romatizma, kadın ve cilt gibi çoğu hastalığın tedavisine iyi geldiği bilinmektedir (Akgün ve Oğuzöncül, 2014a: 267). Golan Kaplıcalarının bu gibi özelliklere sahip olması nedeniyle sağlık turizmine önemli bir potansiyel alan oluşturmaktadır (Yücel ve Kara, 2015a: 829). Golan Kaplıcaları sadece şifa bulmak isteyen ziyaretçiler tarafından değil aynı zamanda dağ keçilerini izlemek, canlı müzik dinlemek, fotoğraf çekmek, resim yapmak gibi faaliyetlere katılmak isteyen ziyaretçiler tarafından da çok fazla tercih edilmektedir (Özer ve Gürbüz, 2018a: 768).

Tunceli Mazgirt ilçe sınırları içerisinde bulunan ve Karakoçan ilçesi için de büyük bir öneme sahip olan Bağın Kaplıcaları da Golan Kaplıcalarının sahip olduğu özelliklerin tamamına sahiptir. Her iki kaplıcanın benzer özelliklere sahip olmasının nedeni ise aynı coğrafi bölgede yer alması ve aralarında sadece 300 metrelik bir mesafenin bulunmasıdır. Bu kısa mesafe de doğaseverler tarafından yürüyerek değerlendirilmektedir (Atasoy ve Çiftçi, 2009a: 504).

Maden suları bakımından da zengin olan Karakoçan ilçesi, Kalecik Köyü yolu güzergâhında "Tuzlu Çeşme" ve Bahçecik Köyü'ndeki "Acılı Su" çeşmeleri de çoğu hastalığa iyi geldiği bilinmektedir (URL-3, 2021). Bahçecik Köyünde bulunan "Acılı Su" kaynağının böbrek taşlarının düşürülmesinde önemli bir yararının olduğu bilinmektedir (Mor, 2008a: 411). İlçe merkezinde ayrıca 43 dereceyle Türkiye'nin en kaliteli jeotermal suyu bulunmuştur. Yaklaşık olarak 100 dönüm arazi üzerine kurulması beklenen tesisin 350 kişiye istihdam sağlaması beklenmektedir (URL-4, 2021).

2.2.2. İnanç Turizmi

İnanç turizmi, hemen hemen bütün dinlerin bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Bir destinasyondaki tapınak, kilise, cami, mescit ve türbe gibi unsurlar o bölgenin inanç turizmine kaynak oluşturan değerlerin başında gelmektedir (Woodward, 2004: 173). Garip Baba Türbesi, Karakoçan ilçesi Çan yolu üzerindeki Yeşilbelen Köyünde taş ve beton karışımı şeklinde yapılmıştır. İlçe merkezinde ayrıca, haklarında yeteri kadar bilgi olmasa da iki önemli ziyaret daha bulunmaktadır. Bunlardan birisi "Şeyh Muhammed Hadi Kavmani" diğeri ise "Güzel Baba Türbeleridir" (Aydoğmuş, 2010). Karakoçan ilçesine bağlı Çamardı, Demirdelen, Üçbudak, Yoğunağaç, Tekardıç, Akçiçek köyleri arasında Güzel Baba ve Sefkar Baba, Pir Cemal Abdal Türbeleri ve Çori Bori gibi kutsal mekânlar bulunmaktadır (Tüncer, 2020: 231). Karakoçan ilçesinde

bu kutsal mekânlar dışında Şeyh Mustafa Sisi Kabri (Yücekonak Köyü), Gözerekli Molla Muhammed Efendi Kabri (Eski Sarıcan Beldesi) ve Pamuklu Koç Mezarları ilçenin inanç turizmine kaynak oluşturan değerlerin başında gelmektedir.

2.2.3. Tarih ve Kültür Turizmi

Tarih ve kültür turizminin Dünya'nın birçok bölgesinde önemli bir ekonomik sektör haline gelmeye başlamasıyla birlikte yerel halkın bu turizm türüne olan ilgisini de artmasına vesile olmuştur. Tarih ve kültür turizmi turistlerin bir destinasyonda yaşayan yerel halkın yaşam tarzlarını veya destinasyonların sahip olduğu turistik ürünlerin farklı özelliklerini görmek veya bunları deneyimlemek amacıyla yapılan eğlence amaçlı seyahatleri kapsayan bir tür özel ilgi turizmidir (Baud ve Ypeij, 2009: 4). Kültür turistler olarak ifade edilen bireylerin tarihi turizme olan ilgileri oldukça geniştir. Karakoçan ilçe merkezinde tarih ve kültür turizmine kaynak oluşturan veya kültür turistlerin ziyaret edebileceği değerlerin başında ise Urartu Kaya Mezarları, Ziyaret Tepesi, Bağın Kalesi, Balcalı Köyündeki Layıt Taşları, Viranşehir, Bahçecik Höyüğü, Sökemeran (Fareli Şehir), Okçular Köyündeki Roma dönemine ait kale kalıntıları ve kaya mezarları gelmektedir (Mor, 2008b: 410).

2.2.4. Dağ Turizmi

Dağ turizmi, gerek manzarası ve temiz havası gerekse bu alanlarda yapılan farklı etkinlikler ile dağlara yönelik olarak gerçekleştirilen alternatif turizm türlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2018: 196). Karakoçan ilçesi ve Bingöl il sınırında bulunan Kuruca Dağının iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi volkanik kökenli bir dağ olması ikincisi ise bölgedeki en fazla yüksekliğe sahip olan bir dağ olmasıdır. Dağcılık faaliyetlerine elverişli bir dağ olan Kuruca Dağı ziyaretçilerine çok geniş bir gözlemleme imkânı sunmaktadır. Günümüzde ise doğa meraklıları tarafından ilçede en fazla ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedir (Mor, 2008c: 409). Bingöl ili Yayladere ilçesinde bulunan Sülbüs Dağı (2884 m) Karakoçan ilçesi için de büyük bir öneme sahiptir. Volkanik bir dağ olan Sülbüs Dağının en önemli özelliği ise üstünün düz olması ve uzaktan ise sivri bir görünüme sahip olmasıdır (BİTR, 2015: 70).

2.2.5. Su Turizmi

Doğal kaynaklar arasında bulunan akarsu, göl, baraj gibi unsurlar su turizmine kaynak oluşturan değerlerin başında gelmektedir. Su turizmi, ziyaretçilerine kano, rafting ve nehir kaynağı gibi imkanlar sunabilen bir turizm türüdür (Akova, 1995: 394). Karakoçan ilçe sınırları içerisinde önemli baraj gölleri bulunmaktadır. Peri Çayı üzerinde bulunan ve temel amacı elektrik enerjisi üretmek olan Özlüce Baraj Gölü bölge halkı tarafından çoğunlukla mesire alanı ve balık avcılığı olarak kullanılmaktadır. Özlüce Baraj Gölü ayrıca sahip olduğu manzarası ile doğaseverlerine fotoğraf çekmek, resim ve yürüyüş yapmak gibi önemli aktiviteler sunmaktadır (Küçükıyılmaz vd., 2019: 95). Karakoçan ilçesinde su turizmine kaynak oluşturan değerlerden birisi de Kalecik Baraj Gölü'dür. Temel amacı tarımsal sulama olan Kalecik Baraj Gölü su turizmi dışında balık avcılığı, mesire alanı ve kır düşünleri olarak faaliyet göstermektedir (Karaman vd., 2014: 39).

2.2.6. Gastronomi Turizmi

Gastronomi turizmi, turistik ürün döngüsünün kritik aşamasında olan destinasyonlarda turizmin canlandırılması amacıyla itici bir güç olan turizm türlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bunun için de bir destinasyonun gastronomi kaynakları bakımından yeterli olan bir turizm talebini üretebileceği iddialarını da haklı çıkarabilmesi için kanıtlara ihtiyaç duyulmaktadır (Kivela ve Crotts, 2005: 40). Tarihsel süreç içerisinde her toplum kendine özgü bir mutfak kültürüne sahip olmuştur (Kasar, 2021: 348). Karakoçan ilçesi de son zamanlarda bal üretiminde önemli bir noktaya gelerek gastronomi turizmi adına önemli bir kaynak oluşturmuştur. Doğal, sade ve şekilsiz

bir bal olan Karakoçan Balı zübürçet denilen bir bitkiden üretilmiştir. Karakoçan Yayla Balının mide ve bağırsak hastalıklarına da çok iyi geldiği bilinmektedir (Atabay, 2005). Ayrıca Karakoçan ilçesinin sokak lezzetlerinin ortaya çıkarılması ve yerli turistlerin sokak lezzetlerine yönelik algılarının da araştırılması gerekmektedir (Oğuz vd., 2020: 108).

2.2.7. Doğa Turizmi

Doğa turizmi, doğal bir manzaraya ve doğal kaynaklara bağlı olan bir turizm türüdür. Fotoğrafçılık, yüzme, vahşi yaşamı izleme, dağcılık gibi faaliyetlerin tamamı bu turizm türünün semsiyesi altındadır (Zeitlin ve Burr, 2011). Karakoçan ilçesindeki Dilektaş, Başak ve Sarıcan Yaylaları, Kuruca ve Sülbüs Dağları, Golan ve Bağın Kaplıcaları, Özlüce ve Kalecik Baraj Gölleri doğanın bütün güzelliklerini barındırmaktadır. Karakoçan ilçesinde doğa turizmine kaynak oluşturan bu alanlarda olta balıkçılığı, yüzme, fotoğraf, resim, yürüyüş yapma gibi çoğu aktivite ile ziyaretçilerine alternatif imkânlar sunabilmektedir. Ayrıca Golan ve Bağın Kaplıcalarında seyir teraslarının yapılması durumunda ziyaretçilerin bu alanların doğa güzelliklerinin tadını çıkarabilme fırsatı yakalayabileceklerdir.

2.2.8. Kış Turizmi

Bireylerin yaşam kalitesinin artmaya başlamasıyla birlikte yaz aylarında olduğu gibi kış aylarında da tatile çıkmak isteyen kişi sayısının arttığı görülmüştür. Yaşanan bu durum ile birlikte kış turizmi de daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Mursalov, 2009: 16). Karakoçan ilçesinde kış turizmi aktivitelerine kaynak oluşturan herhangi bir tesis bulunmamaktadır. Son zamanlarda ise Elazığ ilindeki Hazar Baba, Bingöl ilindeki Haserek Kayak Merkezleri Karakoçan ilçesinden çok fazla ziyaretçi çekmeye başlamıştır.

2.2.9. Yayla Turizmi

Bireylerin, yoğun iş yaşamından kaçmak, dinlenmek ve tatil yapmak amacıyla yaylaları tercih etmeye başlamaları neticesinde yayla turizmi ortaya çıkmıştır (Tekin, 2016: 1094). Sarıcan, Dilektaş ve Başak Yaylaları ilçenin yayla turizmine kaynak oluşturan değerlerin başında gelmektedir. Akdağ (2019), Karakoçan ilçesinde yaşayan yerel halkın Haserek ve Kuruca Dağı arasında kalan dağlık bölgelerde yaz dönemlerinde yaylaya çıktıklarından dolayı bölgede zengin bir yayla kültürünün oluştuğunu ifade etmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın temel amacı Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde yer alan Elazığ ilinin Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin ve bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, kültürel ve beşeri kaynakların belirlenmesidir. Hedeflenen amaca ulaşılabilmesi amacıyla bu çalışma için etik komite onayı "Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun"14.01.2022 tarih ve 43597sayılı kararı ile alındıktan sonra yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak Karakoçan ilçesinde yaşayan 21 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler Word programına aktarıldıktan sonra kelime bulutu ile analiz edilmiştir.

Nitel araştırmalarda, görüşmeler genellikle anlatı olarak değil de soru-cevap şeklinde yapılmaktadır. Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin belirlenebilmesi amacıyla da görüşmelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir (Riessman, 1993: 3). Bir problemin en ayrıntılı bir şekilde açıklanması ve tanımlanması amacıyla nitel araştırmalarda doküman, gözlem ve görüşme gibi birden fazla veri toplama tekniği kullanılmaktadır (Yıldırım, 1999: 13). Kakilla (2021), yarı yapılandırılmış görüşmelerin nitel bir araştırmanın temel yapı taşlarından birisi olduğunu ifade etmiştir. Bu

çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmada Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin belirlenebilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır (Akgün, vd., 2016: 189). Yarı yapılandırılmış görüşme formu Karakoçan ilçesinin doğal, kültürel ve beşeri kaynakları ile bu kaynakların işaret ettiği turizm türleri konusunda yapılan çalışmalar doğrultusunda oluşturulmuştur. Oluşturulan görüşme soruları çalışmanın konusuyla ilgili olarak uzmanların önerileri dikkate alınarak görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Bu amaçla da çalışmada “Karakoçan ilçesinde hangi turizm türleri öne çıkmaktadır” ve “Karakoçan ilçesinde öne çıkan doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar hangileridir” gibi sorulara cevap aranmıştır (Arıgtekin, 2021: 80; Ateş, 2016: 128).

Çalışmanın temasını “Karakoçan ilçesinde öne çıkan 10 (on) turizm türü” alt temasını ise bu 10 (on) turizm türüne kaynak oluşturan “doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar” oluşturmaktadır (Kış vd., 2019: 391). Yarı yapılandırılmış görüşmenin soru formunda Karakoçan ilçesindeki mevcut turizm türleri (sağlık ve termal, tarih ve kültür, inanç, su, gastronomi, kış, yayla, doğa, dağ ve kırsal turizm) ve ilçenin doğal, kültürel ve beşeri unsurlarına yönelik sözcüklerin ifade ettikleri anlamlara göre de kodlamalar yapılmıştır (Suna vd., 2019: 327).

Araştırmanın görüşmeleri 14.01.2022 – 23.01.2022 tarihleri arasında Karakoçan ilçesinde yaşayan 21 katılımcı ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcıya (A) ile (Z) harfleri arasında alfabetik bir kod verilmiştir. Görüşme soruları önem sırasına göre sıralanarak katılımcılara yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ise değiştirilmeden not alınmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler ise ortalama 20 ila 40 dakika arasında sürmüştür (Taymur ve Türkçapar, 2012: 167-168). Nitel araştırma sonucunda elde edilen veriler genellikle betimsel ve içerik analizi gibi farklı araştırma yöntemleri ile analiz edilmektedir. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler “Word Programına” aktarıldıktan sonra betimsel olarak analiz edilip yorumlanmıştır (Baltacı, 2019: 377).

McNaught ve Lam (2010a) kelime bulutunu, bir metinde birbiri ile ilişkili olan kelimelerin sıklık oranlarına göre vurgulandıktan sonra metnin özel bir şekilde görselleştirilmesi olarak ifade etmişlerdir. DePaolo ve Wilkinson (2014) ise kelime bulutunun, bir metnin verilerini grafiksel olarak göstermenin en popüler ve en eğlenceli yollarından birisi olduğunu belirtmişlerdir. Günümüzde kelime bulutu analizinin kullanıldığı çalışmaların sayısı da artmaya başlamıştır. Turizm ile ilgili yapılan çalışmalarda da kelime bulutu analizi daha fazla kullanılmaya başlanmıştır (Arıcı ve Alkara, 2017a; Aldemir vd. 2020a; Emni ve Ayaz, 2020a). Kelime bulutu analizinden yararlanılarak Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türleri ve bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, beşeri ve kültürel kaynakların görselleştirilmesi de betimsel analiz olarak faydalı bir teknik olarak kabul edilmektedir (Sever ve Buzlu, 2015: 386). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değiştirilmeden Word programına aktarılmıştır. Akabinde Karakoçan ilçesindeki mevcut turizm türleri ve bu turizm türleri içerisinde yer alan doğal, kültürel ve beşeri kaynakları olmak üzere iki aşamada incelendikten sonra “wordart (tagul)” kelime bulutu programı ile görselleştirilmiştir (Arıcı ve Alkara, 2017b: 183).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin belirlenebilmesi amacıyla 21 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılara yönelik demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek
A	Erkek	24	Lisans	Öğretmen
B	Erkek	31	Ön Lisans	Tekniker
C	Erkek	32	Yüksek Lisans	Serbest Meslek
D	Kadın	46	Lisans	Esnaf
E	Erkek	23	Lise	İşçi
F	Erkek	49	Lise	Aşçı
G	Erkek	38	Doktora	Akademisyen
H	Erkek	27	Lisans	Çiftçi
J	Kadın	40	Yüksek Lisans	Memur
K	Kadın	47	Ortaokul	Ev Hanımı
L	Erkek	62	İlkokul	Çiftçi
M	Erkek	29	Lisans	İşçi
N	Kadın	22	Lise	Kuaför
O	Erkek	41	Yüksek Lisans	Öğretim Görevlisi
P	Kadın	32	Ön Lisans	Hemşire
R	Erkek	54	Ortaokul	Şoför
S	Kadın	44	Doktora	Akademisyen
U	Erkek	50	İlkokul	İşçi
V	Kadın	25	Lisans	Ev Hanımı
Y	Erkek	25	Lise	Çiftçi
Z	Erkek	28	Ön Lisans	Teknisyen

Tablo 1’e göre görüşmeye katılan katılımcıların 7’si kadın ve 14’ü de erkektir. Katılımcıların yaşları 22 ile 62 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Görüşme yapılan katılımcılar arasında ilkokul (2 katılımcı), ortaokul (2 katılımcı), lise (4 katılımcı), ön lisans (3 katılımcı), lisans (5 katılımcı), yüksek lisans (3 katılımcı) ve doktora (2 katılımcı) mezunları bulunmaktadır.

Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türleri ve bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, kültürel ve beşeri kaynaklarının belirlenebilmesi amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin özellikleri dikkate alınarak görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcılara “Karakoçan ilçesinde öne çıkan/çıkarılması gereken üç turizm türünü ve bu turizm türüne kaynak oluşturan doğal, kültürel ve beşeri değerleri sıralayabilir misiniz? Soruları yöneltilmiştir. Katılımcılar ilçede öne çıkan turizm türleri içerisinde genel olarak “sağlık ve termal turizm, doğa turizmi ve inanç turizmi” yanıtı vermişlerdir. Katılımcıların ilçenin doğal, kültürel ve beşeri kaynakları arasında ise genel olarak “Golan Kaplıcaları, Bağın Kaplıcaları ve Sülbüs Dağı”nın olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan konuyla ilgili olarak öne çıkan ifadeler ise şu şekilde sıralanmıştır:

A katılımcısı: “Karakoçan ilçesinin birinci derece deprem kuşağında yer alması nedeniyle zengin sıcak su kaynaklarına sahiptir. Bu amaçla ilçe de sağlık ve termal turizmi öne çıkmıştır. Bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Golan ve Bağın Kaplıcalarının” geldiğini belirtmiştir. B katılımcısı, “ilçe merkezinin doğa turizmine daha elverişli bir durumda olduğunu ifade etmiştir. İlçe merkezinde doğa turizmine kaynak oluşturan değerlerin başında ise Sülbüs Dağı, Golan ve Bağın Kaplıcaları gelmektedir.” C katılımcısı, “Karakoçan ilçesin de inanç turizmi öne çıkmaktadır. Bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Garip

Baba ve Güzel Baba Türbeleri gelmektedir." D katılımcısı, "ilçe merkezinin sağlık ve termal turizm türünde büyük bir öneme sahiptir. Bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Golan Kaplıcaları gelmektedir." E katılımcısı, "Karakoçan ilçesinde yayla turizmine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Dilek Taşı ve Başak Yaylaları gelmektedir." F katılımcısı, "Karakoçan ilçesinin Bingöl il merkezi sınırında bulunan Sülbüs ve Kuruca Dağları ile değer kazanmaktadır. Bu amaçla ilçe de dağ turizmine önem verilmesi gerekmektedir." G katılımcısı, "Karakoçan ilçesi son zamanlarda bal üretiminde önemli bir noktaya gelmiştir. İlçede gastronomi turizmi alanında gerekli tedbirlerin alınması durumunda ilçenin bu turizm türünde öne çıkması beklenmektedir" H katılımcısı, "Karakoçan ilçesi bölgesel anlamda sağlık ve termal turizm türünde öne çıkmaktadır. Bağın ve Golan Kaplıcaları ise bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında gelmektedir." J katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Peri Suyu, Kalecik ve Özlüce Baraj Gölleri gibi zengin sıcak ve soğuk su kaynaklarına sahip olması nedeniyle su turizminde öne çıkmaktadır." K katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Bağın Kalesi ve Pilaotepe ile tarih ve kültür turizminde büyük bir önem taşımaktadır. İlçenin diğer tarihi ve kültürel kaynakların da bir an önce tespit edilerek turizme kazandırılması gerekmektedir." L katılımcısı, "Karakoçan denilince ilk akla gelen değerlerin başında Golan Kaplıcaları gelmektedir. Bu kaplıcalar ilçenin sağlık ve termal turizminde büyük bir anlam ifade etmektedir." M katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Golan Kaplıcalarında dağ keçilerini izlemek, fotoğraf çekmek, resim yapmak, Sülbüs dağına çıkmak gibi doğaya yönelik faaliyetleri ile öne çıkmaktadır. İlçe merkezi bu gibi rekreatif faaliyetleri ile doğa turizmine kaynak oluşturmaktadır." N katılımcısı, "Karakoçan ilçe merkezinin yükseltisinin fazla olması nedeniyle kış sporları merkezine elverişli olan yerlerin başında gelmektedir. Kış sporları faaliyetlerine yönelik gerekli yatırımların yapılması sonucunda ise ilçede kış turizminin gelişme göstermeye başlayacaktır." O katılımcısı, "Doğu Anadolu bölgesinde önemli kaplıcaların başında Golan Kaplıcası gelmektedir. Çevre illerden de çok fazla ziyaretçinin geldiği kaplıcalar sadece Karakoçan ilçesinin değil aynı zamanda bölgenin de sağlık ve termal turizmin de büyük bir öneme sahiptir." P katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Urartu Kaya Mezarları ve Ziyaret Tepesi ile tarih ve kültür turizm türünde önemli değerlere sahiptir." R katılımcısı, "ilçe merkezine yaklaşık olarak 18 km uzaklıkta Yücekonak Köyünde bulunan Şeyh Muhammed Hadi Kavmani ilçenin inanç turizminde büyük bir anlam taşımaktadır." S katılımcısı, "ilçe merkezi doğa turizminde öne çıkmaktadır. Bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Yücekonak Yüzen Ada gelmektedir." U katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Güzel Baba ve Sefkar Baba Türbeleri ile Pamuklu Koç Mezarlarıyla inanç turizm türünde öne çıkmaktadır. İlçe de bu turizm türüne ağırlık verilmesi gerekmektedir." V katılımcısı, "Elazığ Karakoçan ilçesi ve Bingöl Yayladere ilçesi sınırında bulunan Sülbüs Dağı ilçenin doğa ve dağ turizminde öne çıkmaktadır." Y katılımcısı, "Karakoçan ilçesi Peri Suyu, Golan ve Bağın Kaplıcaları, Kalecik ve Özlüce Baraj Gölleri ile Elazığ ilinin önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilçenin su turizminde geliştirilmesi gerekmektedir." Z katılımcısı, "Golan Kaplıcaları Karakoçan ilçesiyle özdeşleşmiş durumdadır. Karakoçan demek Golan Kaplıcaları demektir. Kaplıcalar sadece şifa bulmak isteyenler tarafından değil aynı zamanda doğa meraklıları tarafından da en fazla tercih edilen yerlerin başında gelmektedir."

Bu çalışmada öncelikli olarak literatür taraması sonucunda Karakoçan ilçesinde öne çıkan on turizm türü ve bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar belirlenmiştir. Akabinde, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile 21 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler "word programına" aktarıldıktan sonra da "wordart (tağul) kelime bulutu" ile analiz edilmiştir (Arslan, 2020: 451). Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda frekans değeri 1 (bir) olarak belirlenmiş ve bu değer de en alt değer olarak kabul edilmiştir. Literatür analizi sonucunda ilçede öne çıkan on turizm türü içerisinde alt değer

altında (1) kalan kırsal turizm türünün dışında diğer dokuz turizm türü ise kelime bulutuna dahil edilmiştir (Aldemir vd., 2020b: 978). Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Karakoçan İlçesinde Öne Çıkan Turizm Türleri

Öne Çıkan Turizm Türleri	Frekans (f)	Yüzde (%)
Sağlık ve Termal Turizm	5	23,8
Doğa Turizmi	4	19,0
İnanç Turizmi	3	14,3
Dağ Turizmi	2	9,5
Tarih ve Kültür Turizmi	2	9,5
Su Turizmi	2	9,5
Yayla Turizmi	1	4,8
Gastronomi Turizmi	1	4,8
Kış Turizmi	1	4,8
Kırsal Turizm	--	--
Görüşme Yapılan Toplam Kişi Sayısı	21	100,0

Tablo 2’ye göre kelime bulutu analizinde Karakoçan ilçesinde en sık kullanılan turizm türünün sağlık ve termal turizm türü olduğu tespit edilmiştir (Emini ve Ayaz, 2020b: 95). Kelime bulutu analizinde çok sık olarak kullanılmayan kelimeler ise (1’in altında değer alan kırsal turizm türü) gizlenmektedir. Sonuçta ise en sık tekrarlanan kelimeler ise kendisini net bir şekilde göstermektedir. Bu çalışmada da kelime bulutu analizinde sağlık ve termal turizm türünden (5 kez) sonra en sık kullanılan turizm türleri ise sırasıyla doğa turizmi (4 kez), inanç turizm (3 kez) türlerinin olduğu tespit edilmiştir (McNaught ve Lam, 2010b: 630).

Şekil 1. Kelime Bulutu Analizi Sonucunda Karakoçan İlçesinde Öne Çıkan Turizm Türleri

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin dışında bu turizm türlerine kaynak oluşturan doğal, beşeri ve kültürel unsurlara yönelik olarak da kelime bulutu analizi yapılmıştır. Literatür analizi sonucunda Karakoçan ilçesinin çok sayıda doğal, beşeri ve kültürel unsurlara sahip olması nedeniyle daha sade bir görünümün elde

edilebilmesi amacıyla alt değer 2 (iki) olarak kabul edilmiş olup bu değerler ise Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Karakoçan İlçesinde Öne Çıkan Doğal, Kültürel ve Beşeri Kaynaklar

Öne Çıkan Turistik Değerler	Frekans (f)	Öne Çıkan Turistik Değerler	Frekans (f)
Golan Kaplıcaları	8	Dilek Taşı Yaylası	1
Bağın Kaplıcaları	5	Başak Yaylası	1
Peri Suyu	2	Bal	1
Kalecik Baraj Gölü	2	Bağın Kalesi	1
Özlüce Baraj Gölü	2	Pilav Tepe	1
Sülbüs Dağı	4	Urartu Kaya mezarları	1
Kuruca Dağı	1	Ziyaret Tepe	1
Garip Baba Türbesi	1	Şeyh Muhammed Hadi Kavmani Türbesi	1
Güzel Baba Türbesi	2	Yücekonak Köyü Yüzen Ada	1
Sefkar Baba Türbesi	1	Sarıcan Yaylası	--

Tablo 3'e göre kelime bulutu analizinde Karakoçan ilçesinde en sık tekrarlanan doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar arasında Golan Kaplıcalarının (8 kez) olduğu görülmüştür. Kelime bulutu analizinde çok sık olarak tekrarlanmayan kelimeler ise (2'nin altında değer alan kaynaklar) gizlenmektedir. Sonuçta ise en sık tekrarlanan kelimeler ise kendisini net bir şekilde göstermektedir. Bu çalışmada da kelime bulutu analizinde Golan Kaplıcalarından (8 kez) sonra en sık tekrarlanan değerler sırasıyla Bağın Kaplıcaları (5 kez), Sülbüs Dağı (4 kez) Peri Suyu, Kalecik ve Özlüce Baraj Gölleri ve Güzel Baba Türbesinin (2 kez) olduğu tespit edilmiştir. Kelime bulutu analizi sonucunda Karakoçan ilçesinde öne çıkan doğal, kültürel ve beşeri kaynaklar ise şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Kelime Bulutu Analizi Sonucunda Karakoçan İlçesinde Öne Çıkan Doğal, Kültürel ve Beşeri Kaynaklar

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Elazığ iline bağlı Karakoçan ilçesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve beşeri kaynakları ile birden fazla turizm türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmada Karakoçan ilçesinde öne çıkan turizm türlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Hedeflenen bu amaca ulaşılabilmesi amacıyla da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile Karakoçan ilçesinde yaşayan 21 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen veriler Word programına aktarıldıktan sonra da "wordart (tagul) kelime bulutu" analizi ile görselleştirilmiştir.

Çalışmada literatür aracılığıyla Karakoçan ilçesinde mevcut olan sağlık ve termal turizm, doğa turizmi, inanç turizmi, dağ turizmi, tarih ve kültür turizmi, su turizmi, yayla turizmi, gastronomi turizmi, kış turizmi ve kırsal turizm olmak üzere on turizm türü belirlenmiştir. 21 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda 5 katılımcının sağlık ve termal turizm, 4 katılımcının doğa turizmi, 3 katılımcının inanç turizmi, 2'şer katılımcının dağ turizmi, tarih ve kültür turizmi ve su turizmi, 1'er katılımcının yayla turizmi, gastronomi turizmi ve kış turizmi yanıtını vermiştir. Ancak kırsal turizm türü konusunda ise hiçbir katılımcının görüş bildirmediği tespit edilmiştir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda kelime bulutu analizinde en sık tekrarlanan üç turizm türünün başında ise sağlık ve termal turizm türü; bu turizm türüne kaynak oluşturan değerlerin başında ise Golan Kaplıcalarının geldiği tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda Golan Kaplıcalarının Karakoçan ilçesinin sağlık ve termal turizm türünde büyük bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuç ile Akgün ve Oğuzöncül (2014b), Demir ve Sezgin (2020b), Özer ve Gürbüz (2018b) ve Yücel ve Kara (2015b)'da Golan Kaplıcalarının Karakoçan ilçesinin sağlık ve termal turizm türünde büyük bir öneme sahip olduğunu belirten çalışmalar ile paralel sonuçlar taşımaktadır.

Tunceli ili Mazgirt ilçe sınırları içerisinde bulunan ve Karakoçan ilçesi için de sağlık ve termal turizm türünde büyük bir öneme sahip olan Bağın Kaplıcaları katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde ilçede öne çıkan en önemli ikinci değer olmuştur. Bu çalışma sonucunda Karakoçan ilçesi ve Tunceli ilinin sağlık ve termal turizmde Bağın Kaplıcalarının büyük bir öneme sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuç ile Atasoy ve Çiftçi (2009b)'nin çalışmasıyla benzer sonuçlar içermektedir.

Karakoçan ilçesinde yaşayan katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bu sonuçlardan yola çıkarak ilçenin sağlık ve termal turizm, doğa ve inanç turizm türleri üzerine daha fazla odaklanması gerekmektedir. Ayrıca Karakoçan ilçesinin doğal, kültürel ve beşeri kaynakları arasında bulunan Golan ve Bağın Kaplıcaları, Sülbüs Dağı, Peri Suyu, Kalecik ve Özlüce Baraj Gölleri ile Güzel Baba Türbesinin de gerekli tanıtımlarının yapılarak ilçenin turizmine kazandırılması gerekmektedir. Bu araştırma geliştirilerek farklı coğrafi bölgelerde de yapılması durumunda bir bölgede öne çıkan turizm türlerinin belirlenmesi büyük önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, İ. (2019). Karakoçan Kırsalındaki Zazalarda Yayla Kültürü: Sarıcan Yöresi. (*Yüksek Lisans Tezi*). Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Zaza Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Akgün, A., Duruk, Ü. ve Güngörmez, H. G. (2016). Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Ortak Bilgi Yapılandırma Modeline İlişkin Görüşleri, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1): 184-203.
- Akgün, D. ve Oğuzöncül, F. (2014). Elazığ Golan Kaplıcasındaki Geleneksel Kaplıca Tedavisi Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(3): 267-273.
- Akova, İ. (1995). Akarsu Turizmi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 30: 393-407.
- Aldemir, T., Işkın, M. ve Şengel, Ü. (2020). TV Yemek Programlarının Popüler Kültür Algısı ve Gençlerin Eğitim-Meslek Seçimlerine Etkileri, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(12): 971-986.
- Arıcı, A. ve Alkara, İ. (2017). Otellerin Sanal Boyuttaki Çağrışımları Üzerine Bir Araştırma: "Booking. Com" Kelime Bulutu Analizi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42): 180-188.
- Arıgtekin (2021). Bingöl'deki Termal Tesislere İlişkin Ziyaretçilerin Durum Tespiti. (*Yüksek Lisans Tezi*). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- Arslan, E. (2020). Çevrimiçi Gastronomik Turist Deneyimlerinin İçerik Analiziyle İncelenmesi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2): 442-460.
- Arslaner, E. ve Erol, G. (2017). Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4): 422, 438.
- Arunmozhi, T. ve Panneerselvam, A. (2013). Types of Tourism in India, *International Journal of Current Research and Academic Review*, 1(1): 84-88.

- Atabay, B. (2005). Karakoçan Yayla Balı Elazığ. 9 Kasım 2021 tarihinde <https://lezzetler.com/karakocan-yayla-bali-elazig-vt51926>. adresinden ulaşıldı.
- Atasoy, A. ve Çiftçi, M. D. (2009). Kolan (Elazığ) Kaplıcaları. *Electronic Turkish Studies, Turkish Studies*, 4(8): 494-510.
- Ateş, H. (2016). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Turizm Algısı ve Turizmin Geliştirilmesi Stratejileri, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 11(2): 11-140.
- Aydoğmuş, G. (2010). Marmara Elazıglılar Derneği-Harpur Evliyalari-Güzel Baba Türbesi. 12 Kasım 2021 tarihinde <http://www.mared.org.tr/Icerik/garip-baba-2696>. Adresinden ulaşıldı.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 368-388.
- Baud, M. ve Ypeij, A. (2009). *Cultural Tourism in Latin America*. Brill Yayınları.
- Çelik, S. (2018). Alternatif Turizm, *Journal of International Social Research*, 11(56): 193-204.
- Çulhaoğlu, P.E. (2021). Turizm Türü Tercihi, Turist Tipolojisi ve Kuşak İlişkisi: Bodrum'da Bir Araştırma. (Doktora Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Demir, Ö. ve Sezgin, E. (2020). Elazığ İlinin Sağlık Turizmi Açısından SWOT Analiz ile Değerlendirilmesi, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 7(14): 111-129.
- DePaolo, C. A. ve Wilkinson, K. (2014). Get Your Head into the Clouds: Using Word Clouds for Analyzing Qualitative Assessment Data, *TechTrends*, 58(3): 38-44.
- Emini, F. T. ve Ayaz, Ç. E. (2020); Yükseköğretim Kurumlarının Misyon Bildirimlerinin İnovasyon, *Kocatepeİibf Dergisi*, 22(1): 89-100.
- Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F. (2008). Termal Turizm ve Afyon-Gazlıgöl Örneği, *Social Sciences*, 3(1): 83-92.
- Kakilla, C. (2021). Strengths and Weaknesses of Semi-Structured Interviews in Qualitative Research: A Critical Essay, *Preprints*, 1-4.
- Kasar, H. (2021). Türk Mutfak Kültürü Evreleri ve Mutfak Sentezinin İncelenmesi, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(2): 347-358.
- Kiş, B., Tüzünkan, D. ve Uca, S. (2019). Yiyecek-İçecek İşletmelerinin Web Sitelerinin Pazarlama Karması (7p) Unsurları Açısından Değerlendirilmesi: Eskişehir İli Örneği. 20. Ulusal - 4. Uluslararası Turizm Kongresi, "Şehir Turizmi" Eskişehir, 386-397.
- Karadabağ, R. (1997). Turizmin Bölge Kalkınmasına Katkısı ve Erzurum Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve otelcilik Anabilim Dalı.
- Kivela, J. ve Crofts, J. C. (2005). Gastronomy Tourism: A Meaningful Travel Market Segment, *Journal of Culinary Science & Technology*, 4(2-3): 39-55.
- Kozak, M. A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1): 7-22.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2014). Genel Turizm Bilgisi İlkeler Kavramlar. Eskişehir: Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset.
- Küçükıylmaz, M., Örnekçi, G. N., Karakaya, G., Özbey, N., Arısoy, G. ve Koçalmış, A. (2019). Özlüce Baraj Gölü'nün Trofik Durumunun Değerlendirilmesi, *Uluslararası Doğu Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 2(2): 94-105.
- Karaman, Z., Yüngül, M. ve Dörücü, M. (2014). Kalecik Baraj Gölü (Karakoçan-Elazığ)'nde Avlanılan Balıkların Bazı Büyüme Özelliklerinin Araştırılması, *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(2): 38-44.
- McNaught, C. ve Lam, P. (2010). Using Wordle as a Supplementary Research Tool, *Qualitative Report*, 15(3): 630-643.
- Molu, M. (2019). Elazığ İli Karakoçan İlçesi Başyurt Bölgesi Bazı Köy Topraklarının Detaylı Toprak Etüdü ve Sınıflandırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Bingöl: Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Toprak Bilimi ve Bitki Besleme.
- Mor, A. (2008). Karakoçan İlçesi'nin Coğrafi Etüdü. (Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- Mursalov, M. (2009). Bir Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Olarak Kış Turizmi ve Kış Turizmi Açısından Azerbaycan'ın Guba - Haçmaz Turizm Bölgesinin Arz Potansiyeli. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- Oğuz S. Ballı E. ve Buzcu Z. (2020). Yerel Halkın Sokak Lezzetlerine Karşı Algıları: Adana Örneği, *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2): 107-121.

- Özer Ö. ve Gürbüz Z. (2018). Golan Destinasyonunun Termal Turizm Olanaklarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma. 19.Ulusal Turizm Kongresi, "Sağlık Turizmi" Afyonkarahisar, 759-771.
- Riessman, C. K. (1993). Narrative Analysis. Sage Yayınları.
- Sever, G. N. ve Buzlu, M. Ö. (2015). Turizm Fakülteleri Bünyesindeki Rekreasyon Programları için Müfredat Kapsamı Önerisi: Bilimetric Bir Çalışma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2): 381-396.
- Suna, B., Yıldız, E. ve Yeşildağ, E. (2019). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yerel Kimliğin Korunması: Antakya Örneği. 20. Ulusal - 4. Uluslararası Turizm Kongresi, "Şehir Turizmi" Eskişehir, 325-331.
- Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2): 154-177.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (BİTR), (2015). Bingöl İl Tanıtım Rehberi.
- Tekin, Ö. F. (2016). Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi ve Bozkır İlçesinin Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, Konya, 1093-1108.
- Tureac, C. E. ve Anca, T. (2008). Types and Forms of Tourism, *Acta Universitatis Danubius Economica*, 4(1): 92-103.
- Tüncer, E. (2020). Sosyal Dayanışma, Dini İnanç ve Kutsal Yerler: Elazığ Karakoçan'da Ohi Nehri Çevresindeki 7 Köy Örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 4(2), 229-240.
- URL-1, (2021). Kültür ve Turizm Bakanlığı-Turizm Çeşitleri. 16 Ekim 2021 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html>. adresinden ulaşıldı.
- URL-2, (2021). T.C. Karakoçan Kaymakamlığı-Genel Bilgiler. 20 Ekim 2021 tarihinde <http://karakocan.gov.tr/genel-bilgiler>. adresinden ulaşıldı.
- URL-3, (2021). Karakoçan İlçesi-Tarihi ve Turistik Yerler. 25 Ekim 2021 tarihinde <http://www.karakocan-online.de/turistik.htm>. adresinden ulaşıldı.
- URL-4, (2021). Karakoçan Yeni Termal Tesisinde İlk Adım. 15 Ekim 2021 tarihinde <https://elazigharputgazetesi.com/haber/karakocan-yeni-termal-tesisinde-ilk-adim-9.html>. adresinden ulaşıldı.
- Woodward, S. C. (2004). Faith and Tourism: Planning Tourism in Relation to Places of Worship, *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 1(2): 173-186.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim*, 23(112): 7-17.
- Yücel, A. ve Kara, C. (2015). Turizm Pazarlaması Açısından Elazığ İlinin Potansiyelinin Belirlenmesi. Tarihten Günümüze Uluslararası Elazığ Kongresi, Elazığ, 821-839.
- Zeitlin, J. M. ve Burr, S. W. (2011). Community Nature-Based Tourism Development UTAH Recreation & Tourism Matter, 22. 12 Kasım 2021 tarihinde <https://core.ac.uk/download/pdf/77521787.pdf>. adresinden ulaşıldı.

Kültür Turistlerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Cinsiyete Göre Farklılıkları: Safranbolu Üzerinde Bir Araştırma

The Differences in the Sustainable Consumption Behaviors of Cultural Tourists by Gender: A Research on Safranbolu

Ömer SARAÇ¹

Özet

Son yüzyılın en önemli sorunu olarak bilinen sürdürülebilirliğin sağlanmasında sürdürülebilir tüketim oldukça önemlidir. Bu çalışmada kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışları düzeylerinin belirlenmesi ve tüketim davranışının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada uygulama alanı olarak UNESCO Dünya Miras kenti olan Safranbolu tercih edilmiştir. Veriler anket tekniği ile elde edilmiş toplamda 449 katılımcıya ulaşılmıştır. Verilerin analizinde istatistik paket programı kullanılarak faktör analizi, ortalama, yüzde ve t-testlerine başvurulmuştur. Araştırmada kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültür turistlerinin vermiş olduğu yanıtlar neticesinde sürdürülebilir tüketim dört boyut altında toplanmıştır. Bunlar; çevre duyarlılığı, ihtiyaç dışı satın almama, tasarruf ve yeniden kullanılabilirliktir. Bu boyutlar cinsiyete göre farklılık göstermektedir. İhtiyaç dışı satın almama boyutu dışındaki tüm boyutlarda kadın algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Tüketim, Kültür Turistleri, Safranbolu

Abstract

Sustainable consumption is very important in ensuring sustainability, which is known as the most important problem of the last century. In this research, it is aimed to determine the sustainable consumption behavior levels of cultural tourists and to determine whether the consumption behavior differs according to gender. Safranbolu, which is a UNESCO World Heritage city, was chosen as the application area in the research. The data were obtained by the questionnaire technique, and a total of 449 participants were reached. In the analysis of the data, factor analysis, mean, percentage and t-tests were applied by using the statistical package program. In the research, it was concluded that the sustainable consumption levels of cultural tourists are high. As a result of the answers given by cultural tourists, sustainable consumption was gathered under four dimensions. These are environmental awareness, non-need purchasing, savings and reusability. These dimensions differ by gender. It has been determined that women's perceptions are higher in all dimensions except the dimension of non-need purchasing.

Keywords: Sustainability, Sustainable consumption, Cultural tourists, Safranbolu.

¹Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği, Sakarya

ORCID:

Ö.S.: 0000-0002-4338-7394

Corresponding Author:

Ömer SARAÇ

Email:

o.sarach@hotmail.com

Citation: Saraç, Ö. (2022). Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları: Safranbolu üzerinde bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 265-283.

Submitted: 10.02.2022

Accepted: 17.04.2022

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden sonra üretim şeklinde ve miktarında yaşanan değişikliklerle başlayan yeni dönemde (Saraç, Pamukçu, Ulama ve Batman, 2019: 35) sınırsız ekonomik büyüme ve refah artışı amaçlanmıştır. Arz belirleyicileri bireylerin ihtiyaçlarından ziyade isteklerine yönelmiş (Doğan, Bulut ve Çımrın, 2015: 660) ve dahi bireyleri güdüleyip üretileni ihtiyaç gibi hissettirerek satmaya çalışmıştır. Bu nedenle bu dönem, tüketimin üretilmesi esasına dayanmaktadır (Featherstone, 1996). Diğer yandan ürünlerin bir ihtiyaçmış gibi pazarlanması ve tüketilmesi doğadaki kıt kaynakların sorumsuzca harcanmasına neden olmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğal yapı ve ekolojik denge bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmiş (Karalar ve Kiracı, 2011) dünyada farklı çevresel krizlerin oluşmasına neden olmuştur.

Dünya, her ne kadar insan yaşamı için geniş kapasiteli bir gezegen gibi görülse de son zamanlarda doğada yaşanan iklimsel değişimler, dünyanın insan ihtiyaç ve isteklerine cevap veremeyecek bir duruma geldiğini göstermektedir (Ateş, 2018: 508). Doğanın sorumsuzca kullanılması ve kıt kaynakların tüketilmesiyle; ormanlar yok olmakta, buzullar erimekte, çölleşme baş göstermekte, biyo-çeşitlilik azalmakta ve sular kirlenmektedir (Brundtland, 1985). Diğer yandan CO₂ gazı salınımına bağlı olarak ozon tabakasındaki seyrelme artmakta ve küresel ısınma yaşanmaktadır. Öyle ki CO₂ gazı salınımı durdurulabilse dahi dünyadaki olumlu etkileri ancak 1000 yıl sonra görülebilecektir (Solomon, Plattner, Knutti ve Friedlingstein, 2009).

Dünyanın böylesine tahrip olmasında insan son derece kritik bir rol üstlenmektedir. Zira Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli [IPCC] (2007) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı [UNEP] (2007) raporlarına göre iklimde son 50 yılda yaşanan ciddi sorunların en önemli nedeni insanların karşılanamayan sınırsız ihtiyaç ve istekleridir (Ateş, 2018: 508). Bu nedenle 21. yüzyılda dünyadaki kaynakların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesinde sürdürülebilir tüketim kavramı önem kazanmaya başlamıştır (Hayta, 2009; Atrek ve Madran, 2017; Ahamad ve Ariffin, 2018). Bireylerin aldıkları yiyeceklerin sürdürülebilir olması, tasarruflu ampullerin kullanılması (Stapp ve Polunin, 1991), tek kullanımlık ürünlerin tercih edilmemesi, ulaşımın fosil yakıt salınımı fazla olan araçlardan ziyade toplu taşıma araçları ile gerçekleştirilmesi verilebilecek önemli örnekler arasında yer almaktadır.

Sürdürülebilir tüketimin öneminin her geçen gün artması bu davranışı güdüleyen faktörlerin bilim insanları tarafından araştırılmasına neden olmuştur (Ahamad ve Ariffin, 2018; Valor, Antonetti ve Merino, 2020). Bu doğrultuda yaşam tarzının, bireysel değerlerin ve çevresel tutumların (Karalar ve Kiracı, 2010; Özgül, 2010; Karaca, 2018; Diktaş, 2019; Dinavasova, 2019), dindarlığın (Özdemir, 2021), tüketici eğitiminin (Hayta, 2009) ve sosyal medyanın (Erkan, 2019; Ünal, Erkan ve Açıkgöz, 2020) sürdürülebilir tüketim ile ilişkisini konu alan birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Öte yandan fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin (Ateş, 2018), sosyal bilimleri öğrencilerinin (Kır ve Polat, 2020), biyoloji öğretmen adaylarının (Gürbüz, Çakmak ve Derman, 2013) ve üniversite çalışanlarının (Aksu ve Gelibolu, 2015) sürdürülebilir tüketim tutumlarının ölçüldüğü araştırmalar da mevcuttur.

Bu araştırmada ise kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim düzeyleri belirlenmeye çalışılarak literatürdeki boşluk giderilmeye çalışılmaktadır. Zira turizm faaliyetlerinde sürdürülebilir tüketim son derece önemli bir yere sahiptir. Öyle ki turizm dünya nüfusunun büyük bir bölümü tarafından gerçekleştirilen bir faaliyettir. UNWTO (2019) raporuna göre dünyada yaklaşık olarak 1,4 milyar kişi turizm faaliyeti gerçekleştirmektedir (UNWTO, 2019: 2). Turistler, bu faaliyetleri esnasında uçak ve otobüs seferlerinden istifade etmekte, yiyecek içecek, konaklama ve araç kiralama gibi çevreye olumsuz etki bırakan tüketim davranışları sergilemektedir (Uzun ve Altaş, 2017: 2). Bu doğrultuda Kapadokya'daki (Uzun ve Altaş, 2017) ve Ankara'daki turistlerin

(Aktaş ve Çiçek, 2019) sürdürülebilir tüketim düzeylerinin ölçüldüğü araştırmalar da bulunmaktadır.

Turizmde özellikle kıyı otelciliğinde enerji kullanımı ve atıklar göz önünde bulundurulduğunda turizm faaliyetlerinin çevreyi önemli düzeyde olumsuz etkilediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni destinasyonların kapasiteleri üzerinde hizmet vermesidir. Çevrenin kendisini yenilemesine imkân tanınmadan gerçekleştirilen aşırı bir kullanım bu destinasyonlardaki doğal güzellikleri, kültürel yapıyı, biyo-çeşitliliği ve ekolojik dengeyi bozmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2014). Turizmin çevreye bırakmış olduğu olumsuz etkilerden kurtulmanın en önemli yollarından biri de tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışlarına sahip olmasıdır.

Sürdürülebilir tüketim davranışlarına sahip olmak tarihi ve kültürel destinasyonlarda daha da büyük bir öneme sahiptir. Zira bir turistin potansiyel olarak vereceği zarar kültür alanlarında daha fazladır. Kültür alanları sorumsuzca gerçekleşen bir tüketim davranışı karşısında geri dönüşü olmayan zararlar görebilir. Öte yandan kültür alanları, diğer turizm destinasyonlarına nispeten bu zararlara daha duyarlı ve bu zararlar karşısında daha savunmasızdır. Bu doğrultuda kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının tespit edilmesi uygulamalı alana katkı sunarak kültür destinasyonlarına yönelik gerçekleştirilecek plan, politika ve stratejilere fikir vermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu düşünceden yola çıkarak çalışmanın uygulama alanı olarak Safranbolu tercih edilmiştir. Zira Safranbolu 1994 yılında UNESCO dünya Miras kenti olarak ilan edilen önemli bir kültür turizm kentidir (Türker, Ölçer ve Aydın, 2016: 50).

Araştırmanın bir diğer amacı ise kültür turistlerinin tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir. Bir dünya miras kenti vasfı taşıyan Safranbolu'nun sahip olduğu değerlerin korunmasında sürdürülebilir tüketimin son derece önemli olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle destinasyonun varlığını koruma ve sürdürme çalışmalarında cinsiyet değişkenine yönelik bir farklılığın olup olmadığının tespit edilmesinin, destinasyon yönetiminde arz planlayıcılarına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan bu değişkenin test edilmesi literatüre de önemli katkılar sunmaktadır. Zira birçok araştırmada tüketim davranışının cinsiyete göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (Dubé ve Morgan, 1998; Oh, Parks ve Demicco, 2002). Kadınlar tüketim davranışlarında erkeklere nispeten daha çok duygularıyla hareket ederken (Meyers-Levy ve Maheswaran, 1991) erkeklerin tüketim davranışlarında kadınlara göre duygularından ve ruh hallerinden daha az etkilendiklerini söylemek mümkündür (Chua, Lee, Kim ve Han, 2019; Dubé ve Morgan, 1998; Holbrook, 1986a).

Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmada öncelikle araştırma konusunun kavramsal arka planı açıklanmakta ve hipotez geliştirme sürecine değinilmektedir. Sonrasında araştırmanın yöntemi ve ölçüm aracı olarak belirlenen anket hakkında bilgiler verilmekte yapılan analizler açıklanarak geçerlik ve güvenilirliğin nasıl sağlandığı ortaya koyulmaktadır. Daha sonra kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranış düzeylerine ve bu davranışın cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Çalışmanın sonuç ve tartışma bölümünde ise elde edilen sonuçlarla daha önceki çalışmaların benzerlikleri ve farklılıkları ele alınmakta, bunların nedenleri tartışılmakta literatüre ve uygulamalı alana katkılar sunarak araştırmaya son verilmektedir.

2. KAVRAMSAL ARKA PLAN VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Sürdürülebilir tüketim en basit tanımıyla diğerlerine göre çevreye daha az veren tüketim şeklidir (Paavola, 2001: 228). Sürdürülebilir tüketimde bireyler yeşil ürünleri tercih etmekte satın alma sürecinde sosyal ve çevresel kaygılar gütmektedir (Seyfang, 2005: 290-291). Zira sürdürülebilir

tüketimde çevreye minimum zarar verilmesi ve sosyal eşitsizliğe daha az sebep olacak şekilde bir tüketim davranışının sergilenmesi esastır (Kahraman, Türkay, 2014).

Çevre ile alakalı olarak 20. yüzyılın ortalarından sonra yaşanan sorunlar sürdürülebilir tüketimin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kavram ilk defa Rio'da tertip edilen Dünya Zirvesindeki Gündem 21'de konuşulmaya başlamıştır. Buna karşın otoriteler tarafından kabul edilen ilk tanım OECD tarafından yapılmıştır. Buna göre sürdürülebilir tüketim; gelecek neslin gereksinimlerini gözetmek suretiyle doğal kaynakların, toksit ve çevreyi kirletici maddelerin kullanımlarının asgari düzeye indirilmesi, atık salınımının azaltılması ve temel gereksinimlerin karşılandığı, daha iyi bir yaşam standardı imkânı veren ürünlerin tercih edilmesi (OECD, 2002) olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir tüketim davranışının son on yıldır daha da önem kazanmaya başladığı görülmektedir (Cho, Gupta ve Kim, 2015). Bunun en temel nedeni çevresel kaygıların artması ve buna paralel olarak elektrik, konfeksiyon ve gıda gibi çeşitli ürünlere ilişkin sürdürülebilir tüketim planlamalarının gerçekleştirilmesidir (Chan, 2001; Harrison, Newholm ve Shaw, 2005; Vermeir ve Verbeke, 2008). Yaşanan bu küresel değişim işletmeleri ve tüketicileri etkilemektedir (Çabuk ve Nakıboğlu, 2003). Öyle ki işletmeler geliştirdikleri ürünlerde geri dönüştürülebilir ürünleri tercih ederken (Zeren ve Nakıboğlu, 2009) tüketiciler de ürün satın alırken ürünlerin çevreye zarar verip vermediğini gözetmektedir (Erkan, 2019: 171).

Sürdürülebilir tüketimin amacı toplam bireysel tüketimin azaltılmasından ziyade olabildiğince tüketimin önüne geçmek ve farkındalık oluşturarak alternatifleri ortaya çıkarmaktır. Zira sürdürülebilir tüketimde çevresel duyarlılık esastır. Bu nedenle bir ürünün tasarruflu ve uzun süre kullanılması, ihtiyaç olmaması halinde değiştirilmemesi ve yeniden kullanılmasına yönelik davranışlar, sürdürülebilir tüketim kapsamında değer kazanmaktadır (Doğan, Bulut ve Çımrın, 2015). Bir diğer ifadeyle sürdürülebilirlikte tüketim kadar üretimin de sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir tüketimde üretim ve tüketim faaliyetleri aynı başlık altında incelenmektedir (Nash, 2009; Clark, 2007; Spangenberg, Luke ve Blincoe, 2010). Bakıldığında sürdürülebilir üretim alanında başarılı faaliyetler sergilense de sürdürülebilir tüketimde aynı başarıya daha az rastlanmaktadır (Veenhoven, 2004: 1). Bu durumda işletmeler tüketicilerin talep ettiği sürdürülebilirliği daha az olan ürünleri üretmeye mecbur kalmakta ve sürdürülebilirlik olumsuz etkilenmektedir. Bu nedenle iki kavramın bir arada ele alınmaması halinde sürdürülebilir tüketimden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü üretim faaliyetleri planlanırken tüketici talepleri göz önünde bulundurulmaktadır.

Tüketici taleplerini yoğun bir şekilde gözetmesi gereken endüstrilerden biri de turizmdir. Turizm işletmelerinde tüketiciyi memnun etmeyen birçok sürdürülebilir ürün yer almaktadır. Böyle bir durumda işletme sahipleri, tüketiciler (turistler) tarafından tercih edilmeyeceğini öngörerek sürdürülebilir üretimden vazgeçmektedir. Turizmde konaklama işletmelerinde turistler odanın mülkiyetini değil sadece konaklama yapacakları zamanı kiraladıklarından büyük beklentiler içerisine girmekte ve sürdürülebilir tüketime aykırı davranışlar sergilemektedir (Saraç, 2020: 128-129). Kendilerine konaklamaları için verilen enerji kartlarının iade edilmesinin istenmesi, sürdürülebilir ambalajlamanın yapılması, yastık kılıfı, çarşaf ve havlu gibi malzemelerin sadece misafir talebi esasına bağlı olarak değiştirilip temizlenmesi müşteri memnuniyetini olumsuz etkileyebilmekte ve müşterilerin bir sonraki konaklamalarında tercihlerinin değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle işletme sahip ve yöneticileri sürdürülebilir üretim düşüncesinden vazgeçmektedir (Millar ve Baloğlu, 2011).

Turizm faaliyetlerinde müşterilerin seyahatlerini uçakla gerçekleştirmeleri ya da otobüs, tren yerine kendi özel araçlarını kullanmaları da sürdürülebilir tüketime aykırı davranışlar arasında yer

almaktadır (Kahraman ve Türkay, 2014: 25). Yiyecek içecek ihtiyaçları için açık büfeyi tercih etmeleri, seyahatleri süresince ikamet yerleri olmadığından gittikleri yerlerde doğaya zarar vermeleri, çevreyi kirletmeleri ve gerçekleştirdikleri israf davranışları sürdürülebilirliğe zarar veren diğer davranışlar arasında sıralanabilmektedir (Saraç, 2020: 128). Turizm alanlarının sürdürülebilir tüketim davranışından yoksun bir şekilde kullanılması ise ileride bu alanların turizm faaliyetlerine yönelik kullanılmasına imkân tanımamaktadır. Bu durumdan en fazla zarar görecekt alanlardan biri de kültür destinasyonlarıdır.

Bu doğrultuda araştırmada uygulama alanı olarak Safranbolu tercih edilmiştir. Safranbolu, 1994 yılında UNESCO tarafından dünya listesine alınan (UNESCO WHC, 1995) bünyesinde geleneksel şehir dokusunu, ahşap yapı evlerini ve anıtsal yapıları barındıran (Günay, 2010: 130) önemli bir kültür destinasyonudur. Bu destinasyonda turizm yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. 2019 yılı verilerine göre Safranbolu'yu ziyaret eden yabancı turist sayısı 87.370, yerli turist sayısı 231,496 toplamda 318,866'dır (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2020). Safranbolu'nun günübirlikçilerle birlikte yılda 750 bin turisti ağırladığı belirtilmektedir (Türker, Selçuk ve Özyıldırım, 2016: 2). Aşırı turist popülasyonunun olduğu bu alanda sürdürülebilir tüketimin gerçekleşmemesi halinde kültürel değerler yok olmaya yüz tutacaktır. Bu nedenle turistlerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının tespit edilmesi hem literatüre hem de uygulamalı alana önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu araştırmada kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışları; çevre duyarlılığı, ihtiyaç dışı satın alma, tasarruf ve yeniden kullanılabilirlik boyutları vasıtasıyla belirlenmeye çalışılmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde bu boyutlar açıklanmakta ve cinsiyet değişkenine göre farklılıkları ortaya koyularak hipotezler geliştirilmektedir.

2.1. Çevre Duyarlılığı

Sürdürülebilir tüketimde çevre duyarlılığı oldukça önemlidir. Tüketicilerin çevre duyarlılığına yönelik gözetmeleri gereken iki husus vardır. Bunlardan birincisi tüketim davranışlarının değiştirilmesi, ikincisi ise tüketim seviyesinin düşürülmesidir (Fuchs ve Lorek, 2005: 262; Schaefer ve Crane, 2005: 78; Mont ve Plepys, 2008: 532). Tüketici davranışının değiştirilmesi çevreye daha az zarar veren ürünlerin tercih edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu davranışlar Gilg ve diğerlerine (2005: 485) göre;

- Çevreye minimum düzeyde zarar veren ürünlerin tercih edilmesi,
- Sprey ürünlerinin kullanılmaması,
- Organik ürünlerin tüketilmesi ve alışverişlerde yöresel mağazalara gidilmesi,
- Geri dönüşümle kazandırılmış kâğıtlar ve çantaların satın alınması,
- Ambalajlı ürünlerden olabildiğince uzak durulmasıdır.

Diğer yandan Shaw ve Newholm'a (2002: 171) göre çevresel duyarlılığın sağlanmasında etkili diğer çözüm yolları;

- Yakıt tasarruflu araçların tercih edilmesi,
- Kurmalı saat ve radyoların kullanılması,
- Enerji tasarrufu sağlayan buzdolapların satın alınması ve
- Doğada çözülmesi zor olan kimyasal içerikli deterjanlar yerine doğal çözümlerin araştırılmasıdır.

Tüketim seviyesinin düşürülmesinde ise nüfus artış hızının düşmesi ya da özellikle zengin milletlerin tüketim oranlarında azalışa gitmesi gerekmektedir (Schaefer ve Crane, 2005: 78). Nüfus artış hızının önüne geçilmesi mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte zengin milletlerin tüketim oranlarının düşürülmesinde ulusal ekonomilerin düzeni olumsuz bir şekilde etkileneceğinden bu tür girişimler sonuçsuz kalmaktadır (Diksaç, 2019: 19).

2.2. İhtiyaç Dışı Satın Alma

İhtiyaç dışı satın alma sürdürülebilir tüketimi olumsuz etkileyen önemli bir boyuttur. Zira tüketimin doğaya vermiş olduğu zarar büyük oranda bireylerin gerçekleştirdiği ihtiyaç dışı tüketim sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle tüketicilerin ihtiyaçlarından ziyade istekleri doğrultusunda tüketim yapmaları doğayı olumsuz etkileyen önemli unsurlardan biridir. Tüketicilerin bu doğrultuda davranış sergilemesinin en önemli nedeni satın aldıkları değerli ürünlerle gösteriş yapmak ve toplum nezdinde itibar sahibi olmaktır (Doğan, Bulut ve Çımrın, 2015: 661). Diğer yandan küreselleşen hayatın gereği olarak insanlar tüketimi bir eğlence şekli olarak görmektedir. Ürünler ve hizmetler birer haz aracı vazifesi üstlenmeye başlamış bireyler bu ürünleri hayattan zevk alabilmek için tüketmeye başlamıştır (Babin, Darden ve Griffin, 1994; Kruger ve Byker, 2009). Bu nedenle tüketiciler alışveriş yaparken sadece yarar sağlamayı değil zevk almayı ve bu zevki tatmin etmeyi amaçlamaktadır (Hirschman ve Holbrook, 1982: 92). Bu durum ise çevre üzerinde oldukça olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2.3. Tasarruf

Son yıllarda tüketim düzeyinde önemli artışlar gözlemlenmektedir. Nüfus artışının, tüketimdeki farklılık üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Ancak yapılan araştırmalara bakıldığında nüfus aritmetik bir artış gösterirken tüketim geometrik bir dizi şeklinde yükselişe geçmiştir. Öyle ki 1850 ve 1950 yılları arasında dünya nüfusu üç misli, enerji kullanımı ise 12 misli artmıştır (Sawin, 2004: 26). Diğer yandan 1965 ve 1995 yılları arasında dünya nüfusu yaklaşık olarak %70 oranında artış gösterirken kâğıt tüketiminde %300'den fazla, deniz ürünlerinde %60, su tüketiminde ise %400'den fazla artış gözlemlenmiştir. Bu nedenle tüketimdeki bu farklılık sadece nüfustaki artışla ilişkili değildir.

Yaşanan önemli ekonomik gelişmeler, insanların refah seviyelerinin artması ve tüketimin doğaya vermiş olduğu zarardan bireylerin kaygı duymaması tüketimin artış göstermesindeki asıl önemli nedendir. Zira son yıllarda tüketim toplumu incelendiğinde bireylerin tercihlerinin her daim doğru kabul edildiği diğer bir ifadeyle üretim-tüketim faaliyetlerinde tüketici hâkimiyetinin olduğu görülmektedir (Diksac, 2019: 22-23). Buna karşın tasarruf, sürdürülebilir tüketimin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Özgül, 2010). Tasarruf; enerjinin israf edilmemesinde, fosil yakıt artışının önüne geçilmesinde, doğadaki kıt kaynaklara zarar verilmemesinde, atık sorununun yönetilmesinde ve ozona verilecek zararın asgari düzeye indirgenebilmesinde son derece önemlidir.

2.4. Yeniden Kullanılabilirlik

Üretilen ürünlerde minimum kaynak ve geri dönüştürülebilir malzeme kullanmak sürdürülebilir tüketimde oldukça önemlidir. Yeniden kullanılabilirlik; ambalajlamada, tek kullanımlık ürün yönetiminde, yemek ve kimyasal atıklarda ihtiyaç duyulan bir sürdürülebilir tüketim boyutudur. Ambalajlamada verimliliğin sağlanabilmesi için ürünlerin paketlenmesinde küçük kutulardan ziyade büyük ve birden çok kullanım yapılabilen kutuların temin edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra çatal, bıçak, kaşık, peçete, havlu, torba ve poşet gibi tek kullanımlık ürünler yerine tekrar kullanılabilen malzemelerin tercih edilmesi ehemmiyet taşımaktadır. Yemek atıklarının gübre olarak geri dönüşümünün sağlanması, çevredeki deterjan ve kimyasal atıkların uygun şekilde geri dönüşüme gönderilmesi, çevre dostu kimyasalların tercih edilmesi sürdürülebilir tüketimin sağlanmasında kritik bir rol üstlenmektedir (Demir, 2014: 182).

2.5. Cinsiyet Değişkeni ve Hipotezlerin Geliştirilmesi

Bireylerin tüketim davranışları demografik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Cinsiyet bu demografik özelliklerden biridir (Kır ve Polat, 2020: 469). Bireyler aynı durumlara cinsiyetlerine bağlı olarak farklı tepki gösterebilmektedir (Coley ve Burgess, 2003). Daha açık bir ifadeyle; cinsiyet değişkeni, tüketim davranışı üzerinde etkilidir (Holbrook, 1986b). Literatüre bakıldığında kadın ve erkeklerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının (Karalar ve Kiracı, 2010; Ateş, 2018; Aktaş ve Çiçek, 2019; Okşar ve Koç, 2020) araştırıldığı birçok çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada da kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışı boyutlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Turistlerin çevresel duyarlılık davranışları cinsiyete göre farklılık gösterir.

H2: Turistlerin ihtiyaç dışı satın almama davranışları cinsiyete göre farklılık gösterir.

H3: Turistlerin tasarruf davranışları cinsiyete göre farklılık gösterir.

H4: Turistlerin çevresel duyarlılıkları cinsiyete göre farklılık gösterir.

3. YÖNTEM

3.1. Anket Formunun Niteliği

Bu çalışmada kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranış düzeylerinin belirlenmesi ve tüketim davranışının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada anket tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda anket için Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulundan 23.12.2021 tarih ve E-26428519-044-33516 sayılı protokol numarası ile izin alınmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 17 ifadeden oluşan bir ölçek yer almaktadır. Ölçek belirlenirken sürdürülebilir tüketimle alakalı araştırmalar incelenmiş ve araştırmanın amacına uygun geçerli ve güvenilir yanıtlara ulaşabilmek üzere en uygun ölçeğin Doğan, Bulut ve Çımrın, (2015) çalışmalarında geliştirdikleri sürdürülebilir tüketim davranışı ölçeği olduğuna kanaat getirilmiştir. Ölçek, kültür turistlerinin “çevre duyarlılığı”, “ihtiyaç dışı satın alma”, “tasarruf” ve “yeniden kullanılabilirlik” algılarını ölçmeye çalışmaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler katılımcılara beşli likert ölçeğine göre “hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” şeklinde yönlendirilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcıların demografik özellikleri ve Safranbolu’ya geliş amaçlarını öğrenmeye yönelik sorular yer almaktadır. Anket Safranbolu’da sadece yerli turistlere uygulandığından Türkçe olarak hazırlanmıştır.

3.2. Veri Toplama ve Örneklem

Araştırmanın evreni kültür turistlerinden oluşmaktadır. Evren olarak kültür turistlerinin tercih edilmesinin en önemli nedeni kültür turist tipolojisinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının ne düzeyde olduğunun tespit edilmesidir. Zira gerçekleştirdikleri seyahatler itibarıyla sürdürülebilir tüketim davranışına sahip olmayan kültür turistlerinin çevreye ve kültürel yapıya verecekleri zarar diğer turist tipolojisine göre çok daha fazla olabilmektedir.

Dünyadaki tüm kültür turistlerine ulaşmanın zaman ve ekonomik nedenlere bağlı olarak mümkün olmamasından dolayı örnekleme yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kolayda örneklemede belirli bir yerdeki herkese belirli bir zaman diliminde ulaşılmaktadır (Kozak, 2018: 106). Bu doğrultuda veri toplanabilecek en elverişli uygulama alanının Karabük iline bağlı Safranbolu ilçesi olduğu düşünülmektedir. Zira Safranbolu sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı önemli bir destinasyondur (Koçoğlu, Saraç ve Batman, 2020: 204). Bu destinasyon 1994 yılından beri de UNESCO Dünya Miras listesinde yer almaktadır (UNESCO WHC, 1995). Ulusal ve uluslararası olmak üzere yılda yaklaşık 750 bin ziyaretçi kabul etmektedir. Gününbirlikçilerle birlikte hafta sonu turist sayısı artmaktadır

(Türker, Selçuk ve Özyıldırım, 2016: 2). COVID-19 pandemi süreciyle birlikte bu sayılarda özellikle de yabancı turist popülasyonunda önemli düşüşler yaşanmaktadır. Bu nedenle araştırmada sadece yerli turistlerin sürdürülebilir tüketim algılamalarına yer verilmiştir.

Veriler hafta sonları Safranbolu eski çarşı mevkiinde vakit geçiren turistlerden yüz yüze tekniği ile elde edilmiştir. Safranbolu'da 449 örnekleme ulaşılmıştır. Bu durum örneklem sayısının evreni temsil edebilmek için yeterli olduğu kanaati oluşturmuştur. Zira ankette yer alan ifade sayısının on katı kadar örnekleme ulaşılması güvenilirliğin kazanılmasında yeterli görülmektedir (Kerlinger, 1978; Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1998; Kline, 2011). Ankette yer alan 17 ifadenin on katı olan 170 sayısı aşılmıştır. Öte yandan sınırsız evreni temsil edebilme gücüne sahip 384 örneklem de (Sekaran, 2003: 294) aşılarak güvenilirlik arttırılmaya çalışılmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Veriler, 25 Aralık 2021 – 21 Ocak 2022 tarihlerinde Safranbolu'yu ziyaret eden kültür turistlerinden anket tekniği ile toplanmıştır. Toplamda 500 katılımcıya ulaşılmıştır. Geçerli anketlerin belirlenmesinde Hair, Hult, Ringle ve Sarstedt'in (2014) önerileri dikkate alınmıştır. Anketteki ifadelerin % 15'inden fazlasını cevaplamayan deneklerin anketleri değerlendirmeye alınmamıştır. Ek olarak anketin tamamında tek seçenek işaretleyen katılımcıların anketleri de analize tabi tutulmamıştır. Bu doğrultuda deneklerden 37'si, ifadelerin % 15'inden fazlasını doldurmadıkları ve 14'ü tek seçenek olarak yanıtladığı için analizden çıkarılmıştır. Sonuç olarak, araştırma için analizlerde toplam 449 anket kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler Spss 22 istatistik paket programları ile analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını tespit etmek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Çarpıklık değeri -1,402 ile 0,264 arasında ve basıklık değeri ise 3,046 ile -,104 arasında olduğundan normallik varsayımı sağlanmamaktadır (Kline, 2011). Bir diğer ifadeyle basıklık sorunu olduğu ve veri setinin normal dağılım göstermediği görülmektedir. Ancak merkezi limit teorisine göre örneklem hacminin 30'un üstüne çıkması ve bu sayının artış göstermesi durumunda değişkenlerin normal dağıldığı varsayılmaktadır (Lind, Marchal ve Wathen, 2019: 225). Diğer yandan Hair, Black, Babin ve Anderson (2010) çalışmasında örneklem sayısının 200'den büyük olması durumunda normallik varsayımının karşılanmaması sorunun göz ardı edilebileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle araştırmada karşılaştırmalı analizlerde parametrik testlerden t-testi kullanılmıştır.

3.4. Güvenirlilik ve Geçerlik

Ölçeğin yapısal geçerliliğini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizin sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır. Faktör analizi yöntemlerinden Principal Competent Analysis (PCA), rotasyon için ise ortogonal rotasyon çeşitlerinden varimax tercih edilmiştir. Faktör analizine uygunluğu için Kayser Mayer Olkin (KMO) değerine bakılmış ve Bartlett testi yapılmıştır. KMO değeri 0,818 ile faktör analizi yapabilmek için çok iyi düzeydedir (Hutcheson ve Sofroniou, 1999). Bartlett testi sonucuna göre ise $\chi^2=4321,437$, $p<0.05$ değeri ile faktör analizi yapmaya uygundur (Hair vd. 1998: 374). Faktör yüklerine bakıldığında hepsi 0,50'nin üzerindedir ve Hair ve diğerlerine (1998: 385) göre oldukça iyi düzeydedir.

Ölçeğin yapısal geçerliliğini ölçmek ve bunun yanı sıra içsel tutarlılığını tespit etmek için güvenirlilik testi (Cronbach Alfa) yapılmıştır. Ölçeğin güvenilir olduğunu ifade edebilmek için Cronbach Alfa değerinin 0,70 ve üzerinde olması gerekmektedir (Nunally, 1978). Ölçeği oluşturan tüm boyutlara ait Cronbach alpha değerleri 0,70'in üzerinde olduğundan ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 1. Faktör Analizi

Boyutlar	İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alfa
İhtiyaç Dışı Satın Almama	İhtiyacım olmaması halinde yeni giysiler satın almam	,867	19,713	,876
	Alışveriş yaparken listemin dışında kalan başka bir ürün satın almam	,823		
	Muadiline sahipsem yeni çıkan bir ürünü satın almam	,807		
	İhtiyacım olmaması halinde yenisini almak için cep telefonumu ve benzeri teknolojik aletlerimi değiştirmem	,799		
	İhtiyacım olmayan yiyecek içecek ürünlerini satın almam	,775		
Tasarruf	Eve tasarruflu ampul alırım	,877	18,500	,897
	Karton, cam, teneke gibi ürünlerin ambalajlarını farklı şekillerde değerlendiririm	,851		
	Kullanılmış kâğıtların diğer yüzünü not tutma ya da benzer işlerde yeniden değerlendiririm	,836		
	İhtiyaç duyduğumda DVD ve kitap gibi ürünlerin az kullanılmışlarını kiralar ya da ödünç alırım	,810		
Çevre Duyarlılığı	Doğal malzemelerden üretilmiş giysileri satın alırım	,804	17,057	,811
	Kimyasal içeren temizlik maddelerinden çevreye daha az zarar vereni satın alırım	,790		
	Çevre sorumluluğu ilkesine sahip işletmelerin ürünlerini satın alırım	,768		
	Doğada çözülmesi kolay olan ambalajlı ürünleri satın alırım	,727		
	Ailemi ve arkadaş efradımı çevreye zarar veren ürünleri satın almamaları konusunda ikna ederim	,650		
Yeniden Kullanılabilirlik	Enerji tasarrufu sağlayan beyaz eşyaları alırım	,901	14,792	,911
	Nispeten daha az elektrik harcayan elektronik cihazları satın alırım	,900		
	Elektronik cihaz satın alırken tüketim miktarına bakarım	,840		
			70,062	,791

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerine Tablo 2'de yer verilmiştir. Tabloya göre; araştırmaya katılanların %54,8'i kadın, %32,7'si 31-40 yaş arası grubundan oluşmakta, %53'ü evli ve %55,5 gibi büyük bir çoğunluğu Safranbolu'ya Ankara'dan gelmiştir. Katılımcıların %62,1'i gibi büyük bir çoğunluğu özel sektörde çalışmakta ve %56,3'ü 3000 ile 7000 TL arasında maaş almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%
Cinsiyet	Kadın	246	54,8
	Erkek	203	45,2
Yaş	18-25	105	23,4
	26-30	99	22,0
	31-40	147	32,7
	41-50	69	15,4
	51 ve üstü	29	6,5
Medeni durum	Evli	238	53,0
	Bekar	211	47,0
İkamet Yeri	Ankara	249	55,5
	İstanbul	8	1,8
	Kocaeli	99	22,0
	Eskişehir	14	3,1
	Diğer	79	17,6
Meslek	Özel Sektör	279	62,1
	Emekli	29	6,5
	Devlet Memuru	72	16,0
	Öğrenci	49	10,9
	Diğer	20	4,5
Toplam aylık gelir	3000'den az	73	16,3
	3000-5000 arası	124	27,6
	5001-7000	129	28,7
	7001'den fazla	123	27,4

4.2. Katılımcıların Safranbolu'yu Tercih Etme Nedenleri

Katılımcıların Safranbolu'ya gelme amaçlarına Tablo 3'te yer verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların %55,1 gibi büyük bir oranı Safranbolu'ya kültür amaçlı seyahat etmektedir. Bu doğrultuda Safranbolu'ya yönelik seyahatlerde kültürün oldukça önemli bir yere sahip olduğu söylenebilmektedir. Katılımcıların %14,9'luk bir oranı Safranbolu'yu dinlenmek için tercih ederken %10,9'u akraba ziyareti, %8,9'u iş amaçlı %10,2'si ise diğer nedenlerden dolayı seyahatlerini gerçekleştirmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Safranbolu'ya Gelme Amaçları

İş	Dinlenme		Kültürel		Akraba Ziyareti		Diğer	
	F	%	F	%	F	%	F	%
40	67	8,9	247	14,9	49	10,9	46	10,2

4.3. Katılımcıların Sürdürülebilir Tüketim Düzeyleri

Katılımcıların sürdürülebilir tüketim düzeylerine Tablo 4'te yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre kültür turistlerinin algılama düzeylerinin en yüksek olduğu ifadenin "Ailemi ve arkadaş efradımı çevreye zarar veren ürünleri satın almamaları konusunda ikna ederim." olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda kültür turistlerinin çevreye duyarlı bireyler olduğu ve kendi arkadaş çevrelerine de aynı duyarlılığı gösterebilmeleri hususunda telkinde bulunmaya istekli oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Kültür turistlerinin algılama düzeylerinin en düşük olduğu ifadenin ise "Nispeten daha az elektrik harcayan elektronik cihazları satın alırım." olduğu belirlenmiştir. Buradan elde edilen sonuca göre kültür turistleri, hayat standartlarında düşüşe neden olacak elektronik cihaz kullanımı ve tasarruf gerektiren tedbirlerden uzak durma eğilimi göstermektedir. Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketime ilişkin genel algı düzeylerinin ise 3,6649 ile yüksek bir ortalamaya (Özdamar, 2003: 32) sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Sürdürülebilir Tüketim Düzeyleri

	Ortalama	Standart Sapma
Kimyasal içeren temizlik maddelerinden çevreye daha az zarar vereni satın alırım	4,3363	,76213
Doğal malzemelerden üretilmiş giysileri satın alırım	4,3630	,76740
Çevre sorumluluğu ilkesine sahip işletmelerin ürünlerini satın alırım	4,2895	,78825
Doğada çözülmesi kolay olan ambalajlı ürünleri satın alırım	4,2984	,82917
Ailemi ve arkadaş efradımı çevreye zarar veren ürünleri satın almamaları konusunda ikna ederim	4,3675	,77397
İhtiyacım olmaması halinde yenisini almak için cep telefonumu ve benzeri teknolojik aletlerimi değiştirmem	3,8552	,76996
İhtiyacım olmaması halinde yeni giysiler satın almam	3,7350	,74621
Alışveriş yaparken listemin dışında kalan başka bir ürün satın almam	3,6125	,80258
Muadiline sahipsem yeni çıkan bir ürünü satın almam	3,8285	,79310
İhtiyacım olmayan yiyecek içecek ürünlerini satın almam	3,7906	,76812
Enerji tasarrufu sağlayan beyaz eşyaları alırım	2,6793	1,42664
Nispeten daha az elektrik harcayan elektronik cihazları satın alırım	2,5546	1,33037
Elektronik cihaz satın alırken tüketim miktarına bakarım	2,7394	1,39075
Eve tasarruflu ampul alırım	3,5457	1,11934
Karton, cam, teneke gibi ürünlerin ambalajlarını farklı şekillerde değerlendiririm	3,6882	1,06941
İhtiyaç duyduğumda DVD ve kitap gibi ürünlerin az kullanılmışlarını kiralar ya da ödünç alırım.	3,2071	1,24798
Kullanılmış kâğıtların diğer yüzünü not tutma ya da benzer işlerde yeniden değerlendiririm	3,4120	1,23272
Ortalamanın Ortalaması	3,6649	,48367

4.4. Katılımcıların Sürdürülebilir Tüketim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Katılımcıların sürdürülebilir tüketim düzeylerinde cinsiyete göre gerçekleşen farklılıklara Tablo 5'te yer verilmiştir. Tabloya göre sürdürülebilir tüketim davranışlarının tüm boyutlarında erkek ve kadın arasında anlamlı farklılığa rastlanmaktadır. Bu doğrultuda H1, H2, H3 ve H4 kabul edilmiştir. Çevre duyarlılığı, tasarruf ve yeniden kullanılabilirlik boyutlarında kadınların sürdürülebilir tüketim davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. İhtiyaç dışı satın almada ise erkeklerin daha yüksek bir tüketim davranış düzeyi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum belli oranda kadınların daha yüksek ihtiyaçlara sahip olduğu ve tüketimlerinde hedonizm olarak bilinen hazcılık ve sosyalleşme, eğlenme gibi ihtiyaçlarını karşılamalarının bir sonucu olarak gerçekleştiği düşünülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Sürdürülebilir Tüketim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	n	Ortalama	p
İhtiyaç Dışı Satın Almama	Kadın	246	3,3350	0,000*
	Erkek	203	4,2847	
Çevre Duyarlılığı	Kadın	246	4,5618	0,000*
	Erkek	203	4,0512	
Tasarruf	Kadın	246	3,7043	0,000*
	Erkek	203	3,1712	
Yeniden Kullanılabilirlik	Kadın	246	2,8076	0,005*
	Erkek	203	2,4762	

5. SONUÇ TARTIŞMA

Turizm endüstrisi; bünyesinde ulaşım sağlama, konaklama yapma ve yeme-içme gibi faaliyetleri barındırmaktadır. Bu doğrultuda turizm faaliyetlerinden istifade etmek üzere gerçekleştirilen seyahatler ile fosil yakıt salınımı artmakta ve ozon tabakası bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Konaklama ve yiyecek içecek ihtiyaçlarını karşılamak üzere tercih edilen turizm işletmelerinde ise etkin olmayan enerji kullanımı ve atık yönetimi kıt kaynakları yok etmekte ve fiziksel çevreye zarar vermektedir. Turizmde yanlış saha kullanımı flora ve faunaya zarar verirken

denize bırakılan atık sular denizi ve kıyı ekosistemini, filtresiz bacalardan gelen duman havayı, olumsuz bir şekilde etkilemekte sosyo-kültürel yapının ve doğal çevrenin zarar görmesine neden olmaktadır (Kahraman ve Türkay, 2014). Buna karşın kültürel yapı ve doğal çevre turizm faaliyetlerinin devam etmesi için en önemli unsurlardır. Bu unsurları korumada sürdürülebilir tüketim oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bu araştırmada Safranbolu'daki kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Zira sürdürülebilir olmayan tüketim faaliyetleri doğal, sosyal ve kültürel varlıkları tahrip etmektedir. Tüketim faaliyetlerinin sürdürülebilir olmaması halinde bu durumdan en çok kültür alanları olumsuz etkilenmektedir. Bu doğrultuda kültür turistlerinin Safranbolu'ya gelme nedenlerini tespit etmeye yönelik yapılan testte katılımcıların %55,1'inin kültür amaçlı geldiği ve Safranbolu'yu ziyaret etmek için ana motivasyonlarının kültürel nedenler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Safranbolu'nun kültürel varlıklarını koruması dolayısıyla da çekiciliğini devam ettirebilmesi için turistlerin sürdürülebilir tüketim davranışına sahip olması gerekmektedir. Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarını belirlemeye yönelik yapılan testte turistlerin tutumlarının 3,6649 ortalama ile yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda Safranbolu'nun kültürel varlığının şuanda risk altında olmadığı ve koruma altına almak üzere ekstra bir plan, politika ya da stratejiye gerek olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Koçoğlu, Saraç ve Batman da (2020) araştırmalarında Safranbolu'da sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanabildiğini tespit etmişlerdir. Buna karşın kültür destinasyonlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geliştirilebilmesi için zaman zaman üzerinde yapılacak araştırmalar yardımıyla kontrol altında tutulması açısından son derece kritik bir öneme sahiptir (Tuğun ve Karaman, 2014).

Araştırmada kültür turistlerinden elde edilen veriler doğrultusunda yapılan faktör analizine göre; sürdürülebilir tüketim düzeyleri dört boyut altında toplanmıştır. Bunlar; ihtiyaç dışı satın almama, tasarruf, çevre duyarlılığı ve yeniden kullanılabilirliktir. Doğan, Bulut ve Çımrın (2015), Uzun ve Altaş (2017) ve Özdemir (2021) çalışmalarında benzer bir şekilde sürdürülebilir tüketimle alakalı dört boyuta ulaşmışlardır. Buna karşın literatürde sürdürülebilir tüketimle alakalı farklı boyut ve sonuçlara ulaşılan çalışmalar da vardır. Diksaç (2019) çalışmasında geri dönüşüm, enerji tasarrufu, su tasarrufu, kompost yapma, kullanılmayan eşyaları bağışlama ve geri dönüştürülmüş ürün satın alma olmak üzere altı boyuta ulaşarak bu araştırmadan farklılaşmıştır. Dinavasova (2019) ise çalışmasında sürdürülebilir olmayan davranış, yeniden kullanma ve yerel gıda satın alma, enerji ve su tasarrufu, geri dönüştürülmüş ürün satın alma ve geri dönüşüm olmak üzere sürdürülebilir tüketim davranışını beş boyut altında toplamıştır. Kiracı ve Kayabaşı (2010) çalışmalarında yüzeysel sürdürülebilirlik ve gerçek sürdürülebilirlik olmak üzere iki boyuta ulaşmışlardır. Yüzeysel sürdürülebilirlik, tüketimin devam etmesine ve ekonomik fayda sağlamasına yönelik davranışları esas almaktadır. Gerçek sürdürülebilirlik ise tüketim davranışında ekonomik faydanın ön planda tutulmadığı sürdürülebilir tüketim boyutudur. Özgül (2010) ise çalışmasında tasarruf etme eğilimi ve çevresel yönelimler olmak üzere iki boyuta ulaşmıştır. Tasarruf etme eğilimi; boş odanın ışıklarının kapatılması, çamaşır ve bulaşık makinesinin tam doldurmadan çalıştırılmaması, dinlenmeyen ve(ya) seyredilmeyen müzik seti ve televizyonların kapatılması gibi doğrudan çevre korumaya yönelik olmayan davranışları kapsamaktadır. Çevresel eğilimler ise deterjan, şampuan, sprey ve deodorant gibi ürünleri satın alırken çevreye zarar verip vermeme durumlarını gözetmeye ve geri dönüşüme hassasiyet göstermek gibi doğrudan çevre koruma esasına dayılı davranışların yer aldığı bir sürdürülebilir tüketim boyutudur.

Sürdürülebilir tüketim davranışı ölçeği boyutlarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen t-testi sonuçlarına göre kadın ve erkek

davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. İhtiyaç dışı satın almama boyutu dışındaki tüm boyutlarda kadınların sürdürülebilir tüketim davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca benzerlik gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Hines, Hungerford ve Tomera, 1987; Zimmer, Stafford ve Stafferd, 1994; Straughan ve Robert, 1999; Alkibay, 2001; Kollmuss ve Agyeman, 2002; Autio ve Heinonen, 2004; Vazoğlu vd., 2005; Casey ve Scott, 2006; Erol ve Gezer, 2006; Deniz ve Genç, 2007; Alp, Ertepinar, Tekkaya ve Yılmaz, 2008; Kaya, Akıllı ve Sezek, 2009; Karalar ve Kiracı, 2010; Jonkute, 2015; Üstündağlı ve Güzeloğlu, 2015; Bulut, Çımrın ve Doğan, 2017).

Şama (2003) bu durumu kadınların anne ya da anne adayları olmalarıyla bağdaştırmıştır. Tuncer, Ertepinar, Tekkaya ve Sungur (2005) ise kadınların erkeklere nispeten sosyal alanlarda daha çok yer almaları ve buna bağlı olarak çevre ile ilgili konularda erkeklere nazaran daha kaygılı olmaları ile açıklamıştır. Zira literatürde kadınların erkeklere göre çevresel sorunları dikkate alarak çevreye duyarlı yeşil ürünlere daha çok destek verdiğini ortaya koyan çalışmalar azımsanmayacak kadar fazladır (Alkibay, 2001; Kollmuss ve Agyeman, 2002; Autio ve Heinonen, 2004; Çabuk, Nakıboğlu ve Keleş, 2008). Bununla birlikte Günay ve Oğuz (2012) çalışmalarında erkeklerin sürdürülebilir tüketim davranışlarının kadınlara nispeten daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bazı çalışmalarda da kadınlar ile erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır (Ay ve Zümrüt, 2005; D'Souza, Taghian, Lamb ve Peretiatko, 2007; Aktaş ve Çiçek, 2019).

İhtiyaç dışı satın almama boyutunun ise kadınlarda daha düşük çıkması kadınların alışveriş yapmaya erkeklere nispeten daha eğilimli olmaları ve bu eğilimin onları ihtiyaç dışı satın alma davranışı sergilemelerine neden olmasıyla açıklanabilmektedir (Kır ve Polat, 2020). Aktaş ve Çiçek (2019) çalışmalarında her ne kadar kadınların ihtiyaç dışı satın almama davranış düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koysa da Yaşar (2017) çalışmasında faydacı ve gösterişçi tüketim eğiliminin kadınlarda erkeklere nazaran çok daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Literatürde bu sonucu destekleyen çalışmalar oldukça fazladır (Rook ve Hoch, 1985; Scherhorn, Reisch ve Raab, 1990; Chang, 2001; Arnold ve Reynolds, 2003; Özdemir ve Yaman, 2007; Kruger ve Byker, 2009; Aydın, 2010; Kükreler, 2011; Tifferet ve Herstein, 2012; Doğan, Gürler, Ağcadağ, 2014; Onurlubaş, 2015; AYTEKİN ve Ay, 2015; Arslan, 2016; Çelik, 2017). Bu durum günümüzde kadınların aktif çalışma hayatına sahip olması ve ekonomik özgürlüklerini ellerine almış olmalarının bir sonucu olarak satın alma davranışlarında daha rahat hareket edebiliyor olmalarıyla açıklanabilmektedir (Quinlan, 2009: 13). Bu gibi nedenlerle en çok tüketim yapan grup olarak kabul edilen kadınlar (Quinlan, 2009: 13) tüketimden zevk alarak daha fazla sosyalleşmekte ve erkeklere göre hediyeleşmekten daha fazla zevk almaktadır (Scherhorn, Reisch ve Raab, 1990; Villarino ve Lopez, 2001: 444).

Karşılaştırmalı analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre kadınların çevre bilinçleri erkeklere nispeten daha fazladır. Bu nedenle erkeklere göre daha sürdürülebilir tüketiciler oldukları söylenebilir. Kadınların sadece ihtiyaç dışı satın alma davranışları daha yüksektir. Bu durum her ne kadar kadınların buldukları turizm destinasyonlarında ihtiyaç dışı daha fazla tüketim yapacaklarına işaret etse de bu tüketimin turizm destinasyonunun çevresel sürdürülebilirliğine ilişkin önemli bir tehdit unsuru olmadığı kanaati mevcuttur. Hatta destinasyonun ekonomik sürdürülebilirliği açısından da önem arz etmektedir. Zira kadınların turizm destinasyonunda ihtiyaç dışı satın alacakları ürünler oraya ait hediyelik eşya ya da giyim ve bijuteri ürünleriyle sınırlıdır. Kadınlar turist olarak seyahat etmemiş olsalar da bu tür ürünleri yerel ya da elektronik mağazalardan temin edebileceklerdi. Diğer yandan erkeklerin her ne kadar ihtiyaç dışı satın alma algıları düşük olsa da çevresel duyarlılıkları kadınlara göre düşüktür. Bu durum destinasyon yönetiminde bulunan arz planlayıcıların, erkeklerin bu tür davranışlarını kontrol altında tutmalarına yönelik plan, politika ve strateji geliştirmelerini zaruri hale getirmektedir. Erkeklerin

daha çok vakit geçirdikleri alanlarda duyarlılık geliştirecek işaretlere, yönlendirmelere ve eğitici sloganlara yer verilmesi ya da birtakım kısıtlamalara gidilmesi çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik alınacak önemler arasında sıralanabilmektedir.

İleride bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara uygulama alanı olarak kıyı kesimlerini tercih etmeleri ve farklı demografi özellikleri değişken olarak belirlemeleri önerilebilir. Araştırmalarda farklı turist tipolojileri de tercih edilebilir. Ayrıca evreni genişleterek kıyı ve şehir destinasyonlarını ziyaret eden turistler arasında karşılaştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahamad, N. R. ve Ariffin, M. (2018). Assessment of Knowledge, Attitude and Practice towards Sustainable Consumption among University Students in Selangor, Malaysia, *Sustainable Production and Consumption*, (16), 88-98.
- Aksu, C. K. ve Gelibolu, L. (2015). Üniversite Çalışanlarının Sürdürülebilir Tüketim Açısından Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 235-248.
- Aktaş, S. C. ve Çiçek, B. (2019). Farklı Kuşaktaki Kadın ve Erkeklerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının İncelenmesi, *Third Sector Social Economic Review*, 54(4), 1957-1978.
- Alkibay, S. (2001). Yeşil Pazarlama Faaliyetlerine Üniversite Öğrencilerinin İlgisi Üzerine Bir Araştırma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4), 76-93.
- Alp, E., Ertepinar, H., Tekkaya, C. ve Yılmaz, A. (2006). A Statistical Analysis of Children's Environmental Knowledge and Attitudes in Turkey, *International Research in Geographical and Environmental Education*, 15(3), 210-223.
- Arnold, M. J. ve Reynolds, K. E. (2003). Hedonic Shopping Motivations. *Journal of Retailing*, 79(2), 77-95.
- Arslan, B. (2016). Etnik Kökenin Hedonik Tüketime Etkisi: Türkiye'de Yaşayan Farklı Etnik Kimliğe Sahip Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 272-285.
- Ateş, H. (2018). Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 507-531.
- Atrek, B. ve Madran, C. (2017). Tüketici Perspektifli Sürdürülebilir Tüketim Çalışmaları: Ulusal Alanyazındaki Çalışmalar Üzerine Sistematik Derleme Çalışması, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 10(19), 1-31.
- Autio, M. ve Heinonen V. (2004). To Consume or not to Consume? Young People's Environmentalism in the Affluent Finnish Society, *Young*, 12(2), 137-153.
- Aydın, S. (2010). Hedonik Alışverişin Cinsiyet, Gelir ve Yerleşim Büyüklüğüne Göre Farklılaşması Üzerine Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 435-452.
- Aytekin, P. ve Ay, C. (2015). Hedonik Tüketim ve Anlık Satın Alma İlişkisi, *Academic Review of Economics & Administrative Sciences*, 8(1), 141-156.
- Babin, B., Darden W. R. ve Griffin, M. (1994) Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value, *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.
- Brundtland, H. G. (1985). World Commission on Environment and Development, *Environmental Policy and Law*, 14(1), 26-30.
- Casey, P. J., ve Scott, K. (2006). Environmental concern and Behaviour in An Australian Sample Within An Ecocentric-Anthropocentric Framework, *American Journal of Psychology*, 58(2), 57-67.
- Chan, R. Y. K. (2001). Determinants of Chinese Consumers' Green Purchase Behavior, *Psychology & Marketing*, 18(4), 389-413.

- Chang, E. (2001). The Mediating Role of Hedonic Shopping Value in Apparel Shopping Satisfaction, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), Oregon State University, USA.
- Cho, E., Gupta, S. ve Kim, Y. K. (2015). Style Consumption: its Drivers and Role in Sustainable Apparel Consumption, *International Journal of Consumer Studies*, 39(6), 661-669.
- Chua, B. L., Lee, S., Kim, H. C., & Han, H. (2019). Investigation of cruise vacationers' behavioral intention formation in the fast-growing cruise industry: The moderating impact of gender and age, *Journal of Vacation Marketing*, 25(1), 51-70.
- Clark, G. (2007). Evolution of the Global Sustainable Consumption and Production Policy on the United Nations Environment Programme's (UNEP) Supporting Activities, *Journal of Cleaner Production*, (15), 492-498.
- Coley, A. ve Burgess, B. (2003). Gender Differences in Cognitive and Affective Impulse Buying, *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 7(3), 282-295.
- Çabuk, S. ve Nakıboğlu, M. B. (2003). Çevreci Pazarlama ve Tüketicilerin Çevreci Tutumlarının Satın Alma Davranışlarına Etkileri İle İlgili Bir Uygulama, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(12), 39-54.
- Çabuk, S., Nakıboğlu, B. ve Keleş, C., (2008). Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 85-102.
- Çelik, O. (2017). Mobil Telefon Satın Alımlarında Hedonik Tüketim: Adana Örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 21-27.
- Demir, M. (2014). *Sürdürülebilir Turizm ve Otel İşletmeleri*, Kozak, M. (ed). *Sürdürülebilir Turizm İçinde* (s.173-190), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Deniş, H., ve Genç, H. (2007). Çevre Bilimi Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilimi Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 20-26.
- Diktaş, R. (2019). Çevre Bilinci ve Yaşam Tarzının Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisi ve Bir Araştırma (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dinavasova, J. (2019). Bireylerin Çevresel Tutumlarının Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Doğan, O., Bulut, Z. A., ve Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4), 659-679.
- Doğan, H. G., Gürler, A. Z. ve Ağcadağ, D. (2014). Hedonik Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği), *Journal of International Social Research*, 7(30), 69-77.
- Dubé, L., & Morgan, M. S. (1998). Capturing the dynamics of in-process consumption emotions and satisfaction in extended service transactions, *International Journal of Research in Marketing*, 15(4), 309-320.
- D'Souza, C., Taghian, M., Lamb, P. ve Peretiatko, R. (2007). Green Decisions: Demographics and Consumer Understanding of Environmental Labels, *International Journal of Consumer Studies*, (31), 371-376.
- Erkan, İ. (2019). Markaların Sürdürülebilir Tüketim Farkındalığı Oluşturmalarında Sosyal Medyanın Rolü: Instagram Örneği, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 170-182.
- Erol, G. H., ve Gezer, K. (2006). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarına Çevreye ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları, *International Journal of Environmental and Science Education*, 1(1), 65 - 77.
- Featherstone M. (1996). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (Çev: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kültür Turistlerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Cinsiyete Göre Farklılıkları: Safranbolu Üzerinde Bir Araştırma

- Fuchs, D. A. ve Lorek, S. (2005). Sustainable Consumption Governance: A History of Promises and Failures, *Journal of Consumer Policy*, (28), 261-288.
- Gilg, A., Barrve, S. ve Ford, N. (2005). Green Consumption or Sustainable Lifestyles? Identifying the Sustainable Consumer, *Futures*. (37), 481-504.
- Günay, Z. (2010). Neoliberal Kentleşme Dinamikleri Çerçevesinde Tarihi Çevrenin Sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir Kentsel Koruma Modeli, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gunay, G. ve Oguz, A. (2012). Sustainable Development from the Family to the Society, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3(5), 113-120.
- Gürbüz, H., Çakmak, M. ve Derman, M. (2013). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumları, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 144-149.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis (7th Ed.)*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. ve Black, W. C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, Fifth. Edition. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Hair, J. F., Jr, Hult, G. T. M., Ringle, C., ve Sarstedt, M. (2014). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. Thousand Oaks, CA: London: Sage Publications.
- Harrison, R., Newholm, T. ve Shaw, D. (2005). *The Ethical Consumer*. London: Sage Publications.
- Hayta, A. (2009). Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Kazanılmasında Tüketici Eğitiminin Rolü, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 143-151.
- Hines, J. M., Hungerford H. R. ve Tomera, A.N. (1987). Analysis and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-Analysis, *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
- Hirschman, C. E., ve Holbrook, B. M. (1982). Hedonic Consumption: Emerging Concepts, Methods and Propositions, *Journal of Marketing*, (46), 92-101.
- Holbrook, M. B. (1986a). Emotion in the consumption experience: toward a new model of the human consumer, *The Role of Affect in Consumer Behavior: Emerging Theories and Applications*, 6(23), 17-52.
- Holbrook, M.B. (1986b). Aims, Concepts, and Methods for the Representation of Individual Differences in Esthetic Responses to Design Features, *Journal of Consumer Research*, 13(3), 337-347.
- Hutcheson, G. ve Sofroniou, N. (1999). *The Multivariate Social Scientist*. Londra: Sage.
- Jonkute, G. (2015). The Consumers' Approach to Sustainable Consumption and Production: A Case Study in Lithuania Environmental Research, *Engineering and Management*, 71(4), 28-46.
- Kahraman, N. ve Türkay, O. (2014). *Turizm ve Çevre*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karalar, R. ve Kiracı, H. (2010). Bireysel Değerlerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 79-106.
- Karalar, R. ve Kiracı, H. (2011). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 63-76.
- Karaca, Ş. (2018). Yaşam Tarzının Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 403-425.
- Kaya, E., Akıllı, M., ve Sezek, F. (2009). Lise Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumlarının Cinsiyet Açısından İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(18), 43-54.
- Kerlinger, F. N. (1978). *Foundations of Behavioral Research*. New York: McGraw Hill.

- Kır, S. ve Polat, E. (2020). Spor Bilimleri Öğrencileri ve Diğer Bireylerde Bilinçli Tüketici Düzeyi İle Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının İncelenmesi, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 468-485.
- Kıracı, H. ve Kayabaşı, A. (2010). Real and Spurious Sustainable Consumption Behavior in Turkey: A Field Research, *Innovative Marketing*, 6(2), 43-47.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*, (3rd ed.). New York, NY: Guilford Press.
- Koçoğlu, C. M., Saraç, Ö. ve Batman, O. (2020). Safranbolu'da Sürdürülebilir Turizm Gelişmesine Yönelik Yerel Halkın Tutumları, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 202-219.
- Kollmuss, A., Agyeman J. (2002). Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What are the Barriers to Pro-Environmental Behavior?, *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım İlkeleri*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Kruger, D. and Byker, D. (2009). Evolved Foraging Psychology Underlies Sex Differences in Shopping Experiences and Behaviors, *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, 3(4), 315-27.
- Kükre, Ö. (2011). Üniversite Öğrencilerinde Hedonik Tüketimin Cinsiyete Göre Farklılaşması, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-87.
- Lind, D.A., Marchal, W.G. ve Wathen, S.A. (2019). *Basic Statistics for Business & Economics*, (9th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Meyers-Levy, J., & Maheswaran, D. (1991). Exploring differences in males' and females' processing strategies, *Journal of Consumer Research*, 18(1), 63-70.
- Millar, M. ve Baloglu, S. (2011). Hotel Guests' Preferences for Green Guest Room Attributes, *Cornell Hospitality Quarterly*, 52(3), 302-311.
- Mont, O. ve Plepys, A. (2008). Sustainable Consumption Progress: Should We be Proud or Alarmed? *Journal of Cleaner Production*, 16(4), 531-537.
- Nash, H. A. (2009). The European Commission's Sustainable Consumption and Production and Sustainable Industrial Policy Action Plan, *Journal of Cleaner Production*, 17(4), 496-498.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric Theory* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- OECD (2002). Towards Sustainable Household Consumption? Trends and Policies in OECD Countries.
- Oh, H., Parks, S. C., & Demicco, F. J. (2002). Age-and gender-based market segmentation: A structural understanding, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 3(1), 1-20.
- Okşar, G., ve Koç, F. (2020). Tüketicilerin Demografik Özelliklerine Göre Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarındaki Farklılıkların İncelenmesi. *International Marmara Social Sciences Congress*, 4-5 Aralık 2020, Kocaeli Üniversitesi, 413-419.
- Onurlubaş, E. (2015). Hedonik Tüketimi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Journal of Turkish Studies*, 10(15), 681-696.
- Özdamar, Ö. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdemir, Ş. ve Yaman, F. (2007). Hedonik Alışverişin Cinsiyete Göre Farklılaşması Üzerine Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 2(2), 81-91.
- Özdemir, N. (2021). Dindarlık ve Sürdürülebilir Tüketim Davranışı: Gönüllü Sadeliğin Aracı Rolü, *Turkish Journal of Marketing*, 6(1), 70-89.
- Özgül, E. (2010). Tüketicilerin Değer Yapıları, Gönüllü Sade Yaşam Tarzı ve Sürdürülebilir Tüketim Üzerindeki Etkileri, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 117-150.
- Paavola, J. (2001). Towards Sustainable Consumption: Economics and Ethical Concerns for the Environment in Consumer Choices, *Review of Social Economy*, 59(2), 227-248.

Kültür Turistlerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Cinsiyete Göre Farklılıkları: Safranbolu Üzerinde Bir Araştırma

- Quinlan, M. L. (2009). *Kadınlara Pazarlama*. İstanbul: Mediacat.
- Rook, D. W. ve Hoch, S. J. (1985). Consuming Impulses, *Advances in Consumer Research*, 12(1), 23-7.
- Safranbolu Turizm Danışma Bürosu (2020). Turist İstatistik Verileri. [https://safranboluturizmdanismaburosu.ktb.gov.tr/TR-231191/turist-istatistik-verileri.html] (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2022).
- Saraç, Ö. (2020). Yeni koronavirüs (COVID-19) Pandemi Sürecinin Sürdürülebilir Turizm Üzerindeki Muhtemel Etkileri, Eysel, C.F. ve Gün, S. (ed). COVID-19 döneminde iktisadi, idari ve sosyal bilimler çalışmaları içinde (s.115-141), Ankara: Iksad Publishing.
- Saraç, Ö., Pamukçu, H., Ulama, Ş. ve Batman, O. (2019). Students' Perception of City Branding: the Case of Kastamonu and Kastamonu University, *Turizam*, 23(1), 34-52.
- Sawin, J. L. (2004). *Enerji Seçimlerini Daha İyi Yapmak*. Assadourian vd.(Ed.). Dünyanın Durumu içinde. A. Başçı Sander (çev.). İstanbul: TEMA Vakfı.
- Schaefer, A. ve Crane, A. (2005). Addressing Sustainability and Consumption, *Journal of Macromarketing*, 25(1), 76-92.
- Scherhorn, G., Reisch, L.A. ve Raab, G. (1990). Addictive Buying in West Germany: An Emprical Study, *Journal of Consumer Policy*, 13(4), 355-387.
- Sekaran, U. (2003). *Business Research Methods: A Skill-Building Approach*, (4th. Edition). New York: John Wiley&Sons.
- Seyfang, G. (2005). Shopping for sustainability: Can Sustainable Consumption Promote Ecological Citizenship?. *Environmental Politics*, 14(2), 290-306.
- Shaw, D. ve T. Newholm. (2002). Voluntary Simplicity and the Ethics of Consumption. *Psychology& Marketing*. 19(2), 167-185.
- Solomon, S., Plattner, G. K., Knutti, R. ve Friedlingstein, P. (2009). Irreversible Climate Change Due to Carbon Dioxide Emissions, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(6), 1704-1709.
- Spangenberg J. H., Luke, A. F. ve Blincoe, K. (2010). Design for Sustainability (Dfs): The Interface of Sustainable Production and Consumption, *Journal of Cleaner Production*, 18(15), 1485-1493.
- Stapp, W. B. ve Polunin, N. (1991). Global Environmental Education: Towards a Way of Thinking and Acting. *Environmental Conservation*, 18(1), 13-18.
- Straughan, R. D. ve Robert, J. A., (1999). Environmental Segmentation Alternatives: A Look at Green Consumer Behavior in the New Millennium, *Journal of Consumer Marketing*, 16(6), 558-575.
- Şama, E. (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 99-110.
- Tifferet, S. ve Herstein, R. (2012). Gender Differences in Brand Commitment, Impulse Buying, and Hedonic Consumption, *The Journal of Product and Brand Management*, 21(3), 176-182.
- Tuğun, Ö., & Karaman, A. (2014). Çekirdek Köylerin Eko Turizme Kazandırılması İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Model, *Megaron*, 9(4). 321-337.
- Tuncer, G., Ertepinar, H., Tekkaya, C. ve Sungur, S. (2005). Environmental Attitudes of Young People in Turkey : Effects of School Type and Gender, *Environmental Education Research*, 11(2), 215-233.
- Türker, N., Selçuk, Ş., ve Özyıldırım, A. (2016). Turizmin Yerel Halkın Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi: Safranbolu Örneği, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 1-13.
- Türker, N., Ölçer, H. ve Aydın, A. (2016). Yerel Halkın Serbest Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları: Safranbolu Örneği, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 49-62.

- UNESCO WHC. (1995). World Heritage Committee 18th Session Report, [https://whc.unesco.org/archive/1994/whc-94-conf003-16e.pdf] (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2022).
- UNWTO. (2019). International Tourism Highlight 2019 Edition. [https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421152] (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2022).
- Uzun, F. V. ve Altaş, A. (2017). Kapadokya Bölgesi'ni Ziyaret Eden Turistlerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışları, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 1-10.
- Ünal, S., Erkan, İ., ve Açıkgöz, F. (2020). Sosyal Medyada Sürdürülebilir Tüketim: Sürdürülebilir Giysiye Yönelik Tutumu Etkileyen Faktörler ve Sonuçları, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 75-100.
- Üstündağlı, E. ve Güzeloğlu, E. B. (2015). Gençlerin Yeşil Tüketim Profili Farkındalık Tutum ve Davranış Pratiklerine Yönelik Analiz, *Global Media Journal*, 5(10), 341-362.
- Vazoğlu, S., Altıntaş, H., Temel, F., Ahrabı, F., Aydoğan, D., Bostancı, S., Duran, A., Koçkesen, D., Turan, N. ve Güler, Ç. (2005). Bir Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilincinin Değerlendirilmesi, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(4), 151-171.
- Veenhoven, R. (2004). Sustainable Consumption and Happiness, Driving Forces and Barriers to Sustainable Consumption. International Workshop. University of Leeds. [https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2000s/2004d-full.pdf] (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- Vermeir, I. ve Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of Planned Behaviour and the Role of Confidence and Values, *Ecological Economics*, 64(3), 542-553.
- Villarino, R. R. ve Otero-Lopez, J. M. (2001). I Shop, therefore I Am: Compulsive Buying and the Search for Self/Self-concept and Identity in a Consumer Society: Aspects of Symbolic Product Meaning. *Journal of Consumer Policy*, 24(3/4), 443.
- Yaşar, M., (2017). Hedonik ve Faydacı Tüketim Bağlamında Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Gençlerin Hedonik Tüketim Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kütahya.
- Zeren, D. ve Nakıboğlu, G., (2009). Sürdürülebilir Ürün Tasarımında Tanım ve Yöntemler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 458- 480.
- Zimmer, M. R., Stafford, T. M., Stafferd, M.R., (1994). Green Issues: Dimensions of Environmental Concern, *Journal of Business Research*, 30(1), 63-74.

Çağdaş Tasarımda Optik Yanılsamalar ve SHIGEO FUKUDA Örneği

Optical Illusions in Contemporary Design and the Example of SHIGEO FUKUDA

Köksal BİLİRDÖNMEZ¹

Özet

1960'larda ortaya çıkan bir sanat akımı olan Op-Art (Optik Sanat) öncelikle geometrik şekiller ve çizgiler aracılığı ile izleyicide derinlik algısının yanı sıra göz yanılsamalarına odaklanmaktadır. Bu derinlik ve göz yanılsamalarının sağlanması bağlamında genellikle siyah-beyaz renk kullanımlarının tercih edilmesinin yanı sıra soyut ifadeler/tasarımlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Belli teknik ilkeler ve optik kurallara ihtiyaç duyan Op-Art, fiziksel ve psikolojik etkiler yaratarak izleyiciyi etkisi altına almaktadır. Bu sanat akımı içerisinde sanatçılar, yapıtlarını belli geometrik desenlerle bir kurgulama mantığına ve yanılsama yapısına göre oluşturmuşlardır. Çağdaş sanatta tasarım alanlarında sanatçılar optik yanılsama alanlarını yaygın biçimde kullanmaktadır. 20. yüzyılın dikkat çeken akımlarından biri olan Optik Sanat'ın uygulamalarına resim, heykel, seramik, grafik, mimari gibi görsel sanatların her alanında rastlamak mümkündür. Bu çalışmanın amacı, optik yanılsamanın çağdaş sanat alanındaki uygulamalarını sanatçılar ve üretimleri açısından değerlendirmektir. Konu bağlamında çağdaş tasarımda optik uygulamalar üzerinden Victor Vasarely, Salvador Dali, Maurits Cornelis Escher, Kurt Wenner ve Velimir Vukicevic özelinde sanatçı okumaları yapılmıştır. Bu çalışma ayrıca hem tasarım anlayışı hem de tasarımcı kimliği bakımından 20. yüzyılın en önemli tasarımcılarından biri olan Shigeo Fukuda'nın Op Art bağlamındaki sanat çalışmalarına odaklanmaktadır. Fukuda'nın tasarımlarında evrensel değerlerin yanı sıra ürettiği özgün tasarımlar kendi dönemi kadar 21. yüzyılın tasarım anlayışını da derinden etkilemiştir. Sanatçı özellikle çağdaş grafik tasarım tarihine önemli katkılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Op-Art (Optik Sanat), Grafik, Shigeo Fukuda

Abstract

Op-Art (Optical Art), an art movement that emerged in the 1960s, primarily focuses on optical illusions as well as the perception of depth in the viewer through geometric shapes and lines. In the context of providing this depth and optical illusions, black and white colors are generally preferred, as well as abstract expressions/designs are widely used. Op-Art, which needs certain technical principles and optical rules, impresses the audience by creating physical and psychological effects. In this art movement, artists created their works with certain geometric patterns according to a fictional logic and illusion structure. Artists widely use optical illusion fields in the fields of design in contemporary art. It is possible to come across the practices of Optical Art, one of the remarkable

¹Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Kastamonu

ORCID:

K.B.: 0000-0001-7599-3199

Corresponding Author:

Köksal BİLİRDÖNMEZ

Email:

kbilirdonmez@kastamonu.edu.tr

Citation: Bilirdönmez, K. (2022). Çağdaş tasarımda optik yanılsamalar ve SHIGEO FUKUDA örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 285-299.

Submitted: 14.02.2022

Accepted: 08.05.2022

movements of the 20th century, in every field of visual arts such as painting, sculpture, ceramics, graphics and architecture. The aim of this study is to evaluate the applications of optical illusion in the field of contemporary art in terms of artists and their productions. In the context of the subject, artist readings were made on optical applications in contemporary design, in particular, Victor Vasarely, Salvador Dali, Maurits Cornelis Escher, Kurt Wenner and Velimir Vukicevic. This study also focuses on the art works of Shigeo Fukuda, who is one of the most important designers of the 20th century in terms of both his design understanding and designer identity, in the context of Op Art. In addition to the universal values in Fukuda's designs, the original designs he produced deeply influenced the 21st century's design approach as much as his own era. The artist has made significant contributions to the history of contemporary graphic design.

Keywords: Contemporary Art, Op-Art (Optical Art), Graphics, Shigeo Fukuda

1. GİRİŞ

1960'lı yılların sosyal, kültürel ve teknolojik değişim çağında Amerika ve Avrupa'da etkilerinin hissedilmeye başlandığı Op Art, sanatsal ifadeye yeni bir görme deneyimi yaşatmıştır. Çağın önemli soyut sanat hareketlerinden biri olarak kabul edilmiş olan bu anlayış, iki boyutlu düzlemde optik yanılsamaya dayalı anlatım biçimlerini içermektedir. Bu doğrultuda Op Art, bilim ile sanat arasındaki etkileşimin metodu olmuştur (Lehimler, 2015: 108).

Plastik sanatların her alanı, içinde doğduğu veya geliştiği koşulların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu yansıma durumu bireysel, toplumsal, teknolojik süreçleri de içinde barındırmasının yanı sıra karşılıklı bir etkileşimi ve iletişimi de kapsar (Kayahan, 2019: 1134). 20. yüzyılda değişen dünya sanatsal alanlarda da değişimlere sebep olmuştur. Sanatçılar, çok farklı yöntemler, teknik arayışlar içine girmişler ve çoğu zaman teknolojinin olanaklarından yararlanmışlardır. Bununla birlikte özellikle düşünce sanatta önem kazanmış ve sanatçılar kavram odaklı çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Birbiri ardına çok sayıda akımın ve sanat hareketinin ortaya çıktığı dönemde yeni manifestolarla sanatın güncel yapısı açıklanmaya çalışılmış ve bu anlamda özellikle Duchamp ile birlikte sanatta çığır açan yeni bir anlayış doğmuştur. Bu bakış açısı ve sanatsal yaklaşımda sanat eserinin galeri ve müzelerde sergilenen biricik konumu sorgulanmakta ve sanat eseri sanatçının fikrinde oluşan bir değer olarak sunulmaktadır. Bu açılım ile birlikte sanatın dil, sözcükler ya da kavramlar aracılığıyla düşünselliği ve felsefeyi ön plana çıkaran yaklaşım böylelikle Kavramsal Sanatında temelini atıldığı bir göstergesi niteliği taşımaktadır (Tüysüz, 2011: 1-2). 1917 tarihli Duchamp'ın Pisuar'ı, sanat eserinin burjuva değersizliğine bir saldırı olması anlamında oldukça ses getiren yeni bir anlayış başlatmıştır. Duchamp, pisuarın altında R. Mutt imzası atmış ve New York'taki bir galeriye sergilenmesi için göndermiştir (Yıldız, 2016: 141). Unutulmamalıdır ki o dönemin koşulları açısından değerlendirildiğinde bu çalışma sergilenme olanağını bulamaz ancak o dönemden günümüze kadar sanatın sorgulanma koşullarının yeniden belirlenmesi üzerine oldukça önemli bir simge olarak boyut kazanmış olur.

Dijital sanat, yapay zekâ uygulamaları ile fotoğrafları ya da sayıları kullanarak insanları hayrete düşürecek biçimde görsellere dönüştürebilmekte ve biyoloji, sosyoloji, psikoloji, bilgisayar, matematik, tıp gibi daha birçok disiplinin bir arada kullanıldığı geniş bir perspektif sunmaktadır (Pazarlıoğlu Bingöl ve Çevik, 2020: 601). Bu perspektifte sanat-sanatçı ve izleyicinin rolleri değişmekte ve sanat algısı yeni bir boyut kazanmaktadır.

Günümüzde sanatçının duygu ve düşüncelerinin bir yansıması olduğu kadar sanat, aynı zamanda farklı disiplinlerin bir araya gelerek yeni görünümlere kavuştuğu bir yapı sergilemektedir. Bu çoğul yaklaşımdaki anlatım olanakları fotoğraf, resim, video, heykel, drama, dans, müzik ve daha birçok farklı alanın birlikte değerlendirildiği yeni bir platformda gerçekleştirilmektedir (Madra, 2002). Gelişen teknoloji aracılığıyla plastik sanatlar yeni bir görünüm kazanmaktadır. Değişen çağın olanakları ile birlikte sadece gerçeklik yanılsaması olarak ortaya çıkan görüntülerin yanı sıra fikirlerin ön plana çıktığı, kavramların değerlendirildiği ve yorumlarla anlaşılabilir ve değer

kazanan bir anlayış söz konusudur (Akdeniz, 1995: 9-10). “Değişen dünya ile birlikte sanatçı ve tasarımcıların anlatım olanakları da çeşitlilik kazanmaktadır. Sanat eserlerinin sergilendiği müze, galeri gibi alanların dışında sanatçılar, eserlerini kamusal alanlara taşımış ve mekânla özdeşleşen, izleyicinin algılayma biçimlerini değiştiren yeni bir yaratım süreci başlamıştır” (Çevik, Bingöl ve Şenkal, 2021: 678). Bu yeni yaratım sürecinde Shigeo Fukuda’nın kimi zaman kamusal alana da taşınan üç boyutlu çalışmaları grafik imgelerin özgün anlatımlarına dönüşmüş yansımaları olarak dikkat çekmektedir. Bu anlamda çalışmada çağdaş sanatta optik yansımalar irdelenerek Shigeo Fukuda özelinde değerlendirilmektedir.

2. OP ART (OPTİK SANAT) ÜZERİNE

Op Art, gözümüzün gördüğü şeyi beynimizin nasıl algıladığı kısmıyla ilgilidir. Beynin ortaya çıkardığı yanlış algılayma yorumlarına psikolojide “Algı Yanılması” veya “Optik Yanılsama” denilmektedir. Optik yanılsama biçimlerinin parlaklık, kontrast, hareket, geometri ve bakış açısı, üç boyutlu görüntüleri yorumlama, bilişsel durumlar ve renk gibi kimi etkenlere bağlı olarak var olduğu söylenebilir (Ağaç ve Sakarya, 2015: 138). Bu akım anlayışı ile sadece resim değil; moda, dekorasyon, mobilya, mimari, heykel gibi disiplinlerarası ortamda eserler üretilmiştir. Macar asıllı Fransız Victor Vasarely ve İngiliz Bridget Riley bu akımın öncülüğünü yapmıştır. Çizgi, renk, geometrik form ve tonların çeşitli ebatlarda kullanılması; birbirine yaklaştırılıp, uzaklaştırılmasıyla gözün retinasında yanılsama yapmayı amaçlayan sanatçılar, farklı malzemeler kullanarak layer (katman) mantığında eserler de ortaya çıkarmışlardır (Sırmalı, 2019: 112-113). Atasoy’a (2018) göre; optik yanılsamalarda insanın ışık, göz ve beyin üçlemesindeki bağlantılar yanıtılmaya çalışılmaktadır.

Op-Art, Soyut Dışavurumculuk ve Pop-Art akımlarında olduğu gibi resimsel olmayan tavrı benimsemiş ve bilinçaltını ortaya koymuştur. Aynı zamanda İzlenimcilik, Süprematizm, Stijl, Konstrüktivizm ve Fütürizm gibi sanat akımlarının izlerini taşımaktadır. Teknik ve bilimsel yaklaşımlar bir arada kullanılarak oluşturulan yapıtlar izleyicisine, onunla bütünleşip onu keşfetme fırsatı vermektedir. 1960’larda görsel sanatlarda kullanılan obje, hareket ve görüntü algısal yanılsama yaratmasına rağmen Op-Art, bilinçli olarak yapılan yanılsama üzerine kurulmuştur. Amerikalı yazar Joe Houston’a göre; “Op-Art yapıtlarda resmi doğru olarak görmek, yorumlamak temel yaklaşımdır. Yapıtın ortaya koyduğu ve algılanan oluşum, bilginin varlığını gerektirmez, bilinmeyen ve farklı algılamaların yarattığı bir gerilim yaşatır” (Houston, 2007:10’dan Aktr. Atay, 2017: 27). Op-Art akımı modern sanatta estetik bakış açısına göre değişen algı süreciyle “an”ı tanımlaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Yapıtlar özellikle, ikinci dünya savaşından sonra kaotik dünyanın anlamlı bir algıyla farklı bir bütünü görmeye algısı üzerine adlandırılan Gestalt teorisiyle, deneysel algı bilgileri sentezlenerek ortaya konulmuştur. Yapıtlarda ilk göze çarpan sadelik ve soyutluktur (Tuğal,2012’den Aktr. Atay, 2017: 27).

Görsel 1. Roy Lichtenstein İllüstrasyonlarından Bir Detay

Görsel 2. Roy Lichtenstein İllüstrasyonlarındaki Benday Noktaları (Sleeping Girl, 1964, Detay)

Görsel 3. Roy Lichtenstein İllüstrasyonlarındaki Benday Noktaları

Soyut sanatın ve Empresyonist ressamların optik ve renk üzerine yaptıkları araştırmaların, Op Sanatın temelini oluşturduğu bilinmektedir (Çelik Yılmaz, 2019: 37-38). Bu temel açısından bakıldığında ışık ve renk ilişkisi Op Art'ın önemli konuları arasında yer almaktadır. Unutulmamalıdır ki ışığın olmadığı hiçbir yerde renk de yoktur. İngiliz Fizikçi Isaac Newton, güneş, ışık ve renk üzerine yapmıştır. Newton'un Corpuscular (Tanecik) Teorisi adını verdiği kurama göre; ışık, kaynağın üretilip etrafa fırlattığı küçük taneciklerden oluşmakta ve ışık kaynağının saçtığı tanecikler bir yöne değil her yöne dağılmaktadır. 18. yüzyıl başlarında ise Robert Hooke ve Christiaan Huygens ışığın dalgalardan oluşarak dalgalar halinde yayıldığını ortaya koymuştur. Tartışmalara yol açan bu bilimsel iddia 19. yüzyılda Thomas Young tarafından gerçekleştirilen bir deneyle kanıtlanmıştır. Young, bu deneyde rengin dalga boyu ile ilişkisini ortaya çıkarmış ve yedi rengin yaklaşık dalga boylarını hesaplamıştır. Daha sonra yine aynı yüzyılda James Clerk Maxwell ışığın fotonlardan oluştuğunu savunan kuramına göre ışık, dalga boylarına göre de farklılık göstermektedir. 20. yüzyıl başlarında ise Einstein tarafından ışık enerjisini taşıyan ve ışığın en küçük temel yapı taşı olan bu tanecikler foton olarak adlandırılmıştır (Çelik Yılmaz, 2021: 1-2).

Op Art öncesi soyut anlatımlar incelendiğinde, eserlerin tümü ya da belirli bir bölümü ile retinayı uyaran görsel etkilerle karşılaşırız. Sanat tarihinde, bu durumun örneklerle incelenebileceği çok sayıda eser mevcuttur. Bu türden bir bakış açısını birkaç örnekle sınırlandırarak olursak; Gustav Klimt'in tuvallerinin figür ve arka planlarında yer alan geometrik şekilleri, Marcel Duchamp'ın optik diskleri ya da Roy Lichtenstein'in çizgi roman karelerinde tram şeklindeki noktaların retinayı uyaran görsel etkilerini hatırlayabiliriz. Amerika'da Pop Art'ın en gözde temsilcisi olarak nitelendirilen Roy Lichtenstein (1923-1997), 1960'lı yılların popüler çizgi romanlarını resimlemiştir. İllüstrasyonlarında noktaların ritmik tekrarıyla oluşturulan dokular, tasarım yüzeyindeki zemin ve şekil algısını etkileyen bir yapıdır (Lehimler, 2015: 109-110).

Op Art sanatçıları, insanın ışık, göz ve beyin arasındaki bağlantılarını irdelemiş olan felsefe, deneysel psikoloji, optik fizik ve fizyoloji biliminin araştırma yöntemlerinden yararlanmışlardır. Renk teorileri ve Gestalt kuramı gibi görsel algı araştırmaları da Op Art'ın anlatım tavrını etkilemiştir. Ayrıca Kübizm, Süprematizm, Konstrüktivizm, De Stijl, Neo-Plastisizm, Soyut Ekspresyonizm ve Pop Art gibi soyut sanat akımlarının da Op Art eserlerindeki yüzey değerlendirme bilincini etkilediği ve Op Art'ın bir sanat akımı olarak olgunlaşma sürecine katkı sağladıkları gerçektir (Lehimler, 2015: 109).

Bu akımlar bağlamında da değerlendirildiğinde renk kavramı ve algısı oldukça önemli bir yere sahiptir. Genel bir yaklaşımla renkler sanat eserinin yüzeyinde ya da bir tasarım ürününde yan yana konumlandırılmaları doğrultusunda farklı renklerde algılanabilmektedir. Özellikle eş zamanlı kontrastlık yasaları çerçevesinde değerlendirildiğinde renklerin yoğunluk etkileri önemli değişimler gösterebilmektedir. Herhangi bir renk kendisinden koyu rengin yanına geldiğinde o rengin yanında olmadığı durumdaki halinde daha açık alınabilmektedir. Zıt renkler yan yana geldiklerinde yoğunlukları artmakta ve güçlü renkler olarak belirlemektedirler. Farklı ikinci renklerin yan yana konumlandırılmasında ise bu ikincil renkler yanlarındaki renklerin tamamlayıcıları doğrultusunda farklı renkler olarak algılanabilmektedirler (Pazarlıoğlu Bingöl, 2021: 31).

Optik sanat bağlamında üretilen eserler genelde siyah-beyaz ve daha çok soyut tarzdadır. Çelik Yılmaz'a (2019) göre eserlerde çoğunlukla siyah-beyaz kullanılmasının sebebi, gözde algı yanılsamasını en iyi verebilecek renkler olmasıdır. Sanatçılar çizgi, biçim ve rengi kullanırken, gözün yanılsaması üzerine yapılmış araştırmalardan faydalanmışlardır. Beyinde ve gözde fiziki etkilenmeye neden olacak aldanma yaratmayı hedeflemişlerdir. Ulaşılması istenen sonuç da izleyicide farklı tepkimeler oluşturmaktır. Gözün yanılabilirliği üzerine araştırmalar yapan

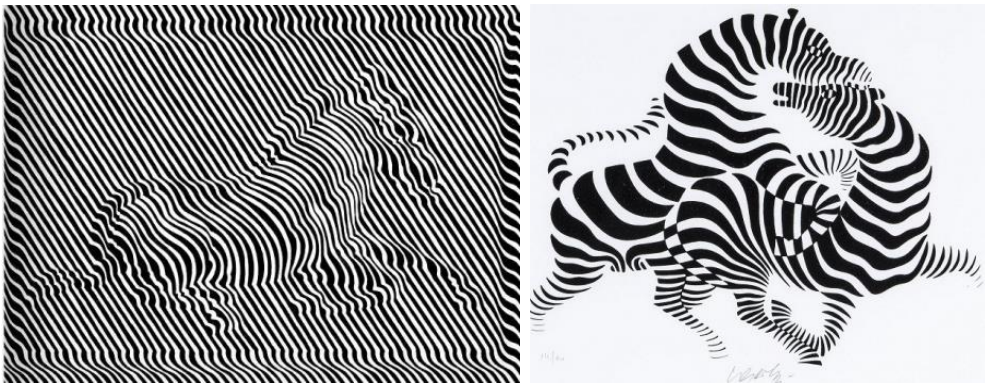
sanatçılar, sabırla yürütülen yoğun deneyler sonucu ortaya çıkan eserler üretmişlerdir. Bu eserler geometrik soyutlamanın katı düzeninin yeniden canlandırılmasıdır (Aydoğan, 2020: 17).

Sanatta renk algısı, sanatçı ya da tasarımcı tarafından düzenlenip şekillenerek izleyiciye sunulmaktadır. Özellikle eşzamanlı kontrastlık yasalarından yararlanan sanatçı/tasarımcılar birbirinin tamamlayıcısı olan renkleri bir arada konumlandırarak renklerin yoğunluklarını artırabilmektedirler. Yan yana konumlandıkları renkler, izleyici tarafından bu renklerin karışımları olan renkler olarak algılanabilmektedirler. Özellikle noktacılık (puantilizm) akımı dahilinde, sanatçılar bu yöntemi kullanarak farklı renklerin insan gözünde oluşabilmesine olanak tanımışlardır. Op sanat çalışmalarında ise kimi yerlerde bir rengin sıralı değerleri ile oluşturulan bir kompozisyon yanılısamaya sebep olmakta ve hareket izlenimi oluşturabilmektedir. Kişisel tercihler doğrultusunda ise, bireylerin geçmiş deneyimlerine ya da renklerin onlar üzerindeki psikolojik etkilerine bağlı olarak renk algılarında farklılıklar gerçekleşebilmektedir (Pazarlıoğlu Bingöl, 2021: 37).

3. ÇAĞDAŞ TASARIMDA OPTİK YANILSAMALAR ÜZERİNE SANATÇI OKUMALARI

Op Art akımı kendisine birçok alanda uygulama sahası bulmuştur. Yalnızca plastik sanatlar alanında değil, mimari de ve sokak sanatında da örneklerine rastlanılmaktadır. Op-Art akımının temsilcisi, Macar asıllı Fransız grafik sanatçısı ve reklamcı Victor Vasarely, algı gücüne yönelik yapıtlarıyla, anlayış teorilerine önem vermiş ve optik olguyu ön planda tutmuştur. Çizgisel bir tutum izleyerek, gözün optik algısına yönelik eserler vermiştir. Sanat eğitimi sırasında Budapeşte’de gittiği Müheyl Akademisi’nde geometrik kompozisyon anlayışını benimseyen Konstrüktivizm akımıyla ilgilenmiş (1929), renk teorisi, yanılısama ve algılamanın tüm tarihini araştırmış, geometrik soyutlamanın öncüleri olan Maleviç ve Mondrian gibi sanatçılardan etkilenmiştir. Soyut Dışavurumculuğun ortaya koyduğu kişisellik kavramını reddeden sanatçı, iki boyutlu zemin üzerinde derinlik ve zamanın gerçek gibi algılanmasıyla, kinetik soyutlamayı ortaya koymaktadır (Atay, 2017: 27-28).

Op Art kavramı değerlendirildiğinde Psychedelic Hareketi’nde de (Psychedelic Art) söz etmek gerekir. Aslında bu terim bir psikiyatrist olan Humphry Osmond’un Aldous Huxley’e yazdığı bilimsel makalede 1956 yılında ilk kez yer almıştır. Aynı zamanda bu isim bir görselleştirme tarzının da ifadesidir. Bu tarz özellikle 1960’lı yılların ikinci yarısında karakteristik ve kolayca tanınabilir bir stil olarak hem müziğe hem de görsel sanata atıfta bulunmuştur. Fantastik konu, Kaleydoskopik (çiçek dürbünü) ve spiral desenler, parlak renk, aşırı ayrıntı gibi özelliklerinin yanında özellikle Art Nouveau ve Op Art gibi birçok akımdan etkilendiği de görülmektedir. Buradan hareketle 1920’lerin sürreal hareketi ve soyut kavramların işlenmesinde görselliğin ifadesi bu tarz ile gerçekleşmektedir. Op Art’ın optik görüntüsünü birçok psychedelic çalışmada görmek oldukça mümkündür (İzci, 2018: 11-15).

Görsel 4. Victor Vasarely, Zebra Soyutlamaları

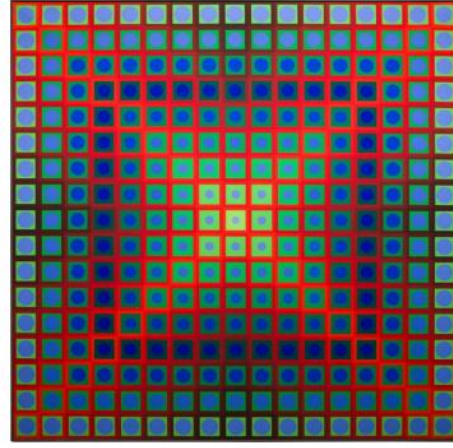
Görsel 5. Victor Vasarely, Zebras/Zebalar

Erken dönem eserlerinde, iç içe geçen zebra modelini sıklıkla kullanmış, siyah ve beyazın keskin zıtlığından faydalanarak biçimlerini oluşturmuştur. Çalışmalarında üçüncü boyut etkisini fazlasıyla vermektedir. Vasarely eserlerinde optik yanılsama ve Op Art etkilerinin izlenmeye başladığı bu soyutlamalar izleyiciye yeni görme deneyimleri yaşatmıştır. Bunun en etkili yöntemi ise görsel dünya imajlarının görmeye alışık olmadığımız görüntülerini sunmak olmuştur. Vasarely'nin Zebra soyutlamaları incelendiğinde, görsel alandaki güçlü siyah ve beyaz kontrastlığının retinamızı etkin bir biçimde uyaran ve zihnimize parlaklık, titreşim ve hareket algı yanılmasına neden olan hayali görsel izlenimlerle karşılaşırız (Lehimler, 2015: 115-116).

Sanatını mimarlık ve geometriyle harmanlamış olan Victor Vasarely'in sanatı bazı hesaplamalar gerektirir. Sanatçı, görsel kavramaya engel olabileceğini düşündüğü formlardan yüzeyi arındırmaya çalışır. Vasarely'nin sanatının bir diğer özelliği ise her sanat yapıtının biricikliğine ve tek bir kez yaratılmasına ilişkin ortaya koyduğu tepki eserlerinin çoğaltılabilir olması düşüncesiyle işlerini üretmesidir (Aydoğan, 2020: 17-18). Victor Vasarely'nin ızgara planlı olarak tasarladığı Kezdi adlı çalışma, dikey ve yatay ekseninde kesişen düzlemlerin oluşturduğu 289 tane kırmızı çizgili karenin içine, lavanta renginde daireler yerleştirilerek oluşturulmuştur. Bir çeşit kaleydoskop imgesinin oluşturulduğu bu çalışma başka bir açıdan bakıldığında yine pixelli bir imajı hissettirmektedir (Sırmalı, 2019: 113).

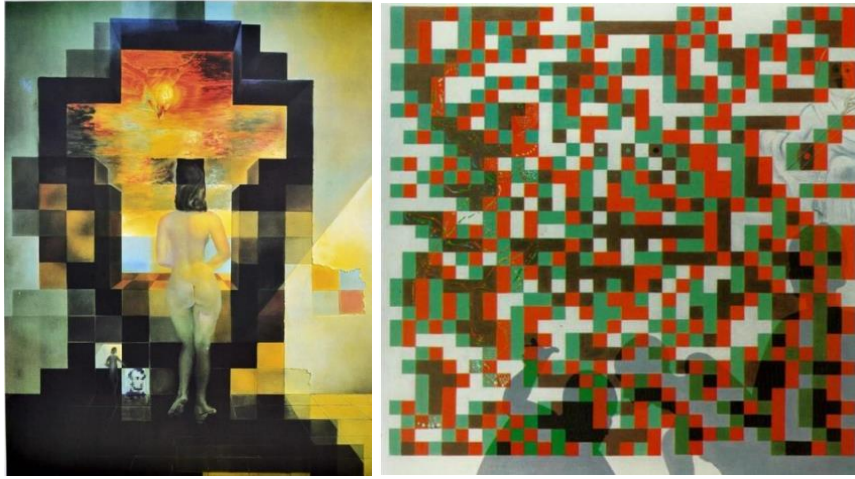

Görsel 6. Victor Vasarely, Sign Sculpture/Heykel İşareti, 1977

Görsel 7. Victor Vasarely, Kezdi, 1966

Sürrealist akımın başat isimlerinden birisi olan İspanyol sanatçı Salvador Dali, sadece hayalsi betimlemelerde bulunmamış bununla birlikte görsel algının da üzerinde durmuştur. Gestalt Kuramını destekleyen örnekler yaptığı ve dijital görüntünün manipülasyonunu andıran çalışmalarda bulunduğu söylenebilir. Lincoln in Dalivision adlı çalışması bu türden yapılmış örneklerden birisidir. Bu çalışmada seyirci, pixelleri bozulmuş bir imgeye baktığını düşünürken, aynı zamanda Gestaltçıların kuramlarından olan yakınlık ve benzerlik ilkeleri sayesinde Lincoln'ün portresini algılamaktadır (Sırmalı, 2019: 108).

Görsel 8. Salvador Dalí, Lincoln in Dalivision, 1977

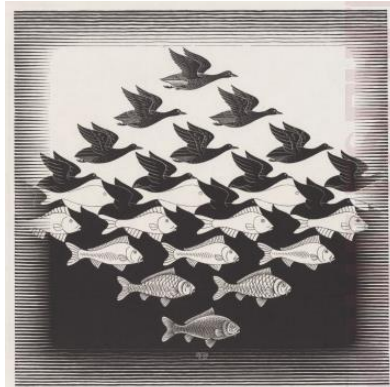
Görsel 9. Salvador Dalí, Cybernetic Odalisque, 1978

Pixellerin manipüle edilmesiyle ilgili benzer ifade, Cybernetic Odalisque adlı çalışmasında görülmektedir. Bu tabloda adeta Modrian'ın dikey ve yatay şeritlerin kesişiminden oluşturduğu karelere gönderme yapılmıştır. Bu çalışmasında sürrealist çalışmalarıyla bilinen Dalí'nin optik etkileri kullanmak adına Op Art akımına zemin hazırlayan hareketlerde bulunduğu söylenebilir. Karelerde kullandığı turuncu ve turkuaz renklerle tezathlık yaratmış, bu renkleri yer yer saydamlaştırarak arkada olan ikinci görüntünün seçilmesine olanak vermiştir. Kontrast renklerin kullanılmasıyla retinada kısmi bir titreşimin oluşmasını sağlaması, optik görmeyle ilgili deneysel süreçlerin içerisinde olduğunun ispatı niteliğindedir. Ayrıca tabloda ilk katman olarak görebileceğimiz figürlerden oluşmuş kompozisyon ile onun üzerine bindirilen renkli kareciklerden oluşturulmuş düzenleme, tasarım programlarında kullanılan layer mantığına çok benzemektedir. Dalí'nin genel olarak eserlerine bakıldığında 70'li yıllarda optik görme ve yanılsama oluşturma sistemleriyle ciddi şekilde ilgilendiğini ve bunları ispatlamak istemesine eserler ürettiğini söyleyebiliriz (Sırmalı, 2019: 109).

Hollandalı ressam ve grafik **Maurits Cornelis Escher**, akımın anlayışını benimseyen çarpıcı sanat çalışmaları ortaya koymuştur. Grafik öğretmeninin tavsiyesi üzerine sanat alanına yönelen sanatçının eserlerinde matematiksel bir estetik göze çarpar.

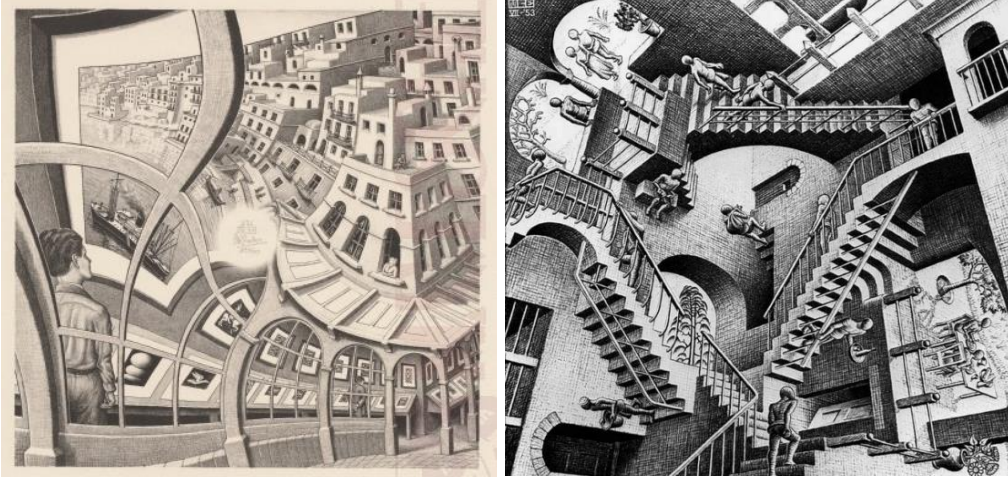
Görsel 10. Maurits Cornelis Escher, Day and Night, 1938

Görsel 11. Maurits Cornelis Escher, Sky and water, 1938

Yaşamı boyunca 448 litografi, tahta baskı, ahşap gravür ve 2000'den fazla çizim ve eskiz yapan sanatçının eserlerinden etrafımızdaki dünya hakkındaki mükemmel gözlemini ve kendi fantezisinin ifadesini tanımaktayız. M.C. Escher eserlerinde gerçeğin harika, anlaşılır ve büyüleyici olduğunu göstermektedir (Mcesher.com, t.y.). Sanatçının matematikten ilham alan ve düzlemin simetrik uygulamalar ile bölünmesiyle oluşturduğu mümkün olmayan mekânlara odaklanan sanat eserleri

gerek matematikçiler ve gerekse sanatçılar için bir ikon olarak kabul edilmektedir (Parcégani, 2015: 8-9). Avcı'ya (2018) göre, sanatçı, eserlerinde hayal gücünün üstünde kompozisyonlar üretmiştir. Küresel dört üçgen formlarındaki 360 derecelik dairesel tasarımlarıyla ve mekânların da uzay boşluğu etkisi vererek kurgusal eserler yaratmıştır.

Görsel 12. Maurits Cornelis Escher, Relativity, 1953

Görsel 13. Maurits Cornelis Escher, Print Gallery, 1956

Escher tablolarındaki paradoksal mekân tasvirleri de akılcı olmayan, gerçek olması imkânsız bir bilinçdışının düştüğü yansıması gibidir (Uyanık, 2020: 68). Escher'in eserlerine bakıldığında, örüntünün hâkim olduğu resimlerde nesnenin metamorfozla birleştirdiği görülür. Denizdeki balık başkalaşarak gökyüzündeki kuşa dönüşmekte ve örüntü algısı böylece plastik yüzeye yansımaktadır. Aynı zamanda algıyı güçlendiren olgu şekil-zemin ilişkisidir. Escher'in yapmış olduğu eserlerin çoğunda bir tür görsel yanılsama oluşturmak amacı ile şekil-zemin ilişkisini kullandığını görmekteyiz (Sırmalı, 2019: 59 ve 75).

Çelik Yılmaz'a (2019) göre; Op Art düz bir yüzeyde 3 boyutlu izlenim yaratmak amacıyla kullanılan teknik olan Anamorfoz'dan geldiğinin de düşünüldüğü görüşündedir. Günümüzde, anamorfoz genel olarak, kamusal alanlarda, kent meydanlarında karşımıza çıkan belli bir noktadan bakıldığında izleyicinin çekici bir görüntü görmesini sağlayan başarılı resimlerdir. Son 30 yıldır Kurt Wenner ve Julian Beever gibi çağdaş sanatçılar anamorfik resmi, kaldırımlar, sokaklar gibi düz yüzeyleri üç boyutlu hale getirmek için kullanmaktadırlar. Çalışmalar bakılan açıya göre üç boyutlu şekillerde değişkenlik göstermektedir.

Görsel 14-15. Kurt Wenner, Sokak Sanatı Uygulamalarından

Anamorfik sokak resminde kendine özgü bir tarz yaratmış olan sanatçı Kurt Wenner 3D sokak sanatının öncüsü olarak kabul edilmektedir. Zeminde uyguladığı başarılı perspektif algısıyla konuya bağlı olarak izleyende nesnelerin derinleşip yükseldiği algısını yaratır.

Op Art üzerine çalışmaları olan bir diğer sanatçı da Velimir Vukicevic'dir. Sanatçı seramik bölümü mezunudur ve 1992'den itibaren Belgrad Sanat Üniversitesi'nde seramik heykel profesörü olarak çalışmaya başlamıştır. Vukicevic çok sayıda uluslararası workshop/sergilere katılmasının yanı sıra alanında bir çok ödül almıştır (Velimirvukicevic.com, t.y.)

Görsel 16-17. Velimir Vukicevic, Seramik

Zümrüt'e (2015) göre; Vukicevic, eserlerinin şekillendirme aşamasında malzemenin plastik değerlerini ustaca kullanmakta ve parça bütün ilişkisindeki kurguları, desenleri, yüzey boyama tekniğiyle şekillendirerek özgün çalışmalar ortaya koymaktadır. Sanatçının heykellerine bakıldığında gerek yapıtın oluşumunda kullanılan birimlerin yalınlığı ile gerek maksimum etkiyi yaratacak şekilde özenle seçilen renk-çizgi biçim ile gördüğümüz gerçekliğin ya da ustaca yaratılmış bizi içine alan optik bir yanılsamanın içinde savruluruz. Algı ve anlaşılmanın ötesinde görsel deneyimi ön plana taşıyan formlardan oluşan eserlerinde, rengârenk astarlar, sır üstü boyaları ve çıkartmalar kullanarak; kıvrılmış kurdeleler, rulo kâğıtlar, gazete kupürleri, piramitler, silindirler, iç içe geçmiş çizgiler, ustaca belirlenmiş açık koyular ve perspektif yanılsamalar ile yaratılan derinliğin içinde uzay ve mekân algısını kaybedildiği duygusu oluşur.

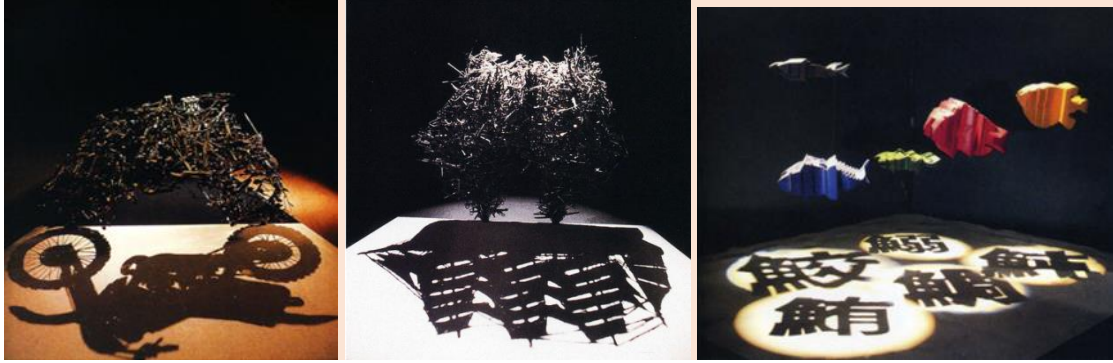

Görsel 18-19. Velimir Vukicevic, Seramik

4. SHİGEO FUKUDA'NIN TASARIMLARINDA DENEYİMLENEN OPTİK YANILSAMALAR ÜZERİNE

Shigeo Fukuda, 1932 yılında Tokyo'da oyuncak imal eden bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda eğlence olarak origamiden kâğıt oyuncaklar yapan Fukuda, lise yıllarında

karikatürle ilgilenmiş ve bu alanda başarılar da kazanmıştır. Tokyo Ulusal Güzel Sanatlar ve Müzik Üniversitesi'nden mezun olan sanatçı, 1973'den 2002'ye kadar aynı kurumda eğitimci olarak da çalışmıştır. Yale Üniversitesi'nde de profesör olarak çalışan Fukuda, grafik tasarım derslerini her zaman eğlenceli ve dinlendirici bir oyun gibi kavrayıp uygulamış; öğrencilerinin gizli yeteneklerinin de ancak bu şekilde ortaya çıkacağına inanmıştır. Kono ve Munari gibi önemli tasarımcılardan etkilenmiş olmasına karşın Fukuda, öğrencilik hayatında benimsediği Batılı anlayışını, esprili kişiliği ile birleştirerek kendi tasarım dilini yaratmayı başarmıştır (Güven ve Güç, 2013:2-14-21).

Görsel 20. Shigeo Fukuda, *Lunch With A Helmet On/Miğferli Öğle Yemeği*, 1987

Görsel 21. Shigeo Fukuda, *Sea Cannot Be Cut Apart/Deniz Kesilemez*, 1997

Görsel 22. Shigeo Fukuda, *Aquarium for Swimming Characters/Yüzen Karakterler İçin Akvaryum*, 1988

Kaya'ya (2020) göre; 1970 ve 1980'lerde sanatçı, hem perspektif hem de ayna yansımali çalışmalar yapmıştır. Gölge anamorfoz çalışmalarında sanatçı, izleyici tarafından çoğu zaman nesnel anlamda anlamlı bir biçim olarak algılanamayan biçimlerden ya da atık malzemeden yararlanır. Sanatçı bu biçimleri kurgulayarak ışık kaynağı ile duvar arasına yerleştirir ve ışığın biçimlere vurmasıyla nesnel ifadeli görüntü duvara yansıtılır (Şenol, 2017: 126). Sanatçı, *Lunch With A Helmet On* adlı çalışmasında çatal, bıçak, kaşık kullanılarak oluşturduğu 'bir metal yığını, ışık yardımıyla bir motosiklet gölgesinin nesnesine dönüştürülmüştür (Güven ve Güç, 2013: 11). Bu sayede Fukuda, izleyicisine, tanımsız bir kurgunun yanılsama içeren anlamlı görüntüsünü sunmuştur (Lehimler, 2015: 96).

Görsel 23-24-25. Shigeo Fukuda, *Encore/Tekrarlama*, 1976

Güven ve Güç'ün 2013 tarihli çalışmasında sanatçının çalışmalarını; göz yanıltan, şaşırtan ve merak uyandıran bir kurgu içerdiğini dile getirmektedir. Sanatçı hakkında; insanları güldüren, şaşırtan, savaş karşıtı, çevreci, hümanist görüşleri ile yapıcı olmayı başardığı ve bu sayede 21. yüzyılın tasarım anlayışını da derinden etkilemiş olan çok yönlü bir sanatçı olduğu görüşündedir. Fukuda'nın heykel çalışmalarındaki şaşırtıcılığı, aynı yapıya birden fazla eklenmiş görsel kurgunun kısmen gizlenmiş nesnelere barındırır. Bu bakımdan Fukuda'nın 'birbirine 90 dereceyle duran iki farklı silüetten dikkatlice bir blok keserseniz istediğiniz çeşitlilikte heykeller yaratabilirsiniz' sözü, 'Encore' (Tekrarlama) heykelinde, açıklık kazanır. Heykele belli bir açıdan bakıldığında piyanist görülürken; bakılan açıya göre heykel 90 derece döndüğünde piyanist, bir kemancıya dönüşür (Görsel 23-24-25).

Görsel 26-27. Shigeo Fukuda, You're My Chair, I'm Yours/Sen Benim Sandalyemsin, Ben Senin, 1990

Algısal yanılsama, kültürlerarası farklılıkları aşarak izleyicisinin doğrudan dikkatini çeken bir yapıdır. Formların oluşturduğu perspektif etkiler, renk geçişleri, uygulanan sanal mekânlar ve hareket gibi yanılsama etkilerinin oluşturduğu temel değerlere dayanmaktadır (Atay, 2017: 26-27). Bu açıdan değerlendirildiğinde Japonya'da açık hava müzesi için ürettiği "Sen Benim Sandalyemsin, Ben de Senin" heykeli, onun üç boyutlu kavrayışının grafik imgeleri gibidir (Güven ve Güç, 2013: 13).

Fukuda'nın eserleri, genellikle basit noktalardan oluşan kişisel tarzın güçlü bir görsel etkisine sahiptir, çizgiler ve düzlemler, ancak resmin tamamı mizah ve drama duygusuyla doludur. İkonik tasarım tekniklerinin ve mizahi kişisel tarzın sıklıkla kullanıldığı grafik afiş tasarımı insanlar üzerinde derin bir etki bırakır. Yeni bir görsel deneyim yaratmak için basit grafik öğelerle, uluslararası sembolik dil, eserlerin anlaşılmasını kolaylaştırmasının yanı sıra aynı zamanda derin ve felsefi bir çağrışım da barındırır (Yua ve Wang, 2019: 17-19). Japon afiş tasarımlarını anlamak için, modern Japon stilleri ve onların batı eşdeğerleri arasındaki eşsiz senteze bakılmalıdır (Atasoy, 2018: 16). Fukuda; afişlerinde doğu-batı tasarımlarını harmanlayarak sosyo-politik düzene eleştiri getiren isimdir. Afişlerindeki yanılsama ve gerçeğin sorgulanmasına mizahi bir tat katarken tarihin de eleştirisini üzerinde barındırmıştır (Çulha, 2010: 126).

Görsel 28. Shigeo Fukuda, Happy Earth Day, 1982

Görsel 29. Shigeo Fukuda, Victory/Zafer, 1975

Örneğin, Victory 1945, 1970'lerde Fukuda Shigeo'nun tasarım çalışmasıdır. Posterlerin tümü, yalnızca siyah, beyaz ve sarı renkleriyle çizgi roman tarzında gösterilmiştir ve bu durum onları daha dramatik hale getirmektedir. Bu çalışma namluya ters yönde çarpan bir savaş başlığının resmi savaş

çıgırtkanlarının kaçınılmaz olarak kendi kötü etkilerini yiyeceği şeklindeki derin çağrışımı yansıtır (Yua ve Wang, 2019: 17-19). Savaşı protestosu amacıyla yapılan afiş çalışmaları arasında ikonik konumdaki bu çalışma minimal bir tarz ile anlatım güçlendirilmiştir. İlbars'a (2019) göre; Uluslararası dönemde Japonya, tasarım hareketlerine karşı kapalı bir tutum izlese de 1950'lerden sonra diğer ülkelerden ayrılan bir tasarım tarzı geliştirilmiştir ve Shigeo Fukuda, "Zafer" isimli afiş çalışmasıyla minimalist akımın bu alandaki en önemli isimlerinden biri haline gelmiştir. Sanatçı bu çalışmasında minimalist ve simgesel bir dil kullanır ve savaşın bir kazananı olmadığını ifade eder. Minimalist tasarım tarzına bağlı olarak sade bir resimle dili, sade bir kompozisyon ve olabildiğince sade tipografiyi bir arada kullanır (Aktr. Oskoue, 2018: 65).

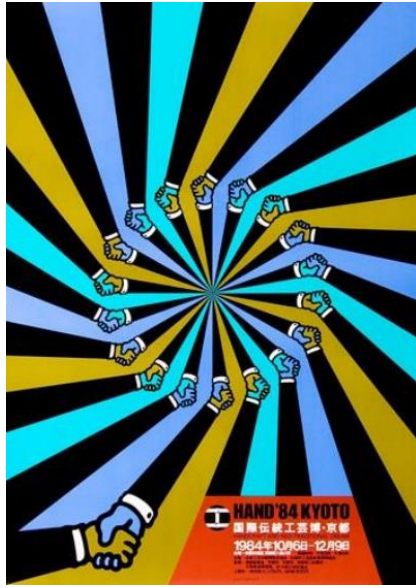
Görsel 30. Shigeo Fukuda, Legs of Two Different Genders, 1975

Görsel 31. Shigeo Fukuda, Erkek Hakları, 1990

Görsel 32. Shigeo Fukuda, Kişisel Sergi Afişi, 2008

Az renk, ağırlıklı siyah beyaz kullanımı ve yalın anlatımıyla vurucu anlatımlara sahip afiş tasarımları yapan sanatçının Op Art akımı anlayışını yansıtan en belirgin afişlerinden biri 1975 tarihli Legs of Two Different Genders/İki Farklı Cinsiyetin Bacakları'dır (Görsel 30). Afişte iç içe geçmiş kadın ve erkek bacaklarının birbirlerini tamamlaması ve boşlukların diğerini var etmesiyle görsel yanılsamayı başarıyla oluşturduğu gözlemlenmektedir (Gedik ve Taşçıoğlu, 2018: 114). "Sanatsal düzenleme öğelerinden renk, bir sanat eserinde/tasarımda dikkati çeken en önemli elemanlardan biridir. Özellikle zıt (tamamlayıcı) renklerin kompozisyonda bir arada yer alması, görsel etkiyi arttırmakta ve izleyicide güçlü duyuşsal ve duygusal etkiler oluşturmaktadır. Renk, kompozisyonda bir yön belirlemek, bir öğeye vurgu yapmak, objeleri tanımlamak, bir duygu ya da düşünceyi iletmek için kullanılabilir. Işığın farklı dalga boylarına göre algılanan renk, başka renklere ayırışamayan sarı/kırmızı/mavinin yanı sıra, bunların karışımları ile çeşitlenen ikincil renkler, ayrıca tamamlayıcı renklerin karışımları ile elde edilen sonsuz sayıdaki nötrlerle zenginleşen bir karaktere sahiptir" (Bingöl ve Durlu Özkaya, 2020: 181). Fukuda, siyah ve beyaz zıtlığını değerlendirerek oldukça dikkat çekici bir kompozisyon elde etmiştir.

"Optik yanılsamalar, basit logolar, cesur ve etkileyici afiş tasarımlarının ustası" olarak Fukuda'nın 1975 yılında Keio Department Store'de açtığı kişisel sergisine ait 'Legs of Two Different Genders' (İki Farklı Cinsiyetin Bacakları) afişi, optik yanılsama kullandığı ilginç ve önemli tasarımlarından biridir. Siyah-beyaz, negatif-pozitif olarak uygulamış olan afişte erkek ve kadın bacağı, espirili bir anlatımla yine algımızı şaşırtacak biçime dönüşmüş olarak sunulur. Bir imgenin diğerini saklayabilme becerisinin ustaca kullanıldığı bu afiş, Fukuda'nın tasarımlarındaki 'çift anlam' ve 'eş zamanlık' kavramlarının da nesnesi olarak değerlendirilebilir. Fukuda, "biçimleri olabildiğince yalınlaştırıp, yanılsama ile oluşturduğu yeni biçimleri görüntü diline dönüştürürken; ortaya vurucu, yalın, özgün üretilmiş yeni biçimler de çıkarır (Aktr. Güven ve Güç, 2013:6).

Görsel 33. Shigeo Fukuda, Hand'84 Kyoto Afişi, 1984

Görsel 34. Shigeo Fukuda, Mona Lisa's Hundred Smiles/Mona Lisa'nın 100 Gülüşü

Shigeo Fukuda 1950'lerde İsviçre tasarımının etkisiyle geliştirdiği minimalist tarzı illüzyonistik bir dille birleştirmiştir (İlbars, 2019: 39). Afiş sanatının en önemli işlevi izleyici ile iletişime girmektir. Dolayısıyla "illüzyon" yöntemiyle oluşturulan sürpriz, şaşırtıcı, belirsiz, absürt ve olağan dışı özellikler bu sanat için en önemli unsurlardır (Arslan, 2015: 300). Fukuda'nın Hand'84 Kyoto posterini (Görsel 33) tokalaşan eller imgesinin farklı açılarda ve renklerde bir düzenleme ile kullanıldığı görülebilmektedir. Yakın plandaki tek tokalaşan eller ile de plan ilişkisinin oluşturulduğu ve Hand'84 yazısı ile etkileşimin arttığı görülebilir (Varol, 2018: 15).

Sanatçının bu anlayışta yaptığı bir diğer afiş çalışması "Mona Lisa's Hundred Smiles/Mona Lisa'nın 100 Gülüşü"dür (Görsel 34). Afişte bir merkezden yayılan çizgilerle oluşturulan görsel ifade, Mona Lisa resmini stilize etmektedir. İzleyicide bir tür keşfetme duygusu yaratan bu afiş kendi içinde barındırdığı negatif ve pozitif alan ilişkisiyle aynı zamanda gözümüzde bir titreşim etkisi yaratmaktadır (Lehimler, 2015: 151).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Op Art bağlamında oluşan optik yanılsamaların izleyiciler üzerinde ilgi çekici bir anlamı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle örtük/gizli görüntüyü algılama tutkusu izleyicide bir bulmaca çözme hissine yakın şaşırtıcı zihinsel ve düşünsel süreçleri ortaya çıkarmaktadır. İzleyiciyi sanatçıların üretimleri açısından sorgulamaya yönlendiren optik sanat uygulamaları algı yanılsamasını; derinlik, ışık, şekil-zemin ilişkisi, hareket ve renk unsurları ile sağlamaktadır. 1960'larda ortaya çıkan bir sanat akımı olan bu anlayış 20. yüzyılın da dikkat çeken akımlarından birisidir. Op-Art akımı, iletişim imkânlarının da yardımı ile tüm dünyada geniş bir kitleye ulaşabilmektedir. Optik sanat tasarımları, izleyici üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkiler yaratarak onun tasarım ile etkileşimini sağlamayı hedeflemektedir.

Akım uygulama alanları açısından değerlendirildiğinde resim, heykel, seramik, grafik, mimari gibi görsel sanatların her alanında kullanılmaktadır. Bu çalışma bağlamında çağdaş tasarımda optik uygulamalar üzerinden akımın öncülerinden olan Victor Vasarely'in siyah-beyaz ve renkli tasarımları, Salvador Dalí'nin henüz dijital fotoğraf makinası olmamasına rağmen uyguladığı piksel yaklaşımı, Maurits Cornelis Escher'in resim ve matematiği birleştiren çalışmaları, Kurt Wenner'in sokaklarda mekân algısını boyutsal olarak değiştirmesi ve Velimir Vukicevic'in iki boyuttan üç boyuta göz yanılsaması ile geçen seramikleri özelinde sanatçı okumaları yapılmıştır.

Sonrasında çalışma kapsamında 20. yüzyılın en önemli tasarımcılarından biri olan Shigeo Fukuda'nın Op Art (Optik Sanat) bağlamında heykel ve afiş çalışmalarına odaklanmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Fukuda'nın Op-Art ve grafik tasarım çalışmalarında tasarım kavramları ve görsel algı arasındaki ilişkinin bilinmesi sanatçının mesajın iletilmesine de katkı sağlamaktadır. Tasarım anlayışı açısından değerlendirildiğinde Fukuda'nın üretimlerinde dikkat çeken evrensel değerler özellikle çağdaş grafik tasarım tarihine önemli katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaç, S. ve Sakarya, M. (2015). Optik yanılsama ve giysi tasarımına etkileri. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3(2), 137-157.
- Akdeniz, H. (1995). Plastik sanatlarda günümüz sanat eğilimlerinin düşünsel dayanakları ve bunun Çağdaş Türk Sanatına yansımaları üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Sanat*, 862, 9-34.
- Arslan, D. (2015). Sanat ve tasarımda optik illüzyona bağlı imge kullanımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 8 (16), 287-302.
- Atasoy, S. N. (2018). Afiş tasarımlarında artırılmış gerçeklik uygulamaları. *Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Atay, İ. C. (2017). 1945 sonrası toplumsal olayların etkisindeki sanat ortamı ve seramik sanatı. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Avcı, U. (2018). Polar panoramanın resim sanatına yansımaları. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydoğan, M. Y. (2020). Yüzey-boyut-hareket üzerine deneysel çalışmalar. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Bingöl, M. ve Durlu, Ö. (2020). Gastronomi ve mutfak sanatları alanında temel sanat eğitimi uygulamaları. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6 (1), 175-192.
- Çelik Yılmaz, N. (2021). Uygarlık tarihinde renk. A. Tepecik (Ed.). *Işık ve Renk*. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Çelik Yılmaz, N. (2019). 21. yüzyıl sokaklarında optik yanılsamalar. *Ulakbilge*, 7 (32), 35-51.
- Çevik, N.; Bingöl, M. ve Demirci Şenkal, A. (2021). Bir tasarım nesnesi olarak kamusal alanda kaligrafik/tipografik düzenlemeler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SSRJ)*, 10 (3), 678-695.
- Çulha, D. (2010). Tom Stoppard'ın oyun afişlerinin tasarımında stratejik bir yöntem olarak ironi'nin kullanılması. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gedik, M. B. ve Taşçıoğlu, M. (2018). Afişte illüstrasyonun anlatım biçimleri. *Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (1), 104-124.
- Güven, Y. ve Güç, M. (2013). Dünyaya ve Tasarıma çocuksu muziplikle bakışın öznesi/ temsili olarak Shigeo Fukuda (1932- 2009). *UHBAB Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 2 (5), 1-17.
- İlbars, E. (2019). Hareketli grafik tasarımda minimalizm. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İzci, A. (2018). Sürreal filmlerin psikedelik tarzda hareketli afiş olarak yorumlanması. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, Y. (2020). Sanatta evrimleşen bakış açısı: "anamorfoz" ve çağdaş bir uygulayıcısı olarak Kurt Wenner. *Turkish Studies*, 15 (2), 1079-1099.
- Kayahan, Z. (2019). Disiplinlerarası süreçte "resim-baskiresim yakınlaşmaları" üzerine bireysel söylemler. *İdil Dergisi*, 61, 1133-1147.
- Lehimler, Z. (2015). Afiş tasarımında optik yanılsama. *Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi*, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

- Madra, B. (2002), "Yenilenemeyen okullar", *Radikal Gazetesi*, 24.06.2002.
- Mcesher.com. (t.y.). Biyography. <https://mcesher.com/about/biography/> Erişim Tarihi: 16.01.2021
- Oskouei, A. H. A. (2018). Etkileşimli film afişleri ve uygulamalar. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Parchegani, R. (2015). Soyut resimde simetri. *Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Pazarlıoğlu Bingöl, M. ve Çevik, N. (2020). Çağdaş sanatta bir ifade unsuru olarak kolaj üzerine bireysel söylemler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13 (36), 599-637.
- Pazarlıoğlu Bingöl, M. (2021). Uygarlık tarihinde renk. A. Tepecik (Ed.). Renk algısı. Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.
- Sırmalı, E. (2019). Çağdaş sanat'ta yaratım süreci olarak manipülasyon. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Şenol, T. (2017). Görmenin morfolojisi: soyut-geometrik olasılıklar ve anamorfik oluşumlar. *Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Erzurum.
- Tüysüz, G. E. (2011). Kavramsal sanatın gelişimi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Uyanık, B. (2020). Bilge Karasu'nun "Gece" adlı romanının göstergebilimsel çözümlemesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Varol, T. E. (2018). İlaç ambalajı tasarımlarında karşılaşılan özgünlük sorunları ve uygulama çalışmaları. *Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Velimirvukicevic.com. biography (t.y.). <http://www.velimirvukicevic.com/biographie.html> Erişim Tarihi: 16.01.2021
- Yıldız, B. (2016). Marcel Duchamp eserlerinin yıkıcı düzlemi ve ready-made'lerindeki anti-topografi. *Art-Sanat Dergisi*. İstanbul Üniversitesi. 6, 133-146.
- Yua, J. ve Wang, S. (2019). Analysis of visual humorous in Fukuda Shigeo's poster works. *UK: Francis Academic Press*.
- Zümrüt, Y. (2015). Seramik sanatçısı Velimir Vukicevic ve çözümsüz bulmacaları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 13, 33-40.

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1: <https://www.weloveart.com/product/m-maybe-by-roy-lichtenstein/>, Erişim Tarihi: 22.01.2022
- Görsel 2: <https://legionofandy.com/2013/06/03/roy-lichtenstein-the-man-who-didnt-paint-benday-dots/> Erişim Tarihi :22.01.2022
- Görsel 3: <https://legionofandy.com/2015/05/12/ben-day-dots-part-two/>, Erişim Tarihi:10.01.2022
- Görsel 4:<https://www.wikiart.org/en/victor-vasarely/zebra-1950>, Erişim Tarihi:22.01.2022
- Görsel 5: <https://www.ideelart.com/magazine/victor-vasarely>, Erişim Tarihi:22.01.2022
- Görsel 6: https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Vasarely, Erişim Tarihi:22.01.2022
- Görsel 7: <https://bydealers.com/auction/post-war-and-contemporary-may-26th-2019/kezdi/>, Erişim Tarihi: 22.01.2021
- Görsel 8: <https://www.dalipaintings.com/lincoln-in-dalivision.jsp>, Erişim Tarihi:22.01.2022
- Görsel 9: <http://dada.compart-bremen.de/item/artwork/662>, Erişim Tarihi: 10.01.2022
- Görsel 10: <https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/jun/20/the-impossible-world-of-mc-escher>, Erişim Tarihi: 22.01.2022

Çağdaş Tasarımda Optik Yanılsamalar ve SHIGEO FUKUDA Örneği

- Görsel 11: [https://mcescher.com/gallery/most-popular/#iLightbox\[gallery_image_1\]/9](https://mcescher.com/gallery/most-popular/#iLightbox[gallery_image_1]/9), Erişim Tarihi: 10.01.2022
- Görsel 12: https://www.researchgate.net/figure/4-Relativity-M-C-Escher-1953_fig7_237050154, Erişim Tarihi: 10.01.2022
- Görsel 13: [https://mcescher.com/gallery/most-popular/#iLightbox\[gallery_image_1\]/24](https://mcescher.com/gallery/most-popular/#iLightbox[gallery_image_1]/24), Erişim Tarihi: 22.01.2022
- Görsel 14-15: <https://kurtwenner.com/3d-street-art/>, Erişim Tarihi: 22.01.2021
- Görsel 16-17: http://www.velimirvukicevic.com/galerie_oeuvres.html Erişim Tarihi: 16.01.2022
- Görsel 18-19: http://www.velimirvukicevic.com/galerie_oeuvres.html Erişim Tarihi: 10.01.2022
- Görsel 20-21-22: <https://www.spoon-tamago.com/2015/08/03/illusionistic-shadow-art-by-shigeo-fukuda/>, Erişim Tarihi: 22.01.2020
- Görsel 23-24-25: <https://www.moillusions.com/shigeo-fukudas-encore/>, Erişim Tarihi: 22.01.2022
- Görsel 26-27: <https://chairblog.eu/2011/09/30/yellow-youre-my-chair-im-yours-by-shigeo-fukuda/>, Erişim Tarihi: 22.01.2022
- Görsel 28-29: <http://nicolehitomi.weebly.com/uploads/1/9/7/9/1979237/fukudabook.pdf>, Erişim Tarihi: 22.01.2022
- Görsel 30-31-32: Güven, Y. ve Güç, M. (2013). Dünyaya ve tasarıma çocuksu muziplikle bakışın öznesi/ temsili olarak Shigeo Fukuda (1932- 2009). UHBAB Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, 2 (5), 1-17.
- Görsel 33: <https://emmafarnsworth.wordpress.com/2015/10/>, Erişim Tarihi: 17.01.2022
- Görsel 34: Lehimler, Z. (2015). Afiş tasarımında optik yanılsama. Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Öğrencilerin Kariyerleri ile İlgili Karar Verme Süreçlerinde Kariyer Günleri Etkinliklerinin Rolü: Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği

The Role of Career Days in Students' Career Decision Making Process: The Example of Atatürk University Faculty of Tourism

Mehmet Fatih IŞIK¹, Leyla TOKGÖZ², Zennübe IŞIK³

^{1,2,3}Atatürk Üniversitesi, Turizm
Fakültesi, Erzurum, Türkiye

ORCID:

M.F.I.: 0000-0001-7580-3834

L.T.: 0000-0002-0044-6235

Z.I.: 0000-0002-4240-878X

Corresponding Author:

Zennübe IŞIK

Email:

zennubeyalcin@hotmail.com

Citation: Işık, M. F., Tokgöz, L. ve Işık, Z. (2022). Öğrencilerin kariyerleri ile ilgili karar verme süreçlerinde kariyer günleri etkinliklerinin rolü: Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 300-316.

Submitted: 15.02.2022

Accepted: 08.05.2022

Özet

Kariyer ve gelecek planı yapmak günümüzde herkesin önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Özellikle üniversite yıllarının başlangıcından itibaren kariyer çalışmaları yaparak hangi alanda uzmanlaşacağını ve ne tür bir işletmede çalışacağını belirlemek, mezuniyet sonrasında kolaylıkla iş bulup başarılı olmak için ilk adımı oluşturmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ilk yıllarında dahi gelecek ve kariyer konuları ile ilgili algı düzeylerinin ve farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Bütün bunlar ise üniversitelerde bulunan kariyer ofislerinin yanı sıra üniversiteler ya da diğer alt birimler tarafından düzenlenen kariyer günü etkinlikleriyle sağlanmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan bu araştırmanın amacı; Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili düşüncelerini ve kariyer planları ile ilgili algılarını tespit etmektir. Bu amaçla oluşturulan anket formu, 2021-2022 akademik yılı güz yarıyılı içerisinde Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından düzenlenen VIII. Kariyer Günü Etkinliğine katılan öğrencilere uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili algılarının öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf düzeyine göre farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin benimsedikleri karar stratejilerinin cinsiyete göre farklılaştığı da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Günü Etkinlikleri, Kariyer Planlaması, Karar Stratejileri, Turizm Fakültesi Öğrencileri, Erzurum

Abstract

Making a career and future plan is one of the issues that everyone focuses on today. Especially from the beginning of the university years, it is the first step to determine which field to specialize in and what kind of business to work in, by making career studies, and to easily find a job after graduation and be successful. For this reason, it is necessary to increase the level of perception and awareness of students about the future and career issues even in their first years. All of this is provided by career day events organized by universities or other sub-units as well as career offices at universities. The aim of this research prepared in this direction; The aim is to determine the thoughts of the students studying at Atatürk University Faculty of Tourism about career day activities and their perceptions about their career plans. The questionnaire form created for this purpose was prepared by Atatürk

University Faculty of Tourism in the fall semester of the 2021-2022 academic year. It was applied to students who participated in the Career Day Event. As a result of the analyzes made, it was seen that the perceptions of the students about the career day activities differed according to the department and grade level they studied. It was also determined that the decision strategies adopted by the students differed according to gender.

Keywords: Career Day Activities, Career Planning, Decision Strategies, Tourism Faculty Students, Erzurum

1. GİRİŞ

İşletmelerde, kurum ve kuruluşlarda verimlilik üzerinde etkili olan insan faktörü, rekabet ortamında önemli bir unsurdur. Bununla birlikte kariyere yönelik değişim ve gelişmeler de her geçen gün artmaktadır. İnsanlar, işe girecekleri zaman kariyer gelişimleri için uygun pozisyonları aramakta ve talep etmektedir. Dolayısıyla hem işletme, hem çalışan hem de iş arayan bireyler için kariyer kavramı oldukça önem verilmesi gereken konular arasındadır.

Son zamanlarda ülkemizde üniversite sayılarının artması ile üniversite mezunu işsiz kişilerin de sayısı artmaktadır. Bu durum hem eğitim sürecinde olan öğrencilerin hem de mezunların umutsuzluk ve çaresizlik yaşamalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla gelecek kaygısı taşıyan insanlar kariyerleri konusunda erken dönemlerden itibaren düşünmeye başlamaktadır. Rekabetin güçlü olması, çağın hızla değişmesi ve gelişmesi, bireylerin kendilerini sürekli güncellemesini gerektirmektedir. Yenilikleri takip etmek, kişisel gelişime katkı sağlamak tek başına da yeterli olmamaktadır. Meslek ve kariyer gelişiminde uzman kişilerden sektör temsilcilerine kadar geniş bir çevreye ve ortama da sahip olmak gerekir. Bu noktada kariyer günü etkinlikleri, fuarlar vs. gibi etkinliklere katılmak, iş bulma ve çevre edinme konusunda etkili ve faydalı olmaktadır.

Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerinde sektör temsilcileri ile buluşması, onlar ile fikir alışverişinde bulunmaları kariyer hedeflerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca sektörün kendilerinden neler beklediği konusunda da fikir sahibi olmaktadır. Dolayısıyla kişisel gelişimlerini bu doğrultuda geliştirebilmektedirler. İşverenler aradıkları özelliklere sahip öğrencileri seçerek yetiştirme imkânı bulabilmekte ve ileride uygun pozisyonlar için düşünmektedirler. Bu açıdan bakıldığında kariyer günü etkinlikleri, hem işverenler hem de öğrenciler açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Yapılan bu çalışmada kariyer kavramı ve önemi, kariyer planlaması, kariyer geliştirme ve kariyer günü etkinlikleri ile karar verme, karar verme süreci ve karar verme stratejileri kavramlarına yer verilecektir. Aynı zamanda Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerinin kariyer gelişiminde kariyer günleri etkinliklerinin rolü üzerinde durulacaktır.

2. KARIYER KAVRAMI VE ÖNEMİ

Zaman ve çalışma ile bir meslekte ulaşılan başarı ve aşama *kariyer* olarak tanımlanmaktadır (Pektaş, 2019). Aytaç'a göre (1997) kariyer, iş yaşamı boyunca bireyin atladığı basamaksal mevkilerdir. Bireylerin yaşamlarında kısmen kontrol altına alabilecekleri kariyer, hem kişisel hem de örgütsel hedeflerle bağlantılı bir süreçtir.

Kariyer, bireysel çalışma geçmişlerini, mesleklerdeki ve çalışma pozisyonlarındaki dizileri ve kalıpları, bir meslekte veya genel olarak yaşamda yukarı doğru ilerlemeyi belirtmek için kullanılan bir terim olarak ifade edilmektedir (Greenhaus ve Callanan, 2006). Karakteristik olarak, "*sadece bir işten*" farklıdır ve özellikle profesyonellerin, yöneticilerin ve çalışanların çalışma geçmişine ve ilerlemesine dayandırılmaktadır. Bununla birlikte, daha genel olarak bir yaşam tarihine atıfta bulunmak veya yaşamı anlamlandırmak için kapsamlı bir yapı olarak da kullanılabilir (Herr, Cramer ve Niles, 2003). Örgütleri incelerken kariyer kavramını kullanan araştırmacılar kariyer kavramını kariyer kalıpları, beklenmedik durumlar, dönüm noktaları, kültürel sermaye birikimi,

çalışanlar üzerindeki güç ve kontrol sorunları açısından değerlendirmektedirler (Peterson ve Gonzales, 2005). Çağ ilerledikçe ve değiştikçe araştırmacılar, kariyer kavramına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bunu, sadece mesleklerde veya organizasyonlarda değil, geniş bir bağlamlar yelpazesinde bireyler tarafından gerçekleştirilen geçişler olarak görmektedirler ve etnografik araştırmaları, bireylerin bir dizi statü geçişinden geçerken hem kimliklerini hem de rollerini geliştirdiğini ileri sürmektedirler (Blau, 2000). Bu nedenle kariyer yapıları, nesnel ve özneli birleştirmekte ve bireyleri kurumlara ve yapıya bağlamada yinelemeli bir rol oynamaktadır.

Kariyer seçiminde etkili olan dört temel faktör bulunmaktadır. Bunlar; bireyin ilgi alanı, bireyin kendini tanıması, bireyin kişiliği ve bireyin sosyal ortamıdır (Wilton, 2011). Bireyler bu faktörler ışığında kariyer yapmak istedikleri alanı seçmekte ve kendilerini geliştirerek ilerlemek istemektedirler. Bireyler hem duygusal hem de fizyolojik olarak ihtiyaçlarını tatmin ederlerse potansiyel olarak kariyerlerinde de basamakları hızla çıkmaya istekli olacaktır. Böylece prestij kazanmanın yanı sıra daha fazla para da kazanacaklardır. Ayrıca işletmede eğer kariyer yönetim sistemi var ise iş güvencesi sağlayacak, rekabette üstünlük stratejisini eline alacaktır. Bu nedenle kariyer kavramı, bireylerin hayatlarında oldukça önem verdikleri konular arasında yer almaktadır.

3. KARIYER PLANLAMASI

İnsanlar kazandıkları bilgi birikimi ile gelecekleri adına hedefler koymakta ve bu doğrultuda planlamalar yapmaktadır. İnsanların koydukları hedefe ulaşma noktasında çizdikleri yol da *kariyer planlaması* olarak ifade edilmektedir. Kariyer planlaması ile insanlar, kendilerini değerlendirmekte, karşısına çıkan alternatifleri kıyaslayarak en etkili kararları alabilmeyi öğrenmektedir. Bu noktada bireyler kendi özelliklerini, tecrübelerini, bilgilerini ve ileride ihtiyaç duyabileceği yeteneklerini belirleyip geliştirerek geleceklerini güvence altına almaya çalışmaktadır.

Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bireylere ileri düzeyde eğitim veren üniversiteler, iş dünyasının beklentilerine yönelik nitelikli personel yetiştirmektedir. Bireylerin iş hayatlarının temel altyapısını oluşturduklarından dolayı üniversiteler, kariyer planlamasında önemli bir basamak olarak bilinmektedir. Bir hizmet sektörü olmasından dolayı istihdam edilen veya edilecek personelin nitelikli olması gerekmektedir ki sektör gelişimi açısından bu oldukça önemlidir. Buradan hareketle turizm sektöründe çalışmayı düşünen bireylerin, üniversiteler tarafından turizmin yapısına uygun olarak eğitilmesi ve sektöre yönelik algılarının ölçülerek gerekiyorsa iyileştirmeler yapılması gerekmektedir. Kariyer planlaması açısından bu algıların belirlenmesi ve yönlendirmeler yapılması oldukça önemlidir.

Kariyer planlaması bireysel ve örgütsel düzeyde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireyin kendisine koyduğu gelecek hedeflerinin kendi beklenti, ihtiyaç ve isteklerine göre planlaması süreci bireysel kariyer planı olarak tanımlanırken; örgütsel kariyer planlaması ise bireyin yetenek, beceri ve bilgisinin geliştirilerek çalıştığı işletme içinde ilerleyişini ifade etmektedir (Mathis ve Jackson, 2000).

Öğrencilerin kariyer planlamalarında öğretim elemanı, öğrenci, sektör temsilcileri ve üniversite paydaşlarının birlikte hareket etmesi kariyer danışmanlığı hizmeti adına önemlidir. Çünkü öğrencilerin kariyer planları çerçevesinde çalışma hayatı ile kurulacak ilişkiler bu hizmetin köprü vazifesi görmesine dayanmaktadır (Cevher, 2015). Turizm Fakültesi öğrencilerinin başarılı bir turizm kariyeri yapabilmesi için enerjik, sorumluluk alabilen, çalışkan, kendini sürekli güncelleyen, çok güçlü iletişim becerisine sahip, yeniliğe açık olması gerekmektedir. Ayrıca, esnek çalışma koşullarına uyum sağlayabilen, sorunlara pratik çözümler bulabilen, takım çalışmasına uyumlu, misafir memnuniyetini ön planda tutabilen bireyler turizm kariyerlerinde başarılı olabilmektedirler. Bütün bunlar doğru kariyer planlaması, bu planlamaya uygun üniversite tercihi,

daha çok sektörle iç içe olma, kariyer geliştirmeye yönelik her türlü etkinliğe aktif olarak katılma, doğru yönlendirilme ve doğru kararlar alma ile mümkün olmaktadır.

4. KARİYER GÜNÜ ETKİNLİKLERİ

İşletmeler, personel seçme sürecinde bazı yöntemler kullanmaktadır. Bunlar iç ve dış kaynaklardan faydalanmak olarak ifade edilmektedir (Akbaba ve Günlü, 2011). İşletmede hâlihazırda çalışan bireylerin terfisi veya transferi ile gerçekleştirilen yöntem, iç kaynaktan faydalanmadır. Genellikle bu yöntem tercih edilse de bütün personel ihtiyacının iç kaynaktan sağlanması her zaman mümkün olmamaktadır. Bu noktada dış kaynaktan faydalanma yöntemine başvurulmaktadır (Şahin, Kafa ve Korkmaz, 2021). Özgeçmiş alma, araçlardan faydalanma, İŞ-KUR, internetten veya eğitim kurumlarından yararlanma en sık başvuru dış kaynak unsurlarıdır. Bu unsurlar arasında yer alan eğitim kurumlarından faydalanma noktasında genellikle mesleki ortaöğretim kurumları, üniversitelerde ise önlisans ve lisans öğrencileri tercih edilmektedir. Özellikle üniversitelerin dönem içinde veya dönem sonunda düzenledikleri kariyer günü etkinlikleri ile işletmelerin personel bulma, öğrencilerin de hem staj yeri hem de iş bulma ihtiyacı karşılanmaktadır.

Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi olarak her yıl düzenli bir şekilde kariyer günü etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu etkinliklere ülkesel, bölgesel ve yerel düzeyde sektör temsilcileri davet edilmektedir. Aynı zamanda Erzurum ili Palandöken Kış Turizm Merkezi'ndeki konaklama işletmelerinin üst ve orta düzey yöneticileri (genel müdür, insan kaynakları müdürleri ve diğer yöneticiler) fakülte ziyareti gerçekleştirerek öğrencilerimiz ile tecrübe paylaşımında bulunmaktadırlar. 2021-2022 akademik yılında da VIII. Kariyer Günü etkinliği düzenlenerek öğrencilerin sektör temsilcileri ile buluşması sağlanmıştır. Doğu Anadolu, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden turizm sektör temsilcileri davet edilmiştir. Ata-Teknokent Fuaye alanında gerçekleştirilen kariyer günü etkinliğine çok sayıda öğrenci, sektör temsilcisi ve akademik personel katılım göstermiştir. Her yıl düzenlenen kariyer günü etkinlikleri ile öğrencilerimiz hem eğitim süreçleri devam ederken hem de mezuniyet sonrası iş bulma imkânı yakalamaktadır.

Kariyer günü etkinlikleri ile sektör ve üniversite işbirliği sağlanmaktadır. Kazan-kazan stratejisi ile hareket edilerek sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli personeli karşılama noktasında üniversiteler, eğitim ve öğretim programlarında bazı güncellemelerde bulunmakta ve öğrencilerin nitelikli bir eğitime kavuşmaları sağlanmaktadır. Kariyer günü etkinliklerinde aynı zamanda sektör temsilcileri, öğrencilere işletmelerini tanıtarak beklentilerini sıralayabilmekte ve öğrencilerin sektördeki kariyer gelişim süreçleri hakkında bilgi paylaşımında bulunabilmektedirler. Öğrenciler de bu şekilde sektördeki kariyer gelişimleri hakkında bilgi sahibi olmakta ve kariyer planlamalarına yön verebilmektedir. Ayrıca sektördeki işletmeler, öğrencilerle yaptıkları görüşmelerde onların yetenekleri, özellikleri, tecrübeleri konusunda detaylı bilgiler alabilmekte ve böylece nitelikli elemana ulaşma ayrıcalığı kazanabilmektedir. Sonuç olarak hem sektör hem de öğrenci açısından kalite artırıma çalışılmaktadır.

5. KARAR VERME, KARAR VERME SÜRECİ VE KARAR VERME STRATEJİLERİ

İnsanlar hayatları boyunca önemli veya önemsiz pek çok konuda bazı kararlar ermek durumunda kalmaktadır. Bir ihtiyaca yönelik olarak eldeki seçeneklerden o durum için uygun olanı seçme süreci karar verme olarak tanımlanmaktadır. Kısacası düşünme ve eyleme geçme noktasındaki bağlantı keşfini sağlayan süreç karar vermedir (Kiener, 2006).

Bir konuda ya da alternatifler arasında seçim yapmak zorunda olan insanlar karar verme sürecine girmektedir. Bu süreçle birlikte bir hedef belirlemekte ve araştırma yaparak bilgi toplamaktadır. Avantajlar ve dezavantajlar belirlendikten sonra bir önem sıralaması yapmaktadır.

Karar verme süreci bu şekilde ilerlerken sonunda en doğru kararı vermek önemlidir. İnsanlar doğru, zamanında ve en uygun kararları verdiklerinde hayatları pozitiflikler ile süslenirken yanlış bir karar sonucu ise yaşamı olumsuzluklarla dolabilmektedir (Tatlıoğlu, 2014).

Bireylerin kariyer planlaması, meslek seçimi gibi konularda karar verme süreci oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada insanlar çok fazla seçenek karşısında karar vermek durumunda kaldıkları zaman bazı stratejiler uygulamaktadırlar. Bu duruma karar verme stratejisi denir ve karar verirken bireylerin izledikleri yöntemleri içermektedir (Kuzgun, 2000). Bu stratejiler; bağımsız, mantıksal, içtepisel karar verme ve kararsızlık olarak sıralanmaktadır (Eşitti ve Buluk, 2017).

İnsanların kendi düşünce, ihtiyaç, istek ve beklentilerine bağlı olarak bireysel bir şekilde karar vermeleri bağımsız karar verme stratejisi olarak ifade edilmektedir (Kuzgun, 2000). Çok fazla seçenek arasında araştırma yaparak olumlu ve olumsuz yönleri açığa çıkararak bireyin akılcı bir şekilde en doğru olanı seçmesi mantıksal karar verme stratejisidir (Satan, 2014). Bireyin seçenekler arasında herhangi bir inceleme, araştırma veya değerlendirme yapmadan ansızın bir tepkiyle verdiği seçim süreci ise içtepisel karar verme stratejisi olarak bilinmektedir. Kararsızlık stratejisi ise alternatifler arasında şüpheye düşerek herhangi bir seçim yapmamaktır (Eşitti ve Buluk, 2017).

6. METODOLOJİ

6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kariyer; kişilerin hem günlük hayatlarında hem de iş hayatlarında sıklıkla kullandıkları bir terimdir. Bu terim genellikle kişilerin meslekleri ile ilişkilendirilmekte ve daha üniversite yıllarında bireyler gelecekteki kariyerleri ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamaktadırlar. Çünkü günümüzde her alanda hızlı değişimler yaşanmaktadır. Zamanın ve yeniliklerin gerisinde kalmamak, başarılı bir çalışma hayatına sahip olmak için gençlerin kişisel gelişimlerine önem vermeleri gerekmektedir. Üniversite öğrencilerinin hem kişisel hem de kariyer gelişimlerinde kariyer günü etkinlikleri büyük rol oynamaktadır. Çünkü bu gibi etkinlikler sayesinde öğrenciler bilgi ve becerilerini artırma fırsatı bulmakta, staj yapabilecekleri işletmelere kolaylıkla ulaşabilmekte ve hatta mezuniyet sonrasında istihdam edilebilecekleri işletme ve kurumlarla irtibata geçebilmektedirler. Öğrencilerin kariyerleri ile ilgili karar verme süreçlerinde kariyer günü etkinlikleri açısından yapılan sınırlı çalışma olduğu tespit edilmiştir (Cevher, 2015; Eşitti ve Buluk, 2018). Bu noktada öğrencilerin kariyerleri ile ilgili karar verme süreçlerinde kariyer günü etkinlikleri rolü üzerinde durularak literatüre katkı sağlanması ve ileride bu konuda benzer çalışmalar yapmayı planlayan araştırmacılara yol gösterici olması açısından araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Kariyer günü etkinlikleri öğrenciler ile sektör temsilcileri arasında direkt iletişim ortamı yaratması açısından önemli görülen etkinliklerdir. Özellikle turizm alanında eğitim gören öğrenciler için kariyer günü etkinlikleri; uzmanlaşacakları alanları daha iyi görüp seçebilmeleri, sektör temsilcilerinin tecrübelerinden faydalanmaları, staj yapabilecekleri ya da mezuniyet sonrası çalışabilecekleri işletmeler bulmaları gibi çeşitli faydalar sağlamaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacını Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde lisans eğitimi alan öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili düşüncelerini ve kariyer planlamaları ile ilgili algılarını tespit etmek oluşturmaktadır.

6.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Erzurum Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Fakültesi bünyesinde; Turizm Rehberliği, Turizm İşletmeciliği, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümleri olmak üzere aktif olarak faaliyet gösteren üç bölüm bulunmaktadır. Öğrenci İşleri Daire Başkanlığından güncel bilgiler alınarak evrenin tam sayısına ulaşılmıştır. Alınan bilgilere göre bu üç bölümde aktif olarak öğrenim gören toplam 825 öğrenci

bulunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören 825 öğrenci oluşturmaktadır.

Örnekleme büyüklüğünü belirleme aşamasında Cohen, Manion ve Morrison (2007)' un yapmış olduğu çalışmadaki evren belirleme ölçekleri dikkate alınmış ve örneklem büyüklüğü 278 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi; evren içinden seçilecek olan örneklemin araştırmacının yargıları doğrultusunda belirlendiği tesadüfi olmayan bir örnekleme yöntemidir. Bu yöntem kolay, hızlı ve ekonomik bir şekilde veri toplama fırsatı sunmaktadır (Haşiloğlu, Baran ve Aydın, 2015).

6.3. Araştırmanın Yöntemi ve Kullanılan Ölçekler

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tercih edilmiştir. Kullanılan anket formu, Eşitti ve Buluk (2018) tarafından hazırlanan "*Öğrencilerin Geleceğinde Kariyer Günleri Etkinliklerinin Rolü: Turizm İşletmeciliği ve Rehberlik Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*" isimli çalışmadan faydalanarak oluşturulmuştur. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; öğrencilerin bir konuda karar vermelerinde benimsedikleri davranış biçimlerini tespit etmek amacıyla Kuzgun (1992) tarafından oluşturulmuş, daha sonra Polat ve arkadaşları (2016) tarafından uyarlanmış olan ve "*bağımsız karar verme stratejisi*", "*mantıksal karar verme stratejisi*", "*içtepesel karar verme stratejisi*" ve "*kararsızlık*" olmak üzere dört boyuttan oluşan Karar Stratejileri Ölçeğine yer verilmiştir. Anket formunun ikinci bölümünü; kariyer günleri etkinliklerinin işlevselliğini tespit etmek amacıyla oluşturulan Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğinde (Polat, Ardiç ve Özdemir, 2016) bulunan sorular oluşturmaktadır. Bu ölçek ise "*maddi güç ve yönlendiricilik*", "*rehberlik*" ve "*danışmanlık*" olmak üzere üç boyut ve 13 sorudan oluşmaktadır. Son bölümde, araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

6.4. Yapılan Analizler

Anketler; Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından 14.12.2021 tarihinde düzenlenen VIII. Kariyer Günü Etkinliğine katılan 300 öğrenci tarafından doldurulmuştur. Ancak eksik ve hatalı doldurulan anketler olması sebebiyle toplam 291 anket değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Anket formları incelendikten sonra veriler SPSS 20.0 for Windows programına aktarılmıştır. Verilere uygulanacak analiz yöntemlerini belirlemeye ilişkin normallik testi yapılmış ve uygulanacak olan analiz yöntemleri belirlenmiştir. Hipotezlerin hangi analiz yöntemleri ile test edileceğini belirlemek için normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilerek verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri olan Skewness ve Kurtosis katsayılarına bakılmıştır. Hem Karar Stratejileri Ölçeğine hem de Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğine ait soruların Skewness değeri 0,143; Kurtosis değeri 0,285 olarak belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmada kullanılan verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Çünkü verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin (Skewness ve Kurtosis) +2 ve -2 arasında olması normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (Schober ve Boer, 2018). Bu doğrultuda ölçeklere faktör analizi, güvenilirlik testi; demografik özellikleri tespit etmek için frekans analizi ve hipotezleri test etmek de için Regresyon analizi, T-testi, ANOVA testi ve uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan her iki ölçeğin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach Alpha değerlerine bakılmıştır. Karar Stratejileri Ölçeğine ait soruların Cronbach Alpha katsayısı 0,78; Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğine ait soruların Cronbach Alpha katsayısı ise 0,92 olarak tespit edilmiştir. Araştırma kullanılan bir ölçeğin güvenilirlik düzeyi $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil; $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilir; $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir; $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Bu doğrultuda araştırmada kullanılan Karar Stratejileri Ölçeğinin oldukça güvenilir; Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğinin ise yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

6.5. Araştırmanın Hipotezleri

- **H₁:** Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları karar verme stratejilerini etkilemektedir.
- **H₂:** Öğrencilerin karar verme stratejileri cinsiyetleri açısından farklılık göstermektedir.
- **H₃:** Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları okudukları bölüme göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- **H₄:** Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

7. FAKTÖR ANALİZİ

Araştırmada kullanılan her iki ölçek için de doğrulayıcı faktör analizi uygulanarak boyutlandırma işlemi yapılmıştır. Yapılan faktör analizlerine ilişkin sonuçlar tablolaştırılarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Karar Stratejileri Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Karar Stratejileri	Mantıksal Karar Verme	İçtepesel Karar Verme	Bağımsız Karar Verme	Kararsızlık	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha
Soru 1	0,728				19,884	0,687
Soru 2	0,804					
Soru 3	0,800					
Soru 4	0,408					
Soru 5		0,816			15,485	0,751
Soru 6		0,715				
Soru 7		0,678				
Soru 8			0,409		14,081	0,624
Soru 9			0,584			
Soru 10			0,522			
Soru 11			0,640			
Soru 12			0,678		8,063	0,705
Soru 13				0,755		
Soru 14				0,719		
Soru 15				0,659		
Soru 16				0,542		
Toplam Açıklanan Varyans					57,513	
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü					0,790	
Bartlett Küresellik Testi Ki kare; df; sig.					1400,838; 120; 0,00	

Karar stratejileri ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi bulgularının verildiği Tablo 1 incelendiğinde Kaiser-Meyer-Olkin testinin 0,790 ve Bartlett's testinin ($p < 0,05$) anlamlı çıkması üzerine ölçeğin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir. KMO değerinin 0,70'e eşit veya büyük olması örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir (Saklofske, Austin ve Minski, 2003). Yapılan faktör analizi sonucunda 16 ifadenin 4 faktörde toplandığı ve bu faktörlerin toplam varyansın %57,513'ünü açıkladığı görülmektedir.

Tablo 2. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik	Maddi güç ve Yönlendiricilik	Rehberlik	Danışmanlık	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha
Soru 1	0,394			36,954	0,682
Soru 2	0,854				
Soru 3	0,831				
Soru 4		0,651		27,175	0,876
Soru 5		0,679			
Soru 6		0,722			
Soru 7		0,756			
Soru 8		0,653			
Soru 9			0,643	17,256	0,871
Soru 10			0,649		
Soru 11			0,722		
Soru 12			0,818		
Soru 13			0,822		
	Toplam Açıklanan Varyans			81,385	
	Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü			0,914	
	Bartlett Küresellik Testi Ki kare; df; sig.			2456,142; 78; 0,00	

Kariyer danışmanlık ve rehberlik ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi bulgularının verildiği Tablo 2 incelendiğinde Kaiser-Meyer-Olkin testinin 0,914 ve Bartlett's testinin ($p < 0,05$) anlamlı çıkması üzerine ölçeğin faktör analizine uygun olduğu görülmektedir. Yapılan faktör analizi sonucunda 13 ifadenin 3 faktörde toplandığı ve bu faktörlerin toplam varyansın %81,385'ini açıkladığı görülmektedir.

8. BULGULAR

Öğrencilerin kariyer gelişiminde kariyer günleri etkinliklerinin rolünü tespit etmek üzere yapılan bu çalışmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek üzere frekans analizi yapılmış ve bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine Ait Bilgiler

	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	194	66,7
Erkek	97	33,3
Yaş		
18-20	141	48,5
21-23	120	41,2
24-26	25	8,6
27 ve üzeri	5	1,7
Bölüm		
Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	39	13,4
Turizm İşletmeciliği (İkinci Öğretim)	10	3,4
GMS (Normal Öğretim)	155	53,3
GMS (İkinci Öğretim)	27	9,3
Turizm Rehberliği	60	20,6
Sınıf		
1. sınıf	83	28,5
2. sınıf	92	31,6
3. sınıf	81	27,8
4. sınıf	35	12,0
Daha önce staj yaptınız mı?		
Evet	54	18,6
Hayır	237	81,4
Toplam	291	100,0

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılanların çoğunluğunun kız öğrencilerden (%66,7) olduğu görülmektedir. Yaş aralığına göre katılımcıların %48,5'i 18-20; %41,2'si ise 21-23 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılanların yarısından fazlasını (%53,3) Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Normal Öğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların %31,6'sını 2. Sınıf öğrencileri oluştururken, %28,5'ini 1. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencileri %81,4'ü ise daha önce herhangi bir yerde staj yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin staj yapacakları işletmeyi seçerken yararlandıkları kaynakları tespit etmek amacıyla Custom Tables hazırlanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Staj Yapacakları İşletmeyi Seçerken Yararlandıkları Kaynaklara İlişkin Bulgular

Kaynaklar	Frekans (n)	Yüzde (%)
İşletmede Çalışan Kişilerden	114	13,2
Üniversitedeki Öğretim Elemanlarından	107	12,4
Ailemden	48	5,5
Arkadaşlarımdan	65	7,5
Sosyal Ağlardan	101	11,7
İşletmenin Sponsorluğundaki Etkinliklerden	41	4,7
İlan Ve Reklamlardan	65	7,5
Basında Yer Alan Haber ve Yazılardan	25	2,9
İşletmenin Kariyer Sitesinden	70	8,1
Kariyer Günlerinden	161	18,6
Kurumsal Kariyer Sitelerinden	68	7,9
Toplam	865	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin staj yapacakları işletmeyi seçerken yararlandıkları kaynakları tespit etmek amacıyla çoklu yanıtı sorularda kullanılan Custom Tables hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini toplam 291 öğrenci olmasına rağmen hazırlanan bu tabloda 865 cevap alındığı görülmektedir. Bunun nedeni ise öğrencilerin staj yapacakları işletmeyi seçerken yararlandıkları birden fazla kaynak olmasıdır. Hazırlanan Custom Tables sonucunda elde edilen bulgulara göre öğrencilerin %18,6'sı staj için işletme seçerken kariyer günlerinden faydalandıklarını; %13,2'si işletmede çalışan kişilerden bilgi aldıklarını; %12,4'ü ise üniversitedeki öğretim elemanlarından staj yeri ile ilgili bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu tabloda staj yeri seçmede faydalanılan kaynaklar arasında en yüksek oranı kariyer günlerinin alması öğrencilerin kariyer gelişimlerinde kariyer günlerinin ne derecede önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

8.1. Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin Karar Stratejileri ve Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik ölçeklerine ilişkin betimleyici istatistikler tablolaştırılarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Karar Stratejileri Ölçeğine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Faktör Adı	n	En Düşük	En Yüksek	S	\bar{x}
Mantıksal Karar Verme	291	1,00	5,00	0,585	1,62
İçtepesel Karar Verme	291	1,00	5,00	0,997	3,49
Bağımsız Karar Verme	291	1,00	4,80	0,786	3,07
Kararsızlık	291	1,25	5,00	0,874	3,50

Tablo 5 incelendiğinde üç boyutun ortalamaları birbirine yakınken, mantıksal karar verme boyutunun ortalamasının ise diğerlerine daha düşük olduğu görülmektedir. Hesaplanan ortalamalar araştırmaya katılanların boyutlara karşı ne derecede olumlu ya da olumsuz yaklaştıklarını göstermektedir. Bu doğrultuda değerlere bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekte yer alan ifadelerle ilgili çoğunlukla kararsız kaldıkları, mantıksal karar verme boyutundaki ifadelerle ise olumsuz baktıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Ölçeğine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Faktör Adı	n	En Düşük	En Yüksek	S	\bar{x}
Maddi Güç ve Yönlendiricilik	291	1,00	4,67	0,684	1,81
Rehberlik	291	1,00	4,80	0,815	2,11
Danışmanlık	291	1,00	4,80	0,881	2,32

Tablo 6 incelendiğinde rehberlik ve danışmanlık boyutlarının ortalamaları birbirine yakınken, maddi güç ve yönlendiricilik boyutunun ortalamasının ise daha düşük olduğu görülmektedir. Genel ortalamalara bakıldığında araştırmaya katılan öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik ölçeğindeki ifadelerle çok olumlu yaklaşımları anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik (kariyer günü etkinlikleri) algılarının karar stratejileri üzerinde ne derece etkili olduğunu tespit etmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik (Kariyer Günü Etkinlikleri) Algılarının Karar Stratejileri Üzerine Etkileri

Bağımlı Değişken	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
Mantıksal Karar Verme	0,375	0,362	0,368	0,565
İçtepesel Karar Verme	0,336	0,328	0,384	0,994
Bağımsız Karar Verme	0,256	0,243	0,258	0,786
Kararsızlık	0,235	0,214	0,219	0,876

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik (kariyer günü etkinlikleri) algılarının mantıksal karar verme sürecini %36 oranında; içtepesel karar verme sürecini %32 oranında; bağımsız karar verme sürecini %24 oranında ve öğrencilerin kararsızlık seviyelerini ise %21 oranında etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda; "Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları karar verme stratejilerini etkilemektedir." şeklindeki H₁ kabul edilmiştir.

Araştırmanın amaca ulaşması doğrultusunda kurulan Hipotez 2'yi test etmek için Bağımsız T- testi yapılmıştır ve bulgular Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Karar Verme Stratejileri ile Cinsiyet Arasındaki Anlamlılık Düzeyi (T-testi)

Boyut	Cinsiyet	N (291)	Mean	Standart sapma	p
Bağımsız Karar Verme Stratejisi	Kadın	97	3,0165	0,74424	0,349
	Erkek	194	3,1082	0,80699	
Mantıksal Karar Verme Stratejisi	Kadın	97	1,7165	0,67761	0,066
	Erkek	194	1,5825	0,53045	
İçtepesel Karar Verme Stratejisi	Kadın	97	3,2543	1,06586	0,004
	Erkek	194	3,6117	0,94242	
Kararsızlık	Kadın	97	3,4871	0,92588	0,795
	Erkek	194	3,5155	0,85003	

Tablo 8'de verilen T-testi bulguları incelendiğinde sadece içtepesel karar verme stratejisi boyutunun p değerinin (sig 2-tailed) 0,05 değerinden küçük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bir konuda karar verirken daha aceleci davrandıkları, karar aşamasından önce seçenekleri fazla araştırmadıkları ve kendilerine çekici gelen seçeneklere yöneldikleri sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda; "Öğrencilerin karar verme stratejileri cinsiyetleri açısından farklılık göstermektedir." şeklindeki H₂ kısmen kabul edilmiştir.

Öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili algılarının okudukları bölüme göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ANOVA testi (varyans analizi) yapılmıştır ve bulgular Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Algıları ile Öğrenim Görülen Bölüm Arasındaki Anlamlılık Düzeyi (ANOVA Testi)

Boyut	Bölüm	Mean	Standart sapma	Serbestlik derecesi	Ortalama kare	F	p
Maddi Güç ve Yönlendiricilik	Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	2,1111	0,82126	4	2,845	6,539	0,000
	Turizm İşletmeciliği (İkinci Öğretim)	2,1000	0,83222				
	GMS (Normal Öğretim)	1,8774	0,67529				
	GMS (İkinci Öğretim)	1,6667	0,40298				
	Turizm Rehberliği	1,5000	0,55405				
Rehberlik	Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	2,3538	0,94419	4	2,551	3,995	0,004
	Turizm İşletmeciliği (İkinci Öğretim)	2,2600	0,60406				
	GMS (Normal Öğretim)	2,1974	0,82241				
	GMS (İkinci Öğretim)	1,9778	0,64768				
	Turizm Rehberliği	1,7933	0,71778				
Danışmanlık	Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	2,3949	0,79271	4	2,286	3,023	0,018
	Turizm İşletmeciliği (İkinci Öğretim)	2,4800	0,57504				
	GMS (Normal Öğretim)	2,3923	0,92101				
	GMS (İkinci Öğretim)	2,5185	1,02771				
	Turizm Rehberliği	1,9833	0,72933				

ANOVA testi sonuçlarının verildiği Tablo 9 incelendiğinde, üç boyutta da P değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Yani öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm ile kariyer danışmanlık ve rehberlik algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Farklılığın hangi bölümler arasında bulunduğunu tespit etmek amacıyla TUKEY testi yapılmıştır ve bulgular Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Algıları ile Öğrenim Görülen Bölüm Arasındaki Post Hoc Testi TUKEY (Farklılık Düzeyi)

Boyut	Bölüm	Mean	p
Maddi Güç ve Yönlendiricilik Turizm Rehberliği*	Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	2,1111	0,000
	GMS (Normal Öğretim)	1,8774	0,002
Rehberlik Turizm Rehberliği*	Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim)	2,3538	0,007
	GMS (Normal Öğretim)	2,1974	0,009
Danışmanlık Turizm Rehberliği*	GMS (Normal Öğretim)	2,3923	0,018

TUKEY test sonuçlarının verildiği Tablo 10 incelendiğinde hem maddi güç ve yönlendiricilik hem de rehberlik boyutunda öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik algısının Turizm Rehberliği ile Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim) ve GMS (Normal Öğretim) arasında farklılaştığı görülmektedir. Mean değerlerine bakıldığında Turizm İşletmeciliği (Normal Öğretim) öğrencilerinin Turizm Rehberliği ve GMS (Normal Öğretim) öğrencilerine oranla fakülte tarafından düzenlenen kariyer günü etkinliklerinin oldukça etkili ve faydalı olduğunu, kariyer olanaklarını değerlendirirken maddi olanakların önemli olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Danışmanlık boyutunda ise öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik algısının Turizm Rehberliği ile GMS (Normal Öğretim) arasında farklılaşmaktadır. Mean değerlerine bakıldığında GMS (Normal Öğretim) öğrencilerinin Turizm Rehberliği öğrencilerine oranla kariyer günü etkinliklerinin yönlendirici olduğunu ve fakültede yeterli sayıda meslek tanıtıcı konferans düzenlendiğini düşündükleri görülmektedir. Bu bağlamda; “Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları okudukları bölüme göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.” şeklindeki H_3 kabul edilmiştir.

Öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili algılarının sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ANOVA testi (varyans analizi) yapılmıştır ve bulgular Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Algıları İle Sınıf Düzeyi Arasındaki Anlamlılık Düzeyi (ANOVA Testi)

Boyut	Sınıf Düzeyi	Mean	Standart sapma	Serbestlik derecesi	Ortalama kare	F	p
Maddi Güç ve Yönlendiricilik	1.Sınıf	1,6627	0,53215	3	1,355	2,953	0,033
	2.Sınıf	1,8659	0,78766				
	3.Sınıf	1,8272	0,66272				
	4.Sınıf	2,0476	0,70545				
Rehberlik	1.Sınıf	1,8771	0,59332	3	2,900	4,521	0,004
	2.Sınıf	2,1217	0,83018				
	3.Sınıf	2,2346	0,94223				
	4.Sınıf	2,4000	0,79558				
Danışmanlık	1.Sınıf	2,1253	0,65049	3	2,943	3,898	0,009
	2.Sınıf	2,4304	0,90660				
	3.Sınıf	2,5037	1,01790				
	4.Sınıf	2,0914	0,84484				

Tablo 11 incelendiğinde üç boyutta da P değerinin 0,05’ten küçük olduğu görülmektedir. Yani öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik algıları sınıf düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Farklılığın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla TUKEY testi yapılmıştır ve bulgular Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Kariyer Danışmanlık ve Rehberlik Algıları İle Sınıf Düzeyi Arasındaki Post Hoc Testi TUKEY (Farklılık Düzeyi)

Boyut	Sınıf Düzeyi	Mean	p
Maddi Güç ve Yönlendiricilik 1.Sınıf *	4.Sınıf	2,0476	0,026
Rehberlik 1.Sınıf *	3.Sınıf	2,2346	0,024
	4.Sınıf	2,4000	0,007
Danışmanlık 1.Sınıf *	3.Sınıf	2,5037	0,029

Tukey sonuçlarının verildiği Tablo 12'ye göre; kariyer danışmanlık ve rehberlik algısı maddi güç ve yönlendiricilik boyutunda 1. sınıf ile 4. sınıf; rehberlik boyutunda 1. sınıf ile 3. ve 4. sınıf; danışmanlık boyutunda ise 1. ile 3. sınıf arasında farklılaşmaktadır. Mean değerlerine bakıldığında 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf öğrencilerine göre kariyer günü etkinliklerine daha fazla önem verdikleri ve bu konudaki algı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durumun nedeni olarak ise 3. sınıf düzeyindeki öğrencilerin artık mezuniyete ve iş hayatına daha yakın oldukları için üniversite eğitimi sonrasındaki kariyerlerine daha fazla önem verdikleri ve bu sebeple kariyer günü etkinliklerine daha fazla ilgi gösterdiklerini söylemek mümkün olabilir. Bu bağlamda; "Öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine ilişkin algıları sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir." şeklindeki H_4 kabul edilmiştir.

9. SONUÇ ve ÖNERİLER

Her insan çocukluk çağlarından itibaren gelecekte sahip olmak istediği mesleğin hayalini kurmaya ve etrafındaki kişilere bu hayalini anlatmaya başlamaktadır. Zaman içerisinde eğitim seviyesi, edinilen teorik ve pratik bilgiler arttıkça insanların kariyer hedefleri de değişim göstermektedir. Özellikle de üniversite yılları kişilerin bilgi, beceri ve istekleri doğrultusunda kariyerleri ile ilgili daha bilinçli karar stratejileri uyguladıkları zaman dilimini oluşturmaktadır. Bu aşamada öğrencilere gelecekle ilgili karar vermelerine yardımcı olmak ve onlara yol göstermek eğitimcilerin görevlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda üniversite genelinde ya da fakülte, yüksekokul vb. birimler bazında farklı kariyer günü etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu çalışmanın amacı da Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine bakış açılarını ve kariyer algılarını tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Yapılan bu çalışmada öğrencilerin kariyer, danışmanlık ve rehberlik algılarının karar stratejileri üzerinde etkili olup olmadığı, demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Öncelikle her iki ölçek için de doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizleri sonucunda karar stratejileri ölçeğinin 4 boyutta; kariyer danışmanlık ve rehberlik ölçeğinin ise 3 boyutta toplandığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu kızlar ve 18-20 yaş grubundaki öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrenim gördükleri bölüme bakıldığında çoğunluğun GMS (Normal Öğretim) öğrencisi olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu staj yapacakları işletmeyi seçerken yararlandıkları kaynağın kariyer günü etkinlikleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada eğitim kurumları tarafından düzenlenen kariyer günü etkinliklerinin öğrencilerin kariyerlerinde ve çalışacakları işletmelerle iletişime geçmede etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Hipotezleri test etmeden önce her iki ölçeğin betimleyici istatistiklerine bakılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin karar stratejileri ölçeğindeki ifadelerle ilişkin çoğunlukla kararsız kaldıkları belirlenmiştir. Öğrenciler kariyer danışmanlık ve rehberlik ölçeğindeki ifadelerle ise çoğunlukla olumsuz yaklaşım ona göre soruları cevaplamışlardır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin kariyer danışmanlık ve rehberlik algılarının karar stratejileri üzerinde yüksek oranda etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani öğrenciler her ne kadar staj yapacakları işletmeleri kariyer günü etkinlikleri aracılığıyla seçtiklerini ifade etmiş olsalar da, gelecekle ilgili verecekleri kararlarda kariyer günü etkinliklerinin tamamen etkili olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin karar verme stratejilerinin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre bir konuda karar verirken daha titiz ve dikkatli davrandıkları; önlerinde bulunan bütün seçenekleri göz önünde bulundurup, araştırarak sonrasında karar verdikleri anlaşılmıştır. Erkek öğrenciler ise karar verirken daha aceleci davranmakta ve sadece kendilerine ilk bakışta çekici gelen seçeneği seçmektedirler. Bu durumun genellikle erkeklerin daha sonuç odaklı, kadınların ise süreç odaklı düşünmelerinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Eşitti ve Buluk (2018); Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ve Akdeniz Üniversitesi'nde lisans eğitimi alan öğrencilerin kariyer günü etkinliklerine bakış açılarını belirlemek için yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin karar verme stratejileri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemiştirler. İçtepisel karar verme boyutunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla bir karar verirken daha aceleci davrandıklarını tespit etmişlerdir. Sonuç olarak iller ve öğrenim görülen üniversiteler farklı bile olsa erkek öğrenciler ile kız öğrenciler arasında karar verme stratejileri arasında bir farklılık bulunduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların kariyer danışmanlık ve rehberlik algılarının okudukları bölüme göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Turizm İşletmeciliği Bölümü normal öğretim öğrencilerinin diğer öğrencilere oranla kariyer günü etkinliklerine daha fazla önem gösterdikleri anlaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin kariyer günü etkinlikleri ile ilgili algılarının sınıf düzeyine göre de farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri ile kariyer günlerine verdikleri önem arasında doğru orantı bulunmaktadır. Çünkü 1. sınıf öğrencileri henüz üniversite hayatlarının başında oldukları için kariyerleri ve gelecekle ilgili düşünceleri ya da yapmak istedikleri netleşmemiştir. Fakat öğrenciler artık 3. ya da 4. sınıfa geldiklerinde kariyerleri ve çalışma hayatları ile ilgili kaygıları artmakta ve gelecekle ilgili daha fazla düşünmeye başlamaktadırlar. Bu sebeple de düzenlenen kariyer günü etkinliklerinde daha aktif olarak katılmaya, sektör temsilcileriyle buluşmaya ve onların deneyimlerini dinlemeye gönüllü ve istekli olmaktadır.

Günümüzde üniversite öğrencilerinin gelecek ve kariyer kaygıları her geçen gün artmaktadır. Bu sebeple özellikle ülkemizin en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri olan turizm sektörüne personel yetiştirmeyi hedefleyen üniversitelerin, öğrencilerin gelecekte istihdam edilmelerini kolaylaştıracak farklı etkinlikler düzenlemeleri gerekmektedir. Yapılan bu çalışmanın sonuçları da göstermektedir ki; öğrenciler öncelikle staj yapacakları işletmeler, sonrasında da devamlı olarak çalışacakları ve kariyerlerini geliştirecekleri işletmelerle çoğunlukla kariyer günü etkinliklerinde iletişime geçmektedirler. Bu sebeple özellikle üniversiteler boyutunda turizm fakültelerinin ya da meslek yüksekokullarının bu tarz etkinliklere ağırlık vermeleri öğrencilerin kariyer gelişimleri açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ayrıca kariyer geliştirme odaklı öğrenci ar-ge projelerine de ağırlık verilmesi gerekmektedir. Ancak bu noktada sadece üniversitelere değil, aynı zamanda sektördeki işletmelere ve bu işletmelerin temsilcilerine de çeşitli görevler düşmektedir. Sektör temsilcilerinin bu tarz kariyer günü etkinliklerine katılmaya gönüllü olup gelecekteki meslektaşlarına destek ve yardımcı olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, A. ve Günlü, E. (2011). Otel İşletmelerinde İş gören Bulma, Seçme ve Eğitim Sürecinin Stratejik İnsan Kaynakları Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 16(22).
- Aytaç, S. (1997). *Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi, Planlaması, Geliştirilmesi, Sorunları*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Benli, A. ve Şahin, L. (2004). İnsan Kaynakları Yönetiminde İş gören Bulma ve Seçme: Çınar Hotel Uygulaması. *Bilgi Dergisi*, 1(6).
- Blau, G. (2000). Job, Organizational, and Professional Context Antecedents as Predictors of Intent for Interrole Work Transitions. *Journal of Vocational Behavior* 56, 330-345.
- Cevher, E. (2015). Üniversitelerde Kariyer Planlama Faaliyetleri Ekseninde Kariyer Merkezlerine Yönelik Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 164-177.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. New York: Routledge.
- Çavdar, H. ve Çavdar, M. (2010). İşletmelerde İş gören Bulma ve Seçme Aşamaları. *Deniz Harp Okulu Deniz Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 6(1).
- Eşitti, B. ve Buluk, B. (2018). Öğrencilerin Geleceğinde Kariyer Günleri Etkinliklerinin Rolü: Turizm İşletmeciliği ve Rehberlik Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15 (1), 38-56.
- George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS For Windows Step By Step. A Simple Study Guide And Reference*, Boston: Pearson Education.
- Greenhaus J. H. and Callanan, G. A. (2006). *Encyclopedia of Career Development*, United Kingdom: SAGE Publications.
- Haşiloğlu, S.B., Baran, T. ve Aydın, O. (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örnekleme ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2 (1), 19-28.
- Herr, E. L., Cramer, S. H. and Niles, S. G. (2003). *Career Guidance and Counseling through the Lifespan: Systematic Approaches*, 6th ed. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Kiener, M. (2006). Decision Making And Motivation And Its Impact On Career Search Behaviors: The Role Of Self-Regulation, *College Student Journal*, 40(2):123-134.
- Kuzgun, Y. (1992). Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, *Türk Psikoloji Derneği*, Ankara, 161-170.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı Kuramlar Uygulamalar*, Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Mathis, R. L. ve Jackson, J. H. (2000). *Human Resource Management*, 9. Edition, USA: South -Western College Publishing.
- Pektaş, Ç. (2019). Gaziantep'te Ön Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Planlamaları ve Turizm Sektörüne İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Peterson, N. and Gonzalez R. C. (2005). *The Role of Work in People's Lives: Applied Career Counseling and Vocational Psychology*, 2d ed. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Polat, F. B., Ardıç, K. ve Özdemir, Y. (2016). Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakarya Devlet Okulları Örneği, *İşletme Bilimi Dergisi*, 4 (1): 29-65.

- Saklofske, D., Austin, E.J. ve Minski, P.S. (2003). "Factor Structure and Validity of a Trait Emotional Intelligence Measure". *Personality and Individual Differences*, 34 (4): 707-721.
- Satan, A. (2014). Endüstri Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ile Karar Stratejileri Arasındaki İlişkinin Analizi, *Eğitim Bilimleri Dergisi*, (40): 133-145.
- Schober, P. ve Boer, C. (2018). Correlation Coefficients: Appropriate Use and Interpretation. *Anesthesia & Analgesia Special Article*, 126 (5).
- Şahin, B., Kafa, N. ve Korkmaz, H. (2021). Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Seçim Süreci ve Kariyer Günleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127 (250): 103-120.
- Tatlıhoğlu, K. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Öz-Saygı Düzeyleri ile Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2): 150-170.
- Wilton, N. (2011). *An Introduction to Human Resource Management*. LA: Sage.

Liquidity and Profitability in Turkish Tourism Corporations

Türk Turizm İşletmelerinde Likidite ve Kârlılık

Seda SÜER¹

¹İzmir Katip Çelebi Üniversitesi,
Turizm Fakültesi, İzmir

ORCID:

S.S.: 0000-0002-0264-071X

Corresponding Author:

Seda SÜER

Email:

seda.suer@ikcu.edu.tr

Citation: Süer, S. (2022). Liquidity and profitability in Turkish tourism corporations. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 317-331.

Submitted: 03.03.2022

Accepted: 29.03.2022

Abstract

An adequate level of liquidity prevents a business from short-term insolvency, while excess levels of liquidity represent idle funds that jeopardize the overall profitability of a business. The study aspires to reveal the influence of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations listed on the Borsa Istanbul (BİST). The secondary data is retrieved from the financial statements of listed eight tourism corporations trading on the Tourism index (XTRZM). The data is analyzed by two different panel data regression approaches which are Pooled OLS and LSDV (Fixed Effects) regression models. The models employ liquidity ratios and profitability ratios as independent variables and dependent variables respectively. The findings of Pooled OLS regression model affirm that each liquidity ratio significantly influences the profitability of Turkish tourism corporations while the LSDV regression model found the effect statistically insignificant.

Keywords: Liquidity, Profitability, Turkish Tourism Corporations

Özet

Yeterli bir likidite seviyesi, bir işletmenin kısa vadeli iflasını önlerken, fazla likidite seviyesi bir işletmenin genel kârlılığını tehlikeye atan atıl fonları temsil eder. Çalışma, Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören Türk turizm şirketlerinin kârlılığına likiditenin etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İkincil veriler, Turizm endeksinde (XTRZM) işlem gören sekiz turizm şirketinin mali tablolarından alınmıştır. Veriler, Pooled OLS ve LSDV (Sabit Etkiler) regresyon modelleri olan iki farklı panel veri regresyon yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Modellerde, sırasıyla bağımsız değişkenler ve bağımlı değişkenler olarak likidite oranlarını ve kârlılık oranları kullanılmaktadır. Pooled OLS regresyon modelinin bulguları, her bir likidite oranının istatistiksel olarak Türk turizm şirketlerinin kârlılığını önemli ölçüde etkilediğini doğrularken, LSDV regresyon modelinde ise etki istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Likidite, Kârlılık, Türk Turizm İşletmeleri

1. INTRODUCTION

The primary goal of tourism corporations is to achieve profitability, which is also one of the prominent metrics in analyzing financial success. Profitability reflects the financial well-being of a corporation, and by extension, its competitive advantage in the market. Some key tools labeled as profitability ratios measure the profitability of a corporation. These profitability ratios utilize financial statements to evaluate the capacity of a corporation to obtain earnings concerning its revenue, operating costs, assets, or equity over time and at specific periods (Robinson et. al, 2009). Eventually, profitability provides the shareholders' wealth maximization of a corporation that also enhances its value in the market. Primarily, profitability is based on the effectiveness and proper utilization of funds by a corporation (Paramasivan & Subramanian, 2009). As a matter of fact, not only generating earnings enhance the profitability of a corporation but also efficient management of its current assets maximize the profitability concerning the funds employed in these assets (Van Horne & Wachowicz, 2009). Liquid funds including cash and cash equivalents, accounts receivables, and inventory, are very essential for the success of a corporation. Besides, the costs associated with holding current assets require great attention for the corporation. In this case, a corporation should decrease its current assets without damaging its sales to increase profitability (Brigham & Houston, 2009). Therefore, the influence of liquidity on profitability is one of the key aspects for tourism corporations to achieve their primary goal.

In daily transactions, successful liquidity management is classically achieved by efficient use of its current assets. Thus, liquidity management focuses on cash flows to reduce the liquidity risk exposure of a corporation as liquidity signifies the ability of a corporation to satisfy its short-run debts by converting its current assets into cash (Robinson et. al, 2009). Determining an adequate level of liquidity connotes the successful management of its current assets. Maintaining an optimal level of current assets is associated with the profitability of a corporation. When a corporation preserves a high level of current assets, its profitability will be affected even it maintains liquidity (ICWAI, 2010). Superfluous liquidity is a state of possession of funds forgoing additional profitability (Van Horne & Wachowicz, 2009). On the contrary, liquidity requirements are misplaced and the corporation faces an insolvency risk because of the low level in its current assets (Alexander, 2018). In this case, the corporation maintains a low level of current assets and its liquidity undoubtedly is weak even its profitability is considered as high. Both cases demonstrate that determining the level of liquidity employed is vital for corporations. An insufficient level of liquidity indicates a risk to satisfy short-run debts employing superfluous funds in current assets that decreases profitability (ICWAI, 2010). In concise, liquidity management is an inevitable fact for a corporation's profitability, thus, the influence of liquidity on profitability requires expanded attention. Within this scope, this study aspires to elucidate the influence of liquidity on the profitability of tourism corporations listed on the BIST Tourism index in Turkey. The motivation of this study is to fill the gap in the tourism corporation context to ascertain the influence of liquidity on profitability in achieving financial well-being.

2. LITERATURE REVIEW

Liquidity and profitability are the prominent tandem in determining the financial health of a corporation, unfortunately, drew little attention in the literature on tourism corporations context. An attempt by Hirigoyen (1985) pioneered the debate among liquidity and profitability in the intermediate and long run. In his study, he argued that a low level of liquidity also lowers the profitability of a corporation due to debt requirements, and a low level of profitability prevents generating sufficient cash flows for liquidity. Hence, he concluded that the liquidity and profitability of a corporation are directly related in the medium and long term. On the contrary, Ross et al. (2000) claimed that the association between liquidity and profitability is negatively related. Gitman (2003)

also supported the inverse association among liquidity and profitability. Pursuant to the literature review, in some studies, the association among liquidity and profitability is investigated (Eljelly, 2004; Bhunia & Khan, 2011; Niresh, 2012; Mohanty & Mehrotra, 2018; Hossain & Alam, 2019; Panigrahi & Joshi, 2019) and other studies examine the influence of liquidity on profitability (Raheman & Nasr, 2007; Ehiedu, 2014; Nimer, Warrad & Omari, 2015; Malik, Awais & Khursheed, 2016; Madushanka & Jathurika, 2018;).

Eljelly (2004) empirically inspected the association among liquidity and profitability of 29 joint-stock firms between the periods of 1996 and 2000 in Saudi Arabia. The dependent variable of the model is net operating income. The results of correlation and regression analyses, according to the current ratio, the association is negatively significant between liquidity and profitability. Furthermore, the findings asserted that the CCC is a momentous metric than the current ratio due to its influence on profitability. In another study, Raheman and Nasr (2007) investigated the influence of WCM on liquidity and profitability as well as the association among them of 94 non-financial firms trading on the Karachi Stock Market between the periods 1999 and 2004. Pearson's correlation and regression analyses are realized to the determinants of net operating profitability. The findings expose that liquidity and profitability are negatively associated.

Bhunja and Khan (2011) researched the association among the liquidity and profitability of 230 steel firms gathered through the CMIE database between the periods 2002 and 2010. Multiple correlation and regression analyses are performed, and the findings deduce a low level of association among liquidity management and profitability. In the same vein, Niresh (2012) attempted to report the association among liquidity and profitability of 31 manufacturing firms trading on the Colombo Stock Exchange (CSE) from 2007 to 2011. Correlation and descriptive statistics analyses are practiced to the data and the results display that the association among liquidity and profitability of chosen firms are insignificant.

In another study, Ehiedu (2014) addressed the impulse of liquidity on the profitability of manufacturing firms selected from the Nigeria Stock Exchange (NSE) among the periods from 2007 to 2011. Correlation analysis is implemented to investigate the associations among the variables. The findings of the study detect the associations among the variables of selected firms are insignificant. Nimer et al. (2015) probed the impulse of liquidity on the profitability of 15 banks traded on the Amman Stock Exchange (ASE) between 2005 and 2011. The findings of simple regression analysis confirm that liquidity significantly has an effect on profitability. In the same manner, Malik et al. (2016) inspected the influence of liquidity on the profitability of 22 private sector banks in Pakistan between the periods of 2009 and 2013. Ordinary Least Squares (OLS) analysis is employed to tempt three models. The findings of the study inform that the association between liquidity metrics and profitability is statistically significant according to the dependent variable of ROA.

In the same way, Madushanka and Jathurika (2018) sougled to determine the influence of liquidity on profitability. The data of the study is retrieved from 15 manufacturing firms trading on the Colombo Stock Exchange (CSE) between the periods 2012-2016. Descriptive statistics, correlation, and regression analyses are employed, and the findings exposed that liquidity metrics (quick ratio) are significantly and positively associated with the profitability metrics of the selected production firms. Mohanty and Mehrotra (2018) intended to search the association among liquidity and profitability of 28 SMEs traded on the Bombay Stock Exchange between the periods 2011 and 2016. The correlation analysis is conducted to uncover the associations among liquidity and profitability ratios are insignificantly negative. The findings of pooled regression analysis assert that liquidity management significantly affects the profitability of listed SMEs. Moreover, liquidity variables are negatively associated with the profitability variables of listed SMEs.

In their study, Hossain and Alam (2019) purposed to designate the association among liquidity and profitability by utilizing the annual statements of cement industry firms trading on the Dhaka Stock Exchange between the periods of 2013-2017 in Bangladesh. Pearson's correlation analysis is employed to reveal the association among liquidity and profitability of six cement firms. The dependent variables and the independent variables are profitability metrics liquidity metrics, respectively. The results of the correlation matrix present that an association among liquidity and profitability is available. Findings ascertain that a strong negative association among the CCC and all profitability ratios (NPM, ROA, and ROE) is available. Additionally, a positive association among liquidity ratios (CR, and QR) and profitability ratios are also noticed. Panigrahi and Joshi (2019) applied a comparative study to delve into the association among liquidity and profitability of two Indian medicine firms. According to the findings of one firm, a positive and significant association among liquidity ratios and profitability ratios is procured. Due to the findings of other firm, the association between liquidity ratios and profitability ratios are insignificant and weak. A prominent finding is the contradiction of the inverse association rule between liquidity and profitability as the sample firm maintains profitability even its liquidity is flawless.

The argument among liquidity management and profitability is still prominent and topical according to the components and findings of the previous studies. The literature review reveals that the elected firms of the previous studies are varied such as joint-stock firms (Eljelly, 2004), non-financial firms (Raheman & Nasr, 2007), steel firms (Bhunia & Khan, 2011), manufacturing firms (Nireesh, 2012; Ehiedu, 2014; Madushanka & Jathurika, 2018), bank firms (Nimer et al., 2015; Malik et al., 2016), SMEs (Mohanty & Mehrotra, 2018), cement industry firms (Hossain & Alam, 2019) and medicine firms (Panigrahi & Joshi, 2019). Besides, it should be highlighted that not just the study areas are varied but also the findings of the previous studies place divergent results. For instance, in some studies, liquidity, and profitability are negatively associated (Ross et al., 2000; Gitman, 2003; Eljelly, 2004; Raheman & Nasr, 2007; Mohanty & Mehrotra, 2018). On the contrary, some studies explore that liquidity and profitability are positively associated (Hirigoyen, 1985; Madushanka & Jathurika, 2018; Hossain & Alam, 2019; Panigrahi & Joshi, 2019). Moreover, other studies report that the association among liquidity and profitability is insignificant (Nireesh, 2012; Ehiedu, 2014). The findings of another study concede a low level of association among liquidity management and profitability (Bhunia & Khan, 2011). The result of other study informs that liquidity significantly has an impact on profitability (Nimer et al., 2015). Yet another study displays that the association between liquidity and profitability is statistically significant (Malik et al., 2016). The findings of the previous studies contradict because of the varied field areas of the elected firms. For that matter, the present study aspires to investigate the influence of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations as this unique study field area is intact. This unique study field area of tourism corporations induces a gap in the literature that the contribution of the current study elaborates on.

3. METHODOLOGY

3.1. Selection of Variables

As the current study aspires to inspect the influence of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations, the study utilizes liquidity and profitability ratios that are classified as financial ratios in common. Financial ratios are arranged to distill critical information that is not apparent while reviewing the financial statements of a corporation (Brigham & Ehrhardt, 2017). Thus, financial ratios expose the associations between different accounts from financial statements that act as performance indicators. In other words, financial ratios elicit specific performance aspects of a corporation by choosing the key items of information from the financial statements and resolving this information in a specific timeline (Brooks, 2016). Moreover, it is very crucial for a

corporation to measure and evaluate its financial performance with the assistance of financial ratios (Kayalı & Aktaş, 2018).

Liquidity ratios imply the ability of a firm to satisfy its short-run debt at a specific period in time. Liquidity ratios also state the short-term solvency of a corporation and focus on current assets and current liabilities reported on the balance sheet (Brooks, 2016). Thus, liquidity ratios expose the association among the current assets and current liabilities of a corporation during a specific term (Paramasivan & Subramanian, 2009). Current assets encapsulate cash and cash equivalents, accounts receivable, and inventory that should be transferred into cash within one year or an operating cycle. On the other hand, current liabilities include accounts payable, accruals, and notes payable that should be satisfied within an operating cycle or one year (Brigham & Houston, 2009; Berk, De Marzo & Harford, 2012). The most common ratio of liquidity ratios is the current ratio that emits current assets regarding current liabilities. A higher current ratio implies an excessive amount of liquidity for the corporation (Robinson et. al, 2009). The second liquidity ratio is the quick ratio that is gauged by ejecting inventories from current assets, thereafter; the balance is divided by current liabilities (Brigham & Houston, 2009). However, the quick ratio is excluded in the present study to delve into the influence of liquidity on profitability because of the specific characteristic of tourism corporations operating without inventory or a slight amount of inventory. In this case, the values of the quick ratio share similarity with the values of the current ratio, and therefore the quick ratio is dismissed as a liquidity ratio in this study to prevent incoherency. Thus, the cash ratio typically presents a reliable metric of liquidity of a corporation, especially in a crisis position indicating the portion of current liabilities covered by cash and cash equivalents (Brigham & Houston, 2009; Brooks, 2016).

Profitability ratios are broadly divided into two groups, in which one group represents the profitability concerning sales and the other group presents the profitability concerning investment. Both groups of profitability ratios demonstrate the overall effectiveness of a corporation (Van Horne & Wachowicz, 2009). In other words, profitability ratios express how efficiently a corporation is converting its sales or assets into income (Brooks, 2016). The rate of return on sales is one group of profitability ratios that measures the overall performance of a corporation and is obtained by dividing net income by sales (Alexander, 2018). The second group of profitability ratios that relates profits to investment is the rate of return on assets. (Van Horne & Wachowicz, 2009). The rate of return on assets indicates how well the assets namely its investment in equipment, property, and plant are generating income (Brooks, 2016). Additionally, the rate of return on equity is contemplated as a bettermost overall metric of effectiveness, since it reflects both profitability and asset effectiveness measures (Alexander, 2018). It illustrates how much profit a business obtains for the owners under their ownership claim (Brooks, 2016).

Based on the review of the literature; the displayed liquidity and profitability ratios in Table 1 represent the variables of the present study with their measurements and supported studies. In the previous studies, the dependent variables are representing the profitability of the selected firms and the independent variables are presenting the liquidity of the same firms. Thus, the independent variables are the current and cash ratios which are the liquidity ratios computed for this study.

Liquidity and Profitability in Turkish Tourism Corporations

Table 1. The Selection of Variables

Variables	Measurement	Supported Studies
<i>Liquidity Ratios</i>		
Current Ratio (CR)	$\frac{\text{Current Assets}}{\text{Current Liabilities}}$	Eljelly (2004); Raheman & Nasr (2007); Bhunia & Khan (2011); Niresh (2012); Ehiedu (2014); Malik et al. (2016); Madushanka & Jathurika (2018); Mohanty & Mehrotra (2018); Hossain & Alam (2019); Panigrahi & Joshi (2019)
Cash Ratio (CaR)	$\frac{\text{Cash and Cash Equivalents}}{\text{Current Liabilities}}$	Bhunja & Khan (2011); Niresh (2012); Malik et al. (2016); Mohanty & Mehrotra (2018)
<i>Profitability Ratios</i>		
Return on Asset (ROA)	$\frac{\text{Net Income}}{\text{Total Assets}}$	Niresh (2012); Ehiedu (2014); Nimer et al. (2015); Malik et al. (2016); Madushanka & Jathurika (2018); Mohanty & Mehrotra (2018); Hossain & Alam (2019); Panigrahi & Joshi (2019)
Return on Equity (ROE)	$\frac{\text{Net Income}}{\text{Equity}}$	Bhunja & Khan (2011); Niresh (2012); Malik et al. (2016); Madushanka & Jathurika (2018); Mohanty & Mehrotra (2018); Hossain & Alam (2019); Panigrahi & Joshi (2019)
Return on Sales (ROS)	$\frac{\text{Net Income}}{\text{Sales}}$	Niresh (2012); Mohanty & Mehrotra (2018); Hossain & Alam (2019); Panigrahi & Joshi (2019)

As the tourism corporations are included in the service industry, the annual inventory account reported on financial statements is impending to zero according to the nature of the service industry such as tourism corporations. This specific characteristic of tourism corporations clarifies the fact that quick ratio values are nearly bordering upon the current ratio. Therefore, the quick ratio is excluded from the analyses as a variable of liquidity. The independent variables are the current ratio and cash ratio which are the liquidity ratios of the tourism corporations of this study. In addition, the dependent variables are the return on asset, return on equity and return on sales ratios which are the profitability ratios of the selected tourism corporations for eight years. Thus, the research framework of the current study is given in Figure 1.

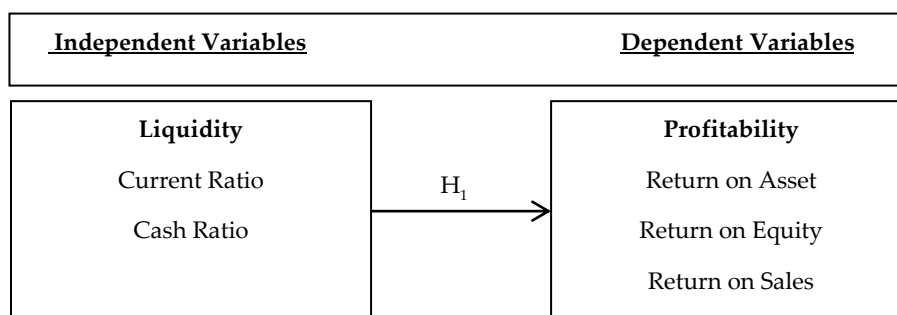

Figure 1. Research Framework of the Study

The field area of the supported studies is varied and the financial statements of the elected firms constitute the secondary data for the analyses. The present study aspires to elucidate the influence of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations as this field area has a characteristic feature that the tourism corporations operate mostly without inventory. This unique feature of tourism corporations induces a gap in the literature and practices that the contribution of the current study also elaborates on. The hypothesis of the present study is developed in the line

with the literature review and also forms the basis for the models of the Pooled OLS and LSDV (Fixed Effects) regression analyses.

H₁: The liquidity of tourism corporations listed on the BIST Tourism index has an effect on the profitability of the tourism corporations.

3.2. Method

The current study applies a quantitative approach that employs the secondary data collected through annual financial statements of the selected tourism corporations covering the period of eight consecutive years to 2020. This study is benefited from both cross-sectional and time-series panel data in which the variables of Turkish tourism corporations are observed across time. As cross-sectional data, the values of variables such as liquidity ratios and profitability ratios are collected from Turkish tourism corporations. As time-series data, the values of the variables are elected from eight consecutive years. The secondary data is computed by utilizing a data collection excel sheet. The data collection excel sheets are issued to measure all variables of all eight corporations due to the quantitative analysis. Data collection excel sheets designate data for liquidity and profitability ratios before conducting the panel data regression analyses. Panel data regression is the best analysis method to combine cross-sectional and time-series data as the same cross-sectional item is gauged at different periods. Thus, panel data designate the pooling of observations from cross-sectional entities over time-periods (Baltagi, 2005). In other words, the panel data determines the total observation items of $n \times t$, where t is the time-periods ($t = 1, 2, \dots, T$) and n is the number of entities. This is denoted as (X_{it}, Y_{it}) , $i = 1, \dots, n$ and $t = 1, \dots, T$ where the index i pertain to the entity while t pertain to the time-period (Hanck, Arnold, Gerber & Schmelzer, 2021). Thus, a panel data regression equation combines time-series and cross-sectional data (Baltagi, 2005).

$$Y_{it} = \beta_1 X_{it} + \dots + \beta_k X_{k,it} + \alpha_i + u_{it} \quad (3.1)$$

Y = Dependent variable

X = Independent variable(s)

β = Coefficient

α = Individual effects

u = Error term

Essentially, there are different approaches of regression models for panel data, and the present study benefits from two approaches which are Pooled OLS and LSDV (Fixed Effects) models. The current study utilizes two approaches of panel data regression models to compare the results of each approach. Pooled OLS panel data regression models of the present study using the SPSS 25.0 package program is given below that are developed according to the hypothesis:

$$\text{Model 1: } ROA_{it} = \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \alpha_i + u_{it}$$

$$\text{Model 2: } ROE_{it} = \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \alpha_i + u_{it}$$

$$\text{Model 3: } ROS_{it} = \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \alpha_i + u_{it}$$

While utilizing Pooled OLS (Ordinary Least Square) model to panel data, individual effects (α_i , $i = 1, \dots, n$) remain unobserved. Fixed Effects model with dummy variables solve this problem by determining the individual effects of unobserved independent variables as constant over time utilizing Least Squares Dummy Variable (LSDV) regression. Fundamentally, a dummy variable is assigned for each time-period and cross-sectional entity into the sample data. Moreover, this approach is recommended for small data sets (Park, Song & Lee, 2020). Therefore, the variation in the α_i , $i = 1, \dots, n$ can be expressed as a regression model including $n-1$ dummy regressors and constant:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{it} + \dots + \beta_k X_{k,it} + \gamma_2 D2_i + \gamma_3 D3_i + \dots + \gamma_n Dn_i + u_{it} \quad (3.2)$$

Model (3.2) has n particular intercepts for every one entity. With $i = 1, \dots, n$ and $t = 1, \dots, T$. The α_i are specific entity intercepts that embrace heterogeneities through entities. The representations of dummy variables are given as $D2, D3, \dots, Dn$ in the model. Based on the hypothesis, the following models with dummy variables for the α_i terms are established to reveal the influence of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations. The Fixed Effects models with dummy variables also referred to as Least Squares Dummy Variable (LSDV) regression utilizes SPSS 25.0 package program to analyze the models given below:

$$\text{Model 1: } ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \gamma_2 D2_i + \gamma_3 D3_i + \gamma_4 D4_i + \gamma_5 D5_i + \gamma_6 D6_i + \gamma_7 D7_i + \gamma_8 D8_i + u_{it}$$

$$\text{Model 2: } ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \gamma_2 D2_i + \gamma_3 D3_i + \gamma_4 D4_i + \gamma_5 D5_i + \gamma_6 D6_i + \gamma_7 D7_i + \gamma_8 D8_i + u_{it}$$

$$\text{Model 3: } ROS_{it} = \beta_0 + \beta_1 (CR)_{it} + \beta_2 (CaR)_{it} + \gamma_2 D2_i + \gamma_3 D3_i + \gamma_4 D4_i + \gamma_5 D5_i + \gamma_6 D6_i + \gamma_7 D7_i + \gamma_8 D8_i + u_{it}$$

3.3. Sampling

The data set in the present study is obtained from the annual financial statements of tourism corporations listed on the Borsa Istanbul Stock Exchange (BIST) Tourism index (XTRZM) for the periods of eight consecutive years to 2020. During the given period, eight tourism corporations are listed on the BIST Tourism index (XTRZM). The data for the measure of the variables are elected from the annual financial statement of the sampled corporations due to the disclosure of their financial reports respectively. Thus, the data is retrieved from the financial statements of tourism corporations that are gathered through the Public Disclosure Platform (PDP) (www.kap.org.tr, 2021). The liquidity and profitability ratios are measured by examining the required financial statements such as the balance sheet and income statement. The liquidity ratios are the independent variables that are the current ratio and cash ratio of the Turkish tourism corporations. On the other hand, the profitability ratios are the dependent variables of the present study that are the rate of return on assets, return on equity and return on sales. The panel data consists of 64 observations on 5 variables as all variables are monitored for all entities and the time-periods as the panel data is balanced.

4. FINDINGS

4.1. Findings of Descriptive Statistics

Descriptive statistics of the liquidity ratios (independent variables) and profitability ratios (dependent variables) are analyzed by utilizing SPSS 25.0 package program. Due to the results of descriptive statistics, the mean value of the current ratio (2.8876) is above the conventional rule of value 2. According to the descriptive statistics, Turkish tourism corporations cover their current liabilities more than two times. On the contrary, some corporations in the Turkish Tourism index fail to satisfy their short-run debts as the minimum value is 0.22. On the other hand, some corporations in the Turkish Tourism index have a great portion of current assets that the maximum value is 17.55 indicating current assets are not managed efficiently. The other liquidity ratio in this study is the cash ratio which is a conservative measure as cash and cash equivalents are the most liquid assets and can be converted into cash quickly. The results purport that some corporations are lack of cash and cash equivalent as the minimum value is 0.00, and other corporations reserve a great portion of cash and cash equivalents as the maximum value is 17.38. As a result, the mean value of the cash ratio (1.6390) is higher than the conventional rule as it satisfies its short-run debts more than one time with its cash and cash equivalents. On average, tourism corporations in Turkish the Tourism index have the adequate capacity to meet their short-run debts even they have not adopted effective liquidity management. Descriptive statistics of the liquidity ratios (independent variables) and profitability ratios (dependent variables) are represented in Table 2.

Table 2. Descriptive Statistics

	N	Min	Max	Mean	Std. Deviation
Current Ratio (CR)	64	0.22	17.55	2.8876	4.04974
Cash Ratio (CaR)	64	0.00	17.38	1.6390	4.06253
Return on Asset (ROA)	64	-0.23	0.45	0.0273	0.11442
Return on Equity (ROE)	64	-1,53	0.64	-0.0236	0.31162
Return on Sales (ROS)	64	-4.06	4.17	0.1632	1.29123

The mean value of each profitability ratio (ROA, ROE, and ROS) indicate the average value of the sector as a good rule of thumb. Therefore, the average value of each profitability ratio is 0.0273 for ROA, -0.0236 for ROE, and 0.1632 for ROS. According to the results of the descriptive statistics, some Turkish tourism corporations generate profit above the sector's average while utilizing their assets with a maximum value of 0.45. On the other hand, some Turkish tourism corporations experience a loss while using their assets with a minimum value of -0.23. Although the average value of return on equity ratio is negative considering the Turkish tourism sector, some tourism corporations generated profit from their investors' funds with a maximum value of 0.64. Another vital profitability ratio is the return on sales indicating the financial health of the business. The average value of return on sales is 0.1632, expressing a positive indicator for the Turkish tourism sector. Thus, there are some corporations above the average value with a remarkable maximum value of 4.17. Unfortunately, some other corporations trading in the Turkish Tourism index make a loss that their expenses exceed their revenues with a minimum value of -4.06. In concise, some Turkish tourism corporations achieve profitability in the Turkish Tourism index but some of them fail to generate profits from their assets, investors' funds, and sales.

4.2. Findings of Regression Analyses

The present study compares the results of two approaches which are Pooled OLS and LSDV (Fixed Effects) regression analyses. Model 1 (ROA) measures the influence of the current ratio and cash ratio as IVs on return on assets as the DV. According to the Pooled OLS regression, the model is significant as a whole ($p = 0.002 < 0.05$) and the R square value (18%) illustrates the percentage in ROA identified by the CR and CaR. Moreover, the independent variable, CR has a positive and statistically significant effect on the dependent variable, ROA ($\beta = 0.029$, $p = 0.001 < 0.05$). The second independent variable, the CaR has a negative and statistically significant effect on the dependent variable, ROA ($\beta = -0.023$, $p = 0.006 < 0.05$).

Likewise, the results of the LSDV (Fixed Effects) regression reveal that the model is significant as a whole ($p = 0.000 < 0.05$). Besides, the R square value (41%) represents the percentage in ROA identified by the CR and CaR. Dummy variables are developed to conduct LSDV (Fixed Effects) regression approach and the results state that the CR has a positive and statistically insignificant effect on ROA ($\beta = 0.016$, $p = 0.077 > 0.05$). On the other hand, CaR has a negative and statistically insignificant effect on ROA ($\beta = -0.013$, $p = 0.239 > 0.05$). Moreover, the Durbin-Watson test statistic is utilized to observe the existence of autocorrelation in the regression analyses and the findings of both approaches propound that there is no autocorrelation as the values are between 0 and 4 (Pooled OLS regression=1.572, LSDV (Fixed Effects) regression=1.949).

Table 3. Regression Results of Model 1 (ROA)

Variables	Pooled OLS Regression		LSDV (Fixed Effects) Regression	
	β (SE)	t (Sig.)	β (SE)	t (Sig.)
Constant	-0.018 (0.018)	-0.984 (0.329)	-0.020 (0.041)	-0.501 (0.618)
<i>D2</i>			0.007 (0.052)	0.127 (0.899)
<i>D3</i>			0.038 (0.086)	0.437 (0.664)
<i>D4</i>			-0.066 (0.051)	-1.284 (0.204)
<i>D5</i>			0.154 (0.048)	3.223 (0.002)
<i>D6</i>			0.032 (0.051)	0.625 (0.535)
<i>D7</i>			0.014 (0.049)	0.295 (0.769)
<i>D8</i>			0.001 (0.049)	0.030 (0.976)
CR	0.029 (0.008)	3.565 (0.001)	0.016 (0.009)	1.805 (0.077)
CaR	-0.023 (0.008)	-2.877 (0.006)	-0.013 (0.011)	-1.191 (0.239)
F	6.799			4.104
p	0.002			0.000
R	0.427			0.637
R ²	0.182			0.406
Durbin-Watson	1.572			1.949

Model 2 (ROE) measures the influence of the current ratio and cash ratio as IVs on return on equity as the DV. Due to the Pooled OLS regression, the model is significant as a whole ($p = 0.032 < 0.05$) and the R square value (11%) illustrates the percentage in the ROE imparted by the CR and CaR. The independent variable, the CR has a positive and statistically significant effect on the dependent variable, ROE ($\beta=0.056$, $p=0.019 < 0.05$). The second independent variable, the CaR has a negative and statistically significant effect on the dependent variable, ROE ($\beta=-0.039$, $p=0.009 < 0.05$). In the same manner, the results of the LSDV (Fixed Effects) regression approach reveal that the model is significant as a whole ($p = 0.006 < 0.05$). Moreover, the R square value (33%) illustrates the percentage in the ROE explained by the CR and CaR. Dummy variables are developed to conduct LSDV (Fixed Effects) regression approach and the results state that the CR has a positive and statistically insignificant effect on ROE ($\beta=0.028$, $p=0.291 > 0.05$). As other independent variable, the CaR has a negative and statistically insignificant effect on return on equity ($\beta=-0.018$, $p=0.573 > 0.05$). Moreover, the Durbin-Watson test approves that the current model is nonexposed to autocorrelation (Pooled OLS regression=1.853, LSDV (Fixed Effects) regression=2.958).

Table 4. Regression Results of Model 2 (ROE)

Variables	Pooled OLS Regression		LSDV (Fixed Effects) Regression	
	β (SE)	t (Sig.)	β (SE)	t (Sig.)
Constant	-0.119 (0.052)	-2.316 (0.024)	-0.048 (0.118)	-0.407 (0.685)
D2			0.028 (0.150)	0.185 (0.854)
D3			0.018 (0.250)	0.072 (0.943)
D4			-0.398 (0.149)	-2.678 (0.010)
D5			0.169 (0.138)	1.225 (0.226)
D6			0.024 (0.147)	0.162 (0.872)
D7			0.025 (0.140)	0.180 (0.858)
D8			-0.072 (0.143)	-0.504 (0.616)
CR	0.056 (0.023)	2.420 (0.019)	0.028 (0.026)	1.066 (0.291)
CaR	-0.039 (0.023)	-1.724 (0.009)	-0.018 (0.032)	-0.567 (0.573)
F	3.652			2.958
p	0.032			0.006
R	0.327			0.575
R ²	0.107			0.330
Durbin-Watson	1.853			2.958

Model 3 (ROS) measures the influence of the current ratio and cash ratio as IVs on return on sales as the DV. According to the Pooled OLS regression, the model is significant as a whole ($p = 0.001 < 0.05$) and the R square value (21%) illustrates the percentage in the ROS clarified by the CR and CaR. The independent variable, the CR has a positive and statistically significant effect on the dependent variable, ROS ($\beta=0.260$, $p=0.005 < 0.05$). The second independent variable, the CaR has a negative and statistically significant effect on the dependent variable, ROS ($\beta=-0.136$, $p=0.032 < 0.05$). In the same way, the results of the LSDV (Fixed Effects) regression approach expose that the model is significant as a whole ($p = 0.006 < 0.05$). Besides, the R square value (33%) illustrates the percentage in ROS explained by the CR and CaR. Dummy variables are developed to conduct LSDV (Fixed Effects) regression approach and the results state that the CR has a positive and statistically significant effect on ROS ($\beta=0.226$, $p=0.044 < 0.05$). Other independent variable is the CaR, which has a negative and statistically insignificant effect on ROS ($\beta=-0.103$, $p=0.446 > 0.05$). Furthermore, the Durbin-Watson test approves that the current study is nonexposed to autocorrelation (Pooled OLS regression=1.919, LSDV (Fixed Effects) regression=2.958).

Table 5. Regression Results of Model 3 (ROS)

Variables	Pooled OLS Regression		LSDV (Fixed Effects) Regression	
	β (SE)	t (Sig.)	β (SE)	t (Sig.)
Constant	-0.365 (0.201)	-1.820 (0.074)	-0.022 (0.503)	-0.043 (0.966)
D2			-0.135 (0.638)	-0.212 (0.833)
D3			-0.279 (1.060)	-0.263 (0.794)
D4			-0.904 (0.632)	-1.431 (0.158)
D5			-0.274 (0.587)	-0.467 (0.643)
D6			-0.144 (0.625)	-0.230 (0.819)
D7			0.233 (0.596)	0.391 (0.697)
D8			-0.897 (0.607)	-1478 (0.145)
CR	0.260 (0.089)	2.912 (0.005)	0.226 (0.110)	2.060 (0.044)
CaR	-0.136 (0.089)	-1.527 (0.032)	-0.103 (0.134)	-0.768 (0.446)
F	8.147			2.958
p	0.001			0.006
R	0.459			0.575
R ²	0.211			0.330
Durbin-Watson	1.919			2.958

The purpose of the study is to elucidate the influence of liquidity on the profitability of tourism corporations listed on the BIST Tourism index in Turkey. In order to assay the influence of liquidity management on the profitability of the selected tourism corporations, two different panel data regression approaches are utilized. Therefore, Pooled OLS and LSDV (Fixed Effect) regression approaches are benefited to investigate the effect of liquidity on the profitability of Turkish tourism corporations. In conclusion, even the findings of the Pooled OLS and LSDV (Fixed Effect) regression analyses have some similarities, some other findings differ from each other. It is remarkable that the findings of both approaches exhibit that the signs of the coefficients of the independent variables are the same, conveying the direction of the effect of each independent variable. On the other hand, the results of the Pooled OLS regression expose that the effect of liquidity on profitability is statistically significant while LSDV (Fixed Effect) regression presents a statistically insignificant effect except for one independent variable in just one model.

5. CONCLUSION

The goal of determining the influence of liquidity on profitability is to ensure the successful overall financial performance of a business. The tourism industry is one of the most prominent industries in Turkey that strongly contributes to employment, economic activity, and economic growth in the Turkish economy. Moreover, the tourism industry is highlighted with the importance of accelerating economic growth due to the foreign currency inflow and the multiplier effect when the tourism industry is compared to other industries. With the given importance of the tourism industry, obviously, the tourism corporations contribute to the economic growth in developed and developing countries and the financial well-being of tourism corporations is vital to the economy as well. In order to achieve financial well-being, the tourism corporations first need to obtain profitability which is the ultimate goal of all businesses, and secondly attain an adequate level of liquidity that meets the short-term obligations without damaging the profitability. In essence, profitability and liquidity are vital metrics, especially for tourism corporations with the given financial challenges such as low-profit margins with fluctuating sales volumes and capital-intensive

requirements (Süer, 2020). Considering the importance of profitability and liquidity for tourism corporations, the present study aspires to elucidate the influence of liquidity management on the profitability of tourism corporations in Turkey.

With the aim of the study, the quantitative approach is employed to the secondary data which is cross-sectional and time-series panel data till the year 2020 for eight consecutive years. Tourism corporations that are listed on Borsa Istanbul Stock Exchange (BIST) Tourism index (XTRZM) are selected as the sample of the current study. The financial statements of eight tourism corporations are gathered through Public Disclosure Platform (2021). The liquidity and profitability ratios are calculated by using excel sheets of tourism corporations listed on the Tourism index. The current and cash ratios are the independent variables as liquidity ratios; and the return on assets, return on equity and return on sales are dependent variables as profitability ratios. The hypothesis is developed in the same vein as the literature review and theoretical background of the study. The hypothesis is tested through two different panel regression approaches to compare the results of the findings. Pooled OLS and LSDV (Fixed Effect) regression analyses are conducted on the cross-sectional and time-series panel data. According to the Pooled OLS regression results, one of the liquidity ratios which is the current ratio is statistically significant and positively related to all profitability ratios in each model. This result supports the theoretical background and the previous studies (Hirigoyen, 1985; Madushanka & Jathurika, 2018; Hossain & Alam, 2019; Panigrahi & Joshi, 2019). However, the findings of LSDV (Fixed Effects) regression current ratio is statistically insignificant and positively related to ROA and ROE but statistically significant and positively related to ROS. The interpretation of this finding of both approaches approves that a low level of liquidity also decreases the profitability of Turkish tourism corporations due to debt requirements, and a low level of profitability prevents generating sufficient cash flows for liquidity. As another independent variable as liquidity ratio, cash ratio is statistically significant and negatively related to all profitability ratios in each model due to Pooled OLS regression supporting previous studies (Ross et al., 2000; Gitman, 2003; Eljelly, 2004; Raheman & Nasr, 2007; Mohanty & Mehrotra, 2018) while the results of LSDV (Fixed Effects) regression, cash ratio is statistically insignificant and negatively related to all profitability ratios in each model. The results of of both approaches purports that the portion of cash and cash equivalents to cover its short-run debts has a negative influence on profitability as the funds are not efficiently utilized to gather profitability. In other words, the level of funds that are dedicated to cash and cash equivalents decreases the profitability of Turkish tourism corporations. Therefore, if a Turkish tourism corporation aspires to gather profitability, it should reserve fewer funds for its cash and cash equivalents. Thus, these are the remarkable findings of this study and the panel data regression analyses with two approaches as the signs of independent variables' coefficients are in the same direction.

As a result of the panel data regression analyses of the two approaches that are developed to elucidate the influence of liquidity on profitability in Turkish tourism corporations are significant as a whole. Thus, the p values of Model 1 (ROA), Model 2 (ROE), and Model 3(ROS) are 0.002; 0.032, and 0.001 respectively while conducting Pooled OLS regression ($p < 0.05$). Moreover, the p values of Model 1 (ROA), Model 2 (ROE) and Model 3 (ROS) are 0.000; 0.006 and 0.006 respectively while implementing LSDV (Fixed Effect) regression ($p < 0.05$). However, the independent variables have a statistically significant effect on the dependent variable according to Pooled OLS regression, the independent variables mostly have a statistically insignificant effect on the dependent variable according to LSDV (Fixed Effect) regression with the same directions. Even the findings of each regression model approach contradict, the results still emphasize the association between liquidity and profitability. In line with all the results of the present study, the Turkish tourism corporations listed on the BIST Tourism index are recommended to properly manage their liquidity level to obtain profitability. According to the findings of the present study, it is suggested that the Turkish tourism

corporations should preserve an adequate level of current assets to meet short-term obligations as a low level of liquidity diminishes the profitability of a tourism corporation due to debt obligations, and a low level of profitability restrains generating sufficient cash flows for liquidity. At the same time, Turkish tourism corporations should consider the level of cash and cash equivalents in current assets as there is a negative effect on profitability as the funds are not efficiently utilized to obtain profitability. In other saying, the high level of funds that are reserved for cash and cash equivalents diminishes the profitability of Turkish tourism corporations. Therefore, if a Turkish tourism corporation aspires to gather profitability, it should reserve fewer funds for its cash and cash equivalents. Last but not least, the tourism corporations listed on the BIST Tourism index should balance their liquidity level for the overall financial performance and well-being of the business.

REFERENCES

- Alexander, J. (2018). *Financial Planning & Analysis and Performance Management*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. West Sussex: John Wiley & Sons.
- Berk, J., De Marzo P. & Harford J. (2012). *Fundamentals of Corporate Finance*. Boston: Prentice-Hall.
- Bhunia, A. & Khan, I.U. (2011). Liquidity Management Efficiency of Indian Steel Firms (A Case Study). *Far East Journal of Psychology and Business*, 3 (3): 3-13.
- Brigham, E. F. & Houston, J. F. (2009). *Fundamentals of Financial Management*. Mason: Cengage Learning.
- Brigham, E. F. & Ehrhardt, M. C. (2017). *Financial Management: Theory & Practice*. Boston: Cengage Learning.
- Brooks, R. (2016). *Financial Management: Core Concepts*. Essex: Pearson Education Ltd.
- Ehiedu, V. C. (2014). The Impact of Liquidity on Profitability of Some Selected Firms: The Financial Statement Analysis (FSA) Approach. *Research Journal of Finance and Accounting*, 5 (5): 82-90.
- Eljelly, A.M.A. (2004). Liquidity - Profitability Tradeoff: An Empirical Investigation in an Emerging Market. *International Journal of Commerce and Management*, 14 (2): 48 – 61.
- Gitman, L. J. (2003). *Principles of Managerial Finance*. New York: Harper and Row Hill.
- Hanck, C., Arnold, M., Gerber, A. & Schmelzer, M. (2021). *Introduction to Econometrics with R*. Essen: Universitat Duisburg-Essen.
- Hirigoyen, G. (1985). Rentabilité et Solvabilité [Profitability and Solvency]. *Direction et Gestion*, 3: 13–26.
- Hossain, I. & Alam, J. (2019). The Association between Liquidity and Profitability in Emerging Countries: Evidence from Bangladesh. *Journal of Finance and Accounting*, 7 (1), 22-27.
- ICWAI (The Institute of Cost and Works Accountants of India) (2010). *Financial Management & International Finance*. Navi Mumbai, India: Repro India Ltd.
- Kayalı, C. A. & Aktaş, İ. (2018). BİST’te Hisse Senetleri İşlem Gören Otomotiv Sektöründeki Firmaların TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerlemesi ve Analizi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (1),43-59.
- Madushanka, K. H. I. & Jathurika, M. (2018). The Impact of Liquidity Ratios on Profitability (With Special Reference to Listed Manufacturing Firms in Sri Lanka). *International Research Journal of Advanced Engineering and Science*, 3 (4): 157-161.
- Malik, M. S., Awais, M. & Khursheed, A. (2016). Impact of Liquidity on Profitability: A comprehensive case of Pakistan’s private banking sector. *International Journal of Economics and Finance*, 8 (3): 69-74.
- Mohanty, B. & Mehrotra, S. (2018). Association between liquidity and profitability: An Exploratory Study of SMEs in India. *Emerging Economy Studies*, 4 (2): 169–181.
- Nimer, M. A, Warrad L. & Omari, R.A. (2015). The Impact of Liquidity on Jordanian Banks Profitability through Return on Assets. *European Journal of Business and Management*, 7 (7): 229-232.

- Niresh, J. A. (2012). Trade-off between Liquidity & Profitability: A Study of Selected Manufacturing Firms in Sri Lanka. *International Refereed Research Journal*, 3(4):34-40.
- Panigrahi, A. K. & Joshi, V. (2019). Liquidity and Profitability Association and Financial Fallacy. *Think India Journal*, 22 (10): 704-718.
- Paramasivan, C. & Subramanian, T. (2009). Financial management. New Delhi: New Age International Ltd.
- Park, S., Song, S. & Lee, S. (2020). The Issue of Endogeneity and Possible Solutions in Panel Data Analysis in the Hospitality Literature. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 45(2), 399-418. DOI: <https://doi.org/10.1177/1096348020919993>
- Public Disclosure Platform (PDP), www.kap.org.tr (Accessed: 20.11.2021)
- Raheman, A. & Nasr, M. (2007). Working Capital Management and Profitability – Case of Pakistani Firms. *International Review of Business Research Papers*, 3 (1): 279-300.
- Robinson, T.R., Greuning, H.V., Henry, E. & Broihahn, M. A. (2009). *International Financial Statement Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jordan, B. D. (2000). *Fundamentals of Corporate Finance*. USA: McGraw-Hill.
- Süer, Seda (2020), Essential Financial Management Skills for Tourism Enterprises: An Application Case of a Tourism Enterprise in İzmir, In *Industrial and Managerial Solutions for Tourism Enterprises*, pp. 147-164, [Akbaba, A.& Altıntaş, V. (eds.)], Hershey, PA: IGI Global.
- Van Horne, J. C. & Wachowicz, J. M. (2009). *Fundamentals of Financial Management*. India: Prentice-Hall.

Sinop ile İlgili Turizm Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme*

An Evaluation on Tourism Studies Related to Sinop

Gülay EKREN¹

¹Sinop Üniversitesi, Ayanak Meslek Yüksekokulu, Sinop

ORCID:

G.E.: 0000-0003-1226-7039

Corresponding Author:

Gülay EKREN

Email:

gekren@sinop.edu.tr

Citation: Ekren, G. (2022). Sinop ile ilgili turizm araştırmaları üzerine bir değerlendirme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 332-346.

Submitted: 05.01.2022

Accepted: 18.04.2022

Özet

Sinop, gerek coğrafi konumu, gerekse doğal, tarihi ve kültürel değerleri açısından Türkiye için potansiyeli oldukça yüksek turizm merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Sinop'un bir turizm merkezi olarak gelişimine öncülük etmek için öncelikle Sinop turizmını ön plana çıkaran en önemli aktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı Sinop'ta turizm konusunda yayımlanmış akademik çalışmalarını (makaleler, tam metin bildirimler ve tezler) inceleyerek, alanyazında Sinop turizmını ön plana çıkaran araştırma konularının yıllar içindeki değişimini bibliyometrik analizle ortaya koymaktır. Bu amaçla Google Scholar üzerinden on yıllık bir periyotta (2010-2020) "Sinop" ve "turizm" anahtar kelimeleri kullanılarak elde edilen 45 makale ve bildiri incelenmiştir. Buna ek olarak, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veritabanı aracılığı ile elde edilen 21 tez çalışması incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre incelenen makaleler ve bildirimler çoğunlukla "ekolojik turizm, tarım ve çiftlik", "alternatif turizm" ve "Sinop Cezaevi ve hüznün turizmi" ile ilgilidir. Tez çalışmaları ise daha çok "Hüznün turizmi, turizm talebi ve yaşam kalitesi" ile ilgilidir. Bulgular Sinop'ta turizm üzerine yapılabilecek gelecekteki araştırmalara yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Sözcükler: Sinop, Turizm, Bibliyometrik Analiz

Abstract

Sinop constitutes one of the tourism centers with a notably high potential for Turkey in terms of both its geographical location and its natural, historical, as well as cultural values. In order to lead the development of Sinop as a tourism center, first of all, it is necessary to determine the most crucial actors that bring Sinop tourism to the fore. The aim of this study is to examine the academic studies (articles, full-text proceedings, and dissertations) published on tourism in Sinop, and to reveal the shift of the prominent research topics with bibliometric analysis in the literature. For this purpose, 45 articles and proceedings as well as 21 dissertations were examined. The articles' data were obtained from Google Scholar with the keywords "Sinop" and "tourism" over a ten-year period (2010-2020). In addition, the online database of the National Thesis Center of Council of Higher Education was used to obtain the dissertations' data. According to the findings; the articles and proceedings are mostly about "ecological tourism, agriculture and farm", "alternative tourism" and "Sinop Prison and dark tourism". On the other hand, the dissertations are mostly about "Dark tourism, tourism demand and quality of life". The findings guide future research on tourism in Sinop.

Keywords: Sinop, Tourism, Bibliometric Analysis

*Bu çalışma 21-24 Ekim 2021 tarihleri arasında Sinop'ta gerçekleştirilen "Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Bilim adamları, bazı disiplinlerin zaman içinde nasıl geliştiklerini açıklamak için bu disiplinlerin epistemolojisini, araştırma alanlarını, entelektüel birikim yapısını ve yazarların işbirlikçi köklerini incelemektedir (Ellegaard vd., 2015; Li ve Zhao, 2015). Bu incelemeler bibliyometrik materyaller aracılığı ile yapılabilmektedir. Bibliyometri, bibliyografik bir materyali nicel bir perspektiften analiz eden bir disiplindir. Dergiler, kurumlar, ülkeler, yazarlar gibi farklı değişkenlere göre bilgileri sınıflandırmak için kullanılan bir disiplindir. Bibliyometrinin birçok tanımına rastlamak mümkündür. Ye vd. (2012) bibliyometrinin konular, yöntemler ve örneklemeler dahil olmak üzere araştırma sonuçlarını incelediğini belirtmektedir. Zupic ve Carter (2015), bibliyometriyi entelektüel, sosyal ve kavramsal yapıya dayalı disiplinlerin evrimini analiz etmek amacıyla kullanılan bir araç olarak tanımlamaktadır. Merigó ve Yang, (2017), bibliyometrik analizin bibliyografik materyali nicel olarak incelediğini ve belirli bir bilimsel disiplin içinde mevcut bilgiyi organize etmek için faydalı olduğunu belirtmektedir. Bibliyometrik analizler, belirli bir olgunluk düzeyine ulaşan pek çok disiplin için yapılmaktadır (Martínez et al., 2014). Bibliyometrik analizler, aynı zamanda, bir takım disiplinlerin veya bilimsel alanların evrimsel sürecini değerlendirmek ve gelişimini haritalamak için giderek daha fazla kullanılmaktadır (Glanzel et al., 1999; Martínez-L Opez et al., 2018). Ancak bibliyometrik analiz çalışmalarını başlatmak için belirli bir alanda yeterli sayıda makalenin yayınlanmış olması beklenmektedir (Merigó vd., 2015).

Turizme yönelik yapılan bibliyometrik analiz çalışmalarında, belirli yıllar arasında belirli bir alanda hangi konuların çalışıldığı, çalışmalarda ne tür araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, zaman içinde değişen terimler, konular ve araştırma eğilimleri gibi sonuçlar yansıtılmaktadır (Yeksan ve Akbaba, 2019). Alanyazında (Trends, 2005; Bigne vd., 2008; Dirgeyasa & Ansari, 2015; Yuan, 2019; Jiménez-García vd., 2020) turizm alanına yönelik farklı temel konulara ilişkin genel bir bakış sunan bibliyometrik analiz çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu çalışmalar daha çok turizm alanındaki temel konuları eşleştirmek, bu konular aralarındaki benzerlikleri ve örüntüleri görselleştirilmeyi amaçlamaktadır (Mulet-Forteza vd., 2019). Benzer şekilde bazı çalışmalar (Hall, 2011) ise turizm araştırmalarındaki kaliteyi bibliyometrik göstergelerle (örneğin Scopus/SCImago verilerinden turizm dergilerinin sıralamaları; makale sayısı, akademik yıl başına makale sayısı, yazar başına düşen makale sayısı gibi ölçütleri içeren verimlilik ölçütleri; toplam atıf sayısı, akademik yıl başına atıf sayısı, bireysel yazar/dergi başına atıf sayısı gibi metrikler) ortaya koymaktadır. Diğer yandan 25 yıllık bir dönemi (1987-2012) temel alarak spesifik bir alandaki (sürdürülebilir turizm gibi) turizm araştırmalarının coğrafi/konumsal kalıplarını ele alan çalışmalara (Merigó ve Yang, 2017) da rastlanmaktadır. Coğrafi veya konumsal kalıplar dikkate alındığında alanyazında Sinop'ta turizm alanına yönelik akademik çalışmalar üzerinde bir bibliyometrik analiz çalışmasına rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın amacı on yıllık bir periyotta (2010-2020) Sinop'ta turizm konusunda yayınlanmış akademik çalışmaları (makaleler, bildiri tam metinleri ve tezler) inceleyerek, literatürde Sinop turizmi ile ilgili en çok öne çıkan konuları, araştırma yöntemlerini, araştırmalarda kullanılan dillerin yıllar içindeki değişimini bibliyometrik analizle ortaya koymaktır. Bu bağlamda bu çalışmada cevaplanmak istenen araştırma soruları; (1) Sinop'ta turizm alanında geçtiğimiz on yıl (2010-2020) içinde yapılan akademik düzeydeki araştırmalarda (makale, bildiri, tez) öne çıkan konular nelerdir? (2) Bu çalışmalarda daha çok hangi araştırma yöntemleri tercih edilmektedir? (3) Bu araştırmalarda daha çok hangi anahtar kelimeler ön plana çıkmaktadır? (5) Tezler daha çok hangi üniversitelerin hangi anabilim dallarında yazılmıştır?

Bu çalışma Sinop'a yönelik geçmiş yıllarda yapılan turizm araştırmalarındaki araştırma eğilimlerini ortaya koyarak Sinop'un turizm alanındaki potansiyelinin keşfedilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. TÜRKİYE'DE TURİZME YÖNELİK BİBLİYOMETRİK ANALİZ ÇALIşMALARI

Türkiye'de turizm alanında bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak yapılmış bir çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Yılmaz vd. (2017) Türkiye'de turizm alanında yapılan kırk sekiz adet bibliyometrik analiz çalışmasını inceleyerek, akademik anlamda en fazla yayının 2014 yılında gerçekteştiğini ve bu yayınların daha çok tek yazarlı olduğunu belirtilmektedir. Benzer şekilde alanyazında, turizm ve girişimcilik (Cem vd.,2019), tarım turizmi (Akkaşoğlu vd., 2019; Civelek ve Karadağ, 2020), kırsal turizm (Bozok vd., 2017), gastronomi turizmi (Sünnetçioğlu, vd., 2017; Tayfun vd., 2018; Nebioğlu, 2019; Ercan, 2020), termal turizm (Oğuzbalaban,2019), sürdürülebilir turizm (Ünal, 2020), alternatif turizm (Düşmezkalender ve Metin, 2019), engelli turizmi (Aksöz ve Yücel, 2020) gibi farklı bir çok turizm türünde bibliyometrik analiz çalışması bulunmaktadır. Turizm alanına yönelik yapılan bu tür bibliyometrik analiz çalışmaları daha çok YÖK Akademik Sistemi veya YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanlarından elde edilen çalışmaları, sayfa sayısı, yazar sayısı, anahtar kelime, yayın yılı, yayınlandığı dergi, kullanılan yöntem, alınan atıf gibi kriterler açısından değerlendirmektedir. Örneğin Bayram vd. (2017) tarafından yapılan bir araştırmada, YÖK Akademik sisteminde "sürdürülebilir turizm" anahtar kelimesi ile ulaşılan kırk adet makale bibliyometrik analiz yapılarak incelenmiş, makalelerin büyük çoğunluğunda (%77,5) nitel araştırma yöntemi kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Araştırmada ayrıca makaleler, sayfa sayısı, yazar sayısı, anahtar kelime sayısı, yayın yılı, yayınlandığı dergi gibi kriterler açısından değerlendirilmektedir. Diğer yandan Yeksan ve Akbaba (2019) tarafından yapılan çalışmada, 2010-2017 yılları arasında SSCI (Social Science Citation Index) indeksli dergilerde yayınlanan sürdürülebilir turizm konulu iki yüz seksen sekiz makale incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre makalelerin çoğunluğunun (%35) 2017 yılında yayınlandığı belirtilmektedir. Benzer şekilde, Demirbulat ve Dinç (2017), 1987-2015 yılları arasında yayınlanmış lisansüstü tezler üzerinde yaptıkları çalışmalarında, sürdürülebilir turizm konulu kırk bir adet yüksek lisans ve yirmi bir adet doktora tezini, tez türü, yayın yılı, yayınlandığı üniversite, enstitü ve anabilim dalı gibi özellikler açısından incelemektedir. Bu çalışmada özellikle 2000'li yıllardan sonra sürdürülebilir turizm konusunda daha fazla çalışmaya rastlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. SİNOP VE TURİZM

Sinop, kültürel turizm açısından Karadeniz'in en zengin yerlerinden biridir (Boz vd., 2017). Sinop'a bu açıdan değer katan tarihi ve kültürel zenginlikler şu şekilde sıralanabilir: Sinop Kalesi, Boyabat Kalesi, Sinop Cezaevi, Sinop Arkeoloji Müzesi, Sinop Etnografya Müzesi, Balatlar Yapı Topluluğu, Balatlar Kilisesi, Paşa Tabyaları ve Pervane Medresesi'dir. Bunların yanı sıra camiler, türbeler, hanlar, hamamlar, kaya mezarları, çeşmeler ve sivil mimarlık örneği geleneksel evler yer almaktadır. Sinop'ta ayrıca dokumacılık, maket kotracılığı, bıçakçılık gibi geleneksel el sanatlarının yanı sıra kültürel değerleri korumaya yönelik festivaller ve şenlikler, zengin yöresel mutfak kültürü ve halk oyunları gibi diğer bir çok farklı kültürel ve sosyal zenginlikler bulunmaktadır. Sinop'a gelen yerli ve yabancı turist sayısı her geçen yıl artış göstermektedir (Altunöz vd., 2017:573). Yurdakul (2012) tarafından Sinop'un kültürel potansiyelini belirlemek ve Sinop'a gelen turistlerin geliş amaçlarını belirlemek amacıyla 400'ü aşkın yerli ve yabancı turist üzerinde yapılan bir araştırmada; yerli turistler daha çok Sinop Kalesi, Sinop Cezaevi ve Arkeoloji Müzesine ilgi gösterirken yabancı turistler Sinop Kalesi ve Alaeddin Camisine ilgi göstermektedir. Araştırmada ayrıca halkın konukseverliği, bölgenin güvenilirliği, zengin kültürel çekiciliği, yöresel yiyecek ve içeceklerin çekiciliği gibi nedenlerle turistlerin Sinop'u tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sinop, alternatif turizm açısından da potansiyeli oldukça yüksek bir yerdir. Örneğin ekoturizm, kamp ve karavan turizmi, inanç turizmi, deniz turizmi, yayla turizmi, gastronomi turizmi, av turizmi (Altınöz vd., 2017), hüzün turizmi gibi farklı alternatifler içeren turizm hareketliliğine sahiptir. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansının 2013 yılında yayınladığı “Sinop Merkez İlçe Analizi” başlıklı rapora göre (Arslan ve Ünal, 2013), Sinop il merkezinde yer alan Akliman, Hamsilos Koyu, İnceburun, Karakum, Sarıkum Gölü ve çevresinin kıyı turizmine en uygun alanlar olduğu belirtilmektedir. Rapora göre bölgede ayrıca deniz ve kıyı turizminin yanı sıra; kuş gözlemi, karavan, yamaç paraşütü, kış, kültür, doğa yürüyüşü, av, olta balıkçılığı, eski eser, tabiat anıtları, kaya tırmanışı, rüzgar ve su sörfü, yayla, mağara, su altı dalış, akarsu ve kanyon, inanç, bisiklet, termal, fotoğraf ve jeep safari gibi birçok farklı turizm varlığından söz edilmektedir (s. 33). Diğer yandan bölgenin en önemli turizm türlerinin; yat ve kruvaziyer turizmi, kıyı turizmi, tarihi eser turizmi, eko-turizm ve spor turizmi olduğu belirtilmektedir (s. 41). Aydın (2017), Sinop’un alternatif turizm potansiyelini belirlemek amacıyla dört yüzün üzerinde yerli turist üzerinde yaptığı araştırmasında, Sinop’un alternatif turizm potansiyelinin olduğunu, özellikle doğa turizmi ve kültür turizmi açısından bölgede uygulanabilir alternatif turizm türlerinin olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan aynı çalışmada Sinop’taki konaklama tesislerinin Sinop’un alternatif turizm potansiyeli açısından yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4. YÖNTEM

Bibliyometrik çalışmalar, akademik alanyazını analiz etmek amacıyla istatistiksel yöntemleri kullanan nicel çalışmalardır (Broadus, 1987). Bibliyometrik analiz çalışmalarında kullanılan bibliyometrik göstergeler bibliyografik materyali temsil etmektedir. Göstergelerin amacı, eldeki verilere ilişkin temsili ve bilgilendirici bir bakış açısı sunmaktır. Bibliyometrik materyali temsil edebilecek en uygun göstergenin/göstergelerin hangisi/hangileri olduğuna dair tartışmalar vardır (Podsakoff vd., 2008; Cancino vd., 2017; Mulet-Forteza vd., 2019). En uygun yaklaşım konusunda bir fikir birliği olmadığı için, bu çalışma alanyazında sık rastlanan birkaç göstergeye dayanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan bibliyometrik göstergeler; çalışmanın yayın yılı, yazıldığı dil, türü (makale, tam metin bildiri, tez gibi), konusu, anahtar kelimeler, araştırma yöntemleri şeklindedir.

Çalışmada, 2010–2020 yılları arasında yayınlanan makalelerin, bildirilerin listesini oluşturmak için Google Akademik veritabanı kullanılmıştır. Tezlerin listesini oluşturmak için ise YÖK Ulusal Tez Merkezi kullanılmıştır. Veriler 12-23 Temmuz 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Google Akademik, akademik alanyazının meta verilerini indeksleyen web tabanlı bir arama motorudur. Analize dahil edilecek makalelere, bildirilere ve tezlere karar verilirken şu kriterler dikkate alınmıştır: (1) 2010-2020 yılları arasında yayınlanan, özet bölümünde Sinop’ta turizm konusunda bilimsel bir boşluğu kapatmayı amaçladığını belirten ve tam metinlerine ulaşılabilen makaleler ve konferans bildirileri çalışmaya dahil edilmiştir. Editör notları, kitap bölümleri, kitap incelemeleri, konferans raporları, editöre mektup gibi yayınlar hariç tutulmuştur, (2) Tezler, hangi yılda yayınlandığı fark etmeksizin sosyal bilimler alanında yayınlanmış olması, özet bölümünde Sinop’ta turizm konusunda bilimsel bir boşluğu kapatmayı amaçladığını belirtmesi, tam metinlerine erişim izni olması gibi kriterler dikkate alınarak toplanmıştır.

4.1. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Araştırmada “Sinop” ve “turizm” anahtar kelimeleri ile taranan 53 çalışma (makale veya bildiri tam metni) incelenmiştir. Her bir çalışmanın bibliyometrik detayları; hangi yılda yayınlandığı, hangi dilde yazıldığı, türü (makale, tam metin bildiri, tez gibi), konusu, anahtar kelimeleri ve araştırmada kullanılan yöntemler başlıkları altında incelenerek MS Excel 2016 programına aktarılmıştır. Elde edilen yayınlar turizm alanında uzman bir araştırmacı tarafından incelenerek 45 çalışma bu araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Benzer şekilde YÖK Ulusal Tez

Merkezi veri tabanından “Sinop” ve “turizm” anahtar kelimeleri aranarak elde edilen 27 tez incelenmiştir. Tezler turizm alanında uzman bir araştırmacı tarafından incelenerek 21 tez araştırma kapsamına alınmıştır.

Verilerin analizi (anahtar kelime analizi, frekans analizi) sürecinde Wordstat 9 içerik analizi ve metin madenciliği programından yararlanılmıştır. Bu program aracılığı ile veriler üzerinde sık rastlanan temaların ve örüntülerin ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Analiz sonuçlarının raporlanması sürecinde belirlenen temalar ve örüntüler karşılaştırmalı olarak tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen makaleler ve bildiriler, temel çalışma konuları ile birlikte Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Makaleler, Bildiriler ve Konuları

Referans/Referanslar	Konu/Konular
(Güçlü, 2010)	Sinop’ta deniz turizmi mevsimi
(İpar & Tırl, 2014; Bayram vd., 2018)	Sinop’un kırsal turizm potansiyeli, Sinop’a kırsal turizmin etkileri
(Öztürk vd., 2012; Yılmaz & Zorlu, 2018; Bayram vd., 2018; Karaçar vd., 2017)	Turizm stratejilerinin belirlenmesi, Sürdürülebilir turizm stratejilerinin önceliklendirilmesi, Sürdürülebilir turizm açısından destinasyon yönetimi, Sürdürülebilir turizm bağlamında yavaş şehir Gerze
(Met, 2012; Altunöz vd., 2017; Kandemir & Ergin, 2018)	Sinop’ta turizm ile yöresel gelişme, Sinop’ta turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi, Bölgesel gelişmede Kalkınma Ajansları -TR82 Bölgesi
(Baki vd., 2015; Daskin vd., 2020)	Karadeniz’in güneyinde kıyı yönetim planı, Sinop’ta kıyı turizminin gelişimi
(Kaptangil vd., 2016)	Sinop turizm istatistikleri
(Seyyah & Güngör, 2016)	Sinop’un Jeoturizm özellikleri
(Kılıç & Demir, 2017; Ceylan & Eravcı, 2018)	Sinop ve turizm pazarlaması, Kültürel mirasın şehrin (Sinop) pazar performansına etkisi
(Aslan, 2015; Alili, 2017; Türkoğlu & Bardakoğlu, 2017; Belli & Özdemir, 2018; Tekeli vd., 2020)	Hüzün turizmi açısından Sinop Tarihi Cezaevi
(Karaçar, 2018; Bayram vd., 2018; Karaçar & Doğancılı, 2019; Ayaz & Bakar, 2020)	Sinop örneğinde turizm öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri, Sinop örneğinde öğrencilerin tatil tercihinde sosyal medyanın rolü, Sinop örneğinde turizm öğrencilerinin kapatılan turizm bölümlerine yönelik algısı, Sinop örneğinde üniversite öğrencilerinin destinasyon imajı algısı
(Bayram, 2018; Karaçar, 2019)	Sinop ve çevresi örneğinde turizm işletmelerinde etik değerler, örgütsel bağlılık, Sinop’ta otel çalışanlarının iş tatmini ve motivasyon düzeyleri
(Orhan, 2018; Kaya, 2019)	Geleneksel Sinop evleri, Geleneksel ahşap evlerin mimari yapıları (Sinop)
(Kocatepe & Turan, 2016; Kargiglioğlu & Ayyıldız, 2018; Genç & Seçim, 2019; Köşker, 2020)	Sinop mutfağında hamsi kullanımı, Sinop örneğinde mutfak kültürünün sürdürülebilirliği, Sinop yöresel mutfağında tatlılar, Coğrafi işaretli yerel gıdaların turistik önemi
(Doğancılı & Oruç, 2016; Sürücü vd., 2017; Alcan vd., 2019)	Sinop Tarihi Cezaevinin müzeye dönüşüm süreci, Arkeoloji müzelerinin önemi –Sinop, Sinop müzeleri ziyaretçi verileri ile yapay sinir ağı modeli
(Bayram, 2019; Karaçar & Abdüzade, 2019; Kavlak & Bayram, 2020; Boz vd., 2017)	Sinop örneğinde; Turizm gelişiminde turist rehberlerinin rolleri ve görüşleri, Turizm gelişiminin yerel halk üzerindeki etkileri, Turizm gelişimiyle ilgili algı ve tutum, Turistlerin kültür turizmine yönelik algıları
(Büyükkayıkçı, 2018; Cebeci, 2019)	Boyabat çemberi, Sinop ve çevresinde yöresel dokumacılık geleneği

Sinop ile İlgili Turizm Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme

(Akkuş & Şimşek, 2019)	Sinop'ta av turizmi, turistlerin tipolojisi -Boyabat
(Kaya & Yılmaz, 2018)	Endüstriyel miras turizmi -Ayancık Zingal Orman İşletmesi
(Sak & Bayram, 2020)	Ekolojik tarım turizmi -Sinop
(Aytuğ & Uçar, 2019; Aytuğ vd., 2020)	Sinop ilinin alternatif turizm potansiyeli
(Aşan & Yolal, 2020)	Sinop Kuzeyfest Rock Müzik Festivali
(Kargiglioğlu & Arifuddin, 2020)	Sessiz turizm potansiyeli -Sinop

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin yayın yılı, hangi üniversite ve anabilim dalı bünyesinde gerçekleştirildiği, türü (yüksek lisans, doktora) ve kısaca temel çalışma konuları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırma Kapsamına Alınan Tezlere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Yıl	Türü	Üniversite	Anabilim Dalı	Konu
1996	YL*	Gazi	Mimarlık	Hamsilos Fiyordunun sürdürülebilirliği
2000	YL	Ankara	Coğrafya	Sinop ve çevresinin turizm potansiyeli
2002	YL	Sakarya	İşletme	Sinop ili turistik arz kaynakları
2007	YL	İnönü	Kamu Yönetimi	Sinop'un toplumsal yapısı
2011	YL	Ondokuz Mayıs	Coğrafya	Ayancık
2012	YL	Yıldız Teknik	Mimarlık	Sinop Balatlar yapı topluluğu
2012	YL	Onsekiz Mart	Turizm İşletmeciliği	Sinop'un turizm açısından kullanım olanakları
2014	YL	Afyon Kocatepe	İşletme	Turizm sektörünü teşvik eden kurumlar
2014	YL	Karabük	İşletme	Batı Karadeniz'de inanç turizmi kaynakları
2015	YL	Hitit	İşletme	Sinop'ta turistlerin satın alma davranışları
2015	Doktora	Ondokuz Mayıs	Coğrafya	Ayancık ve çevresinin ekoturizm potansiyeli
2016	YL	Akdeniz	Turizm İşlet. ve Otel.	Sinop'ta hüzün turizmi
2017	YL	İskenderun Teknik	Turizm İşletmeciliği	Sinop'un alternatif turizm potansiyeli
2018	YL	Marmara	Coğrafya	Sinop ve yakın çevresinin iklimi
2018	Doktora	Kastamonu	Orman Mühendisliği	Sinop'ta karaca popülasyon ekolojisi
2019	YL	Karabük	Turizm İşletmeciliği	Öğrencilerin Sinop'a ilişkin imaj algısı
2019	YL	Karabük	Turizm İşletmeciliği	Kongre turizmüne katılma niyeti
2020	Doktora	İstanbul Gelişim	İşletme	Sinoptaki otellerde hizmet kalitesi
2020	Doktora	Selçuk	Turizm İşletmeciliği	Gerze'nin Yavaş Şehir olması
2021	YL	Selçuk	İç Mim. ve Çevre Tas.	İç mekân tasarımı açısından Sinop Cezaevi
2021	YL	Kastamonu	Turizm İşletmeciliği	Hüzün turizmi açısından Tarihi Sinop Cezaevi

*YL: Yüksek Lisans

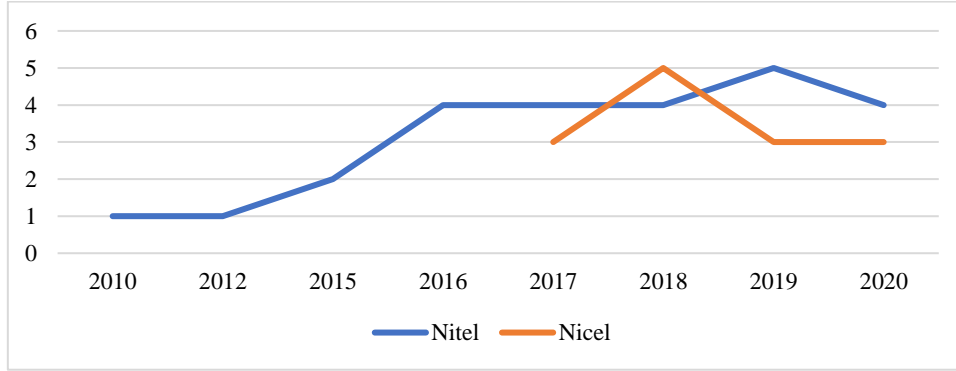
Kaynak: YÖK Ulusal Tez Merkezi (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) veri tabanından derlenmiştir.

5. BULGULAR

5.1. Araştırma Kapsamında İncelenen Makalelere ve Bildirilere Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların (n=45), %56'sı (n=25) araştırma makalesi, %27'si derleme makale (n=12) ve %18'i (n=8) bildiri tam metin şeklindedir. Bu çalışmaların %58'sinde (n=26) nitel araştırma yöntemi, %42'sinde (n=19) nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

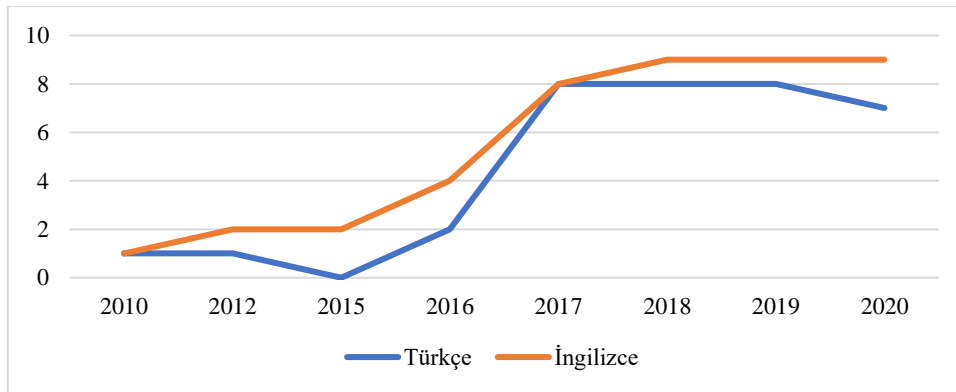
Çalışmaların %38'i (n=17) durum çalışmasıyken %38'inde (n=17) anket tekniği, %18'inde (n=8) görüşme tekniği kullanılmıştır. 2010-2020 yılları arasında "Sinop" ve "turizm" konulu çalışmaların araştırma yöntemlerindeki değişimin yıllara göre dağılımı Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. Makalelerde Kullanılan Araştırma Yöntemlerinin Yıllar İçindeki Değişimi

Buna göre (Şekil 1) 2010-2020 yılları arasında araştırmalarda nitel yöntemler tercih edilirken 2017-2020 yılları arasındaki çalışmalarda nitel yöntemlerin yanı sıra nicel yöntemler de tercih edilmeye başlanmıştır.

2010-2020 yılları arasındaki çalışmalardaki dil tercihleri Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Makalelerin Yazım Dilinin Yıllar İçindeki Değişimi

Buna göre (Şekil 2) 2010-2016 yılları arasındaki çalışmalarda gerek farklı dil tercihleri bakımından gerekse çalışma sayısı bakımından nispeten istikrarlı bir artış gözlemlenmektedir. Diğer yandan 2017-2020 yılları arasında hem Türkçe hem de İngilizce olarak yazılmış çalışmaların sıklık olarak 8-10 aralığında olduğu görülmektedir. Makaleler ve bildiri tam metinleri üzerinde yapılan anahtar kelimelerin sıklık oranları Tablo 3'te belirtildiği şekildedir.

Tablo 3. Araştırmalarda Kullanılan Anahtar Kelimeler ve Sıklık Oranları

Anahtar Kelimeler	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Turizm	40	89
Sinop	32	71
Ekolojik turizm, tarım, çiftlik	6	13
Alternatif turizm	5	11
Cezaevi, hüzün turizmi	5	11
SWOT analizi	4	9
Bölgesel kalkınma, bölgesel gelişme	4	9
Kültürel miras, Türkiye	3	7
Arkeoloji, etki, deneyim	3	7
Karadeniz Bölgesi, girişimcilik	3	7
Kıyı turizmi, turist	3	7
Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilirlik	3	7
Yöresel, mutfak, kültür, kırsal turizm	3	7
Ayancık, Boyabat, Gerze, paydaş	2	4
Üniversite öğrencileri	2	4
Turizm işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri	2	4

Buna göre (Tablo 3) incelenen makalelerin %89'unun anahtar kelimelerinde "turizm", %71'inde "Sinop" geçmektedir. Araştırmaların %13'ü "ekolojik turizm, tarım ve çiftlik" ile ilgiliyken, %11'i "alternatif turizm", %11'i "Sinop Cezaevi" ve "hüzün turizmi" ile ilgilidir.

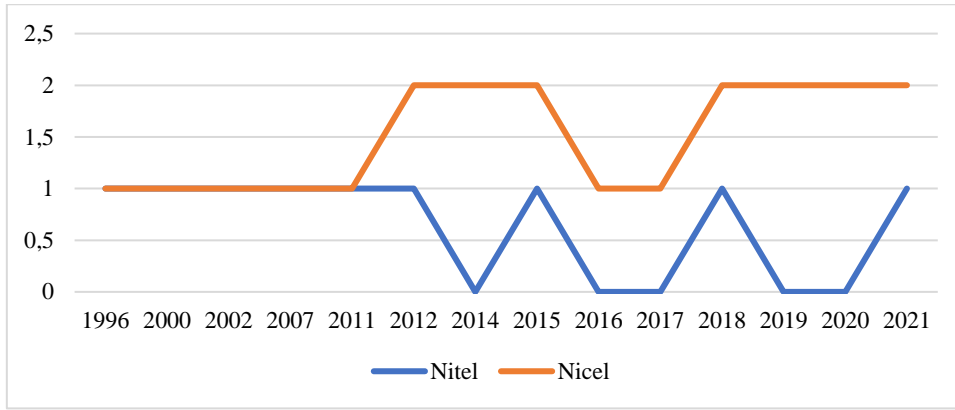
5.2. Araştırma Kapsamında İncelenen Tezlere Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin (n=21), %81'i (n=17) yüksek lisans, %19'u (n=4) doktora türündedir. Sinop'ta turizm alanında en çok tez yazılan üniversiteler; Karabük Üniversitesi bünyesinde üç yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi bünyesinde bir yüksek lisans ve bir doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi bünyesinde bir yüksek lisans ve bir doktora tezi ve Selçuk Üniversiteleri bünyesinde bir yüksek lisans ve bir doktora tezi şeklindedir. Tablo 2.'de yer alan diğer üniversiteler bünyesinde bir yüksek lisans veya bir doktora tezi yazılmıştır.

Tezlerin yayınlandığı üniversitelerin anabilim dallarına bakıldığında, en çok tez çıkaran anabilim dalları sırasıyla; Turizm İşletmeciliği (%29), İşletme (%24) ve Coğrafya (%19) şeklindedir. Bunlar dışında Mimarlık, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, Orman Mühendisliği ve Kamu Yönetimi anabilim dalları bünyesinde Sinop ve turizm konulu tez çalışmaları yapılmıştır.

Tezlerin tamamı Türkçe yazılmış ve yayınlanmıştır, %57'sinde (n=12) nicel araştırma yöntemleri, %43'ünde (n=9) nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin yıllara göre değişimi Şekil 3'te yer almaktadır.

G. Ekren

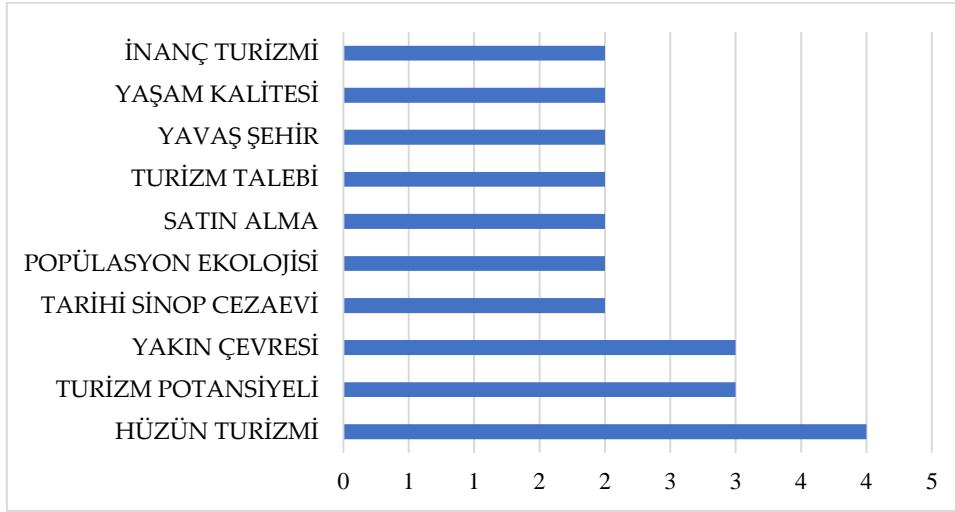

Şekil 3. Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemlerinin Yıllara göre Değişimi

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin %62'sinin (n=13) amaç cümlesinde "Sinop" yer almaktadır. Diğer yandan incelenen tezlerin %38'inin amaç cümlesinde Sinop'un yanı sıra "turizm" yer almaktadır.

Çalışmaların anahtar kelimelerinde "Sinop" (n=7) kelimesinin yanı sıra daha çok "Hüzün turizmi, turizm talebi, yaşam kalitesi" ifadelerine yer verilmektedir. Ayrıca en çok rastlanan kelimelerden bazıları; "turizm", "cezaevi", "Ayancık", "kültürel", "miras", "toplumsal" ve "imaj" şeklindedir.

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin konu başlıklarına ilişkin temel ifadeler Şekil 4'te yer almaktadır.

Şekil 4. Tezlerin Konu Başlıklarında En Çok Yer Alan İfadeler

Buna göre (Şekil 4) tezlerin konu başlıklarında en çok (n=4) "hüzün turizmi", ikinci sırada "turizm potansiyeli" ve "Sinop ve yakın çevresi", üçüncü sırada ise "Tarihi Sinop Cezaevi, popülasyon ekolojisi, satın alma, turizm talebi, yavaş şehir, yaşam kalitesi, inanç turizmi" gibi ifadeler yer almaktadır.

6. SONUÇ

Sinop'ta kıyı uzunluğu yaklaşık 110 km'dir ve bu uzunluk kıyı turizmi için uygun potansiyel oluşturmaktadır. Ancak Sinop'ta bağıl nem oranının yıl boyu %60'ın üzerinde olması, yıl boyunca güneşli gün sayısının diğer bölgelere oranla nispeten az olması kıyı ve deniz turizmini olumsuz yönde etkilemektedir (Ercan, 2018). Diğer yandan turizm paydaşlarına göre Sinop, kültür turizmi, kırsal turizm, spor turizmi, doğa turizmi, gastronomi turizmi gibi alternatif turizm potansiyeli yüksek bir ilimizdir. Ancak özellikle altyapı sorunları, konaklama sorunları, il içi ve dışı ulaşım

sorunları gibi bir takım etkenler nedeniyle bu potansiyeli yeterince kullanamamaktadır (Aytuğ & Uçar, 2019). Turizm sektörü ile üniversiteler arasındaki işbirliğinin bu potansiyeli ortaya çıkarmada önemli bir tetikleyici rol üstleneceği düşünülmektedir (Aytuğ & Uçar, 2019).

Kırsal mesken mimarilerinin en güzel örneklerinin yer aldığı Sinop'ta, geleneksel tarihi yapılarda modern ve geleneksel malzemenin uyumsuz şekilde kullanıldığı, tadilatların gelişigüzel yapıldığı, birçoğunun koruma altına alınmadığı için bölgenin coğrafi yapısı gereği heyelan, sel gibi doğal afetlerden etkilenecek yok olmaya yüz tuttuğu bilinmektedir. Karadeniz Bölgesi kıyı turizminde önemli bir noktada bulunan Sinop'ta, özellikler kırsal yerleşkelerde bulunan bu geleneksel yapıların korunma altına alınması ve kültür turizmine kazandırılması beklenmektedir (Orhan, 2019; Kaya, 2019).

Sinop'ta turizm alanında son yıllarda (2010-2020) yapılan akademik düzeydeki araştırmalara göre alternatif turizm, ekolojik turizm, hüzün turizmi, sürdürülebilir turizm araştırmalarındaki büyüme nicelik olarak dikkate değerdir. Sak ve Bayram'a (2020) göre Sinop, ekolojik tarım turizmi açısından yeterli bir potansiyele sahiptir. Benzer şekilde Sinop, hüzün turizmi (Aslan, 2015; Alili, 2017; Türkoğlu & Bardakoğlu, 2017; Belli & Özdemir, 2018; Tekeli vd., 2020), av turizmi (Akkuş & Şimşek, 2019), gastronomi turizmi (Kocatepe & Turan, 2016; Kargiglioğlu & Ayyıldız, 2018; Genç & Seçim, 2019; Köşker, 2020) gibi birçok farklı alanda turizm potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada Sinop üzerine yapılmış turizm araştırmalarının bibliyometrik bir analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bazı önemli bulguları şu şekildedir:

- 2010-2020 yılları arasındaki "Sinop" ve "turizm" konulu makalelerin çoğunda nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. 2017 yılı öncesinde nicel yöntemlerle yapılan bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Diğer yandan, yayınlanan makalelerin sıklığı 2017 yılından itibaren geçmiş yıllara oranla artmaktadır.
- Makaleler daha çok "Ekolojik turizm, tarım ve çiftlik" anahtar kelimelerine referans vermektedir. Bunları "Alternatif turizm, cezaevi ve hüzün turizmi" kelimeleri takip etmektedir. Sinop Cezaevi ve hüzün turizmini konu alan çalışmalar (Aslan, 2015; Alili, 2017; Türkoğlu & Bardakoğlu, 2017; Belli & Özdemir, 2018; Tekeli vd., 2020) daha çok Avrupa ve Türkiye ekseninde hüzün turizmi veya karanlık turizm, alternatif turizm ve paydaş analizi konularını ele almaktadır.
- 2017-2019 yılları arasında yayınlanan makalelerde (Sürücü vd., 2017; Boz vd., 2017; Orhan, 2018) kültürel miras, kültürel çekicilikler, kültür turizmi, arkeoloji turizmi, alternatif turizm ve geleneksel Sinop evleri gibi konular çalışılmıştır. 2015 ve 2020 yılında yapılan iki farklı makalede (Baki vd., 2015; Daskin vd., 2020) ise kıyı bölgeleri yönetimi ve planlaması, turizmin gelişimi ve Türkiye'deki sosyokültürel, çevresel ve ekonomik etkileri üzerine çalışmalar yapılmıştır.
- 2018-2020 yılları arasında kırsal turizm konusunda yapılmış çalışmalarda (Bayram vd., 2018; Kaya, 2019; Aytuğ & Uçar, 2019; Aytuğ vd., 2020), kırsal yerleşmeler, ahşap mesken, doğa turizmi, toplum temelli turizm ve alternatif turizm konularına değinilmektedir.
- Karadeniz Bölgesinde coğrafi işaretli ürünlerin turizm açısından önemine yönelik sadece bir çalışmaya (Köşker, 2020) rastlanmıştır. Bölgesel kalkınma ile ilgili yapılan çalışmalarda (Altınöz vd., 2017; Bayram, 2019) daha çok kalkınma ve turizm ilişkisi, destinasyon analizi, turizm talebi ve sürdürülebilir kalkınma, TR82 Bölgesi ve Kuzey Anadolu Kalınma Ajansı (Kandemir & Ergin, 2018) konularına değinilmektedir.
- 1996-2021 yılları arasında "Sinop ve turizm" konulu tez çalışmalarının çoğunda nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Tezlerin çoğunluğu Sinop ve yakın çevresinin turizm potansiyelini belirlemeye yönelik konuları içermektedir.

Bu çalışma Sinop'a yönelik 2010-2020 yılları arasındaki mevcut bilimsel araştırma eğilimleri üzerine kayda değer özet bilgiler sunmaktadır. Ancak araştırmanın bir takım kısıtları bulunmaktadır. Çalışma internet kaynakları ile sınırlıdır, basılı kaynakları içermemektedir. Ayrıca Google Akademik veri tabanı üzerinden sınırlı anahtar kelimeler (Sinop, turizm) ile taranan makaleler, tam metin bildiriler ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinden ulaşılan tezler ile sınırlıdır. İleriye yönelik yapılabilecek araştırmalarda, farklı bibliyometrik göstergeler (turizm dergileri, turizm konferansları, araştırma metodolojileri, alıntılanma sayısı vs.) tanımlanarak, farklı indekslerde (Scopus, Web of Science gibi) turizm alanındaki araştırmaların coğrafi/konumsal kalıpları bibliyometrik analiz çalışmaları ile incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akkaşoğlu, S., Akyol, C., Ulama, Ş., & Zengin, B. (2019). Tarım turizmine yönelik hazırlanan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1193-1218.
- Akkuş, G., & Şimşek, A. (2019). Sinop-Boyabat'a Gelen Av Turistleri Tipolojisi. 8th International Vocational Schools Symposium, 11-13 Haziran, Sinop, 55-61.
- Aksöz, E. O., & Yücel, E. (2020). Engelli Turizmi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 388-404.
- Alcan, Ö., Demir, M., & Alcan, Y. (2019). Prediction of the Numbers of Visitors at the Sinop Museums by Artificial Neural Networks. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 9(1), 70-81.
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 37-50.
- Altunöz, Ö., Kargiglioğlu, Ş., & Ak, S. (2017). Turizm ve Bölgesel Kalkınma Turistik Bir Destinasyon Olarak Sinop İlinin Durum Analizi. 1st International Sustainable Tourism Congress, November 23-25, Kastamonu-Turkey, 566-577.
- Aslan, S. (2015). Prison Tourism as a Form of Dark Tourism. *Journal of International Social Research*, 8(40).
- Aşan, K., & Yolal, M. (2020). Festival Katılımcılarının Deneyim Temelli Sınıflandırılması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 964-978.
- Ayaz, N., & Bakar, R. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Destinasyon İmajı Algısı: Sinop İli Örneği Üniversite Öğrencileri. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 610-626.
- Aydın Ö. (2017). Turistlerin Sinop İlinin Alternatif Turizm Potansiyeline Yönelik Algılamalarının İncelenmesi. İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Hatay.
- Aytuğ, H. K., & Uçar, S. (2019). Sinop İlinin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Artvin International Congress On Social Sciences (AICOSS 19), 17-19 Mayıs, Hopa, Artvin, 48-64.
- Aytuğ, H. K., Eryılmaz, Ç., Uçar, S., & Can, O. (2020). Sinop İlinin Alternatif Turizm Çeşitleri Açısından Swot Analizi. *Karadeniz Arastirmalari*, (67), 715-736.
- Baki, O. G., Ergun, O. N., & Bat, L. (2015). Coastal management plan in the south of the Black Sea. *Journal of Coastal Life Medicine*, 3(8), 600-606.
- Bayram, A. T., Ak, S., & Erkol Bayram, G. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Tatil Tercihlerinde Sosyal Medya Kullanımı: Sinop Üniversitesi Örneği. III. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 1089-1099.
- Bayram, A. T., Karaçar, E., & Bayram, G. E. (2018). Perceptions of Residents Towards The Impacts of Rural Tourism in Sinop Province. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 512-522.
- Bayram, G. E. (2018). Etik değerler ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerine turizm işletmeleri örneğinde bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 228-259.
- Bayram, G. E. (2019). Sinop İlinin Turizm Odaklı Gelişimine Dair Turist Rehberlerinin Roller ve Görüşleri. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 2(2), 57-71.

Sinop ile İlgili Turizm Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme

- Bayram, G. E., Karaçar, E., Bayram, A. T., & Ak, S. (2018). Sürdürülebilir Turizm Perspektifinden Destinasyon Yönetimi: Sinop İline Yönelik Bir Araştırma. 1.Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı (01-03 Kasım) Sapanca, Turkey, 387-399.
- Bayram, G.E., Bayram, A.T., & Karaçar, E. (2017). Sürdürülebilir Turizm: Bibliyometrik Analiz. 1st International Sustainable Tourism Congress, November 23-25, Kastamonu-Turkey, 179-186.
- Bigné, E., Gnoth, J., & Andreu, L. (2008). Advanced topics in tourism market segmentation. *Tourism management: Analysis, behaviour and strategy*, 151-173.
- Belli, S., & Özdemir, E. G. (2018). Sinop Cezaevi'nin Hüzün Turizmi Çerçevesinde İncelenmesi: TripAdvisor Örneği. *Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı*, 1-3 Kasım, Sapanca, 117-127.
- Boz, M., Yurdakul, S. B., & Turdubekova, S. (2017). Yerli ve Yabancı Turistlerin Sinop'un Kültür Turizmi Çekiciliklerine ve Altyapısına İlişkin Alguları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(5), 49-65.
- Bozok, D., Kılıç, S. N., & Özdemir, S. S. (2017). Bibliometric analysis of rural tourism on tourism literature Turizm literatüründe kırsal turizmin bibliyometrik analizi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 187-202.
- Broadus, R. N. (1987). Toward a definition of "bibliometrics". *Scientometrics*, 12(5), 373-379.
- Büyükkayıkçı, M. (2018). Boyabat Çemberinin Köyden Kente Göçü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), 444-450.
- Cancino, C., Merigó, J. M., Coronado, F., Dessouky, Y., & Dessouky, M. (2017). Forty years of Computers & Industrial Engineering: A bibliometric analysis. *Computers & Industrial Engineering*, 113, 614-629.
- Cebeci, D. T. (2019). Peşkir ve Mahrama Dokumalarının Sinop El Dokumacılığındaki Yeri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(61), 1187-1198.
- Cem, I., Küçükaltan, E. G., Çelebi, S. K., Çalkın, Ö., Enser, İ., & Çelik, A. (2019). Turizm ve girişimcilik alanında yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 119-149.
- Ceylan, K.E., & Eravcı, A. Kültürel Mirasın Ekonomik Değer ve Marka Şehir Pazar Performansına Etkisi. *The Journal of International Scientific Researches*, 3(4), 45-61.
- Civelek, M., & Karadağ, L. (2020). Tarım Turizmi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 145-164.
- Daskin, M., Tiril, A., & Bozkurt, A. (2020). Coastal tourism development in Sinop as an emerging rural destination: A preliminary study from the residents' perspective. *Tourism & Management Studies*, 16(2), 16-25.
- Dirgeyasa, I. W., & Ansari, K. (2015). The Study of Need Analysis of Tourism Topics and English Linguistic Features Through Local-Based Needs at The Golden Triangle Tourism Destination in North Sumatera Province Indonesia. *Jurnal Asian EFL*, 86, 04-24.
- Demirbulat, Ö. G., & Dinç, N. T. (2017). Sürdürülebilir turizm konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), 20-30.
- Doğancılı, O. S., & Oruç, M. C. (2016). Cezaevlerinin Müzeye Dönüşüm Süreci: Sinop Cezaevi Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 268-284.
- Düşmezkalender, E., & Metin, M. (2019). Alternatif turizme yönelik bibliyometrik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 813-824.
- Ellegaard, O., Wallin, J. A., & Dk, S. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105, 1809-1831. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z>
- Ercan, F. (2018). Sinop Ve Yakın Çevresinin İklimi ve Çevresel Etkileri. Marmara Üniversitesi, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi.
- Ercan, F. (2020). Türkiye'deki gastronomi turizmi konulu makalelerin bibliyometrik analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 1058-1075.

- Genç, N. A. & Seçim, Y. (2019). Sinop Yöresel Mutfağının Unutulmaya Yüz Tutmuş Tatlarının Değerlendirilmesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44), 302-319.
- Güçlü, Y. (2010). Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 15(23), 119-144.
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism Management*, 32(1), 16-27.
- İpar, M. S., & Tırlı, A. (2014). Sinop ilinin kırsal turizm potansiyeli ve geliştirilmesine yönelik öneriler. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 7(2), 45-54.
- Jiménez-García, M., Ruiz-Chico, J., & Peña-Sánchez, A. R. (2020). Landscape and tourism: Evolution of research topics. *Land*, 9(12), 488.
- Kandemir, O., & Ergin, Ü. (2018). Bölgesel gelişme bağlamında kalkınma ajanslarının faaliyetleri: TR82 bölgesi (Kastamonu, Sinop, Çankırı) örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2646-2671.
- Kaptangil, K., Gargacı, A., & Çetin, H. (2016). Sinop İli Turizm İstatistiklerinin Değerlendirilmesi (1995-2015). *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(1), 31-42.
- Karaçar, E. (2018). Turizm lisans öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri-Sinop Üniversitesi örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 602-621.
- Karaçar, E. (2019). Otel Çalışanlarının İş Tatmini ve Motivasyon Düzey Değişkenleri Üzerine Bir Araştırma: Sinop Örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 55-78.
- Karaçar, E., Abdüzade S. (2019). Turizmin Gelişiminin Yerel Halk Üzerine Sosyo-Kültürel Etkileri: Sinop Örneği. Arda Öztürk, Ercan Karaçar, Ozan Yılmaz (Ed.), *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Kitabı* (2. Cilt), Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya, 29-44.
- Karaçar, E., Bayram, A.T., & Bayram, G.E. (2017). Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Yavaş Şehir Gerze. *1st International Sustainable Tourism Congress, 23-25 November, Kastamonu-Turkey*, 187-197.
- Karaçar, E., & Doğançılı, O.S. (2019). Yükseköğretim Kurumlarında Kapatılan Bölümlerde Okuyan Öğrencilerin Görüşleri Üzerine Bir Çalışma: Sinop Üniversitesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1314-1327.
- Kargiglioğlu, Ş., & Ayyıldız, S. (2018). Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği Bakımından Yöresel Yiyeceklerin Menülerde Yer Alma Düzeyi: Sinop Ölçeğinde Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(86), 346-355.
- Kargiglioğlu, Ş., & Arifuddin, J. (2020). Analysis of Silent Tourism Potential for Sinop. *MTCN'20*, Detay Yayıncılık: Ankara, 368-374.
- Kavlak, H.T., & Bayram, A.T. (2020). Algılanan Örgütsel Toksikite ile Turizm Gelişimiyle İlgili Algı ve Tutum Arasındaki İlişki: Sinop Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Special iss.(4), 708-716.
- Kaya, M. (2019). Geleneksel Kır Meskenlerinde Mimari Degradasyon: Sinop İli Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17(1), 146-169.
- Kaya, M. & Yılmaz, C. (2018). Endüstriyel Miras Turizmi İçin Bir Örnek: Ayancık-Zingal Orman İşletmesi (Sinop). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(44), 121-162.
- Kılıç, S., & Demir, S. (2017). Turizm Pazarlamasında Yerli Turistlerin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Sinop İli Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 71-98.
- Kocatepe, D., & Turan, H. (2016). The Usage of Anchovy in Sinop Kitchen. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 113, 117.

Sinop ile İlgili Turizm Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme

- Köşker, H. (2020). Coğrafi İşaretli Yerel Gıdaların Turistik Önemi: Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *International West Asia Congress Of Tourism Research (IWACT-2020) Proceedings Book*, Paradigma Akademi: İstanbul, 97-104.
- Li, W., & Zhao, Y. (2015). Bibliometric analysis of global environmental assessment research in a 20-year period. *Environmental Impact Assessment Review*, 50, 158-166.
- Martínez, A., Jesús S Cobo, M., Herrera, M., & Herrera-Viedma, E. (n.d.). *Analyzing the Scientific Evolution of Social Work Using Science Mapping*.
- Martínez-L Opez, F. J., Merig, J. M., Valenzuela-Fernández, L., & Nicolás, C. (2018). Fifty years of the European Journal of Marketing: a bibliometric analysis. *European Journal of Marketing*, 52(1), 439-468.
- Merigó, J. M., Gil-Lafuente, A. M., & Yager, R. R. (2015). An overview of fuzzy research with bibliometric indicators. *Applied Soft Computing Journal*, 27, 420-433.
- Merigó, J. M., & Yang, J. B. (2017). Accounting Research: A Bibliometric Analysis. *Australian Accounting Review*, 27(1), 71-100.
- Mulet-Forteza, C., Genovart-Balaguer, J., Mauleon-Mendez, E., & Merigó, J. M. (2019). A bibliometric research in the tourism, leisure and hospitality fields. *Journal of business research*, 101, 819-827.
- Met, Ö. (2012). Turizm ile yöresel gelişme: Sinop için bir turizm gelişim stratejisi önerisi. *Karadeniz Araştırmaları*, (34), 163-179.
- Nebioğlu, O. (2019). Turizm ve yiyecek tüketimi: uluslararası alanyazın üzerine bibliyometrik bir analiz. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(1), 71-88.
- Oğuzbalaban, G. (2019). Termal Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1012-1027.
- Orhan, F. (2018). Kültürel Coğrafya Özellikleri Açısından Geleneksel Sinop Evleri. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu*, 5-7 Ekim, Sinop, 429-439.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Podsakoff, N. P., & Bachrach, D. G. (2008). Scholarly influence in the field of management: A bibliometric analysis of the determinants of university and author impact in the management literature in the past quarter century. *Journal of Management*, 34(4), 641-720.
- Sak, M. & Bayram, G.E. (2020). Ekolojik Tarım Turizmüne Katılanların Beklentileri, Memnuniyet Düzeyleri, Tekrar Katılma Niyetleri ve Tavsiye Niyetlerinin Belirlenmesi Üzerine Sinop İlinde Bir Araştırma. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 527-544.
- Seyyah, Z. M., & Güngör, Y. (2016). Geotourism Features of Sinop (Turkey). In *EGU General Assembly Conference Abstracts* (pp. EPSC2016-18312).
- Sünnetçioğlu, A., Yalçınkaya, P., Olcay, M., & Okan, Ş. (2017). Turizm alanında yazılmış olan gastronomiye ilişkin tezlerin bibliyometrik profili. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), 345-354.
- Sürücü, Ö. A., Ak, S., & Kılıç, G. (2017). Arkeoloji Müzelerinin Turizm Açısından Önemi: Sinop Örneği. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(15), 327-339.
- Tayfun, A., Ülker, M., Gökçe, Y., Tengilimoğlu, E., Sürücü, Ç., & Durmaz, M. (2018). Turizm alanında yiyecek ve içecek ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 523-547.
- Tekeli, E. K., Tekeli, M., Bozkurt, İ. (2020). Hüzün Turizmi Kapsamında Tarihi Sinop Cezaevi'nin Ziyaretçi Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma. *International West Asia Congress Of Tourism Research (IWACT-2020) Proceedings Book*, Paradigma Akademi: İstanbul, 262-282.
- Trends, T. M. (2005). *World Overview & Tourism Topics*. Madrid: UNWTO.
- Türkoğlu, N., & Bardakoğlu, Ö. (2017). Sinop Tarihi Cezaevini Ziyaret Eden Turistlerin Beklentileri Doğrultusunda Paydaş Analizi Araştırması. IV. IMCOFE / BARCELONA, 241-247.

- Ünal, A. (2020). Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm Konusunda Yayınlanmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. Uluslararası Göbeklitepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, 5-7 Haziran, Şanlıurfa, Türkiye.
- Ye, Q., Song, H., & Li, T. (2012). Cross-institutional collaboration networks in tourism and hospitality research. *Tourism Management Perspectives*, 2, 55-64.
- Yeksan, Ö., & Akbaba, A. (2019). Sürdürülebilir turizm makalelerinin bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 220-231.
- Yılmaz, İ., Karakuş, Y., Çamlıca, K., & Toprak, L. S. (2017). Turizm Alanındaki Bibliyometrik Çalışmalar: Türkiye Örneği. *TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 9(36), 83-88.
- Yılmaz, A., & Zorlu, K. (2018). SWOT-AHS Analizi Kullanılarak Sinop'ta Sürdürülebilir Turizm Stratejilerinin Önceliklendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 11(61), 390-403.
- Yuan, Y., Tseng, Y. H., & Ho, C. I. (2019). Tourism information technology research trends: 1990-2016. *Tourism review*, 74(1), 5-19.
- Zupic, I., & Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.

Turizm Fakültesinde Eğitim Alan Öğrencilerin Çevresel Tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” Bağlamında Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği*

The Evaluation of the Environmental Attitudes of Students Studying at Tourism Faculties in the Context of the “New Environmental Paradigm”: The Case of Eskişehir

Sıla KARACAOĞLU¹, Duran CANKÜL²

Özet

Gezegeenin geleceğinin şekillenmesinde yeni neslin çevresel dünya görüşü oldukça önemlidir. Bu bağlamda, üniversitelerin pek çok farklı programında olduğu gibi Turizm Fakültelerinde verilen sürdürülebilirlik ve çevreyle ilişkili derslerin öğrencilerin çevresel tutumlarını ve davranışlarını nasıl etkilediğinin anlaşılması gerekmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, Eskişehir’deki üniversitelerin bünyesinde bulunan Turizm Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerinin çevresel dünya görüşünü tespit etmek amaçlanmaktadır. Söz konusu çerçevede öğrencilerin eğitim aldıkları bölüm türüne göre çevresel tutumlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiş ve öğrencilerin çevresel tutumlarını etkileyen sosyo-demografik unsurlar araştırılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Hazırlanan çevrimiçi anket; Eskişehir’deki üniversitelerin bünyesinde bulunan Turizm Fakültelerinde eğitim gören öğrencilere 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında 15.05.2021-15.06.2021 tarihlerinde ilgili bölümlerin öğretim elemanlarının yardımıyla kolayda örnekleme tekniğiyle uygulanmıştır ve toplamda 246 kullanılabilir veri elde edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra faktör analizi, t-testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Faktör analizi sonuçları Yeni Çevresel Paradigma ölçeğinin “çevre merkezli yaklaşım”, “dengeli büyüme yaklaşımı” ve “insan merkezli yaklaşım” olmak üzere üç boyutta toplandığını göstermektedir. ANOVA testi sonuçlarında ise katılımcıların çevre tutumları ile eğitim aldıkları bölümler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Bulgular; Turizm Rehberliği öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının Turizm İşletmeciliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları öğrencilerinden daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bununla beraber, sosyo-demografik değişkenlerin öğrencilerin çevresel tutumlarını belirlemede herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Tutum, Yeni Çevresel Paradigma, Turizm Fakültesi, Öğrenciler, Eskişehir

¹Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Eskişehir

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Eskişehir

ORCID:

S.K.: 0000 0001 7724 2188

D.C.: 0000 0001 5067 6904

Corresponding Author:

Duran CANKÜL

Email:

durancankul@hotmail.com

Citation: Karacaoğlu, S. ve Cankül, D. (2022). Turizm fakültesinde eğitim alan öğrencilerin çevresel tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” bağlamında değerlendirilmesi: Eskişehir örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 347-363.

Submitted: 01.03.2022

Accepted: 30.05.2022

*Bu çalışma 21-22 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen “2nd International Travel & Tourism Dynamics” (ITTD21) Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Abstract

The environmental worldview of the new generation is significant in shaping the future of the planet. In this context, it is a must to understand how sustainability and environment-related courses given in tourism faculties, as in many different programs of universities, affect students' environmental attitudes and behaviors. With regard to this notion, it is aimed to determine the environmental world view of the students studying in the tourism faculties of the universities in Eskişehir in this research. In this framework, it was examined whether there was a significant difference in the environmental attitudes of the students according to the type of education they received, and the socio-demographic factors affecting the environmental attitudes of the students were investigated. The survey technique, one of the quantitative research methods, was used in the research. The survey; which was prepared online; was applied to the students studying in the Tourism Faculties of the universities in Eskişehir with the help of the academics in the relative departments in the spring semester of the 2020-2021 academic year, on 15.05.2021-15.06.2021, with the convenience sampling technique, and a total of 246 usable data were obtained. In the analysis of the data, factor analysis, t-test, and ANOVA tests were used besides descriptive statistics. The factor analysis results reveal that the New Environmental Paradigm scale is gathered in three dimensions as “environment-centered approach”, “balanced growth approach” and “human-centered approach”. In the ANOVA test results, it was determined that there was a significant difference between the environmental attitudes of the participants and the departments from which they received an education. Results indicate that the environmental attitudes of Tourism Guidance students are higher than that of Tourism Management, Gastronomy, and Culinary Arts students. Nonetheless, it was concluded that socio-demographic variables did not have any effect on determining students' environmental attitudes. The study ends with various suggestions for increasing the environmental attitudes of students studying in different programs of tourism faculties.

Keywords: Environmental Attitude, New Environmental Paradigm, Faculty of Tourism, Students, Eskişehir

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun sosyo-ekonomik gelişimi sürecinde -özellikle de Endüstri Devrimi'yle beraber insanlığın daha yakın tarihi içinde- toplumlar doğayı dayanıklılık sınırlarının ötesinde defalarca değiştirmiş ve sömürmüştür (Ogunbode, 2013). 20. yüzyılın ilk yarısına kadar daha çok 19. yüzyıldan itibaren devam eden doğa koruma anlayışına bağlı romantik olarak nitelendirilebilecek tepkiler söz konusuysa, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise giderek güçlenen ve bilimsel çalışmalarla desteklenmiş çeşitli çevreci hareketler ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Söz konusu hareketler farklı pek çok disiplininin çalışma konusu haline gelmiştir (Kartal ve Kartal, 2020). Bu doğrultuda, insan ile çevre arasındaki ilişkilerin daha sistemli olarak incelenmesi 1960'ların sonlarında 1970'li yılların başlarında akademik bir disiplin olarak ortaya çıkan çevre etiğiyle gündeme gelmiştir (Omay, 2019). Tarım ilaçlarının çevre ve canlılar üzerindeki zararlı etkilerinin anlatıldığı ve Rachel Carson'ın 1962 yılında kaleme aldığı “Silent Spring” (Sessiz Bahar) isimli kitap (Emir, 2019), halk arasında bir önem ve farkındalık duygusu yaratmak için büyük bir katalizör görevi görmüştür. Carson'ın çalışmasının ardından, 1960'ların ortalarında çevre hareketleri ivme kazanmış ve 1970'lerin başında “Dünya Günü”nün (22 Nisan 1970) başlaması ve çeşitli çevre örgütlerinin de doğuşuyla zirveye ulaşmıştır (Thapa, 2001). Sanayi Devrimi'nden bu yana süre gelen çevre kazaları, petrol sızıntıları, zehirli atıkların yanlış yönetimi, artan nükleer silahlar ve enerji nedeniyle artan çevre sorunlarının giderek dikkat çekmesiyle (Lück, 2003) insanın belirli bir ömrü olan küresel ekosistemin parçası olduğu ve varlığını sürdürebilmesinin sistemin istikrarına bağlı olduğu anlaşılmaya başlanmıştır (Dunlap 1980).

İlk olarak doğa bilimciler insan davranışının doğal çevreye nasıl zarar verdiğini sistematik olarak araştırmaya başlamış (Hawcroft ve Milfont, 2010), daha sonraki dönemlerde artan çevre koruma bilinci sosyal bilimcileri hem aktivist bir bakış açısıyla hem de bir dizi daha geleneksel bilimsel araştırma düzeyinde insan-çevre ilişkisini giderek daha fazla sorgulamaya teşvik etmiştir (Arcury, Johnson ve Scollay, 1986). Gerek doğa bilimciler gerekse de sosyal bilimciler, doğal kaynakların aşırı tüketimi ve yüksek doğurganlık oranları gibi insan davranışlarını pek çok çevre

sorununun temel itici güçleri olarak tanımlamıştır. Ayrıca, küresel ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan çabaların, toplumdaki olumsuz uygulamaları değiştirmeye yönelik stratejileri içermesi gerektiği konusunda da hemfikir olmuşlardır (Ogunbode, 2013). Bu doğrultuda insanların çevreye zarar verme nedenlerini anlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yürütülmüştür ve çevresel tutumların; çevresel bilgi, normlar ve koşullar gibi diğer faktörlerle birlikte çevre yanlısı/karşıtı davranışın ana belirleyicilerinden biri olduğu öne sürülmüştür (Hines, Hungerford ve Tomera, 1987; Bamberg ve Möser, 2007; Duerden ve Witt, 2010). Bu bağlamda, bireylerin çevre konusundaki tutumlarını ölçmek amacıyla çeşitli ölçekler geliştirilmiştir. Zaman içerisinde geliştirilen çevresel tutum ölçekleri farklı ülkelerdeki insan gruplarına, paydaşlar ile çeşitli sektörlerde çalışanlara uygulanmış ve böylece insanların doğal çevre ile ilgili tutumlarını etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Literatür incelemesi sonucunda geçmişte yürütülen pek çok araştırmanın, Dunlap ve Van Liere'nin 1978 yılında geliştirmiş olduğu "Yeni Çevresel Paradigma-YÇP" (New Environmental Paradigm-NEP) ve 2000 yılında güncellediği "Yeni Ekolojik Paradigma-YEP" (New Ecological Paradigm-NEP) ölçeklerini kullandığı görülmektedir (Thapa, 2001; Luo ve Deng, 2008; Benckendorff, Moscardo ve Murphy, 2012; López-Bonilla ve López-Bonilla, 2015; Giddy ve Webb, 2018; Ntanos, Kyriakopoulos, Skordoulis, Chalikias ve Arabatzis, 2019). Bu ölçeğin yaygın kullanımı, temel olarak çevresel tutumların göstergesi olan inançları ve/veya dünya görüşlerini ölçmesinden kaynaklanmaktadır (Hawcroft ve Milfont, 2010; Choi ve Fielding, 2013; Matsiori, 2020). Araştırmalarda dikkat çeken bir diğer nokta da Yeni Çevresel Paradigma ölçeğini birtakım sosyo-ekonomik değişkenlerle (yaş, eğitim, cinsiyet vb.) ilişkilendiren ve bireylerin çevresel tutumlarını etkileyen faktörleri araştıran az sayıda araştırma olmasıdır (Ogunbode, 2013; Denis ve Pereira, 2014; Halkos ve Matsiori, 2017; Matsiori, 2020). Turizm ile çevre arasındaki ayrılmaz ve yakın ilişki, sürdürülebilirliğin turizm literatüründe süregelen önemli bir konu olması vb. nedenlerle bu ölçek, turizme ilişkin araştırmalarda ağırlıklı olarak turistlerin, bunun yanı sıra da yerel halkın ve turizm eğitimi alan öğrencilerin çevre bilincini ve tutumunu ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Lück, 2003; Kim, Borges ve Chon, 2006; Luo ve Deng, 2008; Benckendorff vd., 2012; Giddy ve Webb, 2018; Hwang, Moon, Lee, Kim ve Kim, 2020).

Gezegimizdeki yaşamın gelecekteki kalitesi ve istikrarı, gençlerin çevre konusunda bilinçli ve duyarlı kararlar almak için gerekli dünya görüşünü geliştirmelerine ve sürdürülebilir bir dünyanın yaratılmasında aktif katılımcılar olmalarına bağlıdır (Erdoğan, 2009). Bu bakımdan çevre sorunlarının irdelenmesi ve tartışılması üniversiteler de dahil olmak üzere tüm eğitim düzeylerinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Fernández Manzanal, Rodríguez Barreiro ve Carrasquer, 2007). Yükseköğretim, kuşkusuz geleceği inşa etmek için önemli bir araçtır. Dolayısıyla üniversitelerin çevresel değerler bilincinin çoğaltılmasına yönelik artan ilgileri, üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına ilişkin farkındalık düzeylerinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır (Rodríguez-Barreiro, Fernández-Manzanal, Serra, Carrasquer, Murillo, Morales Calvo ve del Valle, 2013). Üniversitelerde çeşitli programlar altında verilen sürdürülebilirlik için eğitim, sürdürülebilir kalkınma için eğitim ve çevre eğitimi gibi dersleri kapsayan girişimlerin tamamının farklı geçmişleri ve gerekçeleri mevcuttur (Shephard, Harraway, Jowett, Lovelock, Skeaff, Slooten, Strackf ve Furnari, 2015). Bununla beraber, üniversitelerde verilen bu derslerin genel bağlamda sürdürülebilirlik davranışını teşvik edip etmediğinin değerlendirilmesi, öğrencilerin çevresel tutumları ve davranışları arasında bir ilişkinin var olup olmadığının tespiti, diğer bir ifadeyle incelenen tutumlar ile günlük çevresel davranışlar arasında bir ilişkinin var olup olmadığının anlaşılması oldukça önemlidir (Rodríguez-Barreiro vd., 2013). Buradan hareketle bu çalışmanın ana amacı, Dunlap ve Van Liere'nin (1978) Yeni Çevresel Paradigma ölçeğini kullanarak Eskişehir'deki üniversitelerin bünyesinde bulunan Turizm Fakültelerinde eğitim alan öğrencilerinin çevresel dünya görüşünü tespit etmektedir. Bu amaçtan hareketle, öğrencilerin sosyo-demografik verileri ışığında (cinsiyet,

yaş, eğitim gördüğü bölüm, ailenin yaşadığı yer, ailenin gelir durumu, ebeveynlerin yaş ve eğitim düzeyi) gruplar arasında puan ortalamalarına göre karşılaştırmalar da yapılmıştır. Bu araştırma bulgularının, Turizm Fakültelerinde sürdürülebilirlik ve çevre konularında çeşitli ve kapsamlı dersler alan Turizm Fakültesi öğrencilerinin çevresel tutumları ve dünya görüşleri hakkında bilgi vermesi ve literature katkı sağlaması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Batı kültürleri, sanayileşme ile birlikte insan merkezli bir dünya görüşünün uzun bir geleneğini paylaşmaktadırlar. Son birkaç yüzyıldır yürürlükte olan ve “Baskın Sosyal Paradigma” (Dominant Social Paradigm) ismi verilen bu yaklaşım insanın doğadan ayrı, üstün ve doğa üzerinde egemen olduğu varsayımına dayanmaktadır (Arcury vd., 1986; Lück, 2003). Söz konusu yaklaşıma göre; insanlar doğayı yönetme ve değiştirme hakkına sahiptir, büyümenin ve insanın çevre üzerindeki etkisinin gerçek sonuçları söz konusu değildir (Giddy ve Webb, 2018). Doğa, insan ihtiyaçlarını ve arzularını karşılamak için vardır; ancak içsel bir değeri bulunmamaktadır (Wearing, McDonald ve Ponting, 2005). Esasen bu görüşün bir kısmı, doğal kaynakların bolluğu ve o dönemde bu kaynakları korunmaya gerek olmaması ile ilgiliyken; bir kısmı ise insanoğlunun kültür ve teknolojiye sahip olması nedeniyle doğal çevreye uyum sağlamak zorunda olmaktan ziyade, doğayı insan amaçlarına uyarlayabilen bir varlık olarak görülmesiydi (Dunlap, 1980). Çevre karşıtı ve sömürücü olan bu yaklaşım “doğanın fethi, özel mülkiyete bağlılık” ve “bilim ve teknolojiye inanç” gibi fikirleri savunmaktaydı (Dunlap ve Van Liere 1984; Caron, 1989). Dolayısıyla bu görüşü benimseyenler, ekolojik sorunlara (Örn; kaynak kıtlığı, asit yağmuru, vb.) çözüm bulmak için bilim ve teknolojiye inanmaktaydı (Geller ve Lasley, 1985). Bu dönemde sosyal bilimler, insanı ekolojik kısıtlamalardan muaf olarak kabul etmekteydi (Erdoğan, 2009).

1960’larda ve 1970’lerde genel toplumsal ve sosyal bilim dünya görüşünde bir değişim yaşanmaya başlamış, kamuoyunda çevre ve çevre sorunları konusunda artan bir farkındalık ortaya çıkmıştır (Arcury vd., 1986). Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (ABD) çevre hareketleriyle beraber sosyal psikologlar, o zamanlar var olan nüfusa ilişkin dünya görüşünün çevresel kaygıyı yansıtacak şekilde değiştiğini varsaymışlardır (Khan, Khan ve Adil, 2012). Çünkü bu dönemde temelde refahı, büyümeyi, laissez-faire (bırakınız yapsınlar) ekonomisine bağlılığı ve mülkiyet haklarını destekleyen bir fikir olan Baskın Sosyal Paradigma’ya karşı alternatif çevresel modeller ortaya çıkmaya başlamıştır (Taskin, 2004; Lundmark, 2007). Araştırmacılar tarafından insanoğlunun çevresel dünya görüşlerine, doğa ile nasıl etkileşime girdiğine ve doğal kaynakları nasıl kullandığına yönelik tutumları ölçen çeşitli ölçekler geliştirilmiştir (Zhushi-Etemi, Ceka, Çadraku, Bytyqi, Shala-Abazi, Fetoshi, Ymeri ve Murtezan Ismaili, 2021). Bu ölçeklerden “Ekoloji” (Maloney ve Ward, 1973), “Çevresel Endişe” (Weigel ve Weigel, 1978) ve “Yeni Çevresel Paradigma” (Dunlap ve Van Liere, 1978; Dunlap, Van Liere, Mertig ve Jones, 2000) yaygın olarak kullanılmaktadır (Dunlap ve Jones, 2003; Bernstein, 2017). Söz konusu üç ölçek; inançlar, tutumlar, niyetler ve davranışlar gibi birden fazla olguyu ve/veya endişe ifadesini incelemektedirler (Dunlap ve Jones, 2002). Yaygın olarak kullanılmasına rağmen, hem “Ekoloji” ölçeği hem de “Çevresel Endişe” ölçeği, yeni sorunlar ortaya çıktıkça tarihlenen belirli çevresel konulara atıfta bulunan maddeleri içerirken (Dunlap ve Jones, 2002; 2003) “Yeni Çevresel Paradigma” ölçeği, insanın çevre ile ilişkisi hakkındaki evrensel inançları ölçerek bu sorunu ortadan kaldırmıştır. Diğer bir ifadeyle çevresel ölçeklerin çoğu, yalnızca katılımcıların vahşi doğanın korunması, hava/su kirliliği, toprak erozyonu ve aşırı nüfus gibi belirli sorunlarla ilgili endişelerini incelerken; “Yeni Çevresel Paradigma” ölçeği büyümeyi sınırlamanın, ekosistemlerin bütünlüğünü korumanın ve insan ile doğa arasında daha uyumlu ilişkileri güvence altına almanın arzu edilirliliğini ileri sürerek insanların daha evrensel çevresel eğilimlerini araştırmaktadır (Albrecht, Bultena, Hoiberg ve Nowak, 1982). Çevre hareketlerinin de

giderek daha fazla uluslararası kaygılara dönüşmesiyle, ölçek evrensel olarak çevresel tutumun en yaygın kullanılan ölçüsü haline gelmiştir (Hawcroft ve Milfont, 2010; López-Bonilla ve López-Bonilla, 2015).

Dunlap ve Van Liere (1978), Yeni Çevresel Paradigma ölçeğini Pirages ve Ehrlich'in (1974) batılı sanayileşmiş toplumun anti-çevresel hamlesini yansıtan (Kim vd., 2006) çevre sorunlarını, ekonomik büyüme arayışı, teknolojik çözümlere destek ile insan merkezci olarak karakterize edilen çevre karşıtı Baskın Sosyal Paradigma'ya dayandırdığı çalışmasından esinlenerek oluşturmuştur (Sezer, Öğretmenoğlu ve Akova, 2021). Ölçek, çevresel kaygıdaki baskın görüşten (insanların üzerinde sınırsız bir egemenlik hakkına sahip olduğu bir çevre) yeni bir paradigmaya (sınırlı ve kırılabilir olarak çevre) geçişi yakalamak için tasarlanmıştır (Benckendorff vd., 2012). Belirli çevresel konulara atıfta bulunmaktan kaçınarak, insanların doğanın geri kalanıyla ilgili hak ve sorumluluklarına ilişkin inançlara dayalı olarak farklı dünya görüşlerini ayırt etmeyi amaçlamaktadır (Denis ve Pereira, 2014). Yazarlara göre ekolojik sorunların esas nedenini büyük ölçüde bireylerin değerleri, tutumları ile inançları oluşturmaktadır. Çevresel sorunların üstesinden gelebilmek için doğayı ve insanı dengeli bir şekilde bütünleştirmek gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle Yeni Çevresel Paradigma, insanı doğanın ve ekosistemin bir parçası olarak gören, onun dengesinin sınırlarını ve/veya taşıma kapasitesini tanıyan bir yaklaşımdır (Albrecht vd., 1982; Geller ve Lasley, 1985). Söz konusu yeni ve alternatif dünya görüşü özetle; (1) doğaya yüksek değer verilmesine, (2) diğer türlere, diğer insanlara ve diğer nesillere yönelik genelleştirilmiş şefkate, (3) insanlara ve doğaya yönelik risklerden kaçınmak için dikkatli planlamaya ve eylemlere, (4) insanların uyum sağlaması gereken büyümenin sınırlarının bulunduğuna, (5) işbirliği, açıklık ve katılım ile (6) öngörü ve planlamayı vurgulayan katılımcı yeni politikalara dayanmaktadır (Erdoğan, 2009).

Yeni Çevresel Paradigma ölçeğinin ilk hali 1978 yılında Dunlap ve Van Liere tarafından dörtlü Likert tipi ölçekle (1:kesinlikle katılmıyorum-4: kesinlikle katılıyorum) 12 maddeden (8 olumlu ve 4 olumsuz) oluşarak hazırlanmıştır. Maddeler hem Yeni Çevresel Paradigma dünya görüşünün ortaya çıkışına ilişkin literatüre hem de çevre uzmanlarıyla istişareye dayalı olarak geliştirilmiştir (Hawcroft ve Milfont, 2010). Ölçeğin orijinal hali tek bir boyut olarak tasarlanmıştır; ancak daha sonraki uyarlamalar maddelerin iki ila beş boyut arasında oluştuğunu göstermiştir (Benckendorff vd., 2012). Ölçek, paradigmanın üç kavramsal alanını değerlendirmektedir. Bunlar; (1) insanın doğa ile çatışma yeteneği, (2) büyümenin sınırlarının varlığı ve (3) insanın doğanın geri kalanını yönetmesi üzerindeki rolü hakkındaki inançlarıdır (Luzar, Diagne, Gan ve Henning, 1995). Ölçek, 2000 yılında Dunlap, Van Liere, Mertig ve Jones tarafından 5'li Likert ölçeği ile 15 maddeyi içerecek şekilde "Yeni Ekolojik Paradigma" ismiyle gözden geçirilmiştir. Dünya kaynaklarının sınırlılığına ilişkin sürdürülebilir ve sürdürülemez dünya ikilemini ortaya koyan bu iki ölçek; eğitim, çevre, tarım, turizm vb. farklı alanlarda çeşitli toplumlar ve gruplar üzerinde yaygın olarak uygulanmaktadır (Taşkın ve Külcü, 2019). Bu sayede, insanların doğal çevreye karşı tutumlarını etkileyen faktörleri keşfetmeye çalışan çok sayıda çalışma ortaya çıkmıştır (Khan, vd., 2012). Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin çevresel tutumlarını araştırdığı için söz konusu çalışma grubunu araştıran literatür incelenmiştir.

Thompson ve Gasteiger, 1971'de 3414 katılımcı ve 1981'de 3867 katılımcı ile Cornell Üniversitesi öğrencilerinin çevresel tutumlarını araştırmışlardır. Araştırma, öğrencilerin ekonomik ya da materyalist bir yaşam tarzını tercih ettiğini, çevre için maddi rahatlıklardan fedakarlık etmeye daha az istekli olduklarını göstermektedir. Bununla beraber Shetzer, Stackman ve Moore (1991) Kanada'daki *British Columbia* Üniversitesi'nde bulunan İşletme Fakültesinin farklı bölümlerindeki 237 öğrenciyle gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda çalışma grubunun tutumlarının güçlü bir şekilde çevre yanlısı olduğunu bulmuşlardır. Schultz ve Zelezny (1999), 14 ülkeden 2160 üniversite

öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırma sonucunda farklı ülkelerden gelen öğrenciler arasında bazı net ayrımlar tespit etmekle beraber, genel olarak çevresel tutumlar ve değerler arasında ortak ve tutarlı bulguların olduğunu saptamıştır. Thapa (2001), ABD'nin kuzeydoğu eyaletlerinde farklı bölümlerde üniversite eğitimi gören 540 öğrenci ile yürüttüğü araştırmada öğrencilerin genel olarak çevresel konuların önemini anladıklarını ifade etmelerine karşın farkındalıktan yoksun olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca bulgular, Rekreasyon ve Park İşletmeciliği öğrencilerinin sırasıyla Otel, Restoran ve Kurumsal Yönetim ile Bilim, Teknoloji ve Toplum bölümleri öğrencilerine göre daha olumlu tutum sergilediklerini, çevre konularına daha fazla önem verdiklerini ve daha fazla duyarlı olduklarını göstermektedir. Fernández Manzanal vd., (2007), İspanya'daki Zaragoza Üniversitesi'nde farklı fakültelerde eğitim gören 952 öğrencinin çevresel tutumlarını araştırmıştır. Bulgular sonucunda 1. sınıf öğrencileri ve son sınıf öğrencileri ile kadın ve erkek öğrenciler arasında çevresel tutumlarda bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları; kadın öğrencilerin erkeklere kıyasla çevresel tutumlarının yüksek ve hassasiyetlerinin daha fazla olduğuna ve son sınıf öğrencilerinin çevre konularıyla ilgili endişe düzeylerinin daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Erdoğan (2009), Türkiye'deki dört farklı üniversiteden 1295 lisans öğrencisinin çevresel dünya görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin %56'sının Yeni Ekolojik Paradigma, %24,9'unun ise Baskın Sosyal Paradigma yanlısı görüşlere sahip olduğunu göstermektedir. Bununla beraber öğrencilerin neredeyse beşte birinin (%19,1) söz konusu iki çevre görüşünü benimseme konusunda kararsız olduğu bulgusuna da erişilmiştir. Benckendorff, vd., (2012), Avustralya Üniversitesi'nde İşletme ve Turizm bölümlerinde eğitim gören 139 lisans öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında öğrencilerin güçlü bir çevre yanlısı tutuma sahip olduğunu, insanlığın çevreyi kötü kullandığını ve insanlığın yaşamını sürdürürebilmek için çevre ile uyumlu olması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca bulgular kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre çok daha güçlü bir çevre yanlısı tutuma sahip olduğunu da göstermektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin ebeveynlerinin biçim ve tutumlarının çocuklarının çevresel tutumlarını etkileme düzeyi de incelenmiştir. Sonuçlar, 1960 ve öncesi doğumlu anne-babaların çocuklarını daha çevre yanlısı yetiştirdiğini ortaya koymuştur. Rodriguez-Barreiro vd., (2013) Zaragoza Üniversitesi'nde çevre ile ilgili zorunlu veya seçmeli dersler veren farklı bölümlerde eğitim görmüş 60 mezun öğrencinin çevresel tutumları ile bu tutumların çevre yanlısı davranışlarla ilişkisini araştırmıştır. Çalışma, üniversitede günlük akademik yaşamda yeterli kaynak ve alışkanlıkların sağlanmasının, çevre yanlısı davranışı teşvik etmek için çok önemli bir unsur olduğunu vurgulamamıştır. Son olarak, dos Reis Neto, de Souza, Bitencourt, Cupertino, Neto, Soares ve Rodrigues (2021) Brezilya'da bulunan Uniderp Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde eğitim gören 241 öğrenciyle gerçekleştirdiği araştırma sonucunda kadın öğrencilerin erkeklere göre daha yoğun bir çevre merkezli tutum sergilediklerini tespit etmişlerdir.

Günümüzde çevre sorunları konusunda farkındalığın çoğalması ve bunun değer sistemlerine farklı çevreler tarafından nasıl yansıtıldığının anlaşılması duyarlı çevre yönetiminin geliştirilmesi için önemli hale gelmiştir (La Trobe ve Acott, 2000; Bogenç, 2021). Buradan hareketle, bu araştırma kapsamında literatür taraması ile üniversitelerin farklı bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin çevresel tutum ve algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçları genel itibarıyla üniversite öğrencilerinin çevresel tutumlarının olumlu olduğunu göstermekle birlikte turizm ve çevrenin bütünleşik ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda gelecekte turizm endüstrisinin çeşitli sektörlerinde çalışmaya aday olan öğrencilerin çevresel tutumlarını inceleyen çalışma sayısının az olması dikkat çekmiştir. Turizm alanında eğitim-öğretim gören öğrencilerin çevresel tutumlarının daha fazla araştırılmasıyla; öğrencilerin çevresel dünya görüşünü daha iyi anlamının, varsa bu konudaki eksikliklerini gidermenin, iyileştirmenin ve onları doğru yönlendirmenin mümkün olması beklenebilir.

3. YÖNTEM

Araştırma, temel olarak Eskişehir'deki üniversitelerin bünyesinde bulunan Turizm Fakültelerinde eğitim gören öğrencilerinin çevresel dünya görüşünü tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın alt amacı doğrultusunda ise öğrencilerden elde edilen sosyo-demografik veriler ışığında (cinsiyet, yaş, yaşadığı yer, gelir durumu, eğitim gördüğü bölüm, ebeveynlerin yaş ve eğitim düzeyi) gruplar arasında puan ortalamalarına göre karşılaştırmalar yapılması hedeflenmiştir. Söz konusu ana ve alt amaçlar göz önünde bulundurularak çevrim içi soru formu hazırlanmıştır.

Araştırmanın anketi iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, öğrencilerin çevresel tutumlarına yönelik görüşlerinin belirlenmesine ilişkin ölçek; ikinci bölümünde ise araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular mevcuttur. Ölçek, Dunlap ve Van Liere'in (1978) 12 maddeden oluşan ve ölçeğin orijinal hali olan Yeni Çevresel Paradigma'yı (YÇP) kendi çalışmalarında uyarlayan Benckendorff vd.,'den (2012) alınmıştır. Üç boyuttan oluşan ölçek; çevre merkezli yaklaşım (1.-5. maddeler), dengeli büyüme yaklaşımı (6.-8. maddeler) ve insan merkezli yaklaşımı (9.-12. Maddeler) kapsamaktadır. İlk boyut olan "çevre merkezli yaklaşım", bireyin doğal kaynakların tüketimiyle ilgili olarak ekonomik sömürünün devam edebileceği sınırları anlayıp anlamadığını incelemektedir (Örn; Çmy1: İnsan sayısı açısından dünyanın kaldırabileceği üst sınıra ulaşıyoruz). İkinci boyut "dengeli büyüme yaklaşımı", doğanın dengesinin kırılmasına işaret ederek doğanın hassas dengesinin farkındalığını ele almaktadır (Örn; Dby1: Sağlıklı ekonomiyi sürdürmek için endüstriyel büyümenin kontrol edildiği dengeli bir ekonomi geliştirmeliyiz). Son boyut olan "insan merkezli yaklaşım" da ise insanın doğaya hükmetmesi gerektiği duygusunun reddi savunulmaktadır. Bu doğrultuda ifadeler ters madde olarak düzenlenmiştir (Örn; İmy1: İnsanların doğal ortamı değiştirme hakkı yoktur). Son olarak, anketteki maddelerin tamamı 5'li likert tipine göre ölçeklendirilmiştir (1: Kesinlikle Katılmıyorum- 5: Kesinlikle Katılıyorum).

Ankette yer alan ölçek maddeleri, alanında uzman Türkçe ve İngilizce dillerinde eğitim veren öğretim üyelerinin kontrolüne tabi tutulmuştur. Ardından araştırmada kullanılacak soru formu, turizm alanında akademisyen olarak çalışan öğretim elemanlarına uygulanarak bu kişilerin görüşlerine başvurulmuştur ve son halini almıştır. Araştırmanın evrenini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültelerinde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde Turizm İşletmeciliği, Turizm Rehberliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde Turizm İşletmeciliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları programları eğitim vermektedir. Söz konusu bölümlerin toplam öğrenci sayısı 1609'dur. Ancak evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından örneklem alma yoluna gidilmiştir. 15 Mayıs-15 Haziran 2021 tarihlerinde tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemiyle araştırmaya katılmaya gönüllü olan 246 öğrenciden çevrim içi ortamlarda veriler toplanmıştır.

DiLullo (1997) evrenin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı araştırmalar için kendi örneklem büyüklüklerini belirleyebileceklerini ifade etmektedir. Diğer taraftan Tavşancıl, (2006) evrene ulaşma konusunda mümkün olmayan çalışmalarda ölçekte yer alan madde sayısının 5 ile 10 katı olmasının örneklem için yeterli olacağını belirtmektedir. Ölçekte 12 madde yer almaktadır. Örneklem sayısının (246) 20 katı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda örneklemin evreni temsil etme konusunda yeterli olduğu söylenebilir. Elde edilen tüm veriler bir istatistik paket programı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Değerlerin -1 ile +1 arasında yer almasından dolayı veri setinde normal dağılım sağlandığı için farklılık testlerinden parametrik testler (t-testi ve ANOVA testi) tercih edilmiştir. Ayrıca, Yeni Çevresel Paradigma ölçeği için faktör analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine, çevresel tutumlarına ve bu tutumların sosyo-demografik değişkenlerle arasındaki anlamlı farklılığa ilişkin bulgular yer almaktadır.

4.1. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri (n: 246)

	n	%
Cinsiyet	Kadın	111 45,1
	Erkek	135 54,9
Yaş	18-21 yaş	133 54,1
	22 yaş ve üzeri	113 45,9
Bölüm	Turizm İşletmeciliği	88 35,8
	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	88 35,8
	Turizm Rehberliği	70 28,5
Ailenin Aylık Geliri	4600 TL ve altı	154 62,6
	4601 TL ve üzeri	92 37,4
Ailenin Yaşadığı Yer	İl merkezi	143 58,1
	İlçe merkezi	77 31,3
	Belde	9 3,7
	Köy	17 6,9
Anne Yaşı	36-40	14 5,7
	41-60	226 91,9
	61 ve üzeri	6 2,4
Baba Yaşı	36-40	7 2,8
	41-60	222 90,3
	61 ve üzeri	17 6,9
Anne Eğitim Durumu	Okuryazar	18 7,3
	İlkokul	64 26
	Ortaokul	51 20,7
	Lise	76 30,9
	Üniversite	35 14,3
	Lisansüstü	2 0,8
Baba Eğitim Durumu	Okuryazar	8 3,3
	İlkokul	47 19,1
	Ortaokul	35 14,2
	Lise	102 41,5
	Üniversite	48 19,5
	Lisansüstü	6 2,4

Katılımcılara ilişkin sosyo-demografik özellikler Tablo 1’de yer almaktadır. Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların %45,1’i kadın %54,9’u erkektir. Yaş dağılımlarının 18-21 yaş arası (Z kuşağı) % 54,1 ile 22 yaş ve üzeri (Y kuşağı) %45,9 olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %35,8’i Gastronomi ve Mutfak Sanatları, %35,8’i Turizm İşletmeciliği ve %28,5’i ise Turizm Rehberliği bölümünde öğrenim görmektedir. Ailenin gelir durumuna bakıldığında; %5,7’si 1600 TL ve altı gelire, %56,9’u 1601-4600 TL arası gelire ve %37,4’ü ise 4601 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Ailelerinin yaşadığı yer bağlamında %58,1’inin il merkezinde, %31,3’ünün ilçe merkezinde, %3,7’sinin beldede ve %6,9’unun köyde yaşadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların annelerinin %5,7’si 26-40 yaş arasında, %91,9’u 41-60 yaş arasında ve %2,4’ü ise 61 yaş ve üzerindedir. Babalarının yaşları ise; %2,8’i 26-40 yaş arasında, %90,2’si 41-60 yaş arasında ve %6’sı ise 61 yaş ve üzerindedir.

Annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında %7,3'ünün okuryazar, %26'sının ilkökul, %20,7'sinin ortaokul, %30'9'unun lise, %14,2'sinin üniversite ve % ,8'inin ise lisansüstü eğitime sahip oldukları görülmektedir. Babalarının eğitim durumları ise %3,3'ü okuryazar, %19'1'i ilkökul, %14,2'si ortaokul, %41'5'i lise, %19,5'i üniversite ve % 2,4'ü lisansüstü eğitimidir.

4.2. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizine İlişkin Bulgular

Faktör analizi uygulanırken faktör yapısını belirlemek ve anlamlı faktörler elde edebilmek için en yaygın olarak kullanılan temel bileşenler analizi seçilmiş, varimax rotasyonu (dikey döndürme) tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmada yer alan Yeni Çevresel Paradigma ölçeği faktör analizine tabi tutulmuştur. Verilerin faktör analizine uygunluğu KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) değeri ,755 ve Bartlett's küresellik testi sonuçları ($p \leq ,000$) Yeni Çevresel Paradigma ölçeği için anlamlıdır. Dolayısıyla faktör analizinin yapılmasının uygun olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi

Faktörler/ifadeler	Faktör Değerleri			Özdeğer	Varyans (%)	Std. Sapma	Ort.
	1	2	3				
Çevre Merkezli Yaklaşım (5 Madde)							4,10
Çmy4	,804			3,416	22,529	1,022	3,99
Çmy1	,794					1,173	4,00
Çmy3	,707					1,004	4,17
Çmy2	,626					,858	4,36
Çmy5	,598					,983	4,03
Dengeli Büyüme Yaklaşımı (3 Madde)							4,34
Dby3		,774		1,259	12,318	,706	4,43
Dby2		,695				,777	4,19
Dby1		,541				,676	4,42
İnsan Merkezli Yaklaşım (4 Madde)							4,05
İmy3*			,806	1,556	17,080	,887	3,93
İmy4*			,720			,851	3,95
İmy1*			,623			,904	4,12
İmy2*			,585			,857	4,20

Varimax rotasyonlu temel bileşenler analizi.

Açıklanan toplam varyans: % 51,926

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçümü: % 75,5

Bartlett Testi: X²: 650,321; s.d.: 66; p ≤ ,000 Genel ortalama: 4,15; Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha : ,766

Ölçek Değerleri: (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum

**Ters Madde*

Analiz sonucunda öz değer istatistiği 1'den büyük olan 3 faktör belirlenmiş ve ölçeğin bütün olarak açıkladığı varyans oranının ise %51,926 olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan ilk faktör beş maddeden oluşan "çevre merkezli yaklaşım" faktörüdür. Faktörün toplam varyansı açıklama oranı %22,529, özdeğeri ise 3,416 olduğu görülmüştür. Faktör altında yer alan ifadeler verilen cevapların ortalamaları, 4,10'dur. Üç maddeden oluşan ve "dengeli büyüme yaklaşımı" olarak adlandırılan ikinci faktör ise toplam varyansın %12,318'sini açıklamaktadır. Özdeğerinin 1,259 olduğu faktörün ortalama değeri 4,34'dür. Üçüncü ve son faktör dört maddeden oluşan "insan merkezli yaklaşım" faktörüdür. Faktörün toplam varyansı açıklama oranının %17,080, özdeğerinin ise 1,556 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faktör boyutlarının ortalama değeri 4,05'tir. Ayrıca faktörlerde yer alan ifadelerin faktör yükleri 0,541 ve 0,806 arasında değişmektedir. Diğer taraftan analiz sonuçları Yeni Çevresel Paradigma ölçeğinin güvenilir olduğunu göstermektedir ($\alpha = ,766$).

Öğrencilerin en fazla katılım gösterdikleri ifade “ İnsanlar hayatta kalabilmek için doğa ile uyum içinde yaşmalıdır ($x=4,43$)” iken, en az katıldıkları ifade ise “Bitkiler ve hayvanlar öncelikli olarak insanlar tarafından kullanılmak/tüketilmek için var olmamıştır ($x=3,93$)” ifadesi olmuştur. Ortalamalar birbirine yakınlık gösterse de katılımcıların en fazla katılım gösterdikleri yaklaşım “ dengeli büyüme” yaklaşımıdır.

4.3. Tek Yönlü Varyans Analizine (ANOVA) ve Asgari Önemli Fark (LSD) Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin eğitim aldıkları bölüm ile çevresel tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma meydana gelip gelmediğini belirleyebilmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile birlikte asgari önemli fark (Least Significant Difference-LSD) testi yapılmıştır. Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin Yeni Çevresel Paradigma algılarında bölüm türüne göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan Turizm Rehberliği öğrencilerinin ($x=4,42$) Yeni Çevresel Paradigma ölçeğine katılımı Gastronomi ve Mutfak Sanatları ($x=4,04$) ve Turizm İşletmeciliği ($x=4,03$) bölümü öğrencilerinden daha yüksektir.

Tablo 3. Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Bölüme Göre ANOVA Sonuçları

Bölüm	n	\bar{x}	s.s.	F	p	LSD
Gastronomi ve Mutfak Sanatları (1)	88	4,04	0,413			
Turizm Rehberliği (2)	70	4,42	0,362	18,658	0,000	2/1,3
Turizm İşletmeciliği (3)	88	4,03	0,528			

Katılımcıların bölümüne göre çevre merkezli yaklaşım, insan merkezli yaklaşım ve dengeli büyüme yaklaşımı faktörlerinde anlamlı bir farklılaşma meydana getirip getirmediğini belirleyebilmek için ANOVA ile birlikte LSD testi yapılmıştır. Tablo 4’te görüldüğü gibi bölüm değişkeni açısından çevre merkezli yaklaşım, dengeli büyüme yaklaşımı ve insan merkezli yaklaşım faktörlerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 4. Yeni Çevresel Paradigma Ölçek Boyutlarının Bölüme Göre ANOVA Sonuçları

Faktör	Bölüm	n	\bar{x}	s.s.	F	p	LSD
Çevre Merkezli Yaklaşım	Gastronomi ve Mutfak Sanatları (1)	88	4,07	0,656			
	Turizm Rehberliği (2)	70	4,42	0,544	11,336	0,000	2/1,3
	Turizm İşletmeciliği (3)	88	3,89	0,852			
Dengeli Büyüme Yaklaşımı	Gastronomi ve Mutfak Sanatları (1)	88	4,26	0,552			
	Turizm Rehberliği (2)	70	4,48	0,399	4,004	0,019	2/1
	Turizm İşletmeciliği (3)	88	4,32	0,495			
İnsan Merkezli Yaklaşım	Gastronomi ve Mutfak Sanatları (1)	88	3,83	0,564			
	Turizm Rehberliği (2)	70	4,38	0,473	17,585	0,000	2/1,3; 3/1
	Turizm İşletmeciliği (3)	88	4,01	0,676			

Çevre merkezli yaklaşım faktöründeki farklılık Turizm Rehberliği bölümü ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları ile Turizm İşletmeciliği bölümleri arasında meydana gelmiştir. Araştırmaya katılan Turizm Rehberliği öğrencilerinin ($x=4,42$) çevre merkezli yaklaşım faktörüne katılımı Gastronomi ve Mutfak Sanatları ($x=4,07$) ve Turizm İşletmeciliği ($x=3,89$) bölümü öğrencilerinden daha yüksektir.

Dengeli büyüme yaklaşımı faktöründeki farklılık Turizm Rehberliği bölümü ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü arasında meydana gelmiştir. Araştırmaya katılan Turizm Rehberliği

öğrencilerinin ($x=4,48$) dengeli büyüme yaklaşımı faktörüne katılımı Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencilerinden ($x=4,26$) daha yüksektir.

İnsan merkezli yaklaşım faktöründeki farklılık Turizm Rehberliği bölümü ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları ve Turizm İşletmeciliği bölümleri arasında meydana gelmiştir. Araştırmaya katılan Turizm Rehberliği öğrencilerinin ($x=4,38$) insan merkezli yaklaşım faktörüne katılımı Gastronomi ve Mutfak Sanatları ($x=3,83$) ve Turizm İşletmeciliği ($x=4,01$) bölümü öğrencilerinden daha yüksektir. Diğer farklılık Turizm İşletmeciliği bölümü ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü arasında meydana gelmiştir. Araştırmaya katılan Turizm İşletmeciliği öğrencilerinin ($x=4,01$) insan merkezli yaklaşım faktörüne katılımı Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümü öğrencilerinden ($x=3,83$) daha yüksektir.

Katılımcıların çevresel tutumlarının cinsiyete ve yaşa göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için t-testi, yaşanılan yer, anne yaşı, baba yaşı, anne eğitimi, baba eğitimi ve aylık gelir durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için ANOVA testleri uygulanmıştır. Uygulama sonuçları anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Endüstri Devrimi'nden bu yana insanoğlunun gerçekleştirdiği olumsuz ve sorumsuz eylemler bir yandan ekolojik sistemin dengesini bozarak diğer türlerin yaşamlarını tehlikeye atarken öte yandan kendi ırkının da gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamalarına, temiz, sağlıklı ve adil yaşam hakkına sahip olabilmelerine engel olmaktadır. Gelineen noktada dünyanın kaynaklarının giderek artan, sorumsuz ve sürdürülemez biçimde tüketilmesi başta iklim değişikliği olmak üzere pek çok ciddi çevre sorununa dönüşmüş durumdadır. "Sürdürülemez" yaşamın değişebilmesi ancak devletlerin ortak çevre politikalarını kararlı bir biçimde uygulamaya koymasıyla ve toplumların/bireylerin çevre konusunda daha bilinçli ve duyarlı olmasıyla gerçekleşebilir. Söz konusu zararlar insan davranışlarının sonucunda meydana geldiği için çevre ve sürdürülebilirliğe ilişkin konular farklı sosyal bilim alanlarının uzmanları tarafından 1970'li yıllardan itibaren sıklıkla ele alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda insanların çevreye zarar verme nedenlerini anlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yürütülmüştür ve ölçekler geliştirilmiştir. Bu çalışmada, evrensel olarak çevresel tutumun en yaygın ölçüsü olarak kullanılan Dunlap ve Van Liere'in (1978) geliştirdiği Yeni Çevresel Paradigma (YÇP) ölçeği temel alınmıştır ve Eskişehir'de bulunan Turizm Fakültelerinde eğitim alan öğrencilerin çevresel dünya görüşleri araştırılmıştır. Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde; çoğunluğunun erkek (%54,9) olduğu görülmektedir. Yaş aralıkları belirlenirken "Kuşaklar Teorisi"nden yararlanılmıştır. Dünyanın farklı ülkelerinde kuşak aralıkları birbirine yakın yaşlar olmakla beraber o ülkenin siyasi, tarihi, teknolojik vb. gelişmelerden dolayı değişiklik gösterebilmektedir (Strauss ve Howe, 1991; Knight, 2009). Türkiye'de 1980-1999 arasında doğanlar Y kuşağını; 2000 ve sonrası doğanlar ise Z kuşağını oluşturmaktadır (Kuran, 2018). Buna göre öğrencilerin; %45,9'u geç dönem Y kuşağı ve %54,1'i ise erken dönem Z kuşağı bireyleridir. Katılımcıların eğitim aldıkları bölüm türü açısından ise sayıları birbirine oldukça yakındır. Öğrencilerin ebeveynlerine ilişkin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde çoğunluğun; 41-60 yaş aralığında ve lise mezunu olduğu, şehir merkezinde yaşadığı ile 1601-4600 TL arasında gelire sahip olduğu bulgusuna erişilmiştir.

Araştırma sonucunda her üç bölümde eğitim alan öğrencilerin genel olarak çevresel tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Öğrenciler, "dengeli büyüme yaklaşımı" ve "çevre merkezli yaklaşım" boyutlarına "insan merkezli yaklaşım" boyutundan daha fazla katılım göstermiştir. Ayrıca, öğrencilerin en fazla katılım gösterdikleri ifade dengeli büyüme yaklaşımında yer alan "İnsanlar hayatta kalabilmek için doğa ile uyum içinde yaşamalıdır ($x=4,43$)" olmuştur. Söz konusu bulgular öğrencilerin; istikrarlı bir ekonominin ve büyümenin sınırlarının olması gerekliliği ile doğa-insan dengesini savunan Yeni Çevresel Paradigma yanlısı görüşü benimsediklerini ve

insanların çevre üzerinde sınırsız bir egemenlik hakkına sahip olduğu Baskın Sosyal Paradigma anlayışına uzak olduklarına işaret etmektedir. Bu durum öğrencilerin büyümenin sınırlarına ve doğal kaynakların tüketimine ilişkin ekonomik sömürünün sürdürülemez bir yaklaşım olduğunun (Dunlap vd., 2000; Denis ve Pereira, 2014) farkında olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan öğrencilerin çevresel konuların önemini bilincinde olarak insan ile doğa arasında daha uyumlu ilişkiler arzu ettikleri, sürdürülebilir büyümeyi savundukları ve materyalist bir yaşam tarzını tercih etmedikleri söylenebilir. Bu doğrultuda, elde edilen bulguların mevcut literatürdeki çalışmalar ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir (Shetzer vd., 1991; Erdoğan, 2009; Benckendorff, vd., 2012). Öte yandan, bu çalışmada herhangi bir sosyo-demografik özelliğin çevresel tutumu etkilemediği saptanmıştır. Oysa ki çevresel tutum çeşitli sosyo-demografik özelliklerden etkilenebilmektedir (Pienaar, Lew ve Wallmo, 2015). Literatürde yer alan pek çok çalışma cinsiyetin çevresel tutumun önemli bir yordayıcısı olduğunu belirtmektedir (Shephard, Mann, Smith ve Deaker, 2009; Chan, Pong ve Tam, 2019; Buckingham, 2020; Goodale, 2021). Araştırmalar ağırlıklı olarak, kadın öğrencilerin erkeklere göre daha yüksek çevresel tutum sergilediğini göstermektedir (Blaikie, 1992; Rideout; 2005; Fernández Manzanal vd., 2007; Harraway, Broughton-Ansin, Deaker, Jowett ve Shephard, 2012; Pienaar vd., 2015; Goodale, 2021). Bununla beraber herhangi bir cinsiyetin çevre sorunlarına daha fazla ilgi göstermede etkili olmadığını ileri süren az sayıda çalışma da mevcuttur (Benton ve Funkhouser 1994; Hayes, 2001). Öğrencilerin çevresel dünya görüşlerinin şekillenmesinde eğitim aldıkları bölüm ile çevre ve sürdürülebilirliğe ilişkin derslerin yoğunluğunun yanı sıra daha önceki geçmiş deneyimleri de (aile yaşantısı ve/veya daha geniş topluluklar içindeki kültürel yapı) rol oynamaktadır (Benckendorff, vd., 2012; Harraway vd., 2012; Shephard vd., 2015). Fakat, bu araştırmanın çalışma grubuna dahil öğrencilerin yaşı, ailelerinin yaşadığı yer, ailelerinin gelir durumu, ebeveynlerin yaş ve eğitim düzeyi gibi sosyo-demografik özelliklerinin çevresel tutumlarını etkilemediği bulgusuna ulaşılmıştır. Öte yandan, geçmişten gelmeyen, sonradan edinilen üniversite eğitim deneyiminin çevresel dünya görüşlerinin oluşmasında rolü olduğu saptanmıştır (Shephard, 2010; Harraway vd., 2012). Ayrıca, yaş ile çevresel tutum arasında anlamlı bir fark olmasa da ortalamalara bakıldığında Y kuşağının (4,21) çevreye karşı hassasiyetinin Z kuşağına (4,09) göre daha fazla olduğu görülmektedir. Y kuşağı ve Z kuşağı dijital teknolojinin içinde doğmuş ve yetişmiş olmaları nedeniyle savaş, terör olayları, sosyal ve toplumsal olaylar, çevre sorunları gibi olumsuz durumlara kendilerinden önceki kuşaklara kıyasla anında ve çok daha yoğun şekilde tanıklık etmektedir. Bu yüzden onları daha temkinli ve pragmatik yaparken aynı zamanda dünyayı değiştirme konusunda sorumluluk almaya istekli ve aktif bireyler haline de getirmektedir (Kartal ve Tatlı, 2020). Dolayısıyla, her iki kuşağın da çevreye yönelik hassiyetleri ve endişeleri fazladır ve bu durum tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir (Dwidienawati ve Gandasari, 2018; Dwidienawati, Abdinagoro, Gandasari ve Tjahjana, 2021). Bununla beraber, Y kuşağının çevreye karşı tutumunun Z kuşağına göre daha fazla olduğu gözlenmektedir (Courtney, 2020; Fabiola ve Mayangsari, 2020; Lavuri, Jusuf ve Gunardi, 2021). Araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir.

Öğrencilerin eğitim aldıkları bölüm ile çevresel tutumları arasında anlamlı bir farklılaşma meydana gelip gelmediğini belirleyebilmek için yapılan analiz sonucunda ise Turizm Rehberliği öğrencilerinin Turizm İşletmeciliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümlerinde eğitim alanlara göre daha güçlü çevresel tutuma sahip olduğu sonucuna erişilmiştir. Bu sonucun, Turizm Rehberliği programlarının ders müfredatlarının çevresel, tarihi ve kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına vurgu yapan derslerinin kapsamlarıyla, çeşitliliğiyle, yoğunluğuyla ve turist rehberliği mesleğinin özünde var olan değerlerle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Turist rehberleri, turizm endüstrisinin en ön saflarında görev alan kilit aktörlerindedir. Turist rehberleri, bir ülkenin/destinasyonun doğal, kültürel ve tarihi değerlerini mesleki rolleri, bilgi ve becerileri ile ön

plana çıkartıp tanıtırken aynı zamanda söz konusu değerlerin korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yüksek sorumluluk sahibidir. Dolayısıyla, Turizm Rehberliği eğitimi alan öğrencilerinin gerek üniversitede mesleğe yönelik aldıkları dersler, gerek stajları, uygulama gezileri ve sektördeki çalışma deneyimleri göz önünde bulundurulursa çevresel hassasiyetleri ile çevresel kaygılarının daha yüksek olmasının ve çevresel tutumlarının daha kuvvetli olarak belirlenmesinin beklendiği bir sonuç olduğu düşünülebilir (Kong, 2014; Weiler ve Black, 2015; Erkol Bayram, Karaçar ve Bayram, 2017; Alazaizeh, Jamaliah, Mgonja ve Ababneh, 2019). Bununla beraber, Turizm İşletmeciliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları bölümlerinde eğitim alan öğrencilerin çevresel tutumlarının arttırılmasına yönelik birtakım önerilerde bulunmak mümkündür. Öncelikle öğrencilerin çevresel tutumlarını ve motivasyonlarını güçlendirecek çevre bilimi, çevre felsefesi, çevre etiği, çevre okuryazarlığı, küresel iklim değişikliği vb. derslerin programlara dahil edilmesi sağlanabilir. Öğretim elemanlarının çevreye ilişkin güncel sorunları derslerde daha fazla ele alarak öğrencilerin ilgisini çekmesi ve farkındalık yaratması olumlu bir etki sağlayabilir. Toplumla hizmet uygulamaları dersi kapsamında öğrencilerin çevre bilincini arttırmak için gönüllü çevre temizliği ile doğal yaşamın korunmasına ve sürdürülmesine ilişkin uygulamalar yaptırılabilir. Öğrenciler, üniversitelerin çevre ve sürdürülebilirlikle ilişkin öğrenci kulüplerine yönlendirilebilir. Ayrıca, öğrencilerin diğer kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları bünyelerinde gerçekleştirilen doğa ve çevre projelerine katılmaları teşvik edilebilir. Çeşitli çevre eğitim modüllerinin ve belgesellerin (iklim değişikliği, iklim krizi, iklim politikaları, karbon ayak izi, atık yönetimi, su yönetimi, gençliğin sorumluluğu vb.) gerek derslerde gerekse ders dışı etkinliklerde öğrencilerle buluşturulmasının çevresel tutumun artmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Son olarak, araştırmanın sınırlılıkları ve gelecek çalışmalar için öneriler belirtilmek istenmektedir. Her araştırmada olduğu üzere bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma, Eskişehir'deki üniversitelerin Turizm Fakültelerindeki Turizm İşletmeciliği, Turizm Rehberliği ile Gastronomi ve Mutfak Sanatları programlarında eğitim gören öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Dolayısıyla araştırma bulguları Türkiye'deki tüm Turizm Fakültesi öğrencilerine genellenemez. Bu nedenle araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda yapılan değerlendirmeler ve geliştirilen öneriler, bu araştırmanın gerçekleştirildiği örneklem kapsamında geçerlidir. Pandemi koşulları, ekonomik olması, zaman tasarrufu sağlaması, cevaplama oranının yüksek olması gibi sebepler göz önünde bulundurularak kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiş ve veriler çevrim içi ortamlarda toplanmıştır. Gelecekte çalışma yapacak olan araştırmacıların örneklem sayısını arttırması, mümkünse tam sayıya gitmesi ile öğrencilerin çevresel tutumlarına ilişkin etkilerin daha farklı boyutlarda tartışılması sağlanabilir. Araştırmalara rekreasyon yönetimi bölümü öğrencilerinin de katılması sağlanarak bölümler arasındaki karşılaştırmalar zenginleştirilebilir. Birinci sınıf ve son sınıf öğrencilerinin çevresel tutumları karşılaştırılabilir. Benzer şekilde hali hazırda eğitim gören öğrenciler ve mezun öğrencilerin tutum farklılıklarının olup olmadığı incelenebilir. Bütün bu önerilere ek olarak çalışmaların ilerleyen zaman periyotları içerisinde tekrar edilmesiyle öğrencilerin çevresel tutum davranışları izlenerek bir öngörude bulunulması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Albrecht, D., Bultena, G., Hoiberg, E., & Nowak, P. (1982). Measuring environmental concern: The new environmental paradigm scale. *The Journal of Environmental Education*, 13(3), 39-43.
- Alazaizeh, M. M., Jamaliah, M. M., Mgonja, J. T., & Ababneh, A. (2019). Tour guide performance and sustainable visitor behavior at cultural heritage sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(11), 1708-1724.
- Arcury, T. A., Johnson, T. P., & Scollay, S. J. (1986). Ecological worldview and environmental knowledge: The "new environmental paradigm". *The Journal of Environmental Education*, 17(4), 35-40.

Turizm Fakültesinde Eğitim Alan Öğrencilerin Çevresel Tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” Bağlamında Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği

- Bamberg, S., & Möser, G. (2007). Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology, 27*(1), 14-25.
- Benckendorff, P., Moscardo, G., & Murphy, L. (2012). Environmental attitudes of Generation Y students: Foundations for sustainability education in tourism. *Journal of Teaching in Travel & Tourism, 12*(1), 44-69.
- Benton Jr, R., & Funkhouser, G. R. (1994). Environmental attitudes and knowledge: An international comparison among business students. *Journal of Managerial Issues, 6*(3), 366-381.
- Bernstein, J. M. (2017). *Renewing the New Environmental Paradigm Scale: The Underlying Diversity of Contemporary Environmental Worldviews*. Doctoral Dissertation, University of Hawai'i at Mānoa, United States of America.
- Blaikie, N. W. (1992). The nature and origins of ecological world views: An Australian Study. *Social Science Quarterly, 73*(1), 144-65.
- Boguç, Ç. (2021). Bireylerde doğa bilincinin gelişmesinde çevre eğitiminin rolü. *Journal of Humanities and Tourism Research, 11* (2), 396-407.
- Buckingham, S. (2020). *Gender and Environment, Second Edition*, London: Routledge.
- Caron, J. A. (1989). Environmental perspectives of blacks: Acceptance of the “New environmental paradigm”. *The Journal of Environmental Education, 20*(3), 21-26.
- Chan, H. W., Pong, V., & Tam, K. P. (2019). Cross-national variation of gender differences in environmental concern: Testing the sociocultural hindrance hypothesis. *Environment and Behavior, 51*(1), 81-108.
- Choi, A. S., & Fielding, K. S. (2013). Environmental attitudes as WTP predictors: A case study involving endangered species. *Ecological Economics, 89*, 24-32.
- Courtney, D. A. (2020). *Exploring Generation Z's Environmental Concerns and Its Effects on Their Purchasing Behaviors*. Honors Thesis, Texas State University, United States of America.
- Denis, H. D., & Pereira, L. N. (2014). Measuring the level of endorsement of the New Environmental Paradigm: A transnational study. *Dos Algarves: A Multidisciplinary e-Journal, 23*, 4-26.
- DiLullo, L. K. (1997). *A Post Hoc Power Analysis of Inferential Research Examining the Relationship Between Mathematic Anxiety and Mathematic Performance*. Doctoral Dissertation, Auburn University, Alabama, USA.
- Duerden, M. D., & Witt, P. A. (2010). The impact of direct and indirect experiences on the development of environmental knowledge, attitudes, and behavior. *Journal of Environmental Psychology, 30*(4), 379-392.
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The “New Environmental Paradigm”. *The Journal of Environmental Education, 40*(1), 19-28.
- Dunlap, R. E. (1980). Paradigmatic change in social science: From human exemptions to an ecological paradigm. *American Behavioral Scientist, 24*(1), 5-14.
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1984). Commitment to the dominant social paradigm and concern for environmental quality. *Social Science Quarterly, 65*(4), 1013.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues, 56*(3), 425-442.
- Dunlap, R. E., & Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues, *In Handbook of Environmental Sociology, eds.. Dunlap R. E & Michelson W., Westport, CT: Greenwood Press, 482-524.*
- Dunlap, R. E., & Jones, R. E. (2003). Environmental attitudes and values, *In Encyclopedia of Psychological Assessment, ed., Fernandez-Ballesteros, R., London: Sage, 364-369.*
- Dos Reis Neto, J. F., De Souza, C. C., Bitencourt, T. D. A., Cupertino, C. M., De Melo Neto, P. L., Soares, D. G., & De Oliveira Rodrigues, I. (2021). Validating the scale of the New Ecological Paradigm (NEP) in Brazilian University Students. *Research, Society and Development, 10*(4), 1-11.
- Dwidienawati, D., & Gandasari, D. (2018). Understanding Indonesia's generation Z. *International Journal of Engineering & Technology, 7*(3), 245-253.
- Dwidienawati, D., Abdinagoro, S. B., Gandasari, D., & Tjahjana, D. (2021). Do generation Y and Z really concern about environmental issues?. *In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (pp. 1-8).* IOP Publishing.

- Emir, B. C. (2019). Sergey Zalıgın'in ekolojik roman adlı eseri üzerine ekoeleştirel bir okuma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 67-90.
- Erdoğan, N. (2009). Testing the new ecological paradigm scale: Turkish case. *African Journal of Agricultural Research*, 4(10), 1023-1031.
- Erkol Bayram, G., Karaçar, E. ve Bayram, A. T. (2017). The importance of ecotourism consciousness on tour guiding education. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3, 40-50.
- Fabiola, K., & Mayangsari, L. (2020). The influence of green skepticism, environmental knowledge and environmental concern on generation Z's green purchase intentions in Indonesia. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities (MJSSH)*, 5(8), 96-105.
- Fernández-Manzanal, R., Rodríguez-Barreiro, L., & Carrasquer, J. (2007). Evaluation of environmental attitudes: Analysis and results of a scale applied to university students. *Science Education*, 91(6), 988-1009.
- Geller, J. M., & Lasley, P. (1985). The new environmental paradigm scale: A reexamination. *The Journal of Environmental Education*, 17(1), 9-12.
- Giddy, J. K., & Webb, N. L. (2018). Environmental attitudes and adventure tourism motivations. *GeoJournal*, 83(2), 275-287.
- Goodale, T. (2021). Multivariate analysis of the impact of gender and college major on student levels of environmental concern and knowledge. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 11(1), 1-12.
- Halkos, G., & Matsiori, S. (2017). Environmental attitude, motivations and values for marine biodiversity protection. *Journal of Behavioral and experimental Economics*, 69, 61-70.
- Harraway, J., Broughton-Ansin, F., Deaker, L., Jowett, T., & Shephard, K. (2012). Exploring the use of the revised New Ecological Paradigm scale (NEP) to monitor the development of students' ecological worldviews. *The Journal of Environmental Education*, 43(3), 177-191.
- Hawcroft, L. J., & Milfont, T. L. (2010). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years: A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 143-158.
- Hayes, B. C. (2001). Gender, scientific knowledge, and attitudes toward the environment: A cross-national analysis. *Political Research Quarterly*, 54(3), 657-671.
- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
- Hwang, Y. T., Moon, J., Lee, W. S., Kim, S. A., & Kim, J. (2020). Evaluation of firefly as a tourist attraction and resource using contingent valuation method based on a new environmental paradigm. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 21(3), 320-336.
- Kartal, H. B., ve Kartal, A. N. (2020). İnsan ve doğa ilişkisi üzerine bir deneme: 1960 ve 1970'lerde çevrecilik yaklaşımları. *Kent Akademisi*, 13(4), 761-770.
- Kartal, A., ve Tatlı, E. (2020). Yeşil reklamların Z Kuşağı tüketicilerin satın alma kararları üzerine etkisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(1), 208-224.
- Khan, A., Khan, D. M. N., & Adil, M. (2012). Refinement and validation of new environmental paradigm (NEP) in India: A CFA approach. *Paradigm*, 16(1), 39-50.
- Kim, H., Borges, M. C., & Chon, J. (2006). Impacts of environmental values on tourism motivation: The case of FICA, Brazil. *Tourism Management*, 27(5), 957-967.
- Knight, Y. (2009). Talkin''bout my generation: A brief introduction to generational theory. *Planet*, 21(1), 13-15.
- Kong, H. (2014). Are tour guides in China ready for ecotourism? An importance – performance analysis of perceptions and performances. *Asian Pacific Journal of Tourism Research*, 19(1), 37-41.
- Kuran, E. (2018). *Telgraftan Tablete*. İstanbul: Destek Yayınları.
- La Trobe, H. L., & Acott, T. G. (2000). A modified NEP/DSP environmental attitudes scale. *The Journal of Environmental Education*, 32(1), 12-20.
- Lavuri, R., Jusuf, E., & Gunardi, A. (2021). Green sustainability: Factors fostering and behavioural difference between Millennial and Gen Z: Mediating role of green purchase intention. *Ekonomia i Środowisko*, 76 (1), 8-38.
- López-Bonilla, L. M., & López-Bonilla, J. M. (2016). From the new environmental paradigm to the brief ecological paradigm: A revised scale in golf tourism. *Anatolia*, 27(2), 227-236.

Turizm Fakültesinde Eğitim Alan Öğrencilerin Çevresel Tutumlarının “Yeni Çevresel Paradigma” Bağlamında Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği

- Luo, Y., & Deng, J. (2008). The New Environmental Paradigm and nature-based tourism motivation. *Journal of Travel Research*, 46(4), 392-402.
- Lundmark, C. (2007). The New Ecological Paradigm revisited: Anchoring the NEP scale in environmental ethics. *Environmental Education Research*, 13(3), 329-347.
- Luzar, E. J., Diagne, A., Gan, C., & Henning, B. R. (1995). Evaluating nature-based tourism using the new environmental paradigm. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 27(2), 544-555.
- Lück, M. (2003). The 'New Environmental Paradigm': Is the scale of Dunlap and Van Liere applicable in a tourism context?. *Tourism Geographies*, 5(2), 228-240.
- Maloney, M. P., & Ward, M. P. (1973). Ecology: Let's hear from the people: An objective scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist*, 28(7), 583.
- Matsiori, S. K. (2020). Application of the New Environmental Paradigm to Greece: A critical case study. *Economic Analysis and Policy*, 66, 335-344.
- Ntanos, S., Kyriakopoulos, G., Skordoulis, M., Chalikias, M., & Arabatzis, G. (2019). An application of the new environmental paradigm (NEP) scale in a Greek context. *Energies*, 12(2), 239.
- Ogunbode, C. A. (2013). The NEP scale: Measuring ecological attitudes/worldviews in an African context. *Environment, Development and Sustainability*, 15(6), 1477-1494.
- Omay, N, M. (2019). Çevre etiği ve asıl değer. B. İçinde Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (ss. 856-863) İstanbul, Türkiye.
- Pienaar, E. F., Lew, D. K., & Wallmo, K. (2015). The importance of survey content: Testing for the context dependency of the New Ecological Paradigm Scale. *Social Science Research*, 51, 338-349.
- Rideout, B. E. (2005). The effect of a brief environmental problems module on endorsement of the new ecological paradigm in college students. *The Journal of Environmental Education*, 37(1), 3-11.
- Rodríguez-Barreiro, L.M., Fernández-Manzanal, R., Serra, L.M., Carrasquer, J., Murillo, M.B., Morales, M.J., Calvo, J.M., del Valle, J. (2013). Approach to a causal model between attitudes and environmental behaviour. A graduate case study. *Journal of Cleaner Production*, 48, 116-125.
- Schultz, P. W., & Zelezny, L. (1999). Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries. *Journal of Environmental Psychology*, 19(3), 255-265.
- Shetzer, L., Stackman, R. W., & Moore, L. F. (1991). Business-environment attitudes and the new environmental paradigm. *The Journal of Environmental Education*, 22(4), 14-21.
- Shephard, K. (2010). Higher education's role in 'education for sustainability'. *Australian Universities' Review*, 52(1), 13-22.
- Shephard, K., Mann, S., Smith, N., & Deaker, L. (2009). Benchmarking the environmental values and attitudes of students in New Zealand's post-compulsory education. *Environmental Education Research*, 15(5), 571-587.
- Shephard, K., Harraway, J., Jowett, T., Lovelock, B., Skeaff, S., Slooten, L., & Strackf, M., Furnari, M. (2015). Longitudinal analysis of the environmental attitudes of university students. *Environmental Education Research*, 21(6), 805-820.
- Sezer, B., Öğretmenoğlu, M., ve Akova, O. (2021). Yeni Ekolojik Paradigma'nın rekreasyon faaliyetlerine katılım ve demografik değişkenlerle ilişkisi: İstanbul örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 73-94.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow.
- Taskin, O. (2004). *Postmaterialism, New Environmental Paradigm and Ecocentric Approach: A Qualitative and Quantitative Study of Environmental Attitudes of Turkish Senior High School Students*. Doctoral Dissertation,, Indiana University, The United States.
- Taşkın, Ö., ve Külcü, M. G. (2019). Lisans öğrencilerinin çevre algıları üzerine: Tartış, çiz ve yaz. *Journal of Computer and Education Research*, 7(14), 600-620.
- Tavsancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Thapa, B. (2001). Environmental concern: A comparative analysis between students in recreation and park management and other departments. *Environmental Education Research*, 7(1), 39-53.
- Thompson Jr, J. C., & Gasteiger, E. L. (1985). Environmental attitude survey of university students: 1971 vs. 1981. *The Journal of Environmental Education*, 17(1), 13-22.

- Weiler, B., & Black, R. (2015). The changing face of the tour guide: one-way communicator to choreographer to co-creator of the tourist experience. *Tourism Recreation Research*, 40(3), 364-378.
- Wearing, S., McDonald, M., & Ponting, J. (2005). Building a decommodified research paradigm in tourism: The contribution of NGOs. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(5), 424-439.
- Weigel, R., & Weigel, J. (1978). Environmental concern: The development of a measure. *Environment and Behavior*, 10(1), 3-15.
- Zhushi-Etemi, F., Ceka, R., Çadraku, H., Bytyqi, P., Shala-Abazi, A., Fetoshi, O., Ymeri P, & Ismaili, M. (2021). The use of NEP scale to evaluate the environmental worldview of the employees in the city of Kacanik in Republic of Kosovo. *Environment, Development and Sustainability*, 23(6), 8195-8211.

Social Change in the Works of Cemil Meriç and Kemal Tahir

Cemil Meriç ve Kemal Tahir'in Eserlerinde Toplumsal Değişme

Y. Sinan ZAVALSIZ¹, Ayça, GÜLÜNAY²

¹İstanbul Sağlık Bilimleri
Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri
MYO, İstanbul.

²Karabük Üniversitesi, Yabancı
Diller Yüksek Okulu, Karabük.

ORCID:

Y.S.Z.: 0000-0003-1291-0637

A.G.: 0000-0002-7983-2074

Corresponding Author:

Y. Sinan ZAVALSIZ

Email:

sinanzavalsiz@hotmail.com

Citation: Zavalsız, Y, S. ve Gülünay, A. (2022). Social change in the works of Cemil Meriç and Kemal Tahir. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 364-378.

Submitted: 22.01.2022

Accepted: 30.05.2022

Abstract

The concept of social change is at the core of sociology and social structure studies. From this point of view, considering the social structure of Turkey, social change refers to the processes of Westernization, modernization, and globalization which started in the Tanzimat Era and is still progressing. Even though it is given different names or definitions, this whole process corresponds to a single social change movement in the history of Turkish society. This change, which is in progress from the Ottoman Empire to the Establishment of Turkish Republic, from the first years of the Republic to the present, is generally referred as Westernization. Cemil Meriç and Kemal Tahir are two important thinkers who should be referenced in order to understand the social structure of Turkey. Meriç dealt with social change as the main factor determining the structure of Turkish society and he tried to investigate the impact of historical processes such as Tanzimat Era and the proclamation of the Republic on the social structure of Turkey. Tahir, on the other hand, presented his works with a sociological perspective as a novelist who believed that the problems of Turkish society could be resolved within the framework of historical and social conditions. In the works of both Meriç and Tahir, the structure of Turkish society is dealt with on the themes of the East - the West conflict, Westernization and social change. The most important common feature of Meriç and Tahir is that they both analyze the society with an indigenous frame of reference, but with a critical approach. Both names are the great thinkers who tried to find solutions to the social problems of Turkish society; both set out to conquer the world of Western thought and they reached their national values at the end of the journey.

Keywords: Social Structure, Social Change, Cemil Meriç, Kemal Tahir, Social Structure of Turkey.

Özet

Toplumsal değişme kavramı, toplumsal yapı analizinin ve sosyolojinin merkezinde yer almaktadır. Buradan hareketle Türkiye'nin sosyal yapısı ele alınırken toplumsal değişme; Tanzimat ile başlayıp günümüze kadar etkileri süren Batılılaşma, modernleşme ve küreselleşme süreçlerini ifade etmektedir. Farklı isimlerle ifade edilse, başka şekillerde tanımlansa da bu sürecin tamamı, Türk toplum tarihi içinde tek bir toplumsal değişme hareketine karşılık gelmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyete, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uzanan bu değişim, genelde Batılılaşma olarak anılmaktadır. Cemil Meriç ve Kemal Tahir, Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamak bağlamında başvurulması gereken iki önemli düşünce

adamıdır. Meriç, Türk toplum yapısını belirleyen temel etmen olarak toplumsal değişmeyi ele almış; Tanzimat Devri, Cumhuriyetin ilanı gibi tarihsel süreçlerin Türkiye'nin toplumsal yapısındaki etkilerini gözlemlemeye çalışmıştır. Tahir ise, Türk toplumunun sorunlarının tarihî ve sosyal şartlar çerçevesinde çözüme kavuşabileceğine inanan bir romancı olarak eserlerini sosyolojik bir bakışla ortaya koymuştur. Hem Meriç'in hem Tahir'in eserlerinde, Türk toplum yapısını; Doğu-Batı çatışması, Batılılaşma ve toplumsal değişme ekseninde ele aldıkları görülmektedir. Meriç ve Tahir'in en önemli özelliği; yerlilik ekseninde, fakat eleştirel bir yaklaşımla toplumsal çözümlemeler yapmasıdır. Türk toplumunun sosyal sorunlarına çözüm bulmaya çalışmış olan iki isim de Batı düşünce dünyasını fethetmek üzere yola çıkmış ve yolculuk sonunda kendi millî değerlerine ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Cemil Meriç, Kemal Tahir, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı.

1. INTRODUCTION

Societies are not static structures that remain the same and do not change (Marshall, 2009: 136). Social change is a universal and inevitable process experienced within the framework of each society's own dynamics; it is a historical event (Tolan, 2005: 279; Arslantürk & Amman, 2011: 423; Ozankaya, 1973: 47). When social change occurs, the relations that make up the social structure and the social institutions that regulate these relations also change (Bottomore, 2015: 313). Accordingly, social change refers to an interactive process. The concept of social change deals with the changes in the social context in an objective way, without making a value judgment.

Sociology originates in the necessity of explaining the sweeping changes in the social structure ushered in by the French Revolution and the Industrial Revolution. Therefore, social change has been one of the most important subjects of sociology. Cemil Meriç and Kemal Tahir also consider social change as a fundamental social problem. In this study, the social change approaches of Meriç and Tahir has been analyzed both at the conceptual level, that is, in the context of contemporary sociological theories; and at the factual level, that is, in the context of their perspectives on Turkey's social change process.

2. SOCIAL CHANGE

Dramatical changes in the social structure in the period following the 1789 French Revolution and the mid-eighteen-century Industrial Revolution were the reasons that prepared the emergence of sociology as a science. The attempts to explain the structural changes of societies and social institutions resulted in sociological analysis. Therefore, social change has always been one of the main subjects of sociology.

Social change is a phenomena that has existed throughout history consistently influenced by various factors. Change can occur as a result of geographical mobility and population density arising from population growth. As well, it can be rooted in state and government policies, social movements created by non-governmental organizations, social processes that begin through discovery and expansion, technological developments, international political and economic changes (Marshall, 2009: 136; Arslantürk & Amman, 2011: 440).

Saint-Simon, as an early social theorist, has a great effect on Meriç and his social analysis. On the social change, Saint-Simon's ideas developed in two different ways. On one hand, he wanted to preserve society. On the other side, he realized the need for social reforms, especially in the economic system (Ritzer, 2010: 15).

August Comte, who had an enormous influence on later sociological theorists, was one of the first theoreticians concerned with social change, besides social statistics. To analyze the laws of social life, both social statistics and social dynamics were given importance. Though, he reflected those social dynamics significantly influences the scientific analysis of the society (Ritzer, 2010: 15).

Emile Durkheim's view of social change is more of an evolutionary nature (Haferkamp & Smelser, 1992: 182). In his work titled *Division of Labor in Society*, he states that changes in the division of labor have a significant impact on the social structure. Durkheim built his social change analysis on the basis of the way the individual brings the society together and the form of social solidarity established by the individual. According to him, one of the main causes of social change is population growth and the growing division of labor. In traditional civilizations, family and society was self-sufficient, there was a low division of labor, and the social structure was characterized by mechanical solidarity. In contrast, specialization of tasks and increasing social differentiation shapes the modern society (Durkheim, 1960: 57; 268; Ritzer: 2010: 85). These new forms of social organization resulted in the evolution of the social structure, in which division of labor has become much more complex, from the mechanical solidarity to an organic one (Slattery, 2011: 115).

As a result of social change, modern society is integrated with a bond of organic solidarity. Mutual interest and economic dependence have transformed modern society into a structure that can survive with cooperation.

According to Karl Marx, who examines social change within the framework of dialectical materialism, history is an ongoing process, and the basic dynamic of this progress is economic development. Society consists of social, political, and ideological institutions (state, law, family, etc.) and these institutions are shaped by the economic infrastructure consisting of productive forces, instruments of production and relations of production. Those who own the means of production and those who take an active role in the production process are in a dialectical relationship. The dialectical relationship means that the social structure is in constant conflict with its opposite. Capital owners increase the exploitation of the workforce in order to maintain their profits, and thus class struggle deepens (Marx & Engels, 2013: 30-41; 61; 63; Slattery, 2011: 103; 105; Arslantürk & Amman, 2011: 435; Kongar, 1995: 121). Working class sells its labor in the production process but cannot buy the product it produces in the mode of production that aims for profit. This alienation pushes the working class to struggle to change the mode of production, and this struggle ushers in a new society with a new economic system through revolution (Hughes, Sharrock & Martin, 2003: 52). Such a revolution, in which the mode of production changes, transforms ideas and institutions as well as production process and property relations (Lefebvre, 1905: 52). The entire social structure, such as family relations, state structure, property relations, classes and division of labor, undergoes changes following the mode of production. In summary, according to Marx's materialist conception of history, social change is a prospective, essential, and predictable process arising from conflict (Marx & Engels, 2013: 54-55; 61; Arslantürk & Amman, 2011: 435).

Max Weber, who wrote *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* by examining the great changes led by the Industrial Revolution and capitalism, indicates that there are connections between social change and religion. Contrary to Marx, he thinks that non-economic factors play a key role in the changes of modern society (Giddens, 2006: 92). Accordingly, religious belief has a great place among the reasons that trigger the pressure required for social change (Weber, 2011: 76). Weber (1949: 27), who criticizes those who analyze social change with the concept of progress, also rejects the single-factor view and argues that change should be approached from a pluralistic perspective, and that change may arise from many unpredictable reasons (Ritzer, 2010: 27; Swingewood, 1998: 168). He sees the rationalization process as one of the results of social change in modern societies and states that the rationalized society loses the warmth and humanity of social life and moves away from the things that make sense of human existence (Weber, 2011: 155-156). Emphasizing the importance of authority while addressing the factors that play a role in change,

Weber implies that social change will begin thanks to rationalization and bureaucratization, but charismatic authority will be required to maintain it (Ritzer, 2010: 133).

3. SOCIAL CHANGE IN CEMIL MERİÇ

Meriç emphasizes the subject of social change in his works. However, he has dealt with social change from a negative point of view. According to him, social change is a process which results in colonization, materialization, and alienation.

Meriç declares that in every age social change occurs through the interaction of civilizations. Additionally, he defines the East as a civilization that has inspired the world for centuries (Meriç, 2015a: 149). As a result of the technical, economic, scientific and cultural changes experienced by the West, two civilizations have had a one-way interaction; from the West to the East (Meriç, 2016a: 99). According to Cemil Meriç, Eastern civilizations had been coming to the end of their glory and the Western society wanted to destroy the weakening Eastern civilizations. Therefore, the West presented the innovations it experienced as a necessity and a must for civilization and aimed to colonize the East (Meriç, 2009: 30). As stated in Meriç, colonization, which is hidden behind various names, plays an important role in social change. Exploitative practices of the colonialists were first called as "Europeanization" and then "Westernization", and finally when these are considered repulsive, it was called "modernization". Yet, the exploitation has been continued under all these names (Meriç, 2016a: 99). Meriç approaches the colonization/colonialization process as an economic and cultural result of social change. The colonization process includes results such as development and capitalization as well as the processes of Europeanization, Westernization and modernization.

Meriç states that "Europeanization" is the first phase of the colonization process and it emerged in the 16th century. Since then, Europe, which has been "an uneasy spirit that has not been able to establish its order" has used this name to spill blood on the world. "Europeanization" aims to provide those social systems which are suitable for Europe to invade non-European societies. Therebeside, it intends to inspire exploited peoples to be like their masters (Meriç, 2009: 33; 38; 43; 45). In spite of all, Meriç thinks that there are two completely different societies and that it is not possible for them to resemble each other (Meriç, 2016b: 25).

According to Meriç, "Westernization" is an expression which was made up by our enemies to hide their exploits. "Europeanization" changed into "Westernization" after the loss of power in Europe and the emergence of the imperial aims of the USA on the world stage. However, Eastern civilizations became conscious and understood the imperial aims behind "Westernization" and found this word disturbing. As a result, "modernization", which is a more comprehensive concept, has replaced Westernization (Meriç, 2009: 32; 45; 2016b: 25).

Meriç considers modernization as an economic-based social change on the axis of development-underdevelopment. In the classification and comparison of societies, cultural or geographical features are not regarded but economic success is taken as a criterion. Societies that are considered underdeveloped or outdated aim to accelerate social change by achieving economic success through social and political planning. For Meriç, "modernization" is the name given to this process and it functions as a model of social change. He also remarks that "modernization" is a cultural assimilation (Meriç, 2009: 46-49; 99). For the sake of "modernization" he mentions, we adopt the spiritual values of the West and move away from our own values and finally become alienated from ourselves. Since modernity and anachronism, development and underdevelopment are determined within the framework of the criteria determined by the West, they represent a one-sided reality (Meriç, 2016b: 25).

Meriç considers capitalization or industrialization as a social change in the economic field. He sees colonization as a process determined by the capitalist economy, and he quotes "The history of modern colonization is an aspect of the history of capitalism." (Meriç, 2009: 93). In order for industrial development to be possible in the East, it was necessary to adopt a capitalist economic system accepted by the West, which dominates the industry (Meriç, 1992: 162). Thus, the East industrialized in order to modernize, and it became capitalist in order to industrialize. The international relations of Western countries are shaped by the politics of colonization. Therefore, the capitalization process of the Eastern society has been used as an opportunity of new markets for the goods produced by the West. Western politics considered it necessary to change the habits and behaviors of the local society in order to make them buy the goods. In this manner, unindustrialized countries have been culturally exploited (Meriç, 2009: 439).

Meriç criticizes materialization as another result of social change. The materialization process also includes the stages such as rationalization and commodification. The development of science and positivist thought has caused rationalization; thereafter society has become commodified, materialized and lost its values with the effect of rationalization (Meriç, 1999: 357).

Meriç criticizes to approach positivism with a progressive point of view, and he estimates it as a process with heavy consequences. Positivism means "non-metaphysical" or "non-theological". From this point of view, he thinks that positivism is an ideology against religious and spiritual values (Meriç, 1999: 35; 290). For him, while the positivist Western societies were strengthened financially, they lost power and remained incomplete spiritually. He said; "They killed their soul, turned their back to the universe, became alienated to the great, eternal and absolute truth. In a word, they sold their souls to the devil." (Meriç, 2016a: 241).

As reported by Meriç, rationalization is one of the factors that confronts the society with the result of materialization. Rationalism means rationalness, according to him, and the European understanding of rationalism does not correspond to reason, which has a special place in Islam. In Islam, the human mind is a way to realize the divine wisdom. The Western rationalist understanding does not accept any phenomenon as real unless the human mind can reach it (Meriç, 2016a: 327; 1984: 66; 78). Rationalization is a curse that has affected all areas of social life (Meriç, 2016b: 18) and its main purpose is to destroy spirituality and to establish morality on foundations other than theology (Meriç, 1984: 22). Rationalism, by rejecting holiness and making individuality an independent external reality, causes a rupture of relations between the individual and society (Meriç, 2009: 335). The rationalist view was both shaped by the influence of capitalism and bureaucracy and also created capitalism and bureaucracy. Meriç describes rationalism as a covering on the murders and ingloriousness of capitalism and notes that it enslaves the individual by commodification (Meriç, 2016b: 18). In contemporary society, human beings are only half of a whole, according to him. Today's people are spiritually deficient and exist only materially (Meriç, 2016a: 215).

As for Meriç, rationality itself is irrational and humankind's commodification is named as rationalization (Meriç, 2016: 187-188). Moreover, the effect of Protestant ethics and Calvinism on European thought is not rationalization, as Weber claimed, but commodification. Meriç defines commodification as alienation of a producer from her/his product and the product's process of becoming an objective reality. He also states that alienation and commodification complete each other. Commodification is one of the factors that provides the necessary environment for Capitalization. According to Meriç, today's Capitalist world, which humanity has to live in, is irrational as well as it is commodified (Meriç, 2016b: 21-22). The commodification puts people under the command of their own work and furthermore it is a "consciousness disorder" that is inhumane and destructive for people and values (Meriç, 1999: 207, Meriç, 2016b: 22).

Meriç regards alienation as the most important result of social change. He describes two types of alienation. The first one is the alienation of the East and especially the Islamic civilization from its past bright times (the successes it achieved in science, art, politics and trade) (Meriç, 2009: 213). The second type of alienation refers to the loss of national consciousness and the destruction of national values. Turkish society has become economically and subsequently socially alienated after the economic invasion of Europe; this is an example for the second type of alienation. The social change movement initiated in the Tanzimat Period led to devastating results such as harming the national culture, loss of national consciousness and alienation of the intelligentsia (Meriç, 1999: 279). In this context, it is necessary to focus on Meriç's views on culture and civilization, language change and the role of the intellectual.

Meriç deals with culture and civilization through a comparative analysis of Eastern and Western civilizations on the axis of social change. He recognizes that Western civilization has made progress in technical and scientific fields; however, he opposes imposing this level of civilization and the historical development process of this civilization on other nations. For Meriç, civilization should be understood and studied in a historical context. He criticizes the West's progressive and evolutionary approach to the concept of civilization, which connects the past to the present (Meriç, 2015b: 52). According to him, each civilization has its own historical development line, and the West takes place in human history only as a chapter (Meriç, 2015a: 167-168). Evaluation of the West as the highest and most advanced civilization is a misconception that occurred due to the fact that scientific and technical developments were experienced in the West. Thus, the West has found a legitimate means of colonization by creating the aim of "civilizing countries where science and technology are not developed" (Ata, 2014: 166). For the West, especially for Europe, civilization is a purpose more than a reality (Meriç, 2016b: 82). Through the concepts of culture and civilization, the West threatens the fundamental elements of the social dynamics of the East (Ak, 2014: 158).

On the relationship between culture and civilization with social change, Meriç expresses that interaction between civilizations is inevitable and cultural diversity is important in the progress of civilizations. In this context, while societies affect each other, social issues cannot be transferred from one society to another as they are, and the effort to transfer eliminates the richness provided by diversity. Meriç gives importance to language, and he highlights that the language of a nation creates its national memory and culture represents this memory. Language is the way a society communicates with itself. Societies are able to know, understand, or record their past, values, works and goals with the opportunities provided by the language (Taşdelen, 2010: 98). Alphabet revolution, which he considers as the only freedom in the republican period, and language simplification are the policies that are applied on the language (Meriç, 2017: 266). As a result, these changes in Turkish language destroyed the culture, cut the ties between the traditions and society, and left the society rootless. The bridges between generations have been blown and a generation that lost its memory has been produced (Meriç, 2015a: 70). Language has lost its richness, thus generating ideas has become worthless and subsequently, the foundation of civilization has been shaken (Meriç, 2015b: 161). According to Meriç, the language revolution is a Vandalism and Turkish intellectuals competed each other in harming the language. He is against the intervention in the language and mentions that the language will develop on the same terms as the society. According to him, no one has the authority to reach this common treasure of past, present, and future. He verbalizes that it is crazy to move the language away from its richness by the means of narrowing it down, especially with the policy of purifying Turkish from foreign language words. Meriç also emphasizes that such a harmful change will not occur in any region of the world (Meriç, 2017: 266-270).

Meriç analyzes and criticizes social change deeply, therefore he did not deal educational institutions out. The most important aim of education is to raise intellectuals. In Meriç's thought, the intellectual actually means the ideal person. He compares the madrasa, the educational institution of the ulema class, with the European-style schools of the intelligentsia. Meriç describes the ulema as individuals from the public. The education given by the madrasa opened every door in the Ottoman Empire as it was the only educational institution. To become a Kazasker, imam or mudarris (madrasa teacher), it was necessary to have a madrasa education. The ulama did not give importance in worldly affairs and they turned to religious life in time. Hence, they stayed away from the developments in the West such as the Reformation, the Renaissance and the Industrial Revolution. Eventually, this class lost its effectiveness and socially fell into background (Meriç, 1999: 391).

With the importance of westernization in the Ottoman Empire, education became westernized and European-style educational institutions were opened. The Translation Office has become the main institution that trains intellectuals. Besides, the primary condition of being an intellectual/scholar was considered as knowing a foreign language. Moreover, Meriç embodies that knowing a foreign language could bring a person up to the position of grand vizier (the prime minister in Ottoman). There was no need for any other qualifications. He criticized the superficiality of education in the Tanzimat Period (Meriç, 1999: 392).

It is clearly seen that Meriç concerns the Turkish education history with a critical approach. With the development of science, the Turkish education system has got out of date and has become empty in content. Schools have not been able to have a fully European-style content, have not been able to recognize the great ideas of the West, and have not been able to provide a high level of foreign language education. In addition to these, the education system does not have a fully national character. Eastern thinkers are not found to be worth reading, young generations grow up without knowing their history because they cannot read Ottoman Turkish, the establishment of a secular education system has raised a generation that has lost its spiritual values (Meriç, 2017: 267).

As for alienation, it is one of the consequences of social change and Meriç blames Turkish intellectuals for being responsible for alienation (Cangızbay, 2006: 536). Turkish intellectuals do not, cannot or do not want to see that social movements such as modernization, secularization and liberalization naturally progressed in Western societies. As a result, the intellectuals got disconnected from the social reality and alienated from its own people, history and values (Meriç, 2004: 210; 2017: 61). Meriç refers to the intellectual class as the "janissary of the West" and "the destitute". The intellectual class of the Tanzimat Era lost its identity and cultural values during the Westernization period (Meriç, 1999: 279). He describes the intellectual group who tried to memorize European thought like a catechism as a foolish servant who steals medications from his master. He means that they imitated the practices of Western societies without understanding Western thought. The intelligentsia was in a state of unconsciousness. Without knowing the essence, history and scope; Turkish intellectuals used the terms such as modernizing and modernization which express the bad intentions and political ambitions of the West (Meriç, 2009: 32; 79-80; 2017: 229). Meriç, after 19th century intellectual class, denotes that the intellectuals in the 20th century did not know the West but they either admired or became hostile to the West. He criticizes these two fronts. The mistakes made by the intellectuals under the influence of the Westernization movements of the Tanzimat and Republican era made a group hostile to the West. This group, hiding behind tradition, approached all innovations with hesitation, fear and hostility. On the other hand, there was a segment that did not realize the disappearing values while Westernizing, that regarded tradition as obscurantism, that did not know its past or that was

ashamed of it. This group admired and accepted every Western thought without question. Both groups have dragged Turkish society to an intellectual and political disintegration, corruption and extinction (Meriç, 2004: 197). "It is blindness not to learn Europe but the person who learns Europe got disconnected from his country." Meriç says (Meriç, 2017: 282). He thinks that intellectual alienation is a bilateral situation in Turkey. Just like being stuck in the past, escaping from it is an alienation that will always lose eventually.

When it comes to religious institution, Meriç analyzed it by comparing the Muslim East with the Christian West. East represents soul, spirituality and heart. The West, on the other hand, separates physical and spiritual activities and value only the material without understanding the unity of spirit and material (Meriç, 2018: 23; 29).

According to Meriç, the Ottoman Empire represents a miracle, because it perfectly incorporated Turkish blood and the religion of Islam (Meriç, 2017: 260). Thanks to Islam, the Ottoman Empire established a civilization based on the unity of faith, assembling different nations under the same roof. The administration of Ottoman Empire was based on the ecclesiastical rules that Meriç defines as "nomocracy". This type of an administration benefited from the pan-islamism and it got its strength from principles such as supremacy of ecclesiastical law. Meriç states that Islam is a religion based on equality and democratic perspective. Islam has already conquered the equality that the West is trying to achieve, he says. In the modern Western perspective, God is the mind. However, according to Meriç, this perspective has chained society to materials and figures. The religion of Islam does not divide people materially and spiritually. In the West, rationalism opposes the church and religion because the church protects privileges such as the class and the wealth. In the Ottoman Empire, wealth does not bring any privileges to individuals. From a legal point of view, Islam makes the caliph and the beggar equal, does not recognize any class and appeals to humanity. Religion is an opium for Europe. For the Ottomans, religion is consciousness, communion, love. In terms of Western society structure, secularization is a progress. Meriç emphasizes that in Turkish society secularization resulted in spiritual disintegration (Meriç, 1999: 282; 2016a: 172-182).

According to Meriç, the religion of Islam lost its social importance in the social change experienced in the years from the Ottoman Empire to Turkish Republic. During the Tanzimat Era, Ottoman intellectuals admired the strengthening Western civilization. In this period, rationalization and secularization processes were imitated inexperiencedly and roughly by ignoring historical and social differences. However, they resulted in failure. According to Meriç, to become westernized means to move away from Islam and to break with belief (Meriç, 1999: 291; 397). Europe's relationship with the East was driven by imperialist aims, and the West aimed to kill the divine feelings in the Turkish intellectuals and to turn the Ottomans into an ethnic dust. Europe achieved these imperialist goals, at least on the part of the intellectuals. The intelligentsia regarded Islam as obscurantism and instead, they adopted Western materialistic values. The public was faithful to their religion, but their faith was transformed into a shallow, apathetic and reified belief (Meriç, 2016a: 176-177; 2017: 230). In the years after the proclamation of the Republic, a new state ruled by bureaucrats was created and the Westernization movement that started in the Tanzimat Era was institutionalized. Islam is the institution that keeps our ties with the Ottomans alive, as it is the basic element that makes up the Ottoman lifestyle. However, the Republican regime wanted to cut its connection with its roots in the Ottoman Empire. For this reason, the Republican ideology paid attention to emphasize the Central Asian roots by deliberately leaving religion in the background (Meriç, 1999: 164; 293; 398).

Social change constitutes the basic context of Meriç's thoughts and works. In this article, his views and comments on the concepts of culture and civilization, the elements that make up the

culture, the education system, the Turkish intellectual, and the religion as a social institution have been analyzed in the social change context. Meriç's critical point of view to the social change could be seen in all his works. Because he was known as a conservationist, his viewpoint seems predictable. However, Meriç emphasizes that his travel started in the Western world of ideas. Meanwhile, Meriç strengthens his ideas referring to many different thinkers and eventually he arrives a point which is distinctive and synthesized.

4. SOCIAL CHANGE IN KEMAL TAHİR

Kemal Tahir focused on analyzing the dynamics of the Turkish social structure in his works and he tried to examine the historical background of social change (Gündüz, 2010: 322). In his works, he dealt with the living conditions of the Ottoman society, the transformation to the Republican regime, and the traces of this process in social life.

One of the reasons for Tahir to focus on the subject of social change is to reach the unchanging, underlying phenomenon. He concludes that the underlying basis of the change is the East-West opposition (Eğribel, 2010: 65; Yıldırım, 2010: 272). Tahir considers the Westernization process as a policy and displays a negative approach to this process. On the other hand, he accepts the expressions "modernization" and "rationalization" as concepts referring to a positive change (Tahir, 1992a: 13).

Dealing with the change in the transition period from the Ottoman state and society structure to the Republican period, Tahir first analyzes the social conditions under which this change took place. As an Eastern state, the Ottoman Empire undertook the task of defending the East against the West. In addition, in the Ottoman social structure, the state took on the task of continuing production and providing basic services. When the territory of the Ottoman Empire expanded as a result of military and political successes, the defense costs of the state and the cost of the services it provided to the society increased. Therefore, the state began to fail to fulfill its duties, and this caused deterioration in the social order. Meanwhile, the bourgeois class in the West was growing, developing its economic and political power, forming a unique idea and belief system, and establishing its dominance by winning social and political victories. While the bourgeois class developed and strengthened by gaining experience in trade, politics, law and science, it also changed and strengthened the Western states with itself. While the West was getting stronger, the Eastern states were confident of their own power and superiority until they suffered major military defeats. It was these great military defeats that made the Ottomans accept the superiority of the West. Only after these defeats, Ottoman statesmen believed that a change was necessary and took the technical developments of the West as an example (Tahir, 1992b: 391-392; 313-314).

Tahir is also interested in how the change takes place and deals with this process, which started in the Tanzimat Period and extended to the Republican years, in the context of historical continuity. He states that social change in the Ottoman Empire occurred as an obligatory, slow, top-down and baseless process. In order to prevent collapse, statesmen applied to Westernization first in the military and technical field, and then as a cultural modeling process. In this process, the Ottoman state structure had to resemble a structure that represented the opposite of itself and could even be considered its enemy. While applying this undesirable change, the governors adopted a principle of "the later the better and the less the better". Tahir directly associates this with the Eastern society structure which was introverted and lacking organic ties. Furthermore, he implies that in the East many changes concerning the whole society were made by the administrative staff. These changes did not originate from a fundamental and social basis, hence, were not adopted by the people. However, the ruling class strived to continue without the support of the people and without a real ground. According to Tahir, social change, which started in the

Ottoman Empire but did not end with it, turned into a policy in the Republican regime. He described the social change movement in the foundation period of the Republic with the term "Westernization leap" and criticized going on this movement with the wrong methods started in the Ottoman Empire. In the Republican regime, The Westernization policy continued to be a process implemented by the decision of the government authority instead of relying on social background. The government officials tried to strengthen the state and political authority in order to find solutions to social problems. Yet, they made mistakes. Even though the state gained power in an authoritarian sense, it was under difficult economic and political conditions. Thus, the state applied pressure on the people, could not fulfill its promises and could not solve the problems of the people. The most important mistake that reveals this result was to try to change by ignoring the needs and tendencies of the people. According to Tahir, westernization in this way is a futile effort (Tahir, 1992a: 14; 31-38; 63).

Tahir also criticizes that in Turkey, social change was understood as capitalisation. In Western societies, the capitalist-bourgeois class came to the point to shape the legislative and executive system, judicial system, economic order, industry, and science after a process that lasted for centuries (Tahir, 1992c: 119-120). Yet in our country, it was believed that raising a bourgeois class was sufficient to be strong like the West. Consequently, the state spent a great effort making individuals rich and putting state enterprises at the service of the rich. This policy created an exploitation system which means the loss of the most important feature of the state structure. The Anatolian Turkish state had always had a populist characteristic throughout its history. This new statist-capitalist structure was a social system in which the people were exploited, and the rich were favored. Thus, it caused a break and corruption in the state-society relationship. Furthermore, the newly created wealthy class retained its old mentality, since it had not gained in a capitalistic thinking in its historical background. It was aimed to share the task of carrying out the economic relations fully undertaken by the state with a newly formed bourgeois class. However, the burden got heavier with useless investments since this class did not emerge (Tahir, 1992a: 64).

According to Tahir, the Western society was based on exploitation and the main reason why the Eastern social structure could not prevail over the Western is the lack of bourgeois class. The East's refusal to accept personal property, which is characteristic of the East, prevented the formation of a bourgeois-like class. This situation made it easy for the East to establish empires, grow and rise rapidly, and live long, but later on, it lagged behind the developments. The Ottoman Empire experienced economic problems under these conditions, and those who wanted to save the state chose to imitate the development model of the West.

While Tahir states that intercultural interaction is possible, it is also impossible for a society to leave one civilization and enter the domain of another (Tahir, 1989a: 151). It should be paid attention to preserve cultural and traditional value during their interaction with each other in order to prevent the disintegration of civilizations. It is not possible for social change to be beneficial by one society to imitate another. However, when societies choose the path of enrichment with the features suitable for their own structure, they can experience a correct and beneficial social change process. Westernization in our country is not structural but a modal policy and a superficial social movement that does not have roots in the deep (Tahir, 1992c: 45). Tahir claims the economic structure determines the circle of civilization to which a society belongs. Therefore, he considered the Ottoman Empire as an oriental society in terms of infrastructure rather than geography. All the steps taken in the Westernization process, which started in the Ottoman Empire and continued in the Republican years, were inconclusive and unsuccessful, as

they were limited to the technological field, lifestyle and traditions, not applied in the economic basis (Tahir, 1992b: 56).

Tahir regards Westernization as a colonization policy directed by the West to the Eastern societies. Western colonialists evaluate the transformation need of the East as an opportunity for their interests. This colonization policy, which is incompatible with the social structure and not based on social dynamics, results in a cultural crisis or alienation (Tahir, 1992a: 13; Taşdelen, 2012: 22; Sümbüllü, 2006: 441). Tahir emphasizes that societies will be fed from their own history in the process of change and states that those who do not know their own historical facts cannot be able to benefit from any foreign cultures (Tahir, 1989a: 273).

Since social change plays an important role in the relationship between language and culture, Tahir also touched upon this issue. Language is an undeniable tool that creates thought (Tahir, 2005a: 48). Language is a national institution that develops with the society and takes shape with the history of the society, as well as forming the cultural structure of a society. With the intervention to simplify the Turkish language, the natural flow of the language was changed, and the language was damaged. With the Westernization movements, Turkish society has moved away from its history, and this is reflected in the Turkish language. According to Tahir, the change that the language, as a product of national memory, undergoes in the natural process is positive, but it is harmful to make political innovations in the language (Tahir, 1989a: 29; 181; 302).

Tahir gives importance to the interaction of socio-cultural structure and educational institution in his works, and he also deals with educational institutions affected by social change. He compares the religious education predominantly given in the madrasa with the modern education in Western schools. In this framework, madrasas are presented as corrupt institutions where arbitrary practices are observed. Those who receive education and give education in madrasas are represented as people who abuse it to gain social status (For detailed information, see Tahir, 2010a: 82-86; 152; 2009: 124; 2006: 89; 151; 2000; 52; 1995: 161; 1996: 262; 1976: 285). In addition, Tahir discusses the effects of the new state policy on education, the adoption of Latin letters, the alienation of education, and tries to outline the problems of madrasa and modern educational institutions together. He emphasizes that the new intellectuals distance themselves from Turkish culture and history due to the influence of their education. They do not recognize the social conditions in which they live, and they even find them strange. In Tahir's novels, there are some characters who are sent to Western countries for education or who study in Western-style schools and Tahir portrays them as individuals alienated from social structure and historical realities. On the occasion of these characters, he wants to picture that it will cause a break between the intellectuals and social reality to change the education system without a foundation or a ground and to apply the system based on another society. In Tahir's novels, the characters who are educated in Western-style institutions, appear as estranged and alienated intellectuals (Tahir, 2005a; 2010a; 2016). Another point he emphasizes is that the imperial powers use the education system to colonize. The West has reached its goal of destroying the Ottoman Empire by educating pro-Western intellectuals in its schools and continues its colonization policy by offering Westernization as a solution and a recipe to the problems (Tahir, 2005b: 243; 1992a: 134).

One of the problems Tahir mentions about the education system is related to the alphabet revolution. According to him, the alphabet revolution is a rootless change (Tahir, 2010b: 98). Tahir thinks that our educational system is deprive of a national inclination and a unique Turkish conception of the world; hence, education has turned into a mess with the new alphabet. Societies that adopt and imitate patterns that do not fit their own structure are condemned to humiliation (Tahir, 1992a: 220).

In Tahir's works, two types of intellectuals are compared, and intellectuality is discussed in this way. The first type of intellectual is educated by Western methods and alienated, but also s/he is also portrayed as an honest and good-hearted individual. In addition, the second type, who was educated in a madrasa, abuses the religious feelings of people, and appears as a deceitful and bad hodja (See. Tahir, 2010b; 2016). Among these two types of intellectuals that Tahir compares, the given message is that the real intellectual is the first type of intellectual who is well-intentioned, albeit alienated. But this real intellectual, caught between two worlds, was dragged into the drama caused by social change.

The trilogy named *Esir Şehir* is a work that focuses on the place and responsibility of intellectuals during the First World War and the political events that followed it. The protagonist, Kamil Bey, symbolizes Kemal Tahir's view of the intellectual. He is an intellectual who is unaware of the social realities of his country, alienated from his people, and he represents the intellectuals of the period. Tahir has drawn a picture of an intellectual who is pro-Westernization, who knows Western languages and the social conditions of the West, but is unaware of the political, economic and social structure of the Ottoman Empire. Kamil Bey confronts the realities of his country only when his economic situation deteriorates, and he has to return to Istanbul. Thanks to his friends who are supporters of the Kuvayi Milliye, he mingles with the people and begins to feel sensitivity and responsibility towards social problems. Tahir criticizes that the intellectuals remained distant from the people in the Ottoman Empire through the character of Kamil Bey. Yet, on the other hand, he shows that the defeat of the empire left the intellectuals under the influence and discouraged them. In addition, he expresses that the Westernization policy created a differentiation in the social structure: the intellectuals' and the people's understanding of Westernization was completely different from each other, and it was not possible to be westernized as it was idealized (Tahir, 2005a: 10-11; 72; 186-188). In other respects, when the intellectual encounters the social reality, tries to learn his society and understand his people, and remembers his national values, he will have fulfilled his duties towards his country and people (Tahir, 1990: 9-11).

One of the subjects that Tahir pays attention in the center of social change is the phenomenon of crime. He has a critical viewpoint towards crime. In his works, traditional social structure does not care about education, on the contrary, educated individuals are perceived as the ones who move away from moral values and become irreligious (See. Tahir, 1976: 192; 1995: 59-60). Tahir reflected that as a result of this false belief, individuals are deprived of education and this deprivation is the most important factor that increases criminal behavior (Erol, 2013: 898). While the primary factor that reveals the deviant behavior in Tahir's novels is regarded as ignorance and lack of education, poverty is emphasized as another factor. The historical background of the novels covers the collapse period of the Ottoman Empire, the years of national wars, and the process experienced under difficult conditions such as the 1st and 2nd World Wars. Within the framework of these conditions, poverty emerges as an important factor that pushes the characters into crime (Gülendam, 2008: 386-387). According to Tahir, both lack of education and poverty, which cause the individual to commit crime, are related to the incorrect state policies implemented in the process of social change. Meanwhile the society is left uneducated, the newly established state failed to raise awareness in the society and even distanced the society from the state. Tahir marks that by applying an imitative policy of progress, society has become distant from its social origins. He thinks that this process of metamorphosis results in moral collapse and inclination to crime (Erol, 2013: 893).

Tahir points out that the effort for social change, which has been going on for 150 years regardless of the social structure and historical conditions, has failed as a result of its rootlessness

and distance from being scientific. He thinks that the Turkish states established in Anatolia are inclined to a socialist social change model in terms of their social structure and historical development conditions. According to Tahir, if the Ottoman Empire had met with socialism, it could have carried out a Westernization movement that was more suitable for its socio-economic conditions. From his standpoint, the Republic of Turkey should abandon its statist capitalist socio-economic structure and turn to state socialism, which opposes domestic and foreign exploitation and has a truly populist understanding, and the policy of social change should be rearranged in this way (Tahir, 1992a: 15; 61; 66).

5. CONCLUSION

With regard to social change, it can be observed that the views of Meriç and Tahir intersect at many points. Both agree that social change is an economic-based metamorphosis process, a capitalisation effort. Meriç thinks that the aim of colonizing the East is legitimized by false names such as modernization and Westernization. Tahir agrees with Meriç's view and states that Westernization is a process of colonization. The main issue that unites the two thinkers is that they consider the East and the West as two conflicting civilizations and that social change is an economic-based process. Meriç discusses social change through the clash of civilizations and emphasizes that the main purpose of the West is to exploit the East economically. While considering these two civilizations as the antithesis of each other, Meriç regards the West as the dominant ideology in the context of cultural imperialism. Tahir's approach is in this direction as well. Tahir implies that the main factor that separates the two civilizations from each other is the current economic conditions and production styles. Tahir explains the Ottoman society and the Eastern society structure with the concept of AMP (Asiatic Mode of Production). He views the relations established with the West as creating an exploitation order. Both thinkers criticize capitalist ideology and imperialist political aims in their works. This means that they approach the issue from the perspective of conflict theory.

Meriç and Tahir differ in their views of the meaning they attribute to the concepts of modernization and rationalization. Tahir shows a positive approach to these modernization and rationalization processes and views them as scientific, cultural and economic developments. Meriç, on the other hand, perceives the modernization process as one of the names of colonization and he believes that it is not different from concepts such as Englishization, Westernization or modernization, and that they are names used to cover up the same bad intentions. He mentions that the rationalization process looks like referring to a scientific or technical progress, but actually drags the society into mechanization and into losing its moral values.

REFERENCES

- Ak, U. (2014). Kendimizi Tanımak ve Öteki: Cemil Meriç'te Avrupa Medeniyetinin Tekelleşmesinin Eleştirisi. *Mütefekkir*, 1 (2), 153-163.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2011). *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ata, R. (2014). Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat. *Mütefekkir*, 1 (1), 159-173.
- Bottomore, T. B. (2015). *Toplumbilim: Sorunlarına ve Yazımına İlişkin Bir Kılavuz*. (Ü. Oskay Çev.) İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Cangızbay, K. (2006). Cemil Meriç Üzerine. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 5 Muhafazakârlık* içinde. (T. Bora ve M. Gültekingil Edt.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (1960). *The Division of Labor in Society*. (Translated by G. Simpson). Illinois: The Free Press of Glencoe.

- Eğribel, E. (2010). Kemal Tahir Düşüncesinin Dinamizmi: Sosyalizm, Batıcılığa ve Doğu Sorunu. *Bir Kemal Tahir Kitabı: Türkiye'nin Ruhunu Aramak* içinde. (K. Kayalı Edt.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Erol, K. (2013). Kemal Tahir'in Köyün Kamburu Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış. *International Journal of Social Science*, 6 (3), 879-903.
- Gülendam, R. (2008). Kemal Tahir'in Kadın Mahkumları: Karılar Koğuşu. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (2), 382-408.
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Gündüz, O. (2010). Kemal Tahir Romanlarında Toplumsal Değişme ve Köy. *Kemal Tahir 100 Yaşında* içinde. (E. Eğribel ve M. F. Andı Edt.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Haferkamp, H. ve Smelser, N. J. (1992). *Social Change and Modernity*. Berkeley, Los Angeles & Oxford: University of California Press.
- Hughes, J. A., Sharrock, W. ve Martin, P. J. (2003). *Understanding Classical Sociology: Marx, Weber, Durkheim*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publication.
- Kongar, E. (1995). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx K. ve Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (T. Ok ve O. Geridonmez Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Meriç, C. (2018). *Bir Dünyanın Eşiğinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2016a). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1984). *Işık Doğudan Gelir*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Meriç, C. (2015a). *Jurnal I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2004). *Jurnal II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009). *Kırk Ambar II*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2015b). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2017). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1999). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2016b). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1973). Toplumsal Değişme Üzerine Düşünceler: Yaşamı Değiştirmek, Yasayı Değiştirmektir. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 28 (3), 35-55.
- Ritzer, G. (2010). *Sociological Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Shils, E. A. ve Finch, H. A. (1949). *Weber on the Methodology of the Social Sciences*. Illionis: The Free Press of Glengoe.
- Slattey, M. (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz Yay. Hazırlayan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Sümbüllü, Y. Z. (2006). Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Bakımından Bir İnceleme. (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (O. Akınhay Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tahir, K. (1976). *Bozkırdaki Çekirdek*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tahir, K. (2005a). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2010a). *Esir Şehrin Mahpusu*. İstanbul: İthaki Yayınları.

- Tahir, K. (2009). *Körduman*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2006). *Köyün Kamburu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2005b). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (1992a). *Notlar/Batılama*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1992b). *Notlar/Osmanlılık/Bizans*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1989a). *Notlar/Sanat Edebiyat 1*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1990). *Notlar/Sanat Edebiyat 4*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1989b). *Notlar/Sanat Edebiyat/Dil Dosyası*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (1992c). *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tahir, K. (2000). *Rahmet Yolları Kesti*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1995). *Sağırdere*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tahir, K. (1996). *Yediçimar Yaylası*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Tahir, K. (2010b). *Yol Ayrımı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2016). *Yorgun Savaşçı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Taşdelen, V. (2010). Cemil Meriç'te Yabancılaşma Sorunu. *Hece Dergisi*, 14 (157), 87-95.
- Taşdelen, V. (2012). Kemal Tahir'in Medeniyet Anlayışı. *Hece Dergisi*, 16 (181), 15-25.
- Tolan, B. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (M. Köktürk Çev.) İstanbul: BilgeSu Yayıncılık.
- Yıldırım, Y. (2010). Kemal Tahir'in Tarih Anlayışı ve Yöntemi. *Kemal Tahir 100 Yaşında* içinde. (E. Eğribel ve M. F. Andı Edt.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yerel Paydaşlar Tarafından İzmir-Karaburun, Mordoğan Beldesinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirmesi

Evaluation of Izmir-Karaburun, Mordoğan Village by Local Stakeholders in Terms of Rural Tourism

Meltem MERKEZ¹, Hasan YILMAZ²

^{1,2}Isparta Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Isparta

ORCID:

M.M.: 0000-0003-4990-4417

H.Y.: 0000-0002-0487-8449

Corresponding Author:

Meltem MERKEZ

Email:

meltem2711@hotmail.com

Citation: Merkez, M. (2022). Yerel paydaşlar tarafından İzmir-Karaburun, Mordoğan beldesinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 379-390.

Submitted: 11.04.2022

Accepted: 03.06.2022

Özet

İzmir ili Karaburun ilçesine bağlı Mordoğan Beldesinde (Mahallesi) kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından turizm potansiyelinin değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, bölgenin kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesi ile yeni iş imkânları ve gelir çeşitliği yaratılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada, İzmir ili Karaburun ilçesine bağlı olan Mordoğan beldesinde kırsal turizmin potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada konu hakkında literatür taraması yapılmış ve kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerde bulunmak amacıyla Mordoğan beldesinde faaliyet gösteren 10 kırsal turizm paydaşı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bölgesinde kırsal turizm paydaşları ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden hareketle paydaş analizi yapılmıştır. Paydaş analizi ile bölgenin önemli bir kırsal turizm potansiyeli taşıdığı ancak hak ettiği ilgiyi görmediği, bu nedenle yörenin kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Paydaş Analizi, Karaburun, Mordoğan.

Abstract

Public and non-governmental organizations carry out studies to evaluate the tourism potential in Mordoğan Town of Karaburun district of İzmir province. In these studies, it was emphasized that it is important to develop the rural tourism potential of the region and to create new job opportunities and income diversity. In this study, it is aimed to determine the potential of rural tourism in Mordoğan town, which is connected to the Karaburun district of İzmir province, and to reveal the evaluations for its development. In the study, a literature review was conducted on the subject and semi-structured interviews were conducted with 10 rural tourism stakeholders operating in the Mordoğan town in order to evaluate the development of rural tourism potential. Stakeholder analysis was carried out based on the data obtained as a result of the interviews with rural tourism stakeholders in the research region. With the stakeholder analysis, it has been revealed that the region has an important rural tourism potential but does not receive the attention it deserves, therefore studies should be carried out to develop the rural tourism potential of the region.

Keywords: Rural Tourism, Stakeholder Analysis, Mordoğan, Karaburun

1. GİRİŞ

Ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarının gelişmesi ile gelişmiş şehirlerdeki hava kirliliği, gürültü ve stresten kaçmak için daha sakin olan kırsal alanlara ilgi artmış ve yeni ve daha sürdürülebilir turizm türlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan turizm türlerinden biri de kırsal turizmdir (Butler, 1999; Sharpley vd., 2006; Çeken vd., 2007; Su, 2013, Pato vd., 2017).

Kırsal turizm, yerel istihdam yaratma, topluluklara dış yatırımı teşvik etme ve geleneksel sanayileri destekleme kapasitesi nedeniyle ekonomiyi çeşitlendirmeyi amaçlayan birçok topluluk için "gelişme aracı" haline gelmiştir (Yiannakis vd., 2012; MacDonald vd, 2003). Kırsal turizm, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsal toplumlara ek gelir sağlamak için en etkili araçlardan biri olmuştur (Sharpley vd., 2006).

Kırsal turizm, kırsal alanlarda yaşayan yerel halka ait gelenekler, yaşam biçimleri, önemli değerler ve kırsal alanlara dayalı olan etkinlikleri, turistler tarafından kırsal alanlar hakkında bilgi sahibi olmak ve yaşayarak deneyimlemek amacıyla bu alanları ziyaret etmeleri sonucu ortaya çıkan turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır (MacDonald vd., 2003).

İzmir ili Karaburun ilçesine bağlı Mordoğan Beldesi (Mahallesi) kıyı bölgede olması, tarihi ve kültürel dokusu, doğal kaynak zenginliğine sahip olması, kırsal turizm potansiyelinin yüksek olması ve henüz keşfedilmemiş bir alan olması nedeniyle kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından turizm potansiyelinin değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, araştırma alanının ekonomisinde ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerinin payının azalmakta olduğu, bu nedenle bölgede yaşayan kırsal nüfusun iş ve gelir imkânlarının daralacağı saptanmıştır. Ayrıca bölgenin kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesi ile yeni iş imkânları ve gelir çeşitliği yaratılmasının önemi vurgulanmıştır (<http://karaburun.bel.tr/meclis/stplan2014sonu1.pdf>).

Mordoğan beldesinin doğal kaynak zenginliğine sahip, henüz keşfedilmekte olan bir kırsal turizm alanı olması ve önemli bir kırsal turizm destinasyonu olarak değerlendirilmesi araştırma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Çünkü Mordoğan beldesinin yerel kalkınması açısından kırsal turizm önemli bir ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Bölgede artan kırsal turizm faaliyetlerinde, doğal kaynakların ve tarımsal mirasın korunması açısından kırsal turizmin sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Yerel otoriteler tarafından sürdürülebilir bir kırsal turizm yönetimin uygulanması için yerel paydaşların görüşleri önem arz etmektedir.

Çalışmada, İzmir ili Karaburun ilçesine bağlı olan Mordoğan beldesinde kırsal turizmin potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle konu hakkında literatür taraması yapılmış ve kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerde bulunmak amacıyla Mordoğan beldesinde faaliyet gösteren 10 kırsal turizm paydaşı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bölgesinde kırsal turizm paydaşları ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerden hareketle paydaş analizi yapılmıştır. Çalışmadan elde edilmiş sonuçların kırsal turizm konusunda karar alıcılara, politika uygulayıcılara, yöre halkı ve üreticilere, kırsal turizm konusunda yatırım yapacak girişimcilere ışık tutması beklenmektedir.

2. ARAŞTIRMA ALANI

Karaburun ilçesi Türkiye'nin batısında yer almakta ve üç tarafı denizlerle çevrili olan Karaburun yarımadası olarak bilinmektedir. Karaburun Yarımadası 36-38° Doğu boylamları arasında yer almakta ve 415 km² yüz ölçümüne sahiptir (<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html>).

Karaburun ilçesi İzmir kent merkezine 100 km ve Adnan Menderes Havalimanına 110 km mesafededir. Karaburun nüfus yoğunluğu düşük ve İzmir nüfusuna göre en yaşlı nüfusa

sahip olan ilçedir. 2016 yılı nüfusu 9.575'dir (<http://www.tuik.gov.tr>). Karaburun Belediyesi, 1902 yılında kurulmuş en eski belediyelerden olup 6360 sayılı yasa ile bir belde ve 13 köy, mahalleye dönüştürülerek belediye sınırlarına dâhil edilmiş ve İlçe merkezinde mevcut 2 mahalle ile birlikte 16 mahalleden oluşmaktadır (<http://karaburun.bel.tr/meclis/stplan2014sonu1.pdf>).

Şekil 1. İzmir İlinin Türkiye İçindeki Coğrafi Konumu

Kaynak: (<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html>)

Şekil 2. Karaburun İlçesi İzmir İli İçindeki Coğrafi Konumu ve Karaburun İlçesinin Sınırı İçerisinde Yer Alan Mahalleler

Kaynak: (<http://karaburun.bel.tr/meclis/stplan2014sonu1.pdf>)

İzmir ilinin Türkiye içindeki coğrafi konumu Şekil 1'de, Karaburun ilçesi İzmir ili içindeki coğrafi konumunu ve Karaburun Belediye sınırı içinde yer alan mahalleler Şekil 2'de görülmektedir. Araştırma alanı olarak seçilen Karaburun ilçesinin en kalabalık mahallesi olan Mordoğan'ın nüfusu 3.965'tir. Sahil kasabası olarak bilinen Mordoğan'ın İzmir iline olan uzaklığı 80 km ve Karaburun ilçesine olan uzaklığı 20 km mesafededir (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Sistemi, 2017).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ANALİZİ

Araştırma Karaburun ilçesi ve Mordoğan beldesinin kırsal turizm paydaşları ile yüz yüze mülakat görüşmesi yapılarak elde edilen verilerden derlenerek oluşturulmuştur. Araştırmanın diğer verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)' ndan temin edilmiştir.

Çalışmada öncelikle konu hakkında literatür taraması yapılmış ve kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerde bulunmak amacıyla Mordoğan beldesinde faaliyet gösteren 10 kırsal turizm paydaşı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında Karaburun ilçesi ve Mordoğan beldesinin kırsal turizm paydaşları ile açık uçlu sorulardan oluşturulmuş olan görüşme formu ile yüz yüze mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin analiz kısmında betimleme yöntemi tercih edilmiştir. Yörenin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi, yörenin kırsal turizm açısından mevcut durumunu ortaya koyabilmek açısından paydaş analizi büyük önem taşımaktadır. Görüşülen paydaşlardan verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya görüşme esnekliği sağladığı için tercih edilmiştir. Mülakatlarda konu ile ilgili literatür taramasından elde edilen ve araştırmanın amacına uygun belirlenen on soru sorulmuştur. Araştırmaya ait mülakat sorularının yanıtlarını ortaya koymak amacıyla araştırma bölgesinde bulunan on kurum ve kuruluş temsilcisi ile (G-1: Mordoğan Mahallesi Muhtarı, G-2: Karaburun Kent Konseyi Genel Sekreteri, G-3: Karaburun Kadınları Agro Turizm Koop. Eski Başkanı, G-4: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Profesörü, G-5: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü(İYTE) Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Öğretim Görevlisi DR., G-6: Karaburun İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, İlçe Müdür Vekili, G-7: Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Teknikeri, G-8: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi, Doç.Dr., G-9: Karaburun Kadınları Agro-Turizm Kooperatifi Yetkilisi, G-10: Mordoğan Müesser Aktaş Tarih ve Etnoğrafya Tarih Evi, Yetkilisi) görüşme sağlanmıştır. Görüşmeler öncelikle ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş olup daha sonra çözümlenmiştir. Görüşmelerin analiz kısmında betimleme yöntemi tercih edilmiştir. Betimleme yöntemi, araştırılan konuya dair aydınlatılması gereken değerlendirmeleri ortaya koymak ve olaylar arasındaki ilişkileri belirlemek için yürütülen analiz yöntemidir (Çepni, 2007). Betimleme yönteminde mevcut durumların, şartların ve özelliklerin olduğu gibi ortaya konulması amaçlanır ve amaca ulaşmak için anket, mülakat (görüşme) gözlem ve test teknikleri kullanılmaktadır (Aslantürk, 1999). Çalışmada Karaburun ilçesi ve Mordoğan beldesinin kırsal turizm paydaşları ile yüzyüze görüşme sağlayarak, on açık uçlu sorulara verdikleri kırsal turizm ile ilgili görüşleri ve bununla ilgili önerileri ortaya konulmuştur.

4. KIRSAL TURİZM PAYDAŞLARI İLE YAPILAN GÖRÜŞMELERE AİT BULGULAR

Bölgenin tanıtımı, toplumun her kesiminden kişi, grup, örgüt ve kuruluşlarının da katılımıyla ortaya konulması sonucunda bölgenin turizm potansiyelinin artırılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bölgenin bilinirliğinin artmasını sağlayacaktır. Özellikle bölgesel ve yerel çaptaki tanıtım etkinliklerinde yerel paydaşların etkisi ve rolü oldukça önemlidir. Kırsal turizm ürününün planlama, üretim ve tanıtımı sürecinde başarılı sonuçların alınması; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, turizm işletmeleri, üniversite, medya gibi yerel paydaşların etkin rol almasına bağlıdır. Çalışmanın bu bölümünde Mordoğan beldesinde faaliyet gösteren 10 kırsal turizm paydaşı ile yapılan mülakat görüşmelerine ait yanıtlar yer almaktadır.

Görüşülen kırsal turizm paydaşlarından kırsal turizmi tanımlamaları istenildiğinde birden fazla tanımlama ile karşılaşmıştır. Kırsal turizm;

-Kırsal turizm örgütlenme ve koordine içerisinde yönetilmesi ve yürütülmesi gereken bir pazar dilimi olarak, yerelde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla bölgenin doğal kaynaklarını,

tarımsal alanlarını, kültürel mirasını, kırsal konutlarını, geleneklerini ve bölgesel kimliği yansıtacak "marka" olmuş ürünlerinin turistik ürün olarak değerlendirilmesi,

-Farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar tarafından kırsal alanlarda yer alan doğal varlıkların, kültürel özelliklerin tanınması, kırsal alanlarda yaşayanlarla birlikte zaman geçirilerek kırsal alanlar hakkında bilgi sahibi olmak ve kırsal alanda yaşamı deneyimlemek ve yerel kalkınmaya katkı sağlanmasını amaçlayan turizm çeşidi,

-Kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın izin verdiği ölçüde onların yaşamlarına dâhil olunması, onların doğal yaşamlarını sürdürmelerine zarar vermeden, yaşamlarını daha yaşanabilir hale getirmelerini sağlayacak, gelirlerini artıracak ve yerelde kalkınma sağlayacak olan turizm çeşidi,

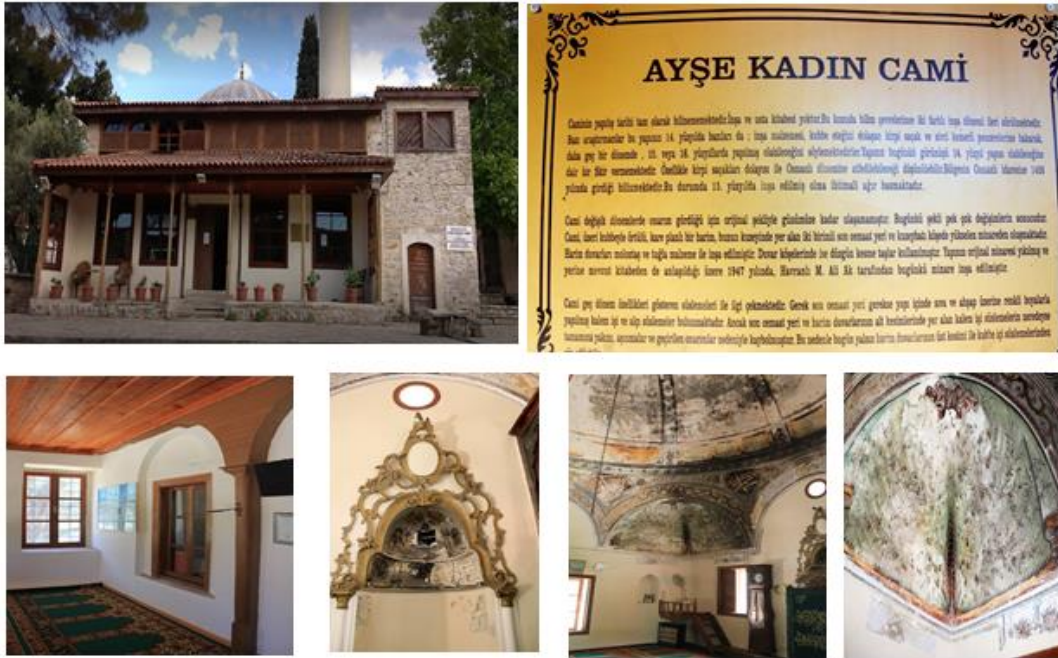
-Tarımsal üretim faaliyetinde bulunan üreticilerin işletmelerine yerli ve yabancı turistlerin, hoşça vakit geçirmek, doğa ile iç içe olmak, üreticilerin faaliyetlerine yardım etmek ve yörede yaşayan geleneksel ürünleri keşfetmek amacıyla kırsal alanlara yapılan gezilerden oluşan bir turizm türü olarak tanımlanmıştır.

Görüşülen kırsal turizm paydaşları Mordoğan beldesinin Karaburun Yarımadası sınırları içerisinde yer alması nedeniyle tek başına düşünülemediğini ve Karaburun İlçesi ile bir bütün olarak ele alınmasının daha doğru olacağını vurgulamışlardır. Araştırma alanı olarak Mordoğan beldesinin seçilmesinde; '2015 yılında çıkan kanun ile belediyelikten çıkarak Karaburun ilçesinin en kalabalık mahallesi olması, İzmir iline daha yakın mesafede, doğal kaynak zenginliğine sahip, kırsal turizm potansiyelinin yüksek ve henüz keşfedilmemiş bir alan olması ve yok olmaya başlayan tarımsal faaliyetlerin devamlılığının düşünülmesi' önemli etkenler olmuştur. Ayrıca Mordoğan beldesinin tam anlamıyla turizme bağımlı olmayışı, tarımın turizmden çok ekonomik faaliyet olarak yapılması ve kırsal turizm için pilot bir belde olabileceği düşünülmesi ile araştırma alanı olarak seçilmiştir. Kırsal turizm konusunda yapılan geniş literatür taraması sonucunda Karaburun ilçesi Mordoğan beldesinde kırsal turizm potansiyeli hakkında yapılmış çalışmaya rastlanılmaması Mordoğan'ın araştırma bölgesi olarak seçilmesinin bir başka sebebidir.

Paydaşlara Mordoğan'ın tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin neler olduğu sorulduğunda, kültürel yapı ve eserlerinin günümüze kadar korunamadığını belirtmişlerdir. Bu soruya ayrıntılı ve doyurucu yanıtlar alınmıştır. Karaburun İlçesi ve Mordoğan beldesinde günümüze kadar gelebilen yapı ve eserler Mordoğan köyü kilisesi (yıkık kalıntıları), Tekke köyü kilisesi (duvarları ayakta kalan tek kilise) ve Parlak Köyü Kilisesi (yıkık kalıntıları) olduğunu ve Karaburun ilçesinde asırlık çınar ağaçlarının varlığından bahsetmişlerdir. Mordoğan beldesinin Eski Mordoğan köyünde Müyesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi adı altında Mordoğan beldesinde doğmuş olan ve hala orada yaşayan Müyesser Aktaş tarafından 2008 yılında açılmış olan yerel kültür evinde, geleneksel köy odası, yöresel giysiler, mutfak eşyaları ve el sanatları ürünlerinin sergilendiğini belirtmişlerdir. Eski Mordoğan köyünde bulunan Ayşe Kadın Camii'nin 700 yıl önce Ayşe Kadın isimli bir kızın vasiyeti üzerine annesi tarafından yaptırıldığından bahsetmişlerdir. Ayrıca genç kız tarafından Mordoğan beldesinin nergisi, sümbülü, karanfili ve zeytininin çeyizine işlenmiş olduğu ve kızın elle işlediği bu motifleri camiinin kubbesine de işlenmiş olduğunu anlatmışlardır. Araştırma kapsamında Eski Mordoğan Köyündeki Ayşe Kadın Camii ve Müyesser Aktaş Müzesinin ziyareti gerçekleştirilmiş olup fotoğrafları Şekil 3'te ve Şekil 4'te yer almaktadır.

Şekil 3. Müyesser Aktaş Müzesinden Görüntüler

Şekil 4. Ayşe Kadın Camisinden Görüntüler

Karaburun ilçesinde ve Mordoğan beldesinde *halk hikayeleri, masallar, köy adları ile ilgili efsaneler, bilmeceler, maniler, ağıtlar, atasözleri, deyimler, dualar halk arasında özellikle de yaşlılar arasında hala bilinmekte olduğunu, bunlardan ayrı olarak; doğum, sünnet, evlenme ve ölümle ilgili adetlerin ve inançların eski önemlerini yitirseler de bir kısmının korunduğunu* belirtmişlerdir. Karaburun ilçesinde *halk edebiyatının manzum türlerinden olan türküler ve maniler günümüze kadar yaşatıldığını ve halen kullanılmakta oldukları* belirtilmiştir. Karaburun *Oyun Türküleri; "Asmalı Mençere", "Hürmüz Hanım", "Entarisi Ala Benziyor", "Bülbül", "Baygın Ayşem", "Bozdağ", "Saraylar Yaptırdım", "Sinem Of", "Karşıda Ayovalıklar", "Tekirdağ", "Sabahın Seher Vakti", Hürmüz Hanım Zeybeği, Alay Oyunu, Ötme Bülbül Zeybeği, örnek olarak gösterilmiştir. Karaburun Halk Oyunları; "Yandım Ayşem", "Hürmüz Hanım" ve "Sarı Olur Üst Yakanım Geveni" adınımları derlenmiş olan oyunlar olup bu oyunların, Karaburun*

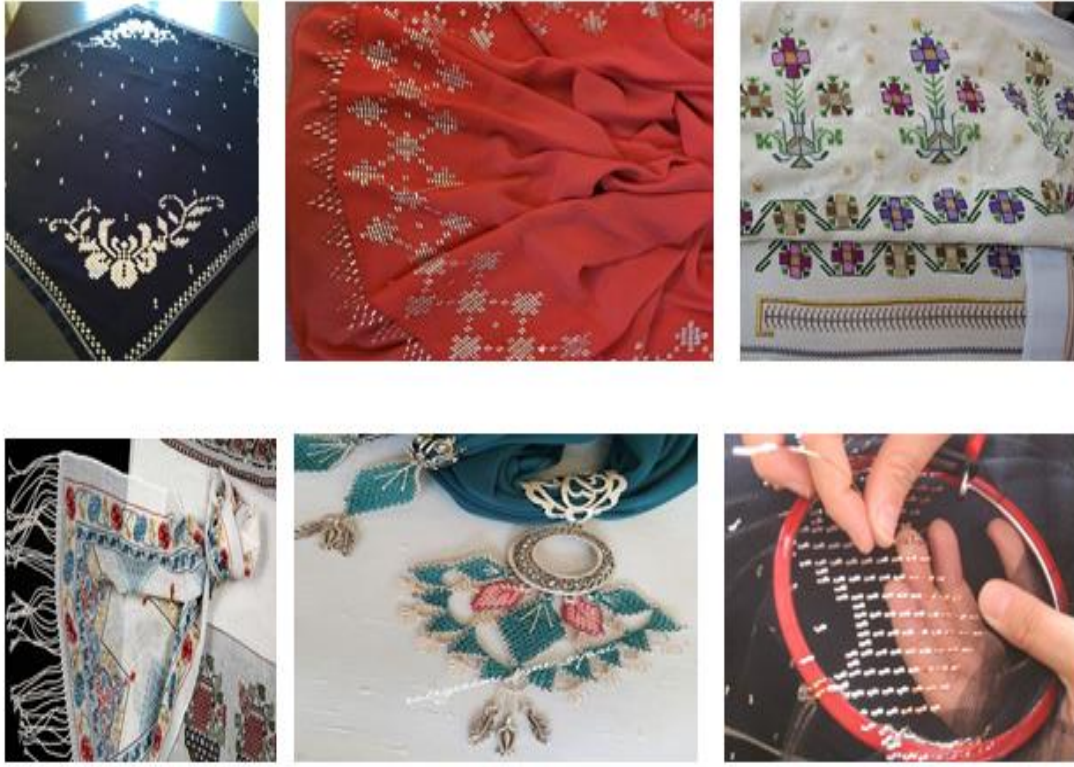
ve Mordoğan'da oluşturulan 16 kişilik gönüllü halk oyunları ekipleri (kadın-erkek) tarafından oynanmakta olduğu belirtilmiştir. Karaburun Ambarseki köyünde restore edilmiş olan eski bir zeytinyağı fabrikası, 3K Kavimler Kapısı Tiyatro Atölyesi olarak yeniden isimlendirilmesi ile burada sunulan oyunların çeşitli yurt içi ve yurt dışı turnelerde sergilendiğini ve halen etkinliklerin devam ettiğinden bahsetmişlerdir.

Karaburun ve Mordoğan'ın hurma zeytini, zeytinyağı, enginar, kelle (sepet) peyniri, kopanisti peyniri, siyah kuru üzüm, kekik ve kekik suyu, adaçayı vd. İzmir ili çevresinde ün yapmış tarım ürünleridir. Hurma Zeytini; dalından koparılıp tüketilen herhangi bir fermantasyona tabi tutulmamış yöreye özgü bir üründür. Ağaçların bazı dallarında rüzgârın ve iklimin etkisiyle phomaoleae adlı mantarın faaliyete geçmesiyle hurma zeytin dalında olgunlaşarak, yenilecek hale gelmekte ve aynı ağaçta hem hurma hem de acı (normal) zeytin olabilmektedir. Türkiye'de Hurma Zeytini, coğrafi işaret tescili almış tarım ürünlerindedir (Pektaş vd., 2018).

Karaburun ve Mordoğan'a özgü yemeklerin, Ege mutfağı ile benzerlik gösterdiğini yine de yöreye özgü yerel tatların varlığından bahsetmişlerdir. Yöreye özgü yemekler: pesemet (peksimet), keşkek, çullama, çalkama, zingata, macır pidesi, soğan göbeği tavası, sarımsak tavası, kırmızı böreği, masır böreği, ne gerek böreği, tavuklu börek, öküz köftesi, körmən köftesi, dede sarığı, sündürme (höşmerim), enginar reçeli, karabaş otu reçeli, portakal çiçeği reçeli olarak sıralamışlardır. Yöreye özgü ve halen üretilen el sanatlarını Tel Kırmacı, Kalbur İğnesi, Karanfilli Kolye, Gelin Süpürgesi, Boncuklu Sepet ve Peset olarak dile getirmişlerdir (Şekil 5).

Şekil 5. Yöreye Özgü Yemekler

Şekil 6. Yöreye Özgü El Sanatları

Karaburun ilçesine özgü meşhur olan yemekler; *Kabak zıngatası, Dede Sarığı (kelle peyniri rendesi ve sütlü peynir), Süt böreği, Tavuklu börek, Masır Böreği, Patlıcan bastı, Arapsaçı yemeği, Çalkama, Bazına, Mantarlı Börek, Kabak çiçeği dolması, Arapsaçı köftesi, Sarmaşık yemeği, Pirinçli mantı, Tavşan çullaması, Körmen (Yabani Sarımsak) Köftesi ve Öküz Köftesi*'dir. Karaburun ilçesindeki meşhur tatlılar ise; *Kesme tatlısı, Lor tatlısı, Damat tatlısı, Sündürme (peynir tatlısı), Hışmerim, Cevizli kıvrma ve Nişan tatlısıdır. Ayrıca Pelte reçeli, enginar ve karabaşotu çiçeği reçelleri ve çeşitli şifalı otlardan oluşan çiçek balı bulunmaktadır. Kopanisti peyniri (acı peynir), kelle peyniri, sepet peyniri, kurutulmuş enginar çiçeği tohumu ile mayalanan sütle yapılan özel peynir ilçeye özgü peynir çeşitleridir (Şekil 5).*

Paydaşlara Mordoğan beldesinin kırsal turizm açısından zayıf ya da eksik olduğu yönleri sorduğunda öncelikle tarım sektöründeki sorunlardan bahsetmişlerdir. Karaburun ilçesi ve Mordoğan beldesinde *tarım alanlarının yüz ölçümünün sınırlı, tarım potansiyelinin yeterince kullanılmıyor ve gün geçtikçe ekilebilir alanların azalıyor olması, çiftçilerin örgütlenmemiş olması ve dış pazarlara açılacak nitelikte olmayışlarının tehdit oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca tarımsal sulama kaynaklarının yetersizliği, tarım alanlarının imara açılıp ikincil konutlara harcanması ve tarımla uğraşan kesimin gün geçtikçe azalmasının tehdit oluşturduğunu vurgulamışlardır. İskân yapısının estetikten yoksun kötü görünümde olduğunu, plajlar, mahalleler, köyler arasındaki ulaşımda sorunların olduğunu, konaklama olanaklarının son 2-3 yıl yaz aylarında ve bayramlarda yeterli olmadığını, buna bağlı konaklama fiyatların da yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Donanımlı kamping alanlarının olmadığı, ev pansiyonculuğunun henüz gelişmemiş olduğu ve ev pansiyonculuğun en fazla geliştirilmesi gereken konaklama türü olduğunu vurgulamışlardır. Paydaşlar gezi, yerel ürünler, spor aktiviteleri, temalı kültür etkinlikleri gibi turizm destekleyici unsurların henüz yörede gelişmemiş olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu konuda hem İBB (Efes-Mimas yolu, Zeytin Yolu, Bağ Yolu, Bisiklet Yolu, üretici destek programları gibi) hem de Karaburun Belediyesi (Nergis festivali, Mandalin festivali, Üzüm festivali, Karaburun Şenlikleri, Börklüce Şiir günleri gibi) değişik festivaller ve etkinlikler düzenleyerek önemli bir gayret sarf ettiğini vurgulamışlardır. Fakat bu konudaki iletişimin bazen eksik kaldığını, bu tür etkinliklerin takvimini ve ilçe ile ilgili diğer bilgileri içeren bir web sitesinin oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir.*

Görüşülen paydaşların çalıştıkları kurum ve bireysel olarak Mordoğan'daki kırsal turizm açısından yaptıkları çalışmalar sorulduğunda;

Görüşme sağlanan G-8 paydaşımız, yüksek lisans öğrencileri ile birlikte Karaburun Yarımadasındaki muhtarlara, öğretmenlere, doktorlara, belediye başkanına ve kaymakamlığa giderek 'Karaburun Yarımadasını Anlamak' adlı bir çalışma yürüttüklerini belirtmiştir. Bu çalışma ile yarımadaya özgü haritalar, raporlar oluşturularak yarımada'nın ana potansiyelini ve temel sorunlarını ortaya koymaya çalıştıklarını ve yapılan araştırma sonucunda tüm yerel halkın katılımının sağlanacağı katılım toplantısı düzenlemişler ve bu toplantıya katılanların görüşlerini alarak sahip olunan değerleri korumaya yönelik çalışmalar yaptıklarını belirtmiştir. Görüştüğümüz paydaş Karaburun Yerel Gündem 21'in kurucularından olduğunu ve günümüzde bu kurumun Karaburun Kent Konseyi adını aldığını söylemiştir. Büyükşehir Belediyelerinin talebi üzerine İZKA tarafından oluşturulan İlçelerin Kalkınma Stratejilerinde belirtilenlerin hayata geçirilmeye başladığını belirtmiştir. Karaburun yarımadasında bağ yolları, yürüyüş rotaları, gibi rotaların çizildiğini ve bu rotalarda yerel üreticilerin ürünlerini satabilecekleri stantların kurulduğunu vurgulamıştır.

Görüşülen G-5 paydaşımız, İzmir Kalkınma Ajansı'nın (İZKA) Kalkınma Stratejisi kapsamında çalışma yaptığını ve bu çalışmada bölgenin varlıklarını tespit edip onun üzerinden ne tür projeler yapılabilir oluşunu ortaya koymaya çalıştığını belirtmiştir. Yaptığı çalışma ile Mordoğan beldesinde doğa yürüyüşlerinin, günü birlik trekkinglerin ve endemik bitki türlerine yönelik gezilerin düzenlenebileceğini gözlemlemiştir.

Görüşülen G-2 paydaşımız İzmir Kalkınma Ajansı 2011 Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) kapsamında, Karaburun Belediyesi tarafından yürütülen Karaburun Yarımadası Yerel Gündem 21/Karaburun Kent Konseyi'nin proje ortağı olduğunu "Karaburun'da Kırsal Turizmin Sektörel Analizi" konulu projeyi 26 Aralık 2011- 26 Mart 2012 tarihleri arasında (3 ay) hazırlayarak tamamladıklarını belirtmiştir. Bu proje kapsamında; Karaburun'un kırsal turizm potansiyelini belirlemek üzere, arz, talep ve pazar analizlerini yaptıklarını, bu potansiyelin ne şekilde ne kadar kullanıldığı ortaya koyduklarını ve son olarak Swot Analizi ile ilçenin kırsal turizmdeki konumunu tanımladıklarını belirtmiştir. Günümüzde İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB)'nin organize ettiği Efes – Mimas Yolu projesi ile, profesyonel kişiler tarafından yürüyüş, bisiklet, zeytin ve bağ yollarının rotaları çizilmiş; çizilen rotalara ulaşım olanakları ve rotalardaki konaklama mekânları, mola ve kamp alanları, sağlık tesisleri, tarihi ve doğal değerler gibi bilgilerin haritalara işlendiğini ve yollarda rotaları gösteren levhaların yerleştirildiğini belirtmiştir. Başka bir kırsal turizm paydaşımız olan G-9, Karaburun Kadınları Agro-Turizm Kooperatifi faaliyetlerine son verilmeden önce kooperatifte gönüllü olarak çalıştığını ve şimdi Karaburun Mimas Dağcılık ve Doğa Sporları olarak ağırlıklı yerel halkla yürüyüş yolları (Efes-Mimas Yolunun bir bölümü olarak) tespit etmeye çalıştıklarını belirtmiştir.

Paydaşlara Mordoğan beldesinde kırsal turizme yönelik yerli ve yabancı turistlerin ilgilerinin nasıl olduğu sorulduğunda genellikle Haziran-Eylül ayları arasında 3-4 ay boyunca, Mayıs ve Eylül ayları da özellikle hafta sonları hareketlenmenin görüldüğünü ve turistlerin genellikle İzmir ilinden geldiklerini belirtmişlerdir. Gününbirlik ve hafta sonu geliş-gidişler, çoğunlukla denize girmek ve eş-dost ziyaretleri için yapıldığı düşünülmektedir. Gerçek anlamda turistlerin, otel ve pansiyonlarda konaklayanlar olduğunu düşünürsek yatak kapasitesinin azlığı, onların da az sayıda olduğunu göstermektedir. 2011 yılında 1461 yatak sayısı olan Karaburun ilçesinde, 2018 yılında işletme belgeli ve yatırım belgeli toplam 2 tesis, 36 oda ve 72 yatak, 2019 yılında ise işletme ve yatırım belgeli 3 tesis, 81 oda ve 160 yatak mevcuttur (<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html>). Yeni yapılan yol çalışmaları ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) düzenlemiş olduğu gününbirlik geziler Karaburun Yarımadası'na turistlerin gelmesini artıracaklarını düşündürmekte olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca tüm paydaşlar, Mordoğan beldesinde kırsal turizmden düşük gelir elde edildiğini ve kırsal turizm işletmelerinin sayısının az olduğunu belirtmiş ve buna bağlı olarak uygun fiyatlı ev pansiyonculuğunun artırılması gerektiğini, beldede üretilen tarım ürünlerinin kırsal turizm alanında kullanımının artırılmasını ve turizme yönelik alt yapının geliştirilmesine ilişkin çalışmaların artırılmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Gece

Levrek Avı Yarışması, Mordoğan Denizle Buluşma Şenliği (Mayıs ayı içinde) ve Mordoğan Sokak Tiyatroları Festivali her yıl düzenlenen etkinlikler arasında olduğunu ve bu etkinlikler Mordoğan'ın basında yer almasını sağladığını buna bağlı olarak yerli/yabancı turistlerin ilgisini çektiğini ve çekebileceğini belirtmişlerdir.

Kırsal turizm paydaşlarına Karaburun Yarımadasında (Mordoğan beldesini de içine alan) kırsal turizm faaliyetlerinin yapılması ve gelişmesi sonucunda oluşabilecek etkilerin neler olacağı sorulduğunda aşağıdaki etkiler belirtilmiştir.

Kırsal turizmin gerçekleşmesi durumunda olumlu olarak;

Mordoğan beldesinde arzın artacağı, fiyatların genel düzeyinin düşeceği, köylerdeki genç nüfusun büyükşehirliere göç etmek yerine beldede kalarak turizmden kazanç sağlayabileceğini, belde sakinlerinin ev pansiyonculuğuna destek vereceğini, beldenin kazanç yeri olabileceğini gören kurumların beldeye yatırımlar yapacağını ve Karaburun Mordoğan ihracat-ithalat yolu olarak kullanılacak deniz yollarından biri olabileceğini belirtmişlerdir. Karaburun İlçesinde sadece T.C. Ziraat Bankası hizmet vermektedir. Mordoğan Beldesinde ve İlçe Merkezinde İş Bankası ve Garanti Bankasının ATM'lerinin bulunduğu bahsetmişlerdir. Karaburun Yarımadasının da kırsal turizmin olması ile gelişimlerin hızla olacağını düşünmektedirler. İzmir ilinin hinterlandında bulunan Karaburun Yarımadası İzmir'lilerin rekreasyon alanına dönüşebileceğini vurgulamışlardır. Genç nesillerin tarım sektörüyle uğraşmak istemiyor olması tarımın yapılabilmesi Karaburun Yarımadasında kırsal turizmin varlığı ile belki de genç nesillerin kazanç sağlayabilecekleri tarım sektörü ile ilgilenmelerini sağlayabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Paydaşlara göre kırsal turizmin ilçede ve beldede geliştirilebilmesi için yerel halkın özellikle genç nüfusun kırsal turizmin gerçekleştirildiği alanlara götürülerek onlarda bir uyandırma işlemi yapılması gerektiğini vurgulamışlardır. Gezi sırasında yerel halk kazanç sağlayan kırsal turizm işletmelerinin yaptıkları işlerden etkilenerek kendilerinin de bu işleri yapabileceğini inanmalarıyla ilçede ve beldede kırsal turizmin gerçekleştirilmesine katılım sağlayacağını düşünmektedirler. Genel olarak insanlar bir işlemi başkasının yaptığını ve kazanç sağladığını gördüğünde hemen kendileri de yapmak istemektedir. Kırsal turizmin gerçekleştirilmesindeki en önemli şey yerel halkın örgütlenmesidir.

Kırsal turizmin olumsuz etkileri olarak rant politikası (gelir elde etmek için mimari yapıların restore edileceğini düşünülerek zarar verilmesi, tarım alanlarının yok edilmesi vb.) ve şehirden gelenlerin bahçe ve tarla gezilerinde talancı tutumları dolayısıyla (nergisleri, zeytinleri, narları, bademleri vb.) beldenin zarar görebileceği, suç oranlarının artabileceği (hırsızlık), yaz aylarında çok fazla gürültü ve trafik olacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Paydaşlara yerel halk, çiftçilerin ve kırsal turizm ile ilgili kurumların kırsal turizm faaliyetlerinde rollerinin neler olması gerektiği sorulduğunda;

Tüm paydaşlar devlet kurumları ve özel kurumların tarımsal üretimin sağlıklı gıda üretimini desteklemelerinin, denetleme çalışmalarının ve bu konuda örgütlenmelerin artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Çiftçilerin en önemli sorunları olarak ürettiğini pazarlayamamaları, depolama sorunu yaşamaları ve maliyetlerini düşürmekte zorluk çekmeleri ile ilgili yerel yönetimlerin üreticiler ile direk bağlantı kurması gerektiğini belirtmişlerdir. Yerel halkın ise yöreyi tarihi, kültürel ve doğal değerleri açısından tanıyor olması ve bunları ziyaretçilere aktarabilir durumda olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Yerel halkın büyük bir çoğunluğunun emekli olması sebebiyle kırsal turizme olumlu bakmadıklarını, kırsal turizm için bakanlıkların, belediyelerin ve gençlerin kurdukları-kuracakları örgütlerin kırsal turizm kapsamında çalışmalar yaparak yerel halkı teşvik etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca yerel halk ve çiftçilerin kırsal turizm çalışmalarında etkin yer alması için eğitim faaliyetlerinin içinde yer alması gerektiğini ve uygulamada yerel yönetim ve ilgili bakanlıklardan teşvik destekleri sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Şu anda İBB'nin Kırsal Kalkınma Şubesi bu konuda çok başarılı projeler yürütmekte olduğunu, köylerdeki üreticilerin bu projeler sayesinde kazanç sağlamaya başladıkları belirtilmiştir. Hurma Zeytin, Nergis Çiçeği

gibi yöreye özel ürünleri üretenlere üretimin teşvik edilmesi, korunması amaçlı bilinçli ve düzenli desteklemeler yapılması ve ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımları yapılmasının gerektiği belirtilmiştir.

Kırsal turizm paydaşlarına Mordoğan beldesinde kırsal turizmin geliştirilmesi için neler yapılması sorulduğunda paydaşlar, *Yarımadanın kırsal karakterinin ağır basmasıyla kırsal turizm için çok güçlü bir avantajı olduğunu savunmuşlardır. Kırsal turizmin Yarımada için fırsata çevirmeyi bekleyen bir turizm çeşidi olduğunu ve tüm doğal ve kültürel kaynakların, marka olmuş yerel ürünlerin turizm ürününe dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Karaburun Yarımadasında kırsal turizmin gelişebilmesinin ilk koşulu olarak planlar hazırlanması gerektiği sonra; ciddi bir yerel örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Herkesin birtakım arayışlarla ve özel beklentilerle, istediği yerde kahvaltı evi, restoran, pansiyon gibi hizmet birimleri açması, son derece yanlış olduğundan ve yerel örgütlenmenin yerel güç olduğundan, kırsal turizmde girişimcilik ruhunun canlı olması kadar ortak hareket etme, birlik ve beraberliğin de çok önemli olduğundan bahsetmişlerdir. Kırsal turizmin varlığı ile Mordoğan beldesindeki sekiz ay yaşanan ölü sezonun canlanmasının sağlanması için yerli ve yabancı turistlere konaklama, yeme-içme, spor- eğlence hizmeti verecek tesislerin sayı, çeşit ve kalite yönünden geliştirilmesi, genç nüfusun yöreden göç etmesini istihdam ve eğitim olanaklarının oluşturulması ile önlenmesinin sağlanmasıyla yörenin ekonomik açıdan kalkınması sağlanabileceğini belirtmişlerdir.*

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde insanların, kent yaşamlarındaki yoğunluk ve stresten kaçmak için kırsal alanlara giderek burada yapılan çeşitli etkinliklere katılma (avlanma, ata binme, doğa ile içe içe vakit geçirme, doğa yürüyüşleri vb.) isteklerinin ve gelir seviyelerinin yükselmesi ve teknolojinin gelişmesi ile boş zamanlarının artması gibi olumlu gelişmeler sayesinde kırsal turizme olan talep artış göstermiştir. Kırsal turizme olan talebin artması ile bölgelerin kırsal turizm potansiyellerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi kapsamında çalışmalar artış göstermektedir. Yapılan bu çalışmada da Mordoğan beldesinde kırsal turizmin potansiyelinin belirlenmesi ve geliştirilmesine yönelik değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmış olup 10 kırsal turizm paydaşı ile görüşülmüştür.

Paydaş analizi ile bölgenin önemli bir kırsal turizm potansiyeli taşıdığı ancak hak ettiği ilgiyi görmediği, bu nedenle yörenin kırsal turizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiği ortaya konmuştur. Mordoğan beldesinde kırsal turizmin geliştirilmesi için kırsal alanlarda düzenlenmekte olan faaliyetlere katılan kişiler için yörelerde yeterli konaklama imkânları sağlanamamasından kaynaklı kırsal turizm kapsamında yapılan faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve devamlılığının sağlanması için var olan evlerin pansiyon olarak kullanılması ve motel, konukevi, dağ evi gibi yeterli nitelikli konaklama tesislerinin kurulması gerektiği belirlenmiştir.

Görüşülen paydaşlar, kırsal turizmin doğal, kültürel ve tarihi kaynakların korunmasını sağlayacağı, turistlerin yöreye gelmesi ile esnafın ve halkın kazanç elde etmeleri onlarda yerel ortaklıkları ve iş birliğini artırmasına neden olurken yörede yaşayan gençlerin ve kadınların sosyal yaşama katılımlarını da artıracaklarını düşünmektedirler. Kırsal turizm, yerel halkın kırsalı sahiplenip yeniden canlandırmasına ve kırsal bölgelerdeki yaşam alanlarının gelişmesine yardımcı olacaktır.

Karaburun ilçesi Mordoğan beldesinde öncelikle, kırsal turizm hakkında bilgilendirme çalışmalarının yapılması gereklidir. Bu çalışmalarda ülke, il ve ilçe için kırsal turizmin önemi vurgulanmalı, başarılı dünya örnekleri tanıtılmalı, başarılı bir kırsal turizmin yapılabilmesi için örgütlenmenin önemi ve yapılabilecek etkinlikler üzerinde durulmalıdır. İlçede özellikle kırsal turizm için eğitilmiş gençlere büyük gereksinim vardır. Onlara, doğa yürüyüşlerinde rehberlik yapma, yürüyüş parkurlarında yer alacak dinlenme mekânlarında ve doğa kampinglerinde hizmet verme, tekne gezileri düzenleme vd. gibi iş kolları yaratılmalıdır. Bu tür işlerde çalışan gençler sosyal ve ekonomik yönlere doyum sağlayarak yarımadadan göç etmeyeceklerdir. Aynı şekilde

ev kadınları da pansiyon, restoran, kahvaltı evi, el işi ürünleri satışı gibi hizmetler için eğitilmeli ve bu tür tesisleri açmaları için teşvik görmeli ve kolaylıklar getirilmelidir.

Günümüzde sosyal medya, tanıtım faaliyetlerinde çok etkin bir araç olması dolayısıyla yerel televizyon kanalları ve gazetelerden yararlanarak yörenin tanıtımı yapılmalıdır. Ayrıca kırsal turizmde uzmanlaşmış kişilere info gezileri düzenlenerek Karaburun ilçesi Mordoğan beldesinde kırsal turizm potansiyeli fuar ve festivaller ve tanıtım filmleri ile tanıtılarak bilinirliği artırılmalıdır.

Sonuç olarak araştırma bölgesinin kırsal kalkınmasında kırsal turizm; yerel paydaşlar tarafından önemli bir gelir çeşitlendirici faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Katılımcı bir yaklaşımla yöredeki yerel halk ve çiftçilerin gönüllü emeğinden de yararlanılarak, politika belirleyicilerin ve sivil toplum örgütlerinin kırsal turizmin; ekonomik, politik, sosyo-kültürel, yasal ve çevresel boyutlarını dikkate alan bir yaklaşımla çalışmalar yürütmesi bölgenin kırsal turizm potansiyelini harekete geçirecektir.

TEŞEKKÜR: Araştırma sürecinde görüşülen paydaşlara, çalışma bulgularının ortaya çıkmasına imkân sağladıkları ve çalışmamıza değerli katkılar sağlamalarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKÇA

- Aslantürk, Z. (1999). *Araştırma Metot ve Teknikleri*. İstanbul: Emre Matbaası.
- Butler, R. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*. 1(1): 7-25. Doi: 10.1080/14616689908721291
- Çeken H., Karadağ L. ve Dalgın T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 1-14. URL: ofd.artvin.edu.tr/tr/download/article-file/25721
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (3.Baskı) Trabzon: Celepler Matbaacılık.
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html> [Erişim Tarihi: 04.09.2017]
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html> [Erişim Tarihi:03.03.2019]
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77455/karaburun.html> [Erişim Tarihi: 03.04.2020]
<http://karaburun.bel.tr/meclis/stplan2014sonu1.pdf> [Erişim tarihi:18.06.2017]
<http://www.tuik.gov.tr> [Erişim Tarihi: 01.05.2017]
- Macdonald, R., ve Jolliffe, Lee. (2003). Cultural Rural Tourism: Evidence From Canada. *Annals of Tourism Research*, 30 (2): 307-322. Doi: 10.1016/S0160-7383(02)00061-0
- Pato L. and Kastenholz E. (2017). Marketing of rural tourism- a study based on rural tourism lodgings in Portugal. *Journal of Place Management and Development*, 10 (2): 121-139. Doi: 10.1108/JPM-06-2016- 0037.
- Pektaş G.Ö.E., Kahraman C. ve Alkan G. (2018). Türkiye'de Coğrafi İşaretler ve İhracat Pazarlaması Açısından Değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23 (39): 65-82. Doi: 10.17295/ataunidcd.392989
- Sharpley, R. and Vass, A. (2006). Tourism, farming and diversification: an attitudinal study. *Tourism Management*. 27 (5): 1040-1052. Doi: 10.1016/j.tourman.2005.10.025
- Su, B. (2013). Developing Rural Tourism: The PAT Program and 'Nong jia le' Tourism in China. *International Journal of Tourism Research*. 15 (6): 611-619. Doi: 10.1002/jtr.1903
- Yiannakis, J. and Davies, D. (2012). Diversifying rural economies through literary tourism: A review of literary tourism in Western Australia. *Journal of Heritage Tourism*, 7(1): 33-44. Doi: 10.1080/1743873X.2011.618538

Çağdaş Sanat Süreci Sanat Yaratımında Kadın İmgesi

The Female Image in the Contemporary Art

Serkan İLDEN¹, Seda KADAKÇI²

^{1,2}Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kastamonu

ORCID:

S.İ.: 0000-0002-9347-3733

S.K.: 0000-0002-4443-2724

Corresponding Author:

Serkan İLDEN

Email:

serkanilden1@hotmail.com

Citation: İlden, S. ve Kadakçı, S. (2022). Çağdaş sanat süreci sanat yaratımında kadın imgesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 391-404.

Submitted: 15.04.2022

Accepted: 13.06.2022

Özet

Görselliğin cinsiyet ayrımında kadınlar, erkek sanatçıların psikolojik, kültürel ve toplumsal deneyimlerinin sınırlarında şekillendirilmişlerdir. Kadınların belli sınırlar dâhilinde imgeleştirilmelerinin en önemli nedeni, onları tıpkı doğa gibi denetim altında tutma isteğinden ve çabısından kaynaklanmıştır. Sanatın her döneminde görülür ki, sanat yapıtları yalnızca sanatçının bireysel ve düşsel dünyasını yansıtmakla kalmamış birçok dış etkenle yönlendirilmiştir. Kadın imgesi, zamanın gereklilikleri, hâkim olan güçlerin etkisiyle şekil ve form değiştirmiş ancak erkeklerin denetimindeki bir varlık ve cinsel bir nesne konumundan çıkmayı başaramamıştır. Günümüzde halen çıplaklık denince ilk akla gelen, cinsellik ve erotizmi çağrıştıran kadın bedeni, geçmiş yüzyıllardan kalma, erkek dünyasının düşünce geleneklerinin mirasıdır. Bu çalışmada eril iktidar gözüyle yaratılan kadın imgesinin, geçmişten günümüze hangi sebeplerle ve ne tür düşüncelerle sanatın vazgeçilmezi olduğu konusu irdelenmiştir. Feminist sanatın yaratılan imgelemi ne gibi değişikliklere uğrattığı, günümüzde çağdaş sanatta yaratım unsuru olarak kadın bedeninin niçin hala popülerliğini koruduğu, sanat tarihi ve insanlık tarihinin ilk gününden bugününe sunulan kadın imgelerinin temsillerinden örnekler gösterilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, İmge, Feminist, Sanat, Çağdaş

Abstract

In the gender division of visibility, women are shaped within the boundaries of the psychological, cultural, and social experiences of male artists. The most important reason why women were imagined within certain limits was due to the desire and effort to keep them under control just like nature. It is seen in every period of art that the works of art not only reflect the individual and imaginary world of the artist but are guided by many external factors. The image of the woman has changed shape and form under the influence of the necessities of the time and the dominant forces but has not succeeded in leaving the position of being and a sexual object under the control of men. Today, the first thing that comes to mind when nudity is mentioned, the female body, which evokes sexuality and eroticism, is the legacy of the thought traditions of the male world from past centuries. In this paper, the issue of which the image of women created through the eyes of the male power is indispensable from past to present and with what kind of thoughts is examined, what kind of changes the feminist art has created in the created image, why the female body still maintains its popularity as a creation element in contemporary art is the first in the history of art and humanity. It has been tried to be explained by showing examples of the representations of the women images presented today.

Keywords: Woman, Image, Feminist, Art, Contemporary

1. GİRİŞ

Toplumda kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler, kadınların erkek hegemonyası altında biçimlendirildiği bir ilişki şeklidir ve bunun toplumsal cinsiyet yapılanmasını izleyen psikolojik ve fiziksel etkileri vardır. Feminist söylemlerle ve yaratılan farkındalıkla her alanda ortaya çıkan özgürlükçü anlayış ile kadın ve cinsellik konularının temsili biçim değiştirmiştir.

Sanatın estetik sunumlar yoluyla toplumsal gerçekleri sergileyen bir araç olduğu, eğitici bir rolü olmakla birlikte tek işlevinin topluma mesaj vermek olmadığı, bunun yanında kendine ait bir özerkliğinin olduğu varsayıldığında en güçlü toplumsal dönüştürücülerden olduğu söylenebilir. Sanat insanın gerçekliği aşarak kendine özgü başka türde bir gerçeklik yaratmasıdır. Gerçek imgeler ve nesnelere ile düşlenenler arasında bir bağ kurma eylemidir.

Sanatın genel anlamda en çok kullanılan nesnesi olan kadının, toplumsal ve kültürel açıdan konumunun belirlenmesinde ne gibi değişikliklere yol açmış olduğu, bugün moda, kozmetik, reklam ve medya sektöründe yoğun olarak kullanılması konusunun açıklanmasına yardımcı olacaktır. Görsel etkiye öncelik veren bir kültürün imge saplantısı, çevremizdeki iletişim araçları sayesinde artırılmıştır. Kültüre hâkim erkek bakış açısı, görsel araçların kontrolünü elinde tutarak, kadınlar için uygun cinsel davranışlara ait baskıcı inançlar temelinde hareket etmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çağdaş sanat sonsuz sayıda sitili, biçimi ve aracıyla yorumlanması zor, anlaşılmaz, güzel olanı önemsemeyen ve gösterişçi olduğu düşünülen ancak büyük bir genellemeyle 1960 sonrası üretilen eserler için kullanılan bir terimdir. Çağdaş sanatın kendine özgü algı ve yaratım dünyası nedeniyle galerilerde salt bir yaratım olarak resim, heykeli seramik vs eserlerin yanı sıra video art, performans ve enstalasyon gibi sanatın yaratım olanaklarının sunulması mümkün olabilmektedir. Çoğu zaman toplumsal meseleler ve gündelik hayatın koşulları ile ilgilenen çağdaş sanatçıların eserlerinde sosyo-politik, ekonomik ve ahlaki konuları ele aldıkları görülür. Bunların dışında cinsiyet politikası, küreselleşme, sanatla tüketim gibi meseleler de irdelenmektedir. Dolayısıyla çağdaş sanatı anlayabilmek için üretildiği dönemin politik, ekonomik ve felsefi koşullarının da bilinmesinin gerekliliği söz konusudur. Aynı zamanda küresel bir iştir ve dünyanın en karlı pazarları arasındadır. Andy Warhol'un; *"Para kazanmak sanattır, çalışmak sanattır ve iyi bir ticari iş yapmak en iyi sanattır"* söylemi dönemin yaklaşımını özetlemektedir.

"Artık modern kapitalist toplumun, zorlayıcı ve korkutucu bir biçimde, izleyici kitlesiyle, kendisini finanse eden elitleriyle aynı hizada olan bir sanatı var. Bu bakımdan, estetik yabancılaşmayı başından defetmesi ve kültüre giderek daha fazla entegre olması nedeniyle, sanat kelimesinin tam anlamıyla çağdaş hale gelmiştir (Artun & Örgü, 2013; s.11).

Kapitalist dünyanın toplum-birey üzerinde yansıması hayatın her alanında tabii dolayısıyla sanat alanında da kendine yer edinmesi özellikle de 1960 ve 1970'lerdeki feminist bakış açıları, toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet ayrımının çökertilmesine de olanak sağlamıştır. Zira artık ev kadını ideali yok olmuş ve kadınların çoğu mesleki bakımdan erkeklerle eşitlenmiş olarak kabul edilmiştir. Kadınlar, çocuk sahibi olup olmamaya çalışıp çalışmamaya kadar tüm kararlarını kendileri vermektedir. Fakat kadınların toplumsal ilişkinin merkezindeki özgürlüğü net bir şekilde arttıysa da onlar hala gençliğin, güzelliğin ve zayıflığın tiranlığından kurtulamamıştır. Çağdaş sanatta toplumsal cinsiyet ve kimlik konuları sıkça ele alınmış ve kültürel temsillerin yapılandırılmasının temelinde yatan bazı manipülasyonlar gözler önüne serilerek negatif etkileri yıkılmaya çalışılmıştır. Ancak toplumsal cinsiyetin temsilleri temelde değişmemiş daha ziyade çağdaş amaçlar doğrultusunda düzenlenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günümüzde de kadın bedeni nesnelleştirilerek moda, kozmetik ve reklam sektörleri tarafından kar amacıyla kullanılmaktadır. Cinsel obje konumu, kadınların kendilerinin bile farkında olmadan içselleştirdiği bir olgudur. Çoğu kadın erkeklerin güzellik normlarına ulaşmak ve beğenilmek adına fiziksel görünüşleriyle ilgili değişiklik için büyük çaba sarf etmektedir. Özellikle görsel sanatlarda bu olgunun etkilerini büyük ölçüde görebilmekteyiz. Dergi tirajları ve yapılan pazar araştırmaları ile kadınların dergilerde kullanılan, göz alıcı ve cinsel çekiciliği ön planda tutulan diğer kadınlara bakmaktan keyif aldıklarını ve ortaya narsistik bir özdeşleşme sonucu çıktığı varsayılıyor (Işıkören, 2015; 125). Günümüzde tüketim, kapitalizmin kendisini ayakta tutmak için vazgeçemeyeceği bir araca dönüşmüştür. Kadın ve zevk de metalaştırılmış bir tüketim nesnesi olmaya devam etmektedir. Özellikle moda, kozmetik, reklam, medya sektörü ve film endüstrisi kadınların toplumsal konumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Pazarlama stratejilerinin vazgeçilmezi kadın imgesi ve çekiciliğidir (Karaca, 2014; 65).

4. YÖNTEM

Görsel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanan bu çalışma, yazılı ve görsel kaynakların araştırılması, yorumlanması ve karşılaştırılması ile ortaya konulmuştur. Sanatsal yaratım adı altında çağdaş sanat süreci içerisinde kadın bedeni olgusu çerçevesinde ortaya konulan grafik, resim, performans sanatı vs çalışmaların eril bir bakış açısıyla nesnelleştirilmesi gerçeği üzerinden irdelenmiştir.

5. BULGULAR

İnsanlık tarihini süresine bakıldığında kadın baştan çıkarıcı olarak adlandırılmaktadır. Örneğin Hz. Adem'i ayartan Hz. Havva'dır. Yüzyıllar boyunca bu hep böyle kabul edilmiştir. Bu nedenle kadın her zaman sınırlandırılmalıdır. Çünkü ilk günaha sebep olan kadınlardır bu nedenle susturulmalı ve bastırılmalıdır. Ancak ataerkil düzende erkeğe bakıldığında kadınların tam tersi muamele görmektedir. Bu düzende erkek özgürleştirilirken kadın kendi iç dünyasında sadece yapmakta zorunlu olduğu görevleri yerine getirmeye çalışmaktadır (Aydın, 2019; 59).

"Toplumların gerçekleştirdiği bu inşa sürecinde cinsiyet rollerinin kadına ve erkeğe yüklediği anlamlar birbirlerinden farklı olmakla birlikte kadınlardan beklenen görevler adeta naiflik üzerine kurulmuştur. Bu durumun tarihsel kökeni toplumsal ve ekonomik temelli bir dönüşümün sonucuna işaret etmektedir. Kültür tarihi üzerine çalışan pek çok araştırmacı da kadın ve erkeğin iş bölümlerinin belirlenmesiyle cinsiyet rolleri arasındaki farkın belirginleştiği üzerine hemfikirdir. Ancak burada tartışılması gereken nokta sözü geçen iş bölümünün nasıl ortaya çıktığı sorusundan çok kadınlara atfedilen işlerin erkeğin karşısındaki ikincil konumuna nasıl geldiğidir. 1960'lı yıllardan itibaren feministlerin sormaya başladığı bu soru halen cinsiyet ayrımcılığının kökenini aydınlatmış değildir (Mies, 2012). İşte kadın ve erkek arasındaki biyolojik temelli cinsiyet ayrımının tarih içerisinde toplumsal şartlarda şekillenerek ekonomik, sosyolojik ve psikolojik gibi farklı katmanlarda yeni bir olguya dönmesiyle toplumsal cinsiyet "gender" denilen kavram ortaya çıkmaktadır (Oakley, 2015). Tarihsel ve sosyolojik alt bağlamlarıyla toplumsal cinsiyet, her coğrafyada kadın ve erkeğin arasındaki hiyerarşik düzeni ve kadının ataerkil güç karşısındaki eşitsiz konumunu onaylar" (Özensoy, 2017; s.12).

Sanat ise tarih boyunca yukarıda bahsedilen bu eşitsizliğin görselini bizlere sunmaktadır. Çünkü sanatçı için ise en ulaşılabilir imge kadındır. Sanat tarihi sürecini incelediğimizde bunun ne kadar doğru olduğunu görürüz. Çünkü her döneme ait bir kadın imgesi bulunmaktadır. Kadının güzelliği, sevgisi, anneliği, şefkati, kutsallığı vb. iç dünyası asırlar boyunca betimlemek amacıyla

birçok ressam için aranılan konu olmuştur (Aydın, 2019; 59-60). Özne olarak erkek kadından ilham alan ve ifade eden olurken kadın ise sanatçılara model olmuştur (Antmen, 2009; 286).

Ataerkil toplumlar içinde kadın olmak aynı zamanda erkeklerin mülkiyetinde yer almak anlamına gelmesinden dolayı, kadın hiç durmadan kendisini seyretmek zorunda kalmıştır. Kendi imgesiyle sürekli karşılaşan kadın bir zaman sonra kendisini seyretmesi-izlemesi fikrine alışmak zorunda kalmıştır. Bu fikirle kadın, imgelere baktığında gözleyen ve gözlenen kişilikleri, kadın olarak onun kimliğini oluşturan ama birbirinden ayrı iki öge olarak görmeye başlamaktadır. Aslında kadının gördüğü eril olanın sanatında ifade ettiği ne ise onu görmektedir. (Karaca, 2014; 140- 141). Tarihsel süreç boyunca kadın imgelerine bakacak olursak;

“...kadın imgesinin özgün görüntüsü, her ne kadar sanatçılar tarafından belirlense de kural ve kaideler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Paleolitik çağdan başlayarak, kadına, bulunduğu zamana ve ait olduğu topluma göre değer bakımından neyin önemli olduğunu gösteren farklı pek çok biçim ve anlam yüklenir. Paleolitik doğurganlık heykelciği ya da “Venüs” adı verilen heykelcikler, doğurganlık, üreme ile ifade edilmiş olan hayatta kalma ihtiyacını temsil etmektedir” (Gimbutas,1989; 2). Bu dönemde, kadın tasvirinin, sonraki nesilleri besleyen ve yetiştiren varlık olarak sunulduğu düşünülebilir. Aynı zamanda, dünyada insanlığın var olmasının temel nedenini oluşturan, doğurganlığı içeren bir hayatta kalışı ifade ettiği de söylenebilir” (Işıkören, D., 2015; 119).

Resim 1. Wilendorf Venüsü, M.Ö. 20000, Kireç Taşı, 11 cm, (Işıkören, D., 2015; 119).

Genellikle kadın imgeleri incelendiğinde doğurganlığın simgesi olan Ana Tanrıça'nın tasviri kullanılsa da zamanla gelişen uygarlıklar ile bu tasvir değişime uğramıştır. Özellikle de kutsal dinlerin ortaya çıkışı ile birlikte erkek egemenliğinin ve denetimin altında yer alan kadın, ikinci bir figüre dönmüş ve farklı ele alınmıştır. Mesela Musevilik'te ve İslamiyet'te kadının çıplak olması günah olarak görülmüştür. Bu nedenle beden resmedilmesinden kaçınılmıştır. Ancak Hıristiyanlık dinin yayılması için ise Meryem Ana ve Tanrı'ya tövbe eden Maria Magdalena betimlenmiştir. Bu düşünce biçimi ile kadın imgelerinin toplumda benimsetilerek geleneğin bir parçası haline geldiğini söyleyebiliriz (Seçkin, 2019; 4).

Leonardo da Vinci'nin Azize Anna, Meryem ve Çocuk İsa isimli eserine baktığımızda Ermiş Anna'yı, torunu İsa ve kızı Meryem bir arada gösterilmektedir. Figürlerin yüzlerindeki gülümseme Leonardo'nun düşüncesine göre anne anısı tasvir edilmişse de burada anneliğin yüceliğinden bahsedilmektedir (Karaca, 2014; 84-85). Bahsedilmek istenen diğer konu ise “Meryem'in bakireliğinin,

yasaklanmış cinselliğin ve ilahi tecessümün doğumuna işaret eden bir imge olmasındadır. Meryem, annelik ve bakirelik özelliklerini tek bir bedende taşımasıyla temsil edilmiştir” (Karaca, 2014; s.84-85).

“Kadınların toplumdaki konularının belirlenmesinde sadece kutsal dinlere değil aynı zamanda toplumsal ilişkiler, aile, kültürel ve politik koşulların da etkilediği gözlemlenmiştir. Amal Rassam’a göre kadının toplumdaki statüsünün belirlenmesini farklı bir biçimde ele alarak üç maddeye değinmektedir: “(a) iktidarın toplumsal örgütlenmesi, (b) kadın bedenini denetleyen ideolojik ve kurumsal araçların niteliği, (c) toplumdaki cinsel iş bölümü ve roller.” Bu bağlam göre kadın bedeninin denetlenmesinde önemli araçlarından biri olan dinin hem kurumsal hem de ideolojik açıdan kadının toplumdaki yerinin belirlenmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz” (Seçkin, 2019; s. 5).

Resim 2. Leonardo da Vinci, Azize Anna, Meryem ve Çocuk İsa, a.ü.y.b., 1500-1513, Louvre Müzesi, Paris, (Karaca, 2014; 85).

Rönesans döneminde ise Hümanizm düşüncesinin etkisiyle kadın imgesinin zenginleştiğini görmekteyiz. Dönemin sosyo-kültürel yapısına göre resmedilen kadın imgeleri, “seçkinliği ve ayrıcalıklı olmayı” yansıtmaktadır. Mitolojik öykülerin betimlendiği resimlere bakıldığında ise çıplak kadın imgeleri görülmektedir. Kadın imgesinin bu kısıtlı ifade biçimleri, Caravaggio gibi bazı sanatçıların dışında kadın imgesinin kısıtlı ifadeleri, 19. yüzyıla kadar devam etmiştir (Papila, 2009; 176).

Resim 3. Caravaggio, Judith Holofernes'in Başını Keserken, 1598-1599, (Seçkin, 2019; 8)

“Antik Yunan sanatında, güzel olarak kabul edilen erkek bedeninde kendini gösterir ve sonrasında ise ağırlıkta varlığını kadın bedeninde Afrodit-Venüs imgeleriyle sürdürür. Bu imge Ortaçağda Hıristiyanlık inancıyla birlikte günahkârlığın bir sembolüne dönüşür. Özellikle ilk çıplaklar Adem ve Havva öyküsündeki Havva figürü kadın çıplaklığını günah kaynağı olarak sonraki dönemlere taşır. Rönesans ile birlikte insana verilen önemle, beden yeniden keşfedilir ve çıplak yeniden resmin konusu olur” (İlden, 2018; s.1171).

“On beş ve on altıncı yüzyıllarda kadın imgesi ve çıplaklığı daha çok tanrısal, mitsel biçimde ele alınarak resmedilmiştir. Kadınlar kırlarda periler gibi koşup oynarken resimlenmiştir. Su kenarlarında toplanmış kızlar, birbirlerine şakalar yapıp, gülüşürler. Ama hep çıplaklardır ve bu çıplaklık çok normal, aleni ve göze batmayacak biçimdedir. Ama nedense etrafta hiç erkek olmasa da çıplak kadın poz verir. Bir rol içindedir” (Şayık, 2015: s.30' dan Aktaran Shikhaliyeva, 2019; 11).

Resim 4. Sandro Botticelli, “Venüs’ün Doğuşu”, 1486,
Tuval Üzerine Tempera, 278.5x172.5 cm, (Shikhaliyeva 2019: 12).

Yunan klasik çağında erkek heykellerinin kadın heykellerinden sayıca fazla olduğunu görürüz. Dikkat çeken bu dönemin sonunda tanrıların çehrelerinin insallaştırılmasıdır. “Buna paralel

olarak, kadınların da bir ev kadını pozunda ve tiyatro sahnesindeymişler gibi ifade edildiklerinin görüyoruz. Knidos Demeteri'ndeki kadın figürü evinin bahçesinde, günlük haliyle oturan bir kadın figürüdür. Bu kadının yüzü ve duruşu, ilerideki Hıristiyanlık "Madonna" sınıfının adeta erken şekillenmiş bir örneği gibi görülür" (Turani, 1974: s. 149).

Kutsal form tek tanrılı dinlere geçilmesiyle değişikliğe uğramış ve "Meryem Ana" imgesine bürünmüştür. Kutsallığın koşullarına uygun şekilde resmedilen Meryem giyiniktir. Ancak daha sonraları Munch'un "Madonna" tablosunda bakire Meryem kültürünü hicivsel bir şekilde eleştirdiğini görürüz. Elbette kutsal "Meryem" ve yüksek sınıftan kadınların çıplak resmedilmesi önceleri uygun bulunmasa da sanatçılar kadın bedenini çıplak resmetme ihtiyacı için bir çıkış yolu bulmuştur.

Resim 5. Edvard Munch, "Madonna", 1894

Madonna imgelerinin karşısında da daha sonraları idealleştirilmiş güzellikteki kadın imgeleri yaratılır ve dönemin cinsellik sembolü olan kadınları simgeler.

Mekânlar özel ve kamusal alanlar olarak (iç ve dış) ayrıldığından kadınlar kendileri için belirlenmiş dişil mekânlarda resmedilmiştir. Ev hayatının dışına çıkması istenmeyen kadın figürleri mutlu, masum ve itaatkâr ifadesiyle erkeğin maddi olanaklarının ve gücünün yansıtıldığı mekânlarda resmedilmiş ve kadınların bu fikri içselleştirmeleri sağlanmıştır. Düşük ahlaklı bulunan kadınlar genelev gibi erkek bakışlarının üzerinde olduğu mekânlarda, iffetsiz ya da baştan çıkarıcı olarak bir arzu nesnesine dönüştürülmüştür. Orta ve yüksek sınıf kadınlar "evdeki melek" imgesiyle donatılırken alt sınıfa dâhil fahişelere kötücül bir cinsellik damgası vurulur. İç mekânlarda gösterilmiş çıplak kadın imgelerinde birbirine benzer birçok özellik göze çarpar. Mekânda kullanılan yatak, ayna ve dağınık çarşaf muhtemelen erkek zihninde cinselliği simgeleyen işaret fişeği gibidir. Hatta dış mekânı mahrem iç mekâna dönüştürerek, doğada çıplak kadın ile birlikte yatak, çarşaf imgelerini kullanmışlar ve erkek cinselliğinin hizmetine sunmuşlardır. Tinteretto'nun "Susannah" tablosu buna verilecek en iyi örneklerden biridir. Resimde gizlenen yaşlı erkek figürleri çıplak bir kadını izlemenin haz verdiği düşüncesini vurgulamaktadır (İlden, 2018: 1175).

Resim 6. Tintoretto, "Susanna And The Elders", 1556

Bu tabloda ve birçok nü resimde mekân kadına hizmet etmektedir. Oysaki sosyal hayatın içinde yahut ev içi işleriyle uğraşı hallerinde resmedilen kadın figürleri mekâna hizmet eder şekilde sunulmuştur.

"Beden, geçmişten bugüne sadece sanatsal değil, dinsel, felsefi, bilimsel ve siyasal alanlarda sürdürülen mücadele ve araştırmaların da başkahramanıdır. Din ve felsefenin ezeli tartışması olan "beden ve zihin" ikileminden tutun, gerçeklik, yanılsama, temsil, kurgu, toplumsallık, bireysellik, cinsellik ve iktidar ilişkilerine kadar, neredeyse bütün tartışmalar öncelikle beden üzerinden yapılmıştır. Çünkü bütün bu alanların bulunduğu bir kavşak, bir mücadele alanı, bir mekândır beden" (Uysal, 2007; 38).

Fernand Khnopff'un "Okşamalar" adlı eserinde kadının vücudunun bir çita şeklinde resmedilmesi kadının tehlikeli ve baştan çıkarıcı olması düşüncesini barındırır.

Resim 7. Fernand Khnopff, "Caress of the Sphinx", 1896

Sanatçılar içselleştirdikleri ataerkil ideolojinin etkisi altında kadını kendilerince anlamlandırmaya çalışmışlar ve bu anlamlandırma kadını bedeninden haz duyulabilecek, mutlak suretle baskı altında tutulması gereken erotizmin kaynağı bir varlık olarak göstermiştir. Kadınlar dönemin güzellik anlayışına göre biçimlendirilmiş, yaratılmak istenen etki doğrultusunda bakışları anlamlandırılmış ve kadının ahlak düzeyi vurgulanarak uygun görüldükleri mekânlarda tasvir edilmişlerdir.

"Toplumun kadın imgeleriyle doyurulmasının, erkeklerin doğal güzellik, nesnel güzellik değerlendirmelerinin estetik değerleriyle değil, bu kadın imgelerinin erkekleri rahatlatıcı bir şekilde kaydetmesiyle ve kullanmasıyla çok yakından ilgisi vardır. Açıkır

ki bu rahatlık, kendini güvencede ya da güçlü hissetmekle ilgilidir ve kadınlar da bu güce bağlıdır, çünkü görsel etkiler ruh sağlığımızın, toplumsal barışımızın, sevilip seilmeyeceğimizin anahtarını elinde tutar bir konuma yükselmiştir. Erkeğin en eski korkusu, kaynağını oedipus kompleksinde bulan, ama doğurgan ve üretken doğayı (anneyi) alt etme zorunluluğuyla ilintilediği ölçüde, üretim ile ekonomi ile de bağları bulunan dişi korkusu, kadının imgesinin (ve mitleştirilmesinin) asıl nedenidir (Demirkol, 2015; s. 29- 31).

Resim 8. Ingres, "Madame Moitessier" (1856),
Tuval Üzerine Yağlıboya, National Gallery, Londra, (Papila, 2009;189)

"Barok dönem ile birlikte beden tasviri güçlü hatlarla belirginleşerek birçok sanat eserinde görülmüştür. İtalyan Barok ressam Artemisia Gentileschi'nin çalışmaları Caravaggio'nun yapıtlarından izleri taşıyan kendi kuşağının en başarılı kadın sanatçısı olarak kabul edilmiştir. Yaşadığı dönemde kadın olma mücadelesi veren Gentileschi dönemin Avrupa'sında yasaklanan Nü resim yerine natürmort çalışmaları yapmıştır. Artemisia Gentileschi, yaşadığı dönemde, toplumun kadın imgesine bakışından farklı bir biçimde ele alarak kadının toplum içindeki yerini etkin ve güçlü olarak betimlemiştir. Bu güçlü tasviri daha sonra 1970'lerde feminist sanatçılar ve sanat tarihçilerinin araştırmaları sonucunda adının duymasına neden olmuştur" (Seçkin, 2019; s.7).

Sanat Tarihinde kadın imgeleri 19. yüzyıl ortalarına kadar ikinci konumda devam ederken bu durum eleştirel modernizmin sinyallerini veren Édouard Manet ile birlikte adeta sarsılır. Manet'in eserlerinde güzel kadın ve toplumsal cinsiyetin dayattığı düşüncelere hizmet eden kadın imgeleri yer almaz. Onun resmettiği kadınlar kendi cinselliği ile baş başa kalmıştır. Yani erkek izleyici tarafından üretilmiş bir yapıtın pasif nesnesi değillerdir (Özensoy, 2017; 13).

Modern sanatta, çıplaklık kategorisi daha az önemli hale gelmiştir. Sanatçıların kendisi bile bunu sorgulamaya başlamıştır. Diğer pek çok açıdan olduğu gibi, bu açıdan da, Manet'nin eserleri bir dönüm noktasını temsil eder. Onun Olympia'sı ile Titian'ın orijinal çalışması karşılaştırılacak

olursa, geleneksel bir role bürünmüş, o rolü biraz da cüretkâr bir biçimde sorgulayan bir kadın görülecektir (Işıkören, D., 2015; 123).

Bahsedilen görüşler ışığında kadın imgesi sanatta birden çok prototip veya tasvirlerle karşımıza çıkmaktadır. Özellikle görsel sanatlarda düşsel ya da doğal kadın varlıkların temsiliyeti olarak, tanrıça, ana, falcı, soylu kadın, fahişe vb. tanrısalan fanteziye kadar sayısız kadın figürü olarak ve sembolleriyle betimlendiği görülmektedir. Yaratıldığı andan 21. yüzyıla gelinceye kadar, onunla beraber kullanılan nesneye göre anlatımı farklılaşan kadın imgesinin, düşsel ya da doğal olandan, inançsal simge veya dönemin cinsel metasına dönüşümü şeklinde sanat eserlerine konu edilmiştir (Karaca, 2014; 161-162).

Kadın bedeni özelinde bedenın sanatsal yaratılarda metalaşması kimi sanatçılar tarafından yine beden üzerinden protesto edildiği görülür. Vücut Sanatı ve özellikle onun feminist versiyonları, yerleşik kadın algılarına, kadının görsel ideoloji içindeki konumuna karşı bir direniştir. Bu direniş, kadının bir tutku ve zevk nesnesi olmasına ve kadının metalaştırılmasına bir başkaldırıyı da içermektedir.

Resim 9. Marilyn Monroe, yklş. 1950, (Karaca, 2014; 65).

“Fransız sanatçı Orlan, kendi bedenini sanat için sanatsal bir malzeme olarak kullanmıştır. Kendi bedeni üzerine dokuz defa plastik cerrahi müdahale yaptırdığı bir seri performanslarıyla, izleyiciye günümüzde metalaşan kadın imgesinin tam tersi bir kadın imgesiyle yüzleştirmiştir. Her seferinde vücudunun bir parçasını, daha önce sanatçıların eserlerindeki idealize edilmiş güzellik anlayışıyla yapılmış kadın imgelerinin bazı ayrıntılarını bedeninde radikal bir yöntemle, uygulamıştır. Kendisi bu konuda şöyle söylemiştir: güçlü ve farklı olmak istiyordum, vücudumu bir heykel gibi şekillendirmek istiyordum, vücudumu doğaya karşı, genetik ve DNA’ya karşı, tanrıya karşı kendimi tekrar yaratmak istiyordum” (Bagherifam, 2019; s.72-73).

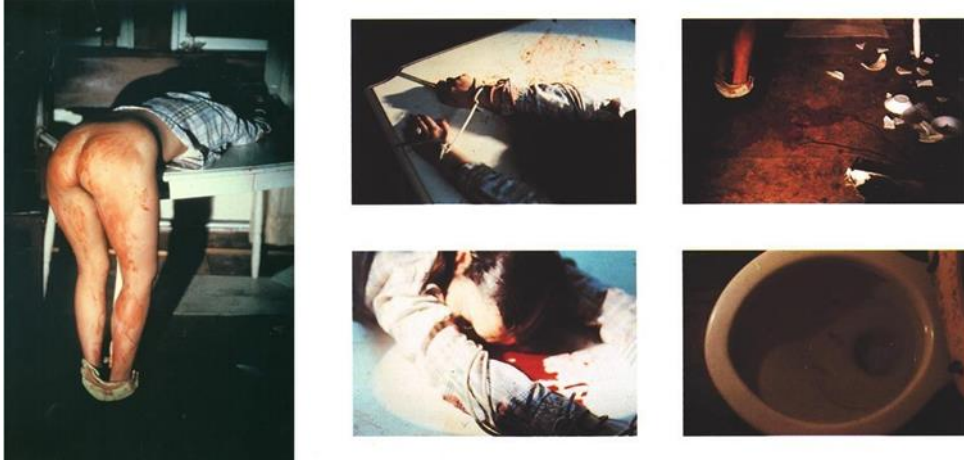

Resim 10. Orlan, 7. Estetik Ameliyat Gösterisi, 1993 (Şahin,2017: 75).

Renkli perdelerle dekore edilmiş tiyatrolarda, bilinci yerinde ama lokal anestezi altında, ünlü modacıların imzasını taşıyan kostümler giyerek, şiir ve müzik eşliğinde, estetik ameliyat geçirmiştir. Ameliyatlar uydu yoluyla izleyiciyle buluşmuş ameliyat esnasında çekilen fotoğraflar ise birer sanat yapıtı olarak sunulmuştur. Ameliyatı yapan feminist estetik uzmanı, Orlan'ın yüzünde birçok değişiklik yaparak implantlar yerleştirmiştir. Çalışmasının amacının estetik ameliyatlara değil, kadına ve bedene gittikçe daha çok dayatılan ideolojiye ve güzellik anlayışına karşı olduğunu belirtmiştir. Orlan'dan sonra da bedenin sahibi kimdir, sanatın bedenle ilişkisindeki eşik nerede başlar gibi sorularla beden olguları çağdaş dönemde de çeşitli sanat pratikleriyle devam etmiştir. Orlan, performanslarında kendi bedenini, feminist sorunlara eğilmek için bir ortam olarak kullanmıştır. Burada Kavramsal Sanat, Beden Sanatı, Feminist Sanat, Performans Sanatı, Video Sanatı iç içedir (Çırak, 2019; 29-30).

Performans sanatında yapılanlar ve söylenenler gündelik deneyimlerimizin dışında olsa bile bir resim ya da heykele bakmaktan daha çok benzerlik barındırır. Çünkü hayatın sorunlarına eleştirel yaklaşmakta ve kadınların toplumsal algılanışıyla ilgili sorunlarla ilgilenmektedir.

“İzleyicinin performanslara dâhil edilmesinin yanı sıra performansı deneyimlemeleri de performansta önemli bir etki yaratmaktadır. Çoğu kez izleyici ne ile karşılaşacağını bilmeden performansın içinde kendini buluyordu. Böylelikle sanatçı izleyicide bilinç uyandırmayı ve onlara dramatik bir şekilde aktarımda bulunmayı sağlamıştır. Ana Mendieta'nın 1973'te gerçekleştirdiği performansında da izleyici olayın içine dâhil olmaktadır. Kübalı sanatçı, üniversitesinde gerçekleşen tecavüz olaylarına dikkat çekmek için bir performans gerçekleştirmiştir. Mendieta'nın daveti üzerine sanatçının evine gelen arkadaşları, sanatçıyı elleri bağlanmış, belden yukarısı yüz üstü masaya yatırılmış şekilde, kanlı bir halde bulmuşlardır” (Çırak, 2019; s.30).

Resim 11. Ana Mendieta, "Performans", 1973, (Çırak, 2019; 30)

Günümüzün merkezi meselelerinden biri toplumsal cinsiyet ve onun temsilidir. Kadınların temsil edilmesiyle ilgili bazı kurallar her şeye rağmen net bir süreklilik taşımaktadır. Olumsuz kadın imgeleri bugünde varlığını sürdürmektedir. Amaçlarının pornografik söylemi teşhir etmek olduğunu iddia eden ancak bunu pornografi söylemini kullanarak gerçekleştiren Eric Fischl ve David Salle'ın gibi sanatçılar sanatları aracılığı ile kadının nesnelleştirilmesine bugünde hizmet etmektedir.

Resim 12. Eric Fischl, "Scenes of Late Paradise The Welcome", 2007

"Çıplak olmak, kendin olmaktır. Nü, başkaları tarafından çıplak görülmek, ama kendin olarak tanınmamaktır. Çıplak bir beden, nü olabilmesi için bir nesne olarak görülmesi gerekir" (Whitham & Pooke, 2018; s.67). John Berger'in bu görüşü kadın bedeninin nasıl erkek bakış açısının nesnesi haline geldiğini açıklayan ikonik bir yorumdur. Bu bağlamda beden üzerinden kurgulanan görsel ve kültürel geleneklerin 21. yüzyılın sanat pratiğinde halen daha nesne veya obje olarak varlığını sürdürmesi, içinde yaşanılan toplumun sanatsal bakış açısı yanı sıra kültürel öğretilerinin etkisi altında olduğu unutulmamalıdır.

6. SONUÇ

Geçmişten günümüze değin her sanatçının yaşadığı çağ ile daima bir bağı olmuştur. Varlığını sürdürdüğü zaman diliminde ise edinmiş olduğu ideolojik, sosyolojik, kültürel ve etik değerler ile yapıtlarını (eserlerini) şekillendirmiştir. Bununla beraber sanatçının hayatından beslenen sanat yapıtı da bu düşünceleri yansıtan ifadeleri de içinde barındırarak izleyiciye sunmaktadır. Bu nedenle sanatın vazgeçilmezi olan kadın imgesi de bahsedilen görüşler üzerinde şekillenmiştir.

Eril bakış açısına göre biyolojik kimlikleriyle algılanan kadınlar, sanatçı kimliklerini ortaya koyma sürecinde çok zorlanmışlar ve erkeklere göre çok fazla güçlüklerle karşılaşmışlardır. Kadın

sanatçıların karşılaşmış oldukları güçlülüklerin sebebi ise eril bir söylemle yazılmış olan sanat tarihi ve sanatın izleyicilerinin çoklukla erkeklerden oluşmasıdır. Diğer bir husus ise müze ve galerilerin daha çok erkeklerin kontrolünde olmasından kaynaklıdır. Bu sebeple kadınların çalışmalarının daha çok zanaat (el işi) ya da yüksek kalitede sanat eseri olmadığı yönünde ön yargılı fikirlerle değerlendirilmiştir. Bu gibi yaklaşımlar sayesinde kadınların sanat alanında erkeklerin gerisinde kalmasının nedenleri arasında gösterilebilir.

Erkek egemen bir bakışı ile şekillenen kadın figürü ve feminist olgu ile şekillenen kadın figürlerinde ifade edilmek istenen düşünce bu anlamda karşımıza çıkmaktadır. Yani eril düşünce ile kadınlar hem seyredilen hem de teşhir edilendir ve kadının seyredilmekten zevk aldığı algısı oluşturulmaktadır. Her dönemde kadın erotizmi çağrıştırır. Bakışları üzerine çeken kadınlar bu nedenle her alanda vazgeçilmez (sanatsal yaratımlarda, gösterilerde, müzikallerde, filmlerde) bir gösteri ögesidir. Bunun nedeni ise erkek sanatçıların kadın bedenini kendi yorumu içerisinde sunduklarından kaynaklıdır. Oysaki kadın sanatçılar, kadın bedenini sanat eserlerinde ifade ederken erotik dili kullanmaktan kaçınmışlardır. Ancak eril iktidarın kadını, sanat alanında yalnızca estetik bir nesne olarak algılaması ve sanatın nesnesi olarak görmesi, kadınların öznelliğinin engellenerek özgür kalmasını engellemiştir. Bu anlamda kadınlar kimliklerini ve benliklerini özgürce oluşturamamış ve erkeğe bağımlı bir hale gelmiştir.

Feminist olgu bağlamında sanat anlayışı, cinsiyetçi sanat yaklaşımına önemli eleştiriler getirmiştir. İlk önemli gelişme sanat tarihinin eril yüzü ve yöntemlerini sorgulatmıştır. Bu nedenle kadınların sanatta görünür olmamalarının nedenleri ortaya konmuştur. Kadınların mücadeleleri ve görmezden gelinen kimi kadın sanatçılar bu sayede hatırlanmış ve sanat tarihindeki yerlerini alabilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Afşar, T. (1987), *Estetik*. İstanbul: Süreç Yayınları,
- Akalın, T. ve Baş, R. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansıması, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2-2: 112-128
- Antmen, A., (2009), *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık,
- Artun, A. ve Öрге, N. (2013). *Çağdaş Sanat Nedir? Modernlik Sonrasında Sanat*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Aydın, K., (2019), Modern Sanatta Kadın İmgesinin Değişimi (Resim Sanatı Örneğinde), (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Bagherifam, P. (2019). Postfeminist Yaklaşımla Çağdaş Sanatta Kadın İmgesi, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Çırak, Ö. B. (2019). Çağdaş Sanatla Değişen Kadın Temsili ve Olumsuz Kadın İmajına Eleştirel Yorumlar, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı
- Demirkol, A. (2015). *Resmedilen Kadımlar*. İstanbul: Akademi Basım Yayın,
- Fischl, E.: "Scenes of Late Paradise The Welcome", 2007 (2020, Aralık 3). <https://www.wikiart.org/en/eric-fischl/scenes-of-late-paradise-the-welcome>.
- Gimbutas, M., Winn, S., ve Shimabijkij D. (1989). *Achilleion: A Neolithic Settlement in Thessaly, Greece 6400-5600 BC*. Los Angeles (CA): UCLA Institute of Archaeology
- Işıkören, D. N. (2015). Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı,6, s. 115-131
- İlden, S. (2018). Mekân Objeleri İlişkisi Bağlamında Nü Resimlerde Kadın Bedeni. *Uluslararası Kültür Sanat Ve Toplum Sempozyumu*, Van.1169-1180

- Karaca, H. (2014). 20.Yüzyıl Sanatında Öz, Töz Ve Model Olarak Kadın İmgesi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*)
Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı
- Mies, M. (2020). *Uluslararası İş Bölümünde Kadınlar*. (Y. Temurtürkan, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları
- Munch, E.: Madonna, 1894 (2020, Kasım 18). <https://tr.pinterest.com/pin/412853490840197350/>
- Oakley, A. (2015). *Sex, Gender and Society*. London: Routledge.
- Papila, A., (2009), Modern Sanatta Kadın İmgesi, *Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences* 3(1), 2009, 175-197
- Salmann, M-J. (1996). Cadı (Çev: Türker Amaner), *Sanat Dünyamız* 63, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları,
- Sankır, H. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin 'Kadın Sanatçı Kimliği' nin Oluşum Sürecine Etkileri, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi*. (9), 1-26
- Seçkin, M., (2019), 20. Yüzyıl Fotoğraf Sanatında Feminizm Bağlamında Kadın İmgesi, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Shikhaliyeva, G., (2019), Plastik Sanatlarda Kadın İmgesi, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
- Şahin, D. (2017). 'Orlan' With His Extraordinary Performances Within The Context Of Social Sexuality In Art. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 1 (2) , 68-77.
- Tintoretto, J.: Susanna And The Elders, 1556 (2020, Kasım 18).
<https://www.thehistoryofart.org/tintoretto/susanna-and-the-elders/>
- Turani, A. (1974). *Çağdaş Sanat Felsefesi*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Uysal, M.A. (2007). "Cin.sel.şey; Beden", *RH+ Sanat*, Sayı: 38
- Whitham, G. ve Pooke, G. (2018). *Çağdaş Sanatı Anlamak*, (Çev.Tufan Göbekçin). İstanbul: Hayalperest Yayınevi

COVID-19 Pandemi Sürecinde Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Tutumları

Attitudes of Consumers to Functional Foods During the COVID-19 Pandemic Period

Burak Kaan CEBECİ¹, Esra MANKAN²

Özet

Bu çalışma ilk olarak Çin'de ortaya çıkan ve kısa bir zaman diliminde tüm dünyaya yayılan Koronavirüs salgın süresince tüketicilerin fonksiyonel gıdalara yönelik tutumlarını araştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada fonksiyonel gıdalara yönelik tüketicilerin bilgi düzeyleri, farkındalık durumları hakkında görüşlerini ölçmek için İstanbul'da ikamet eden 200 kişiye online anket yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunu (%55,0) 25-34 yaş grubu arasında eğitim düzeyi üniversite (%66,5) olan eğitim sektöründe çalışan kadın (%67,5) bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcıların %72,5'i fonksiyonel gıda kavramını duymadıklarını belirtirken, %76,'sı bu gıdalar hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar fonksiyonel gıdalar arasında en çok probiyotik yoğurtlar (%99,0), aynı oranda kefir ürünleri ve bitkisel çaylar (%98,5), lif açısından tahıllı bisküviler (%98,0) ve vitamini artırılmış meyve suları (%97,0) hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Covid-19, Fonksiyonel Gıdalar, Pandemi, Tüketici Tutumu

Abstract

In this study, the New Coronavirus Covid-19 disease, which first emerged in China in 2019 and spread all over the world in a short time, was tried to be conveyed by using the consumers' attitudes towards functional foods, the literature review and a descriptive research model based on quantitative data. The aim of the study is to reveal the attitudes, awareness and acceptance of consumers towards functional foods during the Covid-19 pandemic process, and to create a perspective for consumers in all age groups. In the study, an online questionnaire method was used for 200 people residing in Istanbul to measure the opinions of consumers about the level of knowledge, awareness and conformity towards functional foods. It was determined that the majority of the participants were 55.0% of individuals between the ages of 25-34, 66.5% of individuals with a university education level and 67.5% of women working in the education sector. While 72.5% of the participants in the study stated that they had not heard of the concept of functional food, 76.0% stated that they did not have any knowledge about these foods. Among the functional foods they know most, probiotic yoghurts (99.0%), kefir products and herbal teas at the same rate (98.5%), cereal biscuits in terms of fiber (98.0%), fruit juices with increased vitamins (97.0%) is coming.

Keywords: Covid-19, Consumer Attitude, Functional Foods, Pandemic

^{1,2} Alanya Hep Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Alanya

ORCID:

B.K. C.: 0000-0002-0007-1058

E.M.: 0000-0003-1735-8511

Corresponding Author:

Esra MANKAN

Email:

esra.mankan@alanyahep.edu.tr

Citation: Cebeci, B. K. ve Mankan, E. (2022). COVID-19 pandemi sürecinde tüketicilerin fonksiyonel gıdalara yönelik tutumları. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 405-416.

Submitted: 09.05.2022

Accepted: 11.06.2022

1. GİRİŞ

Gıdalar, insanların yaşamlarını sürdürebilmesi, normal yollarda gelişim ve büyüme göstermeleri için ihtiyaç duyduğu besin öğelerini içermektedir. Kişinin yaş ve cinsiyete uygun olarak günlük süt ve süt ürünü, et ürünü, tahıl grubu ürünü, sebze ve meyve gruplarını önerilen miktarlarda tüketmesi önemlidir (Muslu ve Ersu, 2020). Gıda ve beslenme kavramları, bireyin besin gereksinimini karşılama yanında çok sayıda vücut yapısındaki fonksiyonlarının düzenlenmesinde ve bazı hastalıkların ortadan kaldırılmasında etkili olabildiğini ortaya çıkarmıştır (Baysal, 2010).

Son yıllarda fonksiyonel gıda terimi yaygın olarak kullanılmaktadır. Fonksiyonel gıdaların birçok terimi mevcut olup düzenleyici gıdalar, nutrasötikler, farma gıdalar ve tıbbi gıdalar bunların arasında yer almaktadır (Özçelik, 2007). Bu gıdalar arasında fonksiyonel gıdalar, doğal bir gıda olabileceği gibi fonksiyonel bir gıda ile çeşitlendirilmiş ya da laboratuvar yöntemleri ile değişikliğe uğratılmış bir gıda maddesi olabilir ve günlük yaşam kullanımında tüketimi sağlanabilir. Fonksiyonel gıda ürünleri, bitkisel ve hayvansal kaynaklı fonksiyonel besinler olarak da belirtilmektedir (Gezginç ve ark, 2014).

1980'li yıllardan itibaren gıda sektöründe faaliyet göstermeye çalışan fonksiyonel gıda ürünleri, besinlerin kendilerinden alınmakta olan fayda durumlarıyla birlikte ek faydalar da sağlaması bakımından her yıl yaklaşık %10 oranında büyümekte olan ve gıda sektörü üzerine çalışan işletmeler için de zaman geçtikçe daha çok önem taşıyan bir pazar haline almaktadır. Sağlık üzerine olumlu katkıları bulunan fonksiyonel gıdaların, sağlıklı insanlardan meydana gelen bir topluma ulaşması da muhtemel sonuçlardandır. Fonksiyonel gıdalar aynı zamanda sağlık sorunlarını önlemede, sağlıklı yaşamı desteklemede önemli rol oynamaktadır (Seçim, 2018).

“Avrupa Birliği Fonksiyonel Gıdalar Komisyonu açısından ise Fonksiyonel gıdaları “Gıdaların fonksiyonel olarak kabul edilmesi için, temel beslenme özelliklerinin dışında insan sağlığı durumunun iyileştirilmesi ve oluşabilecek hastalıkların önlenmesinde etkili olması gerekmektedir” şeklinde açıklamıştır (Alaşalvar ve Pelvan, 2009). Fonksiyonel gıda ürünleri, dünyada bulunan tüm gıda ticaretini yönlendireceği gibi önümüzdeki yıllarda da gıda sanayisinin en hızlı şekilde büyüme gösteren sektörlerin başında geleceği öngörülmektedir. Günümüzde yaklaşık olarak 400'ün üzerinde fonksiyonel ürün satılmaktadır. Fonksiyonel gıda sektöründe en büyük grubu sebzeler daha sonra ise ekmek ve tahıllar izlemektedir (Akçay ve Yılmaz, 2019).

Bağışıklık sisteminin desteklenmesi için yeterli ve dengeli beslenme önemli bir yerdedir. Türkiye Beslenme Rehberi'ne göre, yeterli ve dengeli beslenmeye yönelik besin gereksinimleri bulunmaktadır. Bu araştırma İstanbul ilinde ikamet eden farklı meslek gruplarından katılımcılara uygulanmış olup, tüketicilerin fonksiyonel gıda ürünlerine yönelik bilgi durumlarını değerlendirmek amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği uygulanmıştır. Dölekoğlu vd. (2015) çalışmasında belirtilen anket soruları izin alınarak kullanılmıştır. Toplam 200 kişinin katılımı online olarak gerçekleştirilen anket uygulaması, araştırma kapsamında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. İstatistiksel Analiz Araştırma verileri, SPSS 28 paket programı (Statistical Packages for the Social Sciences) kullanılarak incelenmiştir. İstatistiksel analizler için sayımla belirlenen her soru için mutlak ve yüzde değerleri hesaplanmış, nitel verilerin hesaplanmasında Ki-kare (χ^2) testi kullanılmış olup, verilerin anlamlılık düzeylerinin değerlendirilmesinde $p < 0.05$ anlamlı olarak ifade edilmiştir. Veriler toplanmaya başlanmadan önce İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 23.02.2021 tarihinde E-31675095-100-2100001387 sayılı kararla Etik Kurul Raporu alınmıştır.

2.1. Örneklem Yönelik Güç Analizi (Power Analysis)

Anket araştırmalarında yeni yaklaşımlarda, “uygulanacak analiz için en az kaç örneklem gereklidir?” sorusuna cevap için Güç Analizi (Power Analysis) yapılmasını önermektedir. Bu çalışmada, grup farklılığı analizleri yapılacağı için güç analizi farklılık analizlerine yönelik uygulanmıştır. Ankete katılan çalışan sayısının, sağlam (robust) sonuçlar üretebilme yeteneğinin varlığı için Güç Analizi G*POWER 3.1 sürümü ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda, istatistiksel gücün $1-\beta=0.80$ olmasının yeterli olduğunu Cohen (1988) ve Parajapati vd. (2010) çalışmalarında belirtmiştir. İstatistik anlamlılık $\alpha=0.05$ alınmıştır.

Güç analizi sonucunda en az 115 örneklem ile çalışılması durumunda çalışmanın geçerliliği belirlenmiştir. Bu çalışmada 200 örneklem kullanılmış, yapılacak analizlerin güvenilir olacağı ortaya konulmuştur.

2.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırma tüketicilerin demografik özellikleri, fonksiyonel gıda ürünlerine yönelik farkındalıkları ve fonksiyonel gıdalara yönelik tutumunu belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Anket formu, yazında var olan çalışmadan faydalanılarak oluşturulmuştur (Dölekoğlu vd. (2015). Anket formunun ilk bölümünde, katılımcılara, pazarda var olan fonksiyonel gıdalardan oluşan ürün listesi verilmiş ve tüketicilerin bu ürünlere yönelik farkındalıkları ve kullanım alışkanlıkları belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi ve aylık gelir düzeyine göre fonksiyonel gıdalara karşı tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya ait demografik veriler aşağıda sunulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya Ait Demografik Veriler

Cinsiyet Dağılımları	n	%
Erkek	65	32,5
Kadın	135	67,5
Toplam	200	100
Yaş Dağılımları	n	%
18-24	26	13
25-34S	110	55
35-44	54	27
Toplam	200	100
Eğitim Düzeyi	n	%
İlkokul	6	3
Lise	30	15
Üniversite	133	66,5
Yüksek Lisans ve Üstü	31	15,5
Toplam	200	100
Çalışma Sektörü	n	%
Eğitim	65	32,5
İş ve Finans	17	8,5
Kültür, Sanat ve Tasarım	8	4
Otomotiv ve Sanayi	6	3
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	3	1,5
Satış ve Pazarlama	17	8,5
Teknoloji	5	2,5
Ulaşım, Lojistik ve İletişim	6	3
Yiyecek ve İçecek Hiz.	29	14,5
Diğer	44	22
Toplam	200	100
Aylık Gelir Durumu	n	%
0-3000 TL	56	28
3001-6000 TL	68	34
6001-9000 TL	27	13,5
9001TL ve üstü	12	6
Belirtmek istemiyorum	37	18,5
Toplam	200	100

Ankete katılanların büyük çoğunluğunun kadın (%67,5), 25-34 yaş aralığında (%55,0), eğitim sektöründe çalıştığı, 3000-6000 tl arasında aylık gelire sahip olduğu saptanmaktadır (Tablo 1).

Tablo 2. Katılımcıların Fonksiyonel Gıdayı Duyuma Durumlarına Göre Dağılımları

Fonksiyonel gıda ifadesini daha önce duydunuz mu?	n	%
Evet	55	27,5
Hayır	145	72,5
Toplam	200	100

Bu araştırmada katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%72,5) daha önce fonksiyonel gıda kavramını duymadıklarını ifade etmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 3. Fonksiyonel Gıda Ürünlerini Bilme Durumu

Fonksiyonel Gıda ürünleri	Biliyor (n)	Biliyor (%)	Bilmiyor (n)	Bilmiyor (%)
Probiyotik yoğurtlar	198	99	2	1
Kefir ürünleri	197	98,5	31,5	1,5
Vitamini arttırılmış meyve suyu	194	97	6	3
Omega 3 yumurta	156	78	44	22
Proteini ve kalsiyumu arttırılmış süt	178	89	22	11
Kolesterolü düşürülmüş ve vitamin ilaveli margarin	161	80,5	39	19,5
Lif açısından zengin tahıllı bisküvi çeşitleri	196	98	4	2
Protein barları	176	88	24	12
Bitkisel çaylar	197	98,5	3	1,5
Zenginleştirilmiş ekmek çeşitleri	181	90,5	19	9,5

Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu fonksiyonel gıdalardan en çok bildikleri ilk 3 gıdanın; prebiyotik yoğurt (%99,0), aynı oranda kefir ürünleri ve bitki çayları (%98,5), tahıllı bisküvi çeşitleri (%98,0) olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 4. Katılımcıların Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin Tanıtımı İle İlgili Düşünceleri

Fonksiyonel gıdaların faydalarının toplumda yeterince tanıtılmamaktadır.	Kadın		Erkek	
	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	31	23	13	20
Katılıyorum	66	48,9	22	33
Orta Düzeyde Katılıyorum	20	14,8	14	21,5
Katılmıyorum	14	10,4	10	15,4
Kesinlikle Katılmıyorum	4	3	6	9,2
Toplam	135	100	65	100
$\chi^2= 7,965$	$p= 0,093$			

Tablo 4'te görüldüğü gibi; fonksiyonel gıdaların toplumda yeterince tanıtılmadığına belirtenler %48,9 ile kadınlar iken, erkeklerde bu oran %33,0 'tür. Yapılan ki kare analizi sonucunda bireylerin fonksiyonel gıda ürünleri faydalarının toplumda yeterince tanıtılmadığı durumunun cinsiyete göre arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2=7,965$, $p>0.05$).

Tablo 5. Katılımcıların Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin İnsan Sağlığı Üzerinde Etkisi İle İlgili Düşüncelerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımları

Fonksiyonel gıdaların tüketilmesi insanların daha sağlıklı olmalarını sağlar	Kadın		Erkek	
	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	19	14,1	4	6,2
Katılıyorum	43	31,9	27	41,5
Orta Düzeyde Katılıyorum	48	35,6	22	33,8
Katılmıyorum	21	15,6	10	15,4
Kesinlikle Katılmıyorum	4	3	2	3,1
Toplam	135	100	65	100
$\chi^2= 3,609$	$p= 0,462$			

Katılımcılar "Fonksiyonel gıdaların tüketilmesi insanların daha sağlıklı olmalarını sağlar." ifadesine, erkekler %41,5 oranı ile katılıyorum ifadesini kullanmışlardır. Cinsiyete göre Ki kare analizi sonucunda bireylerin fonksiyonel gıdaları tüketmesinin insan sağlığında etkili olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($\chi^2=3,609$, $P>0.05$). (Tablo 5).

Tablo 6. Katılımcıların Covid-19 Pandemi Sürecinde Marketlerde Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin Çeşitlerinin Artmasında Memnuniyet Durumlarının Cinsiyet Değişkinine Göre Dağılımları

Covid-19 Pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda çeşitlerinin artmasından memnunum	Kadın		Erkek	
	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	21	15,6	3	4,6
Katılıyorum	45	33,3	26	40
Orta Düzeyde Katılıyorum	46	34,1	24	36,9
Katılmıyorum	20	14,8	9	13,8
Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,2	3	4,6
Toplam	135	100	65	100
x ² = 5,893		p= 0,207		

Covid-19 pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artmasından memnun olmayanların oranı kadın (%2,2) ve erkeklerde (%4,6) en düşük orandadır (Tablo 6). Bireylerin fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artışında memnun olma durumunun cinsiyet değişkinine göre dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=5,893$, $p>0.05$).

Tablo 7. Katılımcıların Fonksiyonel Gıdaları Tükettikten Sonra Memnuniyet Durumlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımları

Fonksiyonel gıdaları tüketmek kendimi daha iyi hissetmemi sağlıyor	İlkokul		Lise		Üniversite		Yüksek L.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	0	0	2	6,7	13	9,8	3	9,7
Katılıyorum	3	50	10	33,3	47	35,3	9	29
Orta düzeyde katılıyorum	2	33,3	10	33,3	49	36,8	11	35,5
Katılmıyorum	1	16,7	8	26,7	20	15	4	12,9
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0	4	3	4	12,9
Toplam	6	100	30	100	133	100	31	100
x ² = 11,856		p= 0,457						

Fonksiyonel gıdaları tüketmek kendimi daha iyi hissetmemi sağlıyor ifadesine lise, üniversite ve yüksek lisans düzeyinde eğitim görenlerin büyük çoğunluğu kararsızım şeklinde cevap vermişlerdir (Tablo 7). Yapılan ki kare analizi sonucunda bireylerin fonksiyonel gıda ürünlerini tükettikten sonra memnuniyet durumlarının eğitim düzeyi değişkenine göre arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=11,856$, $p>0.05$).

Tablo 8. Katılımcıların Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin Toplumda Yeterince Tanıtılmadığı Durumlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımları

Fonksiyonel gıdaların faydalarının toplumda yeterince tanıtılmadığına inanıyorum	İlkokul		Lise		Üniversite		Yüksek L.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	0	0	7	23,3	29	21,8	8	25,8
Katılıyorum	4	66,7	9	30	60	45,1	15	48,4
Orta Düzeyde Katılıyorum	1	16,7	7	23,3	23	17,3	3	9,7
Katılmıyorum	1	16,7	5	16,7	15	11,3	3	9,7
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	2	6,7	6	4,5	2	6,5
Toplam	6	100	30	100	133	100	31	100
x ² = 6,965		p= 0,860						

Tablo 8’de “Fonksiyonel gıda ürünlerinin toplumda yeterince tanıtılmadığına inanıyorum.” ifadesine tüm eğitim düzeylerinde en yüksek oranda katılıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Yapılan ki kare analizi sonucunda bireylerin fonksiyonel gıda ürünlerini tükettikten sonra memnuniyet durumlarının eğitim düzeyi değişkenine göre arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=6,965$, $p>0.05$).

Tablo 9. Katılımcıların Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin İnsan Sağlığı Üzerinde Etkili Olduğu Durumlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımları

Fonksiyonel gıdaların tüketilmesi insanların daha sağlıklı olmalarını sağlar	İlkokul		Lise		Üniversite		Yüksek L.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	33,3	6	20	11	8,3	4	12,9
Katılıyorum	1	16,7	8	26,7	49	36,8	12	38,7
Orta Düzeyde Katılıyorum	2	33,3	9	30	48	36,1	11	35,5
Katılmıyorum	0	0	6	20	22	16,5	3	9,7
Kesinlikle Katılmıyorum	1	16,7	1	3,3	3	2,3	1	3,2
Toplam	6	100	30	100	133	100	31	100
$\chi^2= 13,410$	$p= 0,340$							

“Fonksiyonel gıdaların tüketilmesi insanların daha sağlıklı olmalarını sağlar” ifadesine kararsızım diyenlerin büyük oranda ilkokul (%33,3) ve lise mezunu (%30,0) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 9). Yapılan ki kare analizi sonucunda bireylerin fonksiyonel gıda ürünlerinin tüketmesinin insan sağlığının daha iyi olmasında etkili olduğu durumunun eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=13,410$, $p>0.05$).

Tablo 10. Katılımcıların Covid-19 Pandemi Sürecinde Marketlerde Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin Çeşitlerinin Artmasında Memnuniyet Durumlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımları

Covid-19 Pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda çeşitlerinin artmasından memnunum	İlkokul		Lise		Üniversite		Yüksek L.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	3	50	1	3,3	15	11,3	5	12
Katılıyorum	0	0	10	33,3	49	36,8	12	35,5
Orta Düzeyde Katılıyorum	2	33,3	11	36,7	47	35,3	10	35
Katılmıyorum	1	16,7	7	23,3	18	13,5	3	14,5
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	1	3,3	4	3	1	3
Toplam	6	100	30	100	133	100	31	100
$\chi^2= 14,456$	$p= 0,274$							

Araştırmaya katılan bireylerin Covid-19 “Pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artmasında memnuniyet duyarım” ifadesine katılanların oranı üniversite ve yüksek lisans mezunu bireylerde en yüksek oranda olduğu görülmektedir (Tablo 10). Yapılan ki kare analizi sonucunda bireylerin marketlerde fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artmasında memnun olma durumunun eğitim düzeyi değişkenine göre arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=14,456$, $p>0.05$).

Tablo 11. Katılımcıların Covid-19 Pandemi Sürecinde Marketlerde Fonksiyonel Gıda Ürünlerinin Çeşitlerinin Artmasında Memnuniyet Durumlarının Aylık Gelir Düzeyi Değişkinine Göre Dağılımları

Covid-19 Pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda çeşitlerinin artmasından memnunum	0-3000tl		3001-6000		6001-9000		9001+		Belirtmek İstemiyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kesinlikle Katılıyorum	5	8,9	10	14,7	2	7,4	2	16,7	5	13,5
Katılıyorum	25	44,6	21	30,9	10	37	7	58,3	8	21,6
Orta Düzeyde Katılıyorum	18	19,6	22	32,4	13	48,1	1	8,3	16	43,2
Katılmıyorum	6	8,1	14	20,6	1	3,7	2	16,7	6	16,2
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,7	1	1,5	1	3,7	0	0	2	5,4
Toplam	56	100	68	100	27	100	12	100	37	100
x ² = 18,175	p= 0,314									

Covid-19 pandemi sürecinde marketlerde fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artmasından en fazla oranda aylık geliri en fazla 3000 tl olanlar ve 9000 tl ve üzerinde olanların memnuniyet duydukları belirlenmiştir (Tablo 11). Marketlerde fonksiyonel gıda ürünlerinin çeşitlerinin artmasında memnuniyet durumlarının aylık gelir düzeyi değişkinine göre arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($X^2=18,175$, $p>0.05$).

3. SONUÇ

Geçmişten günümüze dünya üzerinde yaşanan büyük salgınlar gibi Covid-19 salgını da tüketicilerin beslenme ve yaşayış tarzlarını değiştirmelerine sebep olmuştur (He ve Harris, 2020). Covid-19 salgını süresince sağlıklı bir beslenme diyetinin yapılmasına dikkat edilmelidir (FAO, 2021).

Covid salgını dünyanın her yerinde birçok insanı mental, psikolojik ve ekonomik anlamlarda etkilemiştir. Dolayısıyla bu etkileme satın alma kararlarını da etkileyen demografik, sosyal, kültürel psikolojik faktörlerle doğrudan örtüşmektedir. İri (2021) tarafından yapılan araştırma sonucunda Covid 19 pandemi sürecinde tüketicilerin internet üzerinden yaptıkları alışverişlerinde temel ihtiyaçlara (gıda, sağlık, temizlik, kişisel bakım ürünleri vb.) yöneldikleri, dijital platformları ve sosyal medyayı daha sık kullandıkları ortaya çıkmıştır. İnce ve Kadioğlu (2020) tarafından yapılan araştırma sonucunda tüketicilerin uzun vadede bozulmayacak ürünlere (un, bakliyat, makarna vb.) ve sağladığı fonksiyonel faydası fazla olan ürünlere (ton balığı, kuru et, proteini yüksek konserve gıdalar vb.) rağbet ettiği görülmüştür.

Çağındı vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada, Covid 19 pandemi sürecinde bağışıklık sistemini güçlendirme ve hastalığı önleme amacıyla toplumda bireylerin takviye edici gıda kullanımının yaygınlaştığı ve pazar payının arttığı görülmektedir. Bireylerin C vitamini, D vitamini, multivitamin ve mineralleri kullanımında pandemi öncesine göre artış olduğu belirlenmiştir. Demir, Kılıçkalkan ve Takak (2021) tarafından hazırlanan çalışmada Türkiye’de yaşayan 18-65 yaş arası yetişkin bireylerin COVID-19 pandemi sürecinde besin destekleri kullanımının arttığına yönelik sonuç ortaya çıkmıştır. Dost, Üner ve Susoy (2021) tarafından yapılan çalışma hemşirelik bölümünde öğrenim gören 235 birinci sınıf öğrencisinin COVID-19 pandemisine bağlı olarak bilinçsiz besin destek ürünü kullanımı arttığı tespit edilmiş olup, sağlıklı beslenme davranışları düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir.

Pandemi ile birlikte işlerini kaybeden insanların satın alma davranışları değişirken lüks gıda kategorisinde gösterilen fonksiyonel gıdaları satın alma duyma, bilme ve tüketme oranlarında

çoğu zaman kararsız oldukları saptanmıştır. Ayrıca bireylerin fonksiyonel gıda faydalarının toplumda yeterince tanıtılmadığı yönünde yaygın bir kanı olduğu belirlenmiştir.

Fonksiyonel gıdalar, doğal olarak içerdikleri bileşenleri ile besin gereksinimlerini karşılamanın yanı sıra, sağlığa yararlı biyolojik öğeleri içeren, hastalıklardan korunmada etkili olabilen, yaşam fonksiyonları üzerinde olumsuz etki yapabilecek öğelerden arındırılmış ve yaşam kalitesini yükselten besinlerdir. Ancak yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu tüketicilerin fonksiyonel gıdaları duymadığı yönündedir. Hacıoğlu ve Kurt (2012) yaptıkları çalışmada araştırmaya katılanların yaklaşık %60,0'nun fonksiyonel gıda terimini daha önce duymadıklarını ifade etmişlerdir (Hacıoğlu ve Kurt, 2012). Seçer vd. (2014) Doğu Akdeniz Bölgesinde Ziraat Fakültelerinde çalışan 220 akademisyene yaptıkları araştırmada, fonksiyonel gıdalardan haberdar olmalarına rağmen düzenli olarak tüketenlerin sayısının oldukça az olduğu saptanmıştır. Yapılan bir araştırmada tüketiciler fonksiyonel gıda kavramını bildikleri (%30,4), fakat hangi gıdaların fonksiyonel gıda olduğunu bilmedikleri (%50,7) ifade etmişlerdir (Öncebe ve Demircan, 2019).

Öncebe ve Demircan'ın (2019) yaptıkları araştırmada tüketicilerin büyük çoğunluğunun %89,58'inin fonksiyonel gıda tükettikleri, fonksiyonel gıdaları genellikle sağlığa yararlı besinler olarak algıladıkları, en fazla tükettikleri ilk üç ürünün maden suları, karışık meyve suları ve yeşil çay olduğu belirlenmiştir. Kopuz'un (2011) fonksiyonel gıdalar başlıklı çalışmasında tüketicilerin büyük çoğunluğunun (%73,2) fonksiyonel gıdaları en az bir kez tükettikleri ve %37,2'sinin fonksiyonel gıdalardan olan maden suyunu ara sıra kullandıklarını belirtmişlerdir (Kopuz, 2011). Koç ve Yardımcı'nın (2017) 900 kişiye yaptığı araştırmada fonksiyonel gıdaları kullananların oranı %39,2 olduğu ve sırasıyla yeşil çay (%66,7), tam tahıllı/karışık tahıllı ekmekler (%65,3), kefir (%63,0), çörek otu (%61,9), keçiboynuzu (%61,8) ve zencefil (%61,2) fonksiyonel gıdalar kategorisinde değerlendirdikleri belirlenmiştir. Gezginç ve Gök (2016) yılında Adana ilinde yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılanların en çok tükettikleri üç fonksiyonel gıdanın maden suyu, bitki çayları ve mineral ilaveli süt olduğu olduğunu ifade etmişlerdir. Genel olarak en çok bilinen fonksiyonel gıdanın yeşil çay olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Avokado, zeytinyağı, sert kabuklu yemişler, balık, sebzeler, fasulye, barbunya gibi Omega 3 ile güçlendirilmiş gıdalar fonksiyonel gıdalar olarak belirtilmektedir. Bu gıdaların kolon, prostat ve meme kanseri gibi risklerinin de azaltılmasında etkisinin olduğu görülmektedir. Grönland Eskimoları üzerinde Omega-3 yağ asitlerinin etkilerine bağlı yapılan araştırmalarda, Eskimolar'ın neredeyse kalp-damar hastalıklarına hiç yakalanmadıkları tespit edilmiş olup, bunun nedeni olarak ise Eskimolar'ın Omega 3 yağ asitlerini bol miktarda içeren balık tüketmeleri olduğu ileri sürülmüştür (Çelebi vd. 2017). İnce ve Kadioğlu (2020) yaptıkları araştırmada katılımcıların büyük çoğunluğu fonksiyonel gıdalardan fayda gördüğünü belirtmiştir (%85,47). En fazla gördükleri faydaları fonksiyonel gıdaların şişkinlik, gaz gibi sorunları giderdiği ve bağırsak fonksiyonlarını düzenlediği gibi faydalar şeklinde sıralamışlardır.

İzmir'de Sevilmış (2008) tarafından yapılan diğer bir çalışmada araştırmaya katılanların fonksiyonel gıdaları tercih etmesinin sebepleri arasında sağlığa yararlı olması, tadının güzel olması, kaliteli olduklarını düşünmeleri şeklinde ifade etmişlerdir. Özdemir vd. (2009) tarafından üniversite akademik personeline yaptıkları araştırmada akademisyenlerin fonksiyonel gıda tüketme sebepleri arasında "kullanım faydaları, güven, ilaç etkisi yaratması ve lezzetli bulmaları gelmektedir. İşleten vd. (2007) tarafından 249 kişiye yaptıkları araştırmada ise tüketicilerin eğitim düzeyi arttıkça beslenme alışkanlıklarında sağlığın ön plana çıktığı belirlenmiştir. Antioksidan içeren içeceklerden, üzüm ve üzüm suyunun kardiyovasküler fonksiyonu olumlu yönde desteklediği, domates, havuç tatlı patates ve ıspanağın prostat riskini düşürdüğü, ceviz ve badem gibi yiyeceklerin kalp hastalığını iyileştirici etkisi olduğu gözlenmiştir. Ayrıca sarımsak, brokoli,

karnabahar ve lahananın kanser riskini düşürdüğü, keten tohumu yağının bağışıklık sistemini güçlendirdiği belirtilmiştir (Karaduman, 2011; Seçim, 2018).

Bu araştırmada katılımcıların fonksiyonel gıdaları duyma ve fonksiyonel gıdaları bilme düzeyleri düşük oranda gözlemlenmiştir. Araştırmada katılımcıların pandemi sürecinde fonksiyonel gıda kavramını duyma durumları incelendiğinde; %72,5'i ise bu kavramı duymadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın sonuçları Hacıoğlu ve Kurt (2012) araştırmasının sonuçları ile örtüşmektedir. Katılımcılar fonksiyonel gıda ürünleri arasında en çok probiyotik yoğurtları (%99.0), en az Omega 3 yumurtaları (%80.5) bildiklerini belirtmişlerdir. Gezginç ve Gök (2016) yaptıkları araştırmada ise fonksiyonel gıdalar arasındaki ilk üç sırayı maden suyu, bitki çayları ve mineral ilaveli süt aldığı belirlenmiştir. Koç ve Yardımcı (2017) araştırmasında ise alan fonksiyonel gıdalar arasında ilk sırayı yeşil çayın aldığı görülmektedir. Bireylerin fonksiyonel gıda tükettikten sonra memnun olma durumları ile cinsiyet değişkenine göre aralarında anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenirken, fonksiyonel gıda tüketiminin Covid-19 virüsünden önemli ölçüde korumasında etkili olma durumunun eğitim düzeyi değişkenine göre aralarında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu konuda bilgi düzeyinin artırılması bu konudaki kafa karışıklığının giderilmesi için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Pandemi dönemiyle, tüketicilerin gündelik olarak tükettikleri besinler ile sağlık durumları arasındaki ilişkiye verilen önem artmıştır. Bununla beraber, sağlık sorunlarında yaşanan artışların meydana gelmesi, gıda mamullerine olan güvenin azalması, sağlıklı beslenmeye ilginin artması, tüketicilerde fonksiyonel gıda ürünlerine yönelmesinde etkili olmuştur. Son yıllarda önemi bir hayli artan ve gün geçtikçe gelişmekte olan fonksiyonel gıdaların, Covid-19 pandemi dönemi ve insanların da yaşamlarında sağlıklı beslenme bilincinin oluşmasıyla birlikte geliştirilecek birçok öneri bulunmaktadır. Bu önerilerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Yayın organları (televizyon, makale, dergi, gazete vb.) vasıtasıyla tüketicilere fonksiyonel gıdalar hakkında öğretici ve doğru bilgiler verilmelidir.
- Yazılı ve görsel basında insanların yanlış ve eksik bilgilerle yönlendirilmesinin önüne geçilmelidir.
- Sağlıklı ve doğru beslenmede, fonksiyonel gıdaların bir ilaç olmadığını, insan vücudu için faydalı gıdalar olduğu ve uzman kişiler tarafından reklam hizmetleri ve çeşitli broşürlerle tüm tüketicilere aktarılmalıdır.
- Sosyal medya araçları doğru kullanılarak fonksiyonel gıda ürünlerinin önemini doğru ve açıklayıcı bir şekilde tüketicilere aktarılmalıdır.
- Tüketicilerin fonksiyonel gıdalara yönelik bilgi düzeyleri arttıkça, bu gıdalara yönelik tutumları da daha olumlu hale gelmektedir. Bu nedenle işletmeler, pazarlama ve satışlarında iletişimlerini daha öğretici ve bilgi verici olarak tercih etmelidir.
- Fonksiyonel gıdalar hakkında okullarda özellikle gelişim çağındaki çocukların yaşlarına uygun olacak şekilde bilgiler verilmelidir.
- Devlet politikalarında sağlıklı ve doğru beslenme konusu gündeme sık sık getirilerek, gelecek yıllarda toplumun bu alanda yeterli bilgi ve imkânına sahip olabilmesi amaçlanmalıdır.
- Fonksiyonel gıdaların üretiminden satış yerlerine kadar denetimler yapılmalı ve olası hileli ürün, rant sağlanmak için sağlığı tehdit edici unsurların oluşmasına engel olunmalıdır.
- Tüketicilerin fonksiyonel gıdalar hakkında tutumlarının incelenmesine yönelik araştırmalarda farklı yaş aralığındaki kişilerin, sahip oldukları yaşam tarzlarının tutumlar üzerindeki etkisinin araştırılması önerilmelidir.
- Kronik hastalığı olan bireyler, küçük yaşta bebek ve çocuğa sahip bireyler, spor ile uğraşan bireyler, genç orta ve ileri yaş grubunda olan tüketicilerle yapılacak

araştırmalarda, bu gibi farklı tutumlar ortaya konularak şletmeler hakkında sürecin fonksiyonel gıda ürünlerine karşı daha da sağlıklı bir hale getirilmesini sağlayacak bulgulara ulaşılması amaç edinilmelidir. Bu araştırma örnekleminin yalnızca İstanbul ilinde ikamet eden tüketicilerden oluşması, araştırma sonuçlarının genellenebilirliği açısından sınırlılık oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmaların daha büyük bir örnekleme kapsamı ve farklı sosyal-ekonomik gruplar arasında karşılaştırma yapılması öneri olarak sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçay, B. Yılmaz, H. (2019). Bazı Fonksiyonel Besinlerin Sağlık Üzerindeki Koruyucu Etkileri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 89-11. e-ISSN: 2618-5989
- Alaşalval ve Pelvan, E. (2009). Günümüzün ve Geleceğin Gıdaları: Fonksiyonel Gıdalar. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 501, 26-29.
- Baysal, A. (2010). Genel Beslenme. Hatiboğlu Yayınevi. 278 s. Ankara.
- Cohen, E., Ghiselli, R., Schwartz, Z. (2007). The Effect of Loss Leader Pricing on Restaurant Menus' Product Portfolio Analysis. *Journal of Foodservice Business Research*, 1(1), 21- 38.
- Çelebi, ř., Kaya, Hatice., ve Kaya, A. (2017). Omega-3 Yağ Asitlerinin İnsan Sağliğı Üzerine Etkileri. *Alınteri Ziraat Bilimler Dergisi*, 32(2), 105-112.
- Çağındı, Ö., Savlak, C., Dedeoğlu, M., Köse, E. (2022). Covid-19 Hastalığını Önlemede Kullanılan Takviye Edici Gıdalar ve Sağlık Üzerine Etkileri. *Gıda The Journal of Food*, 47(2), 183-192.
- Demir, G., Kılıçkalkan, B., ve Takak, K.M. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yetişkinlerin Besin Destekleri Kullanımlarının İncelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*. 31(4), 430-439.
- Dost, A., Üner, E., ve Susoy, A. (2021). Covid-19 Pandemisi Besin Desteklerini Kullanma Durumunu Etkiledi mi? *Van Tıp Dergisi*, 28(4), 538-545.
- Dölekoğlu, Ö.C., şahin, A., ve Giray, H.F. (2015). Kadınlarda Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler: Akdeniz illeri örneği. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 573-584.
- Hacıoğlu, G., ve Kurt, G. (2012). Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Farkındalığı,Kabulü ve Tutumları: İzmir İli Örneği. *Business & Economics Research Journal*, 3(1).
- He, H., ve Harris, L. (2020). The impact of Covid-19 Pandemic on Corporate Social Responsibility and Marketing Philosophy. *Journal of Business Research*, 116, 176-182.
- Gezginç, Y., ve Songül, G. Ö. K. (2016). Adana İli Örneği ile Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Farkındalığı. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 101-106.
- Gezginç, Y., Cingöz, A., ve Dayısoylu, S. (2014). Fonksiyonel Gıda mı, Fonksiyonel Bileşen mi? Gıdalarda Fonksiyonellik. *Gıda Dergisi*, 39(1), 57-62.
- İnce, M., ve Kadioğlu, T.S. (2020). Tüketicilerin Covid19 Virüsüyle Artan Stoklama İsteğinin Online Satın Alma Davranışına Etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16, 23.
- İri, R. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Niğde ve Yöresindeki Tüketicilerin İnternet Üzerinden Satın Alma Davranışlarına Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 37.
- İşleten M., Yüceer, Y. K., Yılmaz, E. ve Mendes, M., (2007). Consumer Attitudes and Factors Affecting Buying Decision for Functional Foods. *Gıda Dergisi*, 32(1), 25-32.
- Karaduman, Y. (2011). *Fonksiyonel gıdalar*. Uluslararası Katılımlı I. Ali Numan Kıraç Tarım Kongresi ve Fuarı. . 27-30 Nisan 2011, Eskişehir, s.1061-1065
- Koç, N., ve Yardımcı, H., (2017). *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 45(3), 204-213.

- Kopuz, H. E. (2011). İstanbul İlinde Tüketicilerin Çeşitli Fonksiyonel Gıda Ürünlerine Olan Yaklaşımları. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ
- Muslu, M., ve Ersu, Ö.D. (2020). Yeni Koronavirüs (SARS-CoV-2/COVID-19) Pandemisi Sırasında Beslenme Tedavisi ve Önemi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 48(1), 73-82.
- Öncebe, S., ve Demircan, V. (2019). Tüketicilerin Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler. *Akademik Gıda*, 17(4), 497-507.
- Özçelik, B. (2007). Fonksiyonel Gıdalar ve Sağlık. Yeni Ürün Tasarımları. Web sitesi www.saglik.org.tr/Content/Pdf/Fonksiyonel-gidalar-ve-saglik.pdf
- Özdemir, P. Ö., Fettahlıoğlu, S., Topoyan, M., (2009). Fonksiyonel Gıda Ürünlerine Yönelik Tüketici Tutumlarını Belirleme Üzerine Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(4), 1079-1099
- Prajapati B, Dunne M, Armstrong R. *Sample size estimation and statistical power analyses*. *Optometry Today* 2010; (July): 1-9.
- Seçer, A. Kantar-Davran, M., Tok, N., Emeksiz, F., Akbay, C., ve Tapkı, N. (2014). Akademisyenlerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Algılarının ve Tutumlarının Belirlenmesi: Doğu Akdeniz Bölgesi Üniversiteleri Örneği. *XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 3-5 Eylül 2014, Samsun, Türkiye, s.1277.
- Seçim, Y. (2018). Türk Mutfağında Kullanılan Bazı Fonksiyonel Gıdalar ve Özellikleri. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-9.

Evaluation of Karagöz Art, an Intangible Cultural Heritage within the Context of Tourism

Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarından Karagöz Sanatının Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi

Makbule CİVELEK¹

¹Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi, Karadeniz Ereğli
Turizm Fakültesi, Turizm
İşletmeciliği Bölümü, Zonguldak.

ORCID:

M.C.: 0000-0002-3997-6508

Corresponding Author:

Makbule CİVELEK

Email:

makbule.civelek@beun.edu.tr

Citation: Civelek M. (2022). Somut olmayan kültürel miras unsurlarından karagöz sanatının turizm bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2): 417-439.

Submitted: 13.04.2022

Accepted: 11.06.2022

Abstract

Intangible cultural heritage are of utter importance in terms of tourism. Preserving the intangible resources and ensuring their sustainability will considerably contribute to tourism. Intangible cultural heritage resources can be studied in many different aspects as to tourism. In this context, one of the intangible cultural heritage resource is Karagöz Art. Karagöz Art is a traditional shadow art that has been performed in a master-apprentice manner since historical times. This study aims to reveal the current status of Karagöz Art held in the UNESCO list of Intangible Cultural Heritage. Accordingly, the study will determine the potential paths to take to improve Karagöz Art and to evaluate it in the tourism context. In the study for which qualitative methods are employed, the data have been collected through a semi-structured form as a result of interviews with 13 Karagöz artists who are members of UNIMA. Subsequently, the study assesses the results obtained from the interviews in the scope of preserving the traditionality of Karagöz art, extending national and international activities, and increasing the number of trained artists in the traditional master-apprentice manners. The study concludes that Karagöz Art creates a suitable space for more cultural transfer, provides cultural promotion, and also makes it possible to stage games suitable for different nations. Besides, the majority of the participants give positive evaluations on displaying Karagöz art in national and international festivals and events.

Keywords: UNESCO List of Intangible Cultural Heritage, Karagöz Art, UNIMA, Karagöz Artists.

Özet

Somut olmayan kültürel miras unsurları turizm açısından önemli bir yere sahiptir. Bu unsurların korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması turizme katkı sağlayacaktır. Somut olmayan kültürel miras unsurları turizm açısından çeşitli yönleri ile irdelenebilir. Bu bağlamda somut olmayan kültürel miras unsurlarından biri de Karagöz Sanatıdır. Karagöz Sanatı geçmişten günümüze usta çırak ilişkisi ile süregelen geleneksel gölge sanatıdır. Çalışmada UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesinde yer alan Karagöz Sanatının mevcut durumunu ortaya koymak, Karagöz Sanatının geliştirilebilmesi için yapılabilecekleri tespit etmek ve Karagöz Sanatını turizm bağlamında değerlendirebilmek hedeflenmiştir. Nitel yöntemin kullanıldığı çalışmada veriler, 13 UNIMA üyesi Karagöz sanatçısı ile yapılan görüşmeler sonucunda yarı yapılandırılmış form aracılığıyla elde

edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Karagöz sanatının gelenekselliğini koruması, ulusal ve uluslararası bazda etkinliklerin arttırılması ve Karagöz ustalarının çıraklar yetiştirerek eğitimli sanatçıların artması yönünde bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Turizm bağlamında yapılan çıkarımlar ise Karagöz Sanatının daha çok kültürel aktarıma olanak tanınması, kültür tanıtımını sağlaması ve farklı uluslara uygun oyunların sergilenmesi yönünde olmuştur. Buna ek olarak Karagöz sanatının ulusal ve uluslararası festival ve etkinliklerde yer alması katılımcıların çoğunluğu tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi, Karagöz Sanatı, UNIMA Karagöz Sanatçıları.

1. INTRODUCTION

The lifestyles, traditions and customs, knowledge, and experiences that humanity has created throughout history have long shaped the tangible and intangible cultural heritage elements. Tangible and intangible cultural heritage elements are indicators for the prosperity of societies. While cultural heritage elements act as a bridge between the past and the future, various data are utilized to determine these elements. According to these criteria qualified at the international level by UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). The criteria include the World Heritage List, Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, Memory of the World Programme, World Network of Biosphere Reserves, and Global Geoparks. There are intangible cultural heritage elements that are located in Turkey and included in this list. One of the elements included in the UNESCO List of Intangible Cultural Heritage is the Art of Karagöz.

Karagöz Art is a traditional shadow play that has been performed since past times. While conveying traditions and customs in Karagöz Art, wit and satire are used. While the Karagöz Art maintains the master-apprentice relationship, it has been possible for the cultural accumulation of Karagöz artists to reach the present day. Although there are many Karagöz artists today, UNIMA (International Puppet and Shadow Play Association) is an international organization that brings together puppet and shadow play artists. Turkey is one of the member countries of UNIMA whose headquarter is situated in France. Turkey branch of UNIMA supports the Art of Karagöz with the events that they organize and the bulletins that they publish.

Being evaluated in the context of tourism, intangible cultural heritage elements support alternative tourism types as well as contribute sustainability attempts in the tourism sector. That is because they transfer cultural characteristics. With the help of intangible cultural heritage elements, cultural promotion and transfer are also achieved. Moreover, intangible cultural heritage elements can be considered as an enticing component in enhancing the promotion of the country and the development of tourism. Therefore, it is possible to state that intangible cultural heritage elements assume a vital task for tourism. Tourism and cultural interaction can be utilized to transfer the intangible cultural heritage to the next generations, to extend the scope of these elements, and popularize them.

The study aims to evaluate Karagöz Art, which is one of the intangible cultural heritage elements, in the context of tourism. For this purpose, the study carries out interviews with 13 UNIMA artists, examines the concept of intangible cultural heritage, Karagöz Art, and the relationship between intangible cultural heritage and tourism. The study will also provide a broad assessment for reflecting the perspectives of Karagöz artists.

2. THEORETICAL FRAME

2.1. Intangible Cultural Heritage

The intangible cultural heritage, aka the Living Heritage, encompasses practices, knowledge and skills, representations, together with forms of expressions narrated and transferred from generation to generation by communities. On one hand, intangible cultural heritage ensures the sense of belonging and continuation of communities. On the other hand, it also directs and encourages people to be creative. It also affects many aspects such as management of the natural and social environment, development, and welfare increase (Intangible Cultural Heritage Specialization Committee, 2021). Intangible cultural heritage refers to the wealth of knowledge and skills transferred from one generation to the next. Intangible cultural heritage is defined as the processes, expressions, know-how, along with the capabilities that engulf associated objects and cultural spaces that people distinguish as part of their cultural heritage. It is a set of elements that spread over generations and that are constantly recreated, providing humanity with a sense of identity and permanence (Petronela, 2016: 733).

The concept of intangible cultural heritage was conceptualized after the meetings and interviews held throughout the process (Karabaşa, 2014: 100-101). The first subject that UNESCO focuses on is the protection of tangible cultural assets in terms of the safeguard of cultures and their transfer to future generations. This view has been criticized and the necessity of evaluating human and living cultural phenomena within the framework of cultural heritage is revealed over time (Göde and Tatlıcan, 2016: 125). In this context, while the definition made in the Convention for the Protection of the Cultural and Natural Heritage in 1972 focused on the complete tangibility of cultural heritage, this shortcoming was effective in the preparation of the Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage in 2003. After the adoption of the 1972 Convention, UNESCO used terms such as folklore, popular and traditional culture, intangible heritage, and oral and intangible cultural heritage in order. In the Bolivia Declaration of 1973, the terms folklore, intangible culture in the section established in 1982 within UNESCO, popular and traditional culture in the 1989 Recommendation, and verbal and intangible cultural heritage in the 1997/98 Masterpieces Announcement Program were preferred (Oğuz, 2013: 5). UNESCO has specifically used the term intangible in the Intangible Cultural Heritage convention. Intangible is a different term from both abstract and concrete. According to UNESCO, while the evil eye bead is tangible, the production of the evil eye bead, the handicraft and the necessity of keeping this tradition alive are expressed as intangible (Çelepi, 2016: 18).

UNESCO adopted the Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage at its 32nd general conference in 2003. Turkey, on the other hand, started the process of becoming a party with the Law Regarding the Approval of the Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage published in the Official Paper No. 26056 in 2006 (UNESCO, 2021a). The executive unit of Intangible Cultural Heritage in our country is the Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Research and Education. In this context, intangible cultural heritage studies are carried out under the consultancy of the Experts Commission, which meets at regular intervals annually together with universities, research centers, institutes, NGOs and intangible cultural heritage carriers (Arioğlu and Atasoy, 2015: 113). Within the framework for the protection of intangible heritage, every state party is liable (per the convention) for efforting to ensure the widest possible participation of communities, groups, where necessary, individuals who create, maintain, and transmit this heritage, and to encourage the participation of these people in the management. The party states are obliged to create a list of potential intangible cultural heritage components, update this list, and publish it (Türker and Çelik, 2013: 90).

The Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage is the entirety of the ways, methods, and opportunities that will contribute to the protection of the intangible cultural heritage that society deems as a part of its cultural identity and that it has passed down from generation to generation and transferred to future generations. The Convention for the Protection of the Intangible Cultural Heritage is an international text with a guideline nature. Its principal objective is the safeguard of the intangible cultural heritage. The Convention is prepared based upon the role of intangible cultural heritage to bring people closer to one other and to provide cultural transfer and understanding among them (Arioğlu and Atasoy, 2015: 114). Additionally, a wide range of verbal expressions, performing arts, social practices, knowledge, and practices related to nature and the universe, and handicraft traditions are determined as intangible cultural heritage titles to raise awareness at the national and international level and to protect these elements (Türker and Çelik, 2012: 97). While being transferred from one generation to another, intangible cultural heritage components that help people interact with their environment, nature, and history contribute to cultural diversity (Çetinkaya, 2018: 434).

According to agreement 16, 17, and 18 of the UNESCO Intangible Cultural Heritage List convention, there are lists in three main regards: the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, and Register of Good Safeguarding Practices. The Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity was created as of 2008. In the list are traditional games and meetings such as Meddah Tradition (2008), Mevlevi Whirling Ceremonies (2008), Aşıklik Tradition (2009), Karagöz Art (2009), Nevruz (2009), Yaren, Barana, Sira Nights (2010), Alevi Bektashi Ritual Semah (2010), Kırkpınar Oil Wrestling Festival (2010), Traditional Ceremonial Cheesecake (2011), Mesir Paste Festival (2012), Turkish Coffee and Tradition (2013), Ebru (2014), Making Thin Bread such as Lavash, Katırma, Jupka, Yufka (Filo) and Sharing Tradition (2016), Traditional Miniature Art (2016), Spring Festival Hıdırellez (2017), Dede Korkut-Korkut Ata Heritage: Culture, Legends, and Music (2018), Traditional Turkish Archery (2019), Miniature Art (2020), along with Traditional Intelligence and Strategy Games (2020) (i.e. Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala and Cavity). The Whistle Language is also included in the List of Intangible Cultural Heritage Requiring Urgent Protection in 2017 (UNESCO, 2021b).

2.2. Karagöz Art and UNIMA

The shadow play that was born in Egypt and came later up to Anatolia is a play performed at night or in dark environments where the local characters and animals are reflected through puppets and accompanied by music or rhythm (from behind a curtain). It is observed that there are local beliefs, characters, costumes, nicknames, and literary expressions together with the local dialect (Tekin Özbek and Öz Çelikbaş, 2021: 2727). Even though its original version is Egyptian, the colorless and still images in the shadow plays of this civilization are turned into a shadow play with diverse movements and colors in the Turkish version. Traditional Turkish shadow plays that started to develop in the hands of Turkish masters, were called Çadır Hayal, Zıllı Hayal, Hayal-ı Zill. Recently, the play is named Karagöz Art per the name of the protagonist (Mutlu, 1995: 53). Shadow play is an art that has been developed by the Turks since ancient times as a very effective art branch that primitive religions benefited from in order to glorify people and to give a good order to society (Sevin, 1968). It is unquestionable that the shadow theatre or Karagöz exerted great influence on Ortaoyunu, the borrowing between the Karagöz and Ortaoyunu was mutual the Karagöz repertory and its form became a basic structural element in Ortaoyunu (And, 1979). Karagöz has shown its influence not only in Turkey but also outside of Turkey, as well as in many Islamic countries, in the Balkan countries. Thus, the Turks added the Turkish creativity, taste and artistic power to the shadow play they received from the outside and developed it, processing the

images with their mastery in the art of leather and spreading them in and around the wide sphere of influence of the Ottoman Empire. The shadow play that came to Turkey from Egypt has regained its new personality and returned to Egypt. The Turkish influence is more evident in Karagöz, which developed in Syria. It was especially played in Damascus, Beirut, Aleppo, Haifa and Jerusalem. Turkish influence is even more effective in North Africa. Especially in Tunisia, most of the demonstrations were in Turkish; the chief persons are Karagöz and Hacivat, as well as Tiryaki, Kekeme, Arab, Jewish, Frenk, Kabakçı, Çelebi and Sarhoş (or Deli Bekir). Not only the characters, the establishment of the play, the ways of making people laugh, but also the subjects of the plays are similar (And, 2004).

Karagöz Art is based on the principle of moving the depictions made of camel or buffalo skin, attached to rods, on a white screen with the light given from behind (Türker and Çelik, 2013: 91). Karagöz Art, which is a performance art blending comedy and tragedy with music, dance, and poetry, includes characters from a variety of cultures. Karagöz Art is the reflection of the sociological and cultural values of the society it belongs to. It is also a reflection of the events that are the subject of society's everyday dialogues and agenda. It is a dialogue shadow play with the solo presentations of the Karagöz character and the monologue, the conversations with the Hacivat character and other characters in the game (Tekin Özbek and Öz Çelikbaş, 2021: 2727). Karagöz Art draws attention as the first and only example in the world of the transformation of Turkish handicrafts into performing arts. Moreover, Karagöz depictions of a close relationship with Turkish folk culture are not only decorative depictions or paintings but also significant symbol that reflects the characteristic traits of the Turkish people and represents their culture, humor, entertainment, and literature (Özdemir and Eken, 2020: 1599).

Karagöz Art is based on the principle of moving the depictions made of camel or buffalo skin, attached to rods, on a white screen with the light given from behind (Türker and Çelik, 2013: 91). Karagöz Art, which is a performance art blending comedy and tragedy with music, dance, and poetry, includes characters from a variety of cultures. Karagöz Art is the reflection of the sociological and cultural values of the society it belongs to. It is also a reflection of the events that are the subject of society's everyday dialogues and agenda. It is a dialogue shadow play with the solo presentations of the Karagöz character and the monologue, the conversations with the Hacivat character and other characters in the game (Tekin Özbek and Öz Çelikbaş, 2021: 2727). Karagöz Art draws attention as the first and only example in the world of the transformation of Turkish handicrafts into performing arts. Moreover, Karagöz depictions of a close relationship with Turkish folk culture are not only decorative depictions or paintings but also crucial symbol that reflects the characteristic traits of the Turkish people and represents their culture, humor, entertainment, and literature (Özdemir and Eken, 2020: 1599).

As the unique properties of Karagöz Art are examined, it is realized that the artist playing Karagöz is called imaginary. Karagöz artists are versatile artists who have led the way in creating new plays and determining the needs of the public, combining their identities as writers, directors, musicians, actors, and picture makers. These artists are the people voicing all the characters and singing music solo in the plays. They can change the plays improvisationally up to the audience, create their depictions. In this respect, they have unique skills and intelligence. Karagöz artists are trained in a master-apprentice relationship. The training of the Karagöz artist's assistant, called yardak (mate) who joins him as an apprentice starts with the attachment of the depictions to the sticks and continues until the yardak gains enough experience and capability to stage the games (Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Research and Education, 2022). The name of the Karagöz curtain, also known as Küster Square, comes from Şeyh Küster. The rumors say that the main characters of the play, Karagöz and Hacivat, were killed by the sultan of the

period, Sultan Orhan. The reason is that they were working in the construction of a mosque and were being lazy. However, the Sultan later regrets it. Sheikh Küster seeing the Sultan in grief creates the images of Karagöz and Hacivat and stages them on the screen. That's why the Karagöz artists deem Sheikh Küster to be the creator of this art (Cultural Portal, 2021).

Karagöz plays consist of four parts: introduction (preface, preliminary, and prologue), muhavere (interview, dialogue), play (chapter), and ending (epilog). After the playing of the nareke (reed flute) in the entrance section, the showpiece is slowly pulled up from the curtain. Subsequently, Hacivat shows up to the stage reciting semai from the left side of the screen (according to the position of the audience). After the semai is finished, the curtain ghasel is voiced. Hacivat then invites Karagöz to the screen. Karagöz comes up to the screen and the show begins (Mutlu, 1995: 55). Muhavere takes place between Karagöz and Hacivat, the two protagonists of the Karagöz play. Generally, because there are more than two people involved in the call negotiation. The main distinction between Muhavere and fasıl is that the first one is purely verbal, stripped of the plot and abstracted. Fasil is the play itself, where various characters of the play other than Hacivat and Karagöz appear in a plot and a series of events and participate in the play. The ending is sometimes very short; Karagöz announces that the game is over, apologizes for mistakes, and announces the next game. If Karagöz and Hacivat have disguised during the play, they return to the screen in their old disguises, a short conversation takes place between them, in which the learning to be removed from the play is also indicated. Sometimes, Karagöz confuses himself with this ending, like the pseudonym in old poems (And, 2004).

UNIMA is an international organization pioneering the development of Karagöz Art. It provides artists interested in puppetry and shadow art with an opportunity to communicate with each other and it also allows many different cultures to come together. The headquarter of UNIMA having today approximately 100 members are in France. Although Turkey partook in this network in 1990, some of the branches are established late. The Bursa branch of UNIMA Turkey National Center was established in 1997 while the Istanbul branch was established in 2009 (UNIMA, 2022). According to the UNIMA under Turkish National Center Statutes, UNIMA aims to promote Turkish puppetry and shadow play arts which belong to intangible cultural heritage elements, at national and international scales and settings. It also endeavors to study, protect, develop, and extend these arts. Hence, as the main duties and responsibilities are examined, UNIMA aims to introduce the puppet and shadow play activities of the intangible cultural heritage abroad. It also aims to display international puppet and shadow play activities in Turkey. UNIMA supports these activities by organizing local, national, international congresses, seminars, symposiums, conferences, panels, competitions, festivals, exhibitions, and festivals. Besides, it creates collections via archiving works, materials, music, and various documents related to the art of puppetry and shadow play. Thus, establishing a national museum aims to ensure that interested parties and artists benefit. It facilitates national and international cooperation by holding activities that will help the development of puppet and shadow play artists. Therefore, it contacts institutions and organizations and conducts joint studies (UNIMA Turkey National Center Regulation, 2022).

2.3. The Relation Between Intangible Cultural Heritage and Tourism

The principal elements of the product in cultural tourism consist of tangible and intangible components reflecting the similarities and differences between cultures. These elements sometimes belong to a constrained geographical area and sometimes to all humanity regardless of geographical boundaries. The elements defined as heritage and including the tangible assets of culture are the main products in cultural tourism. On the other side, tangible or intangible components make certain past and contemporary cultural assets attractive destinations. It also plays an enriching role for products in other types of tourism (Gülcan, 2010: 103). Intangible

cultural heritage has recently become an important tourism development area for many countries hosting cultural resources (Qui et al., 2020: 2). So, it is an important factor in tourism (Esfehani and Albrecht, 2016: 15). People striving to protect their common cultural heritage and transferring it to future generations have achieved this goal thanks to having integrated culture into tourism (Çetinkaya, 2018: 431).

The global richness of intangible cultural heritage traditions is the principal motivation for traveling with tourists who wish to learn about new cultures and experience the global difference in performing arts, crafts, rituals, and cuisines (Petronela, 2016: 731). Handicrafts such as marbling, calligraphy, mother-of-pearl, and inlay, together with cultural elements such as sema shows and folk dances are currently considered to be touristic products. It is possible to express that the animation teams in the hotels especially reflect their intangible cultural values to the tourists. Additionally, Turkish Night organizations held in the Cappadocia region, folk dances, and sema shows are staged as touristic products. Besides, it is possible to introduce cultural elements such as village tours, village lifestyle, village clothes, and handicrafts for tourists. The plateau culture peculiar to the Black Sea region is another example of intangible cultural heritage that has been presented to tourism in recent years, especially by domestic tourists (Türker and Çelik, 2013: 93).

In the context of tourism, many studies have been carried out so far on intangible cultural heritage components. A broad classification of these shows that researchers examining the relationship between gastronomy and intangible cultural heritage focused their studies on traditional and local dishes. Çapar and Yenipınar (2016) carried out a study on local foods within the scope of intangible cultural heritage. The study which was reviewed in the literature emphasizes that cultural identity is an important factor when tourists prefer their destinations. Although local foods have positive contributions to the region, it has also been stated that practices realized without their originality cause cultural degeneration. Göde and Tatlıcan (2016) examined traditional Isparta Bread in terms of intangible cultural heritage. Çetinkaya (2018) evaluated Erzurum Lavaş Bread on the basis of touristic products. Consequently, suggestions are in favor of including the product on the menus, introducing the products to the tourists, providing information, organizing festivals, and popularizing this profession. On the other side, Ağcakaya and Can (2019) realized a study on gastronomy museums within the frame of intangible cultural heritage. In the study, gastronomy museums are explored theoretically within the context of sustainability. A variety of evaluations have been carried out from different aspects. The aspects cover many issues from the making of the bread to the storage conditions, to what it means for the region, and to its economic return. At the same time, the importance of customs and traditions on Isparta bread is explained with examples.

Intangible cultural heritage has been researched with the suggestions and models developed by institutions and organizations, tourism enterprises, touristic products. Türker and Çelik (2013) evaluate intangible cultural heritage elements within the context of touristic products. The study reveals what can be done by integrating intangible cultural heritage elements specific to regions. Esfehani and Albrecht (2016) conduct six-month research on intangible cultural heritage elements. This study carried out in Qeshm Geopark in Iran demonstrates that naturally protected areas constitute important elements. It has been shown that intangible cultural heritage is an attractive element, protecting local communities and cultural resources. It is also a driving force for visitors to protect cultural heritage elements. Şahin and Özdemir (2018) examine the promotional activities of the intangible cultural heritage elements on the websites of the Provincial Culture and Tourism Directorates. Aydogu-Atasoy (2019) reveals how intangible cultural heritage elements can be utilized and protected for tourism-dependent businesses from a sustainability perspective. The study has brought suggestions to tourism enterprises for the protection of intangible cultural

heritage. The results of the study point out that the promotion and marketing of intangible elements are limited. Moreover, it has been concluded that the information regarding intangible cultural heritage is insufficient.

There are also studies examining intangible cultural heritage elements in terms of handicrafts. Çalık and Ödemiş (2018) evaluate intangible cultural heritage elements in the context of sustainable tourism. According to the results of the study during which semi-structured interviews are conducted, even though there are intangible cultural heritage elements in Gümüşhane, these elements are mostly forgotten. This problem has been revealed especially in handicrafts. Hence, certain strategies that may be necessary to protect these elements are emphasized. Pelit and Türkoğlu (2019) evaluate the art of marbling in terms of intangible cultural heritage. Researchers emphasize its role in the cultural promotion of art. Furthermore, researchers make some suggestions on how to spread the art of marbling. Tekin Özbek and Öz Çelikbaş (2021) conducts a research at the Karagöz Museum. Researchers ask questions to individuals visiting the Karagöz Museum in Bursa. The visitors that researchers ask the questions are those watching Karagöz art shows and participating in puppet-making activities. The study focuses on the pre-experience and post-experience of the participants. The results indicate that watching the Karagöz play and participating in the puppet-making workshop has got a therapeutic effect on the individuals visiting the museum.

3. OBJECTIVE AND IMPORTANCE OF THE RESEARCH

This study aims to evaluate Karagöz Art, being one of the intangible cultural heritage resources, from a tourism point of view. So, it aims to determine the current situation of Karagöz Art, which activities can be performed for the development of Karagöz art, and it also evaluates Karagöz art in terms of tourism.

4. METHODOLOGY

4.1. Research Pattern

Correspondingly, a semi-structured interview technique is employed as a quantitative method. According to Merriam (2018), the use of semi-structured interview questions provides flexibility for the researcher and takes specific answers from each participant. Besides, semi-structured interview questions clarify the problem parallel with the objectives of the study. The absence of predetermined or limited questions is another convenience regarding semi-structured questions.

The questions asked during the interviews consist of three principal categories: demographic information, thoughts on Karagöz Art, and the evaluation of Karagöz Art within the perspective of tourism. With the questions in interviews, the study aims to reveal the current situation of Karagöz Art and the interest in the profession, the difficulties of the profession, the difficulties encountered in transmitting and preserving Karagöz Art to future generations, the role of tourism in the preservation, and popularization of Karagöz Art. Throughout the study, the feelings and thoughts of participants on the research questions are quoted in their own words as direct as possible. Thus, the criteria proving internal validity are ensured during the study. For the reliability of the study, the interview forms are presented to two academicians working in the tourism management department at the university. The academicians focus their studies on cultural heritage, therefore their opinions on this matter become particularly helpful and insightful for the study. In the findings part, another criterion that ensures the reliability of the research is met directly conveying the opinions of the participants.

Three different stages are followed for the analysis of data gathered during the study. In the first stage, themes are constructed based on the most repetitive expressions in line with the

answers obtained using the semi-structured interview form. Making of these themes, not every question conveyed to the participants is accepted as a theme, and the main themes are formed collaging similar questions. These main themes are classified as the current state of Karagöz Art the development of Karagöz Art and the evaluation of Karagöz Art from the tourism angle. In the second stage, the most repetitive statements are counted among the main themes. Repeated statements and the number of repetitions are incorporated as sub-themes. Each sub-theme was divided into categories according to the frequency of the answers given by the participants. Finally, the findings within each main category are summarized and citations are inserted for each participant.

4.2. Working Group

The sample space of work consists of Puppet and Shadow Play artists who are members of UNIMA. As of 2022, there are 83 members in UNIMA Ankara headquarter, 65 members in the Bursa branch, and 39 members in the Istanbul branch. The overall number of members is 187 in Turkey. The names and surnames of UNIMA member artists are collected from UNIMA's official website. The sample comprises 13 participants selected by snowball sampling from UNIMA Artists. Interviews are recorded with the permission of the participants. Participants in the study are coded as P1-P13 (participant 1- participant 13).

Online interviews are held with the participants via video conference. Gray et al. (2000) state that interviews conducted via videoconferencing programs offer certain opportunities and advantages for researchers. While video conferencing programs reduces travel costs, it also provides extra flexibility on-time control for researchers. It also facilitates communication. In this study, the interviews carried out via video conference are recorded with the permission of participants. Moreover, news, visuals, and videos regarding the games that the artists played are requested from the participants. At this point, volunteerism is the primary consensus and basis. Not every participant did share news, images, or videos of the games that they played. 9 participants shared the relevant documents, and some of these shares are in the appendices. Before deciphering, each interview is filed and archived with the visuals gathered from the classified participants. Transcriptions are realized for each participant and the interviews lasted 47 minutes on average. The interviews are carried out following the permissions obtained from the Human Research and Ethics Committee of Zonguldak Bülent Ecevit University. Besides, the interviews are held between 7.02.2022 and 27.02.2022 with prior appointments.

5. FINDINGS

5.1. General Findings on Karagöz Art

Table 1. Demographic Findings on Karagöz Artists of UNIMA.

	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13
Age	69	51	41	80	56	48	42	67	53	52	47	43	62
Gender	M	M	F	M	M	F	M	M	M	M	M	F	M
Education	PS	PS	HS	PS	PS	HS	HS	PS	PS	PS	U	HS	PS
Occupational Experience	18	13	9	27	11	9	6	40	21	24	8	7	15
UNIMA Experience	7	8	4	10	5	2	2	11	9	8	2	2	6
Karagöz Art Instructor	M	M	M	F	M	M	F	M	M	M	M	M	F
Script writing for the plays	✓	✓	×	✓	✓	✓	×	✓	✓	✓	×	×	✓
Depiction maker of the plays	✓	✓	×	✓	✓	×	×	✓	✓	✓	×	×	✓

Examining the demographic characteristics of the participants shows that the majority of the 13 participants (n=10) are male. Although women performing the Karagöz Art are also included in the research, they are in the minority. The average age of the participants is 54.69. The youngest Karagöz artist taking part in the research is 41 years old, and the oldest artist is 80 years old. While the average age of male participants is 57.9, the average age of female participants is 44. Investigating the educational status of the participants reveals that 8 participants are primary school (PS) graduates, 3 participants are high school (HS) graduates, and 1 participant was a university (U) graduate. Although the professional experience of the participants personally varies, it is a fact that the participant having the longest experience (P8) among others has been performing Karagöz art for 40 years, and the participant with the least amount of experience (P12) performs this art for 7 years. The average professional experience is 16 years. While the average professional experience of male artists is 21.3, the average professional experience of female artists is 8.33 years. Observing the status of the participants as UNIMA artists demonstrates that the average is 5.84.

Participants are also asked about the person(s) who their Karagöz Art instructors were. The answers are generally (n=10) that their instructors are masters. Three of the participants express that they learned Karagöz art out of curiosity and intentionally. When the answers to this question are compiled, participant 5 states that he learned the art of Karagöz with the help of a master whom he met in a course that he attended. Participant 4 states that he was influenced by the stories he heard from his grandfather as a child and that he had dreams about games. On the other hand, Participant 3, states that his master was also his father and that he grew up with the Art of Karagöz since his childhood. Some of the participants' answers to this question are below:

"The performances I listened to on the radio in my childhood grew a great passion in me as time passes by. I started memorizing the games that I listened to. I played games with my friends setting up curtains in the neighborhoods." (P13)

"As a child, I grew up with the stories my grandfather told us about Karagöz and Hacivat. These adventures were highly interesting for me. I always wanted to be a dreamer who wrote these stories. Subsequently, I saw Karagöz and Hacivat through a curtain set up in our neighborhood. I felt fascinated as I saw this screen and play." (P4)

"I can say that I saw Karagöz and Hacivat once I opened my eyes. Since my master was also my father, I got to learn this art at an early age. This has been a huge chance for me. After I finished my training process, my master had transferred all his knowledge to me." (P3)

"I learned the art of Karagöz at a course organized by a foundation. I had met my master there. My master taught me the intricacies/complexities of Karagöz art. In the end, I had become my master's apprentice. We staged the plays with my master for a while. Afterward, I started training my apprentices with the pseudonym that my master gave me." (P5)

The participants are later asked whether they ever wrote the plays that they performed for Karagöz Art. Assessing the responses shows that 9 of the participants write plays and 4 of them display the plays written by someone else. Participants who have not yet written plays state that the main reason is that more traditional plays should be performed. Moreover, participant 4 criticizes the adaptation of the old plays to the present via some modifications. He explains that the originality of the old plays should not be spoiled and that new plays should be written considering today's conditions.

"I incorporate different characters into the game for each new script that I write. I also add characters such as greengrocer, grocer, and butcher, in addition to the well-known character such as the cook when creating these figures." (P1)

"Listening to the plays of the new generation Karagöz masters, I sometimes feel sorrowful and even furious. If we consider Karagöz plays as old and new, I am against refurbishing/renovating the old plays and turning them into new ones. New plays should be "new" as the name implies. The plays gathered from old games are not new plays." (P4)

"I just started writing plays. I attempt to carry the art of Karagöz to the future, preserving the tradition in my plays. Each master and imaginary can add new types and characters in line with the flow of the plays. There are classical types such as Zenne, Tuzsuz Deli Bekir, Bebe Ruhi, Çelebi. But I also incorporate new characters, such as football players and politicians, depending upon how the story flows." (P5)

"Playwriting is an art. Fitting the characters, keeping the story flowing, using the language skillfully. All of these are contemplative, that is leads me to think. That's why I'm still performing traditional games. Whenever I have time, I experience writing new plays. Nevertheless, I haven't performed a play of my own yet." (P7)

Asking to describe the characterizations in Karagöz art, it is revealed that some of the participants (n=8) created the depictions themselves. Furthermore, 2 participants state that they also taught image-making to their apprentices. The duration of professional experience of UNIMA artists making the depictions is 21.12 years on average. One participant (P10) says that he has shaped the depictions ever since his childhood and that the depictions he started making with cardboards turned into leathers in time, requiring fine workmanship. As opposed to the other participants, Participant 8 states he started Karagöz Art by making depictions. Participants who did not make the descriptions answered that it was a very difficult process. These participants also express that they did not learn from their masters, and they were not willing to train themselves in this aspect of Karagöz art.

"I learned to shape the depictions from my master imaginary "Armless". I have always found it exciting to have the characters that I have depicted on the screen and the reactions of audiences to these characters. I am trying to teach my apprentice how to choose materials, where to buy them, the traditions of this job. He needs to learn this business from me. Thus, he will be able to teach this ancient tradition to his apprentices." (P8)

"I made their first depictions out of cardboard. I shaped the figures. As I improved myself in this profession, I started carving the figures that I made transparent with melted wax and olive oil, with the help of a sharp-edged knife." (P10)

"For a typical outsider, it seems straightforward to portray. It's indeed a job of love. It takes a lot of love and hard work. There is a crafting part that requires mastery. A Karagöz artist makes also his knives. He also prepares his skin if necessary. He is preparing the paint. Learning these skills takes a lot of effort. It is necessary to learn these from a master."(P2)

"My father was a shoemaker. I learned how to embroider leathers with him. When my master saw that I was working the leather, he gave me the title "imaginary". The title "imaginary" refers to someone processing the skin masterfully. On that day, I made the depictions of the characters in the plays that we still perform today" (P1)

"I think the art of Karagöz is not just playing. You can be imaginary by doing both phases, not just portraying or just playing games. You have to be involved in all phases from the beginning till the end finish. You get a depiction drawing, molding, processing leather, shaping, and processing it. Subsequently, you start animating that image on the screen. I think the entire process is a whole." (P9)

5.2. Current Situation of Karagöz Art

Additional questions are asked to the participants to put forward the current state of Karagöz art. When these answers are compiled, it has become possible to classify the answers as positive opinions and negative opinions. While the positive opinions are listed as the increasing interest in Karagöz Art, the training of new masters, the fact that Karagöz Art is a UNESCO Cultural Heritage element, the negative opinions are listed as making Karagöz art in certain periods, criticisms about the new generation and the economic return of Karagöz art.

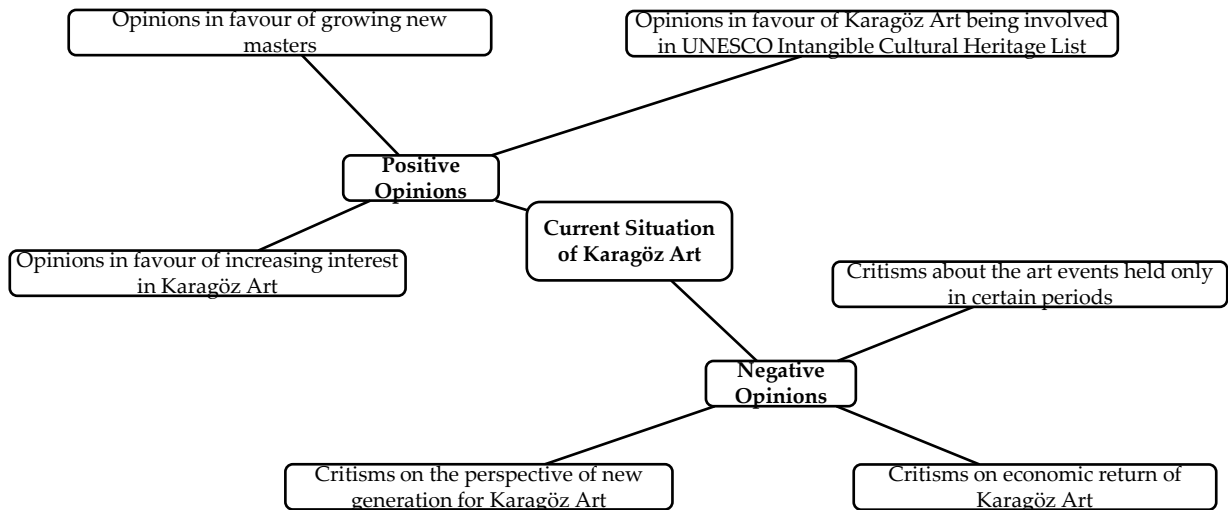

Figure 1. Findings about the current situation of Karagöz Art

7 participants positively evaluate the current state of Karagöz. The answers are generally in the direction that Karagöz art still attracts attention despite all the difficulties. Six of the participants express that the interest shown in Karagöz Art will never decrease and that Karagöz Art will last independent of the time concept. Besides, 2 participants positively evaluate the fact that Karagöz Art is included in the UNESCO intangible cultural heritage list. One participant (P11) emphasized the necessity of transferring Karagöz Art to the next generations.

“Even though interest in the art of Karagöz allegedly shrinks, there are still amateur and professional people who are interested in the art of Karagöz. This is promising for this art. It is an art that will never be forgotten and will never lose its actuality.” (P3)

“Karagöz Art existed in the past. It still exists today. It will exist in the future. We train masters and apprentices. They will also grow their apprentices and masters in time. The tradition will last. The master-apprentice relationship will continue to ensure the continuation and development of Karagöz Art.” (P8)

“Karagöz Art is a tradition handed down from generation to generation. That it is on the UNESCO list of intangible cultural heritage supports this fact. It goes beyond national borders and continues to gain importance at the international level.” (P13)

“I cannot acknowledge the opinion that the Art of Karagöz is on the verge of extinction. I have to get our children who are the heirs of our future love and adopt this art. I consider it as a duty.” (P11)

Evaluating the current state of Karagöz art, the participants brought a critical perspective to the art of Karagöz exhibited by the new generation. 6 participants emphasized that the art of Karagöz should be performed per its original form and that the art of Karagöz is a national value. Another criticism of the new generation exhibiting the Karagöz Art was towards the plays exhibited with a few figures during the events held during Ramadan. Moreover, participant 7 and

participant 1 expressed their dissatisfaction with the developments that are not in line with the understanding of Karagöz art. 3 of the participants offered a critical point of view. They expressed their dissatisfaction that the art of Karagöz is staged merely during Ramadan activities.

"I don't think it's right that the art of Karagöz comes to mind only during Ramadan events. This art needs to be performed more freely and not be limited. We have both domestic and international programs. We have activities during Ramadan and other times of the year as well. That is because we don't want to be remembered for just one month." (P9)

"There were two groups of artists in Karagöz art. Those in the first group are palace imaginaries. These artists are educated people living in Enderun, they understand music and art, and can perform their plays in palaces. The second group is the corner players. They try to entertain the public, performing mostly hearsay games. Today, the second group dominates. However, Karagöz art has a spiritual burden. This art is a national art belonging entirely to the Turkish nation." (P4)

"Especially during Ramadan, people who handle a few figures start performing plays. People who do not know much about Karagöz Art should be prevented from performing plays. For years, we learned the intricacies of this art from our masters. We are ready to teach these voluntarily to the new generation. This art cannot be made just for the sake of economic benefits/returns."(P1)

"Unfortunately, many people say, "I am a Karagöz artist and they come out. Being imaginary is not just going behind the curtain and playing a game or narrating a text that you have memorized. It is not a job in that you shake the depictions and everything is just done. From the setup of the stage to the language used, the performers must have a very serious background in every aspect. Therefore, is clear that there is a lack of education." (P10)

"The art of Karagöz meets with the audience from behind the scenes as per the procedure. I regret to see that some of the performers are holding live Karagöz events, partly because they are cheaper and live sessions do not take a lot of effort. This is against the tradition that has been going on for years. The truth falls into the background. However, the truth of this matter is in the curtain of dreams because the curtain of dreams is an endless medium. You narrow down the whole tradition to two people in costumes by limiting and simplifying these." (P7)

5.3. What to do for Developing Karagöz Art

Questions on what to do for the development of Karagöz art are also directed to the participants to come up with new ideas in this regard. The answers to these questions are gathered under the themes of determining the target audience and popularizing the education. The determination process goes the following way: Questions on what to do for the development of Karagöz art are also directed to the participants to come up with new ideas in this regard. The answers to these questions are gathered under the themes of determining the target audience and popularizing the education. The determination process goes the following way: exhibiting plays suitable for children and different cultures and increasing the number of plays staged. The theme of the popularization of education goes this way; the training of young artists, the training of distinguished artists, the establishment of Karagöz Art schools, and the training of trained apprentices by masters.

Evaluation of Karagöz Art, an Intangible Cultural Heritage within the Context of Tourism

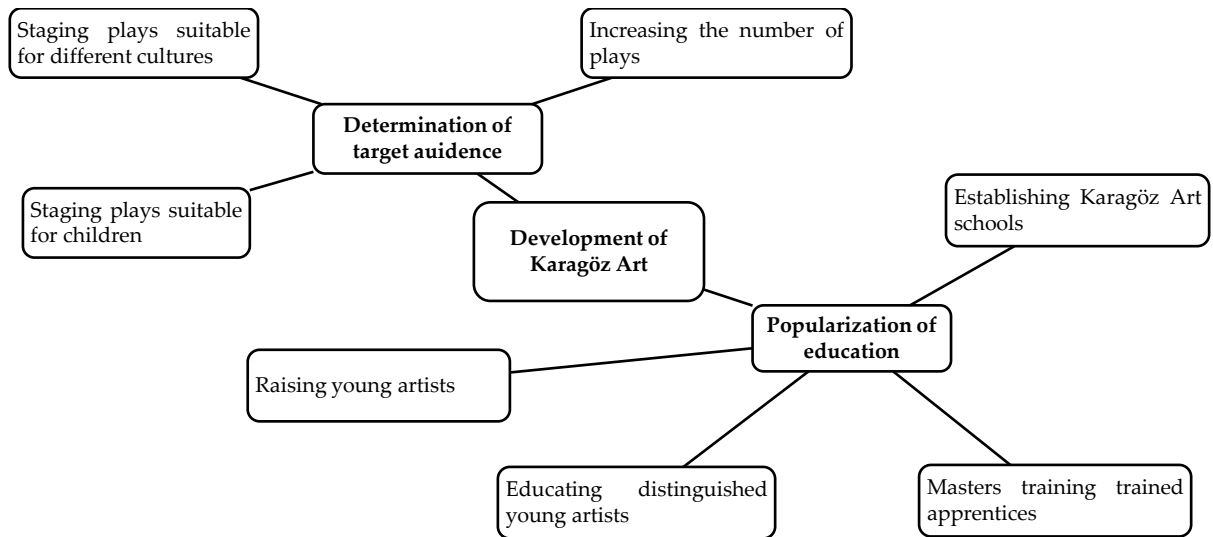

Figure 2. Finding on what to do for developing Karagöz Art

Based upon the opinions of the participants, the things to be done to determine the target audience are to exhibit plays specific to children and different cultures. The participants state that a less sophisticated and more understandable language should be used in the plays when exhibited to the children. Besides, there are also participants (P1, P7, P9) stating that the number of demonstrations should be increased. Children should be introduced to the art from the primary education ages to better understand Karagöz Art. This is also important to raise awareness about the art and to develop it. Moreover, 2 participants (P5, P12) also explain that a language appropriate for the target audience should be used in the plays performed at the primary school level.

“Even though the Karagöz Art appeals to everyone from eight to eighty, it is an art with traditional features. It is necessary to introduce the art of Karagöz to primary school students and to the youth. It should be performed in a way that will attract and grow their attention.” (P5)

“Technology has changed everything, especially our children. We prefer games that can attract children’s attention and entertain them to develop Karagöz art and hand it down to future generations. I actually see it as a duty to teach my children about Karagöz and Hacıvat.” (P9)

“Karagöz Art is important for the development of children. For primary school students to get to know Karagöz and Hacıvat, it should be explained in ways that children can understand so that they can understand this art. Stories that will attract their attention should be included with that age group in mind.” (P12)

The suggestions from the side of participants on the development of Karagöz Art are mostly towards the spreading the Karagöz Art education. While the general view is that the traditional Karagöz Art should be taught to young artists through masters, 3 participants (P2, P10, P13) add that the master-apprentice relationship can be developed as well as via traditional methods. 2 participants (P3, P4) argue that there should be a school where Karagöz Art can be taught. 1 participant (P11) states the interest in Karagöz Art has decreased and apprentices should be trained to grow the attention of the youth.

“I think there should be educational institutions apart from the master-apprentice relationship to teach the Karagöz Art to the new generations. Thus, we can hand down the knowledge that we receive from our masters imaginary to a larger number of people.” (P3)

“Those who have recently bought a curtain, who ordered a few figures from the internet and also bought a tambourine believe that they perform real Karagöz Art. This drags me into feeling worried. We have to use a lot of dialects, depending on the play that we perform on the screen. Sometimes we animate Laz characters (an ethnic minority living mostly in the Northeastern part of Turkey) and sometimes Persian ones. I believe the principal obstacles to the progress of this art are that people change old games and play their own games. The mere thought of playing a game and earning some money should be overcome. At this point, distinguished masters should train young artists.”(P10)

“This art is multifaceted. It engulfs various components such as music, theater, drama. That is why it is important for masters to transfer their experiences and train apprentices.” (P13)

“The interest in Karagöz Art is slightly fading. Therefore, the number of people interested in this art has gradually decreased. I think young people should rise up this art. It is necessary to contribute to the development of art, especially by raising young apprentices.” (P11)

5.4. Evaluation of Karagöz Art within the Context of Tourism

The answers to the questions asked about the evaluation of Karagöz Art in the context of tourism are classified into the following groups; participation in festivals and events and transfer of culture and animations. The theme of participation in festivals and events are dissected; participation in national festivals, participation in international festivals, and organization of Karagöz festivals. The theme of the transfer of culture is classified as the promotion of culture and cultural interaction sub-themes. The main theme of animations is the plays exhibited in accommodation companies and children's workshops.

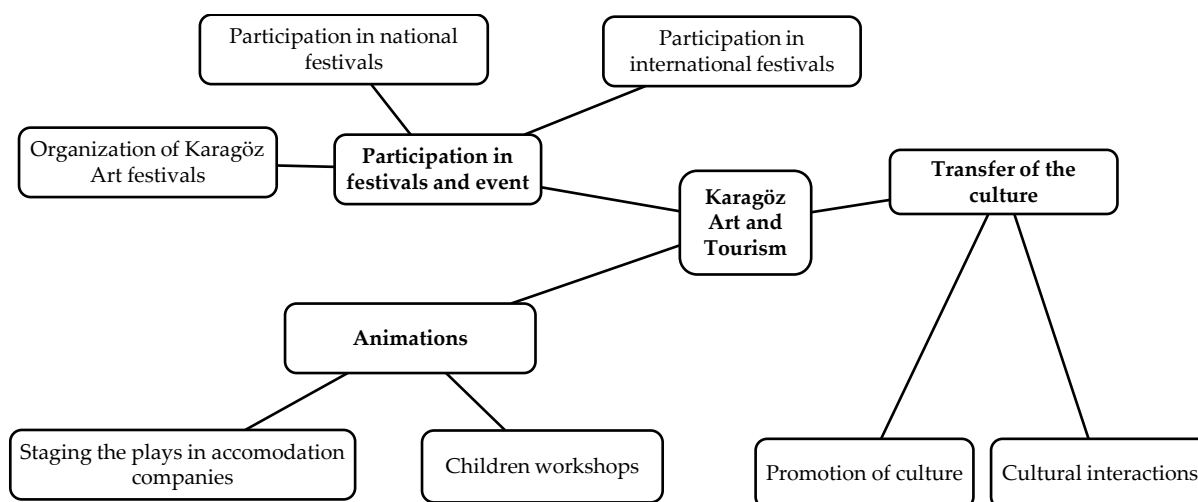

Figure 3. Findings on Evaluation of Karagöz Art within the Context of Tourism

Participants state that they participated in many national and international activities when asked questions regarding festivals and events. While all of the participants took part in national festivals and events, 7 of them participated in international festivals and events. Furthermore, 6 participants state that they received various awards from the festivals and events that they attended.

“They liked us very much at the Karagöz Festival in Bursa. The audience was very interested in our play. This interest excites me. Besides, Bursa Governor’s Office supports us. We also perform at official programs and ceremonies. We partook in many national festivals. Moreover, we went abroad to exhibit our plays 15 times. We promoted Bursa portraying Hacıvat Karagöz in various festivals and fairs in countries such as China, Dubai, Bahrain, Germany, France, and Austria.” (P3)

"We performed at the Gemlik Olive Festival. We had great memories back at the festival. The awards given to us there show how correctly we perform this job and how our performances are lined up with the traditional way of staging Karagöz Art. We also participated in puppet festivals in Italy, Romania, and Germany, which is critical for us. Our flag was waived in many countries thanks to Karagöz Art events." (P4)

"We participated in many national and international events with my apprentice. What was the most impressive to me were the plays that we performed at the international events and festivals. Promoting and introducing our cultural heritage and listening about our culture from foreigners massively inspired me. There were shadow actors from all over the world, especially at the festival we attended in Greece. Meeting them, encountering fused different cultures, and seeing different figures and characters was invaluable. We were awarded plaques in most of the events that we participated in." (P5)

"I partook in many national and international events and performed a host of plays during these events. Nevertheless, I can never forget the festival in Bosnia and Herzegovina. I participated in the international festival representing our country with many other countries and received an Honorary Award. It was a great honor for me to represent my country." (P8)

The number of participants exhibiting Karagöz Art as an animation activity in assorted hotels is 9. Participants state that they perform Karagöz Art, especially in the summertime. 3 participants (P1, P7, P11) say that they perform games in the hotels with which they have contracted during Ramadan every year. All of the participants positively evaluate the general approach of the tourists towards the plays. The interest and curiosity of children and foreign tourists is particularly stressed by the participants. Participants 6 and 12 states that they started workshops for children in hotels and introduced Karagöz Art characters to children through various activities.

"We perform our plays in different hotels throughout the summer. We take part in animation teams during summertime. It is also a good experience for us. Lots of people from different nationalities have been watching our plays throughout the summer season." (P11)

"After the game is over, the attention of the children keeps me alive. The most impressive part is the curious looks in the eyes of the children, their excitement, and their questions. That I sing all the characters, big or small, alone especially amazes everyone. However, this is already a distinct feature of Karagöz Art. Children sometimes get curious about who voices the characters and come to see who is behind the curtain." (P5)

"We receive very good responses. The shows that we practice on special nights particularly grab attention. People of different nationalities congratulate us. People are asking us to teach their children. They take pictures with our puppets with their children." (P9)

"In addition to the plays that we exhibit, we organize workshops for children in hotels. We enable children to recognize, touch, and internalize the characters with the miniatures that we make. We care about children getting to know the characters they see on the screen while we present the plays, we want them to develop their imaginations with new stories." (P12)

Compiling the answers received from most of the participants (n=8) shows that Karagöz Art plays an important role in the transfer of culture. The participants explained that the components in Karagöz art contain references to the past and the future. Furthermore, the participants answer that they introduce and promote our culture in the plays, reflecting cultural elements, giving place to traditions, and dialect and dialect. 3 participants (P2, P7, P10) emphasize that there is a cultural interaction involved in performing the plays for people from different cultures.

"Karagöz art is the focal point in the transfer of culture. Karagöz is not just a means of entertainment, you can see the traditions, customs, traditions, lifestyles, clothing styles, street language, or palace (elite) language of our people who lived hundreds of years ago. You can see the historical social events for different periods. You can also see the lifestyles of various ethnic groups living in the society. Hence, it represents considerably the sociological infrastructure and cultural accumulation." (P6)

"The first motto of our plays is "first our culture". There is no such thing as nationalism, religious discrimination, or favoring certain political views in our plays. Lifestyles, traditions, customs, and traditions peculiar to our culture are given with the humorous structure of Karagöz Art." (P10)

"Karagöz play is a product of cultural accumulation. It is the reflection of the accumulation from the past to the present. We see characters from many different nationalities in Karagöz plays. Many figures are displayed in plays. The plays reflect everyone in the society of that day, such as Jews, Armenians, Franks, Kayseri, Kastamonu. He conveys the culture and experiences."(P7)

"The culture is ever-changing. It is a living creature and continues to be so (just like Karagöz). I modify and transform the depictions that I used in the plays according to different cultures. For example, I raise sometimes a particular problem, sometimes I point out the differences between cultures. This liveliness ensures that the art of Karagöz is not forgotten and that it is updated with certain changes. It allows us to promote originally the culture and our cultural structure." (P13)

6. CONCLUSION

Intangible cultural heritage elements are critical since they facilitate the transfer of culture. Since the dawn of humanity, lifestyles, traditions, and customs have been realized with the help of cultural accumulation. Intangible cultural heritage elements ensure the conservation of these traditions and customs, their transmission from generation to generation, and the promotion of culture. Sustainability should be ensured by preserving the intangible cultural heritage elements acting as a bridge between the past and the future.

It is crucial that intangible cultural heritage elements are utilized within the context of tourism and that they are preserved aligned with their original forms. Thus, in addition to using intangible cultural heritage as a tourism product, it is necessary to preserve the traditions and customs that it represents. Intangible cultural heritage elements go beyond classical tourism types and allow tourists to experience alternative tourism types. Preventing the destructive effects of mass tourism brings demand diversity.

When the results of the study are holistically evaluated, it is seen that the participants performing the Karagöz art are mostly men. Considering their professional experience, it has been concluded that female artists are less experienced than male artists. The majority of the participants state that while they learned Karagöz art from their masters, plus they also trained apprentices/apprentices. While some of the participants script their plays, only 1 of the female participants writes her plays. Generalizing the construction of the depictions in the plays demonstrates that 8 of the participants created their depictions, while the female participants did not make any depictions yet. It can be deduced that professional experience becomes prominent and indicative in playwriting and depiction making.

According to the interviews with participants, it has been seen that the current situation of Karagöz art has been evaluated positively in terms of factors such as the increasing interest in

Karagöz Art, the training of new Karagöz masters, and the inclusion of Karagöz Art in the UNESCO Cultural Heritage List. It is possible to deduce from the answers to the interview questions that the interest in Karagöz Art grows, that it is a big necessity to continue this art with the master-apprentice relationship and that handing down the art to future generations is of utter importance. The critical views on Karagöz Art are that it is limited to the activities held in certain periods. Participants were critical of Karagöz Art being practiced solely during Ramadan events. Moreover, the exhibition of plays that are not loyal to the original, and that they are practiced by non-professionals due to their economic return are among the other issues that are under criticism.

What can be done for the development of Karagöz Art has been generalized in the following ways: exhibiting games suitable for the target audience and spreading/popularizing education. Participants expressed their ideas that the plays staged should be customized to children and different cultures. They especially stressed that Karagöz Art should be transferred to children and the younger generations so that Karagöz Art can be sustained. The participants emphasized the necessity of teaching Karagöz Art to the younger generations in the master-apprentice relationship manners. Besides, participants also suggest raising Karagöz artists by distinguished artists and opening Karagöz schools.

The answers of the participants regarding the evaluation of Karagöz Art in the context of tourism generally focus on festivals. All of the participants joined in national festivals, while some of them participated in international festivals for presenting their plays. There are also awards received by the participants at national and international festivals. The participants who performed plays at international festivals focused on ensuring cultural transfer, encountering artists from different nationalities, and introducing themselves. Most of the participants stated that they performed plays in hotels. They stated they performed their games with people from different nationalities during summertime when they make seasonal contracts with certain hotels. They also stated that the opinions of tourists on their plays were generally positive. Furthermore, the interviews reveal that the artists created workshops for children in hotels and taught Karagöz Art to children through miniature characters. Some of the participants who evaluated Karagöz Art in the context of tourism focused on the transfer of culture. Participants argued that Karagöz Art promotes culture and provides cultural transfer during national and international festivals and events.

Assessing wholly the results of the study, it is possible to bring the following suggestions to public institutions and organizations.

- It is necessary to prevent Karagöz Art from being constrained to only Ramadan events. Measures should be taken to ensure the sustainability of Karagöz Art, and traditional art should be allowed to be exhibited at events and festivals.
- Karagöz art should be maintained in a master-apprentice relationship manner. What needs to be done for the popularization of this art should be decided and determined by the Karagöz masters and the Karagöz Art should be originally maintained.
- It should be possible to train new artists by Karagöz masters. Therefore, a new generation of artists can adapt to traditional rules in subjects such as the presentation of authentic plays, the making of depictions, and playwriting.
- Promotion of Karagöz Art should be emphasized on national and international scales. Şahin and Özer (2018) examine the intangible cultural heritage elements on the websites of the Provincial Culture and Tourism Directorates in Turkey. The results of the study show that Karagöz Art is included in the websites of just 6 provinces. Here, it is possible to conclude that the promotion of Karagöz Art should be done more effectively and extensionally.

When the studies are examined, it is possible to bring the following suggestions to the researchers who will study this subject:

- Preparing a general inventory of intangible cultural heritage components will greatly contribute to the literature.
- Although there are studies on intangible cultural heritage elements, their evaluation in the context of tourism has remained limited and under-researched. The tourism potential of these elements can be determined by considering them on a specific basis.
- Preparing a general inventory of intangible cultural heritage components will greatly contribute to the literature.
- Although there are studies on intangible cultural heritage elements, their evaluation in the context of tourism has remained limited and under-researched. The tourism potential of these elements can be determined by considering them on a specific basis.
- Studies investigating the promotion aspect of intangible cultural heritage elements have been limited. Within the scope of cultural tourism, it can be revealed how the intangible cultural heritage elements should be promoted and which promotional tools are used.
- Researchers who plan to study Karagöz Art can take a holistic approach to the Karagöz festivals.

REFERENCES

- Ağcakaya, H. & Can, İ. I. (2019). Sustainability of Culinary Culture in the Context of Cultural Heritage: An Example for Gastronomy Museums in Turkey. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 788-804.
- Arioğlu, İ. & Atasoy, Ö. (2015). Within the Context of Intangible Cultural Heritage Traditional Craftsmanship and Ministry of Culture and Tourism. *Turkish Studies*, 10(16), 109-126.
- Atasoy, Ö. (2019). New Approaches to the Use of Intangible Cultural Heritage Elements in Tourism Businesses. *The Journal of International Social Research*, 12(67): 822-829.
- And, M. (1979). The Turkish Folk Theatre. *Asian Folklore Studies*, 38(2): 155-176.
- And, M. (2004). *Başlangıçtan 1983'e Türk Tiyatro Tarih*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Cultural Portal (2021). Characteristics of Karagöz Art. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/karagoz>. Date of Access: 22.12.2021.
- Çalık, İ. & Ödemiş, M. (2018). A Qualitative Study on Investigation of Intangible Cultural Heritage Values of Gümüşhane Province within the Framework of Sustainable Tourism. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), 233-249.
- Çapar, G. & Yenipinar, U. (2016). Use of Local Food as a Source of Intangible Cultural Heritage in Tourism Industry. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 4(1), 100-115.
- Çelepi, M. S. (2016). Intangible Cultural Heritage and University Youth. *Adnan Menderes University. Journal of Institute of Social Sciences*, 3(3), 15-35.
- Çetinkaya, N. (2018). A Research on Transformation Process of Erzurum Lavash (Acem) Bread as Intangible Cultural Heritage into Touristic Product. *GTAD*, 2, 430-452.
- Göde, H. A. & Tatlıcan, N. (2016). Approaches to Creation of Touristy, Educative and Economic Functions for the Intangible Cultural Heritage Formed on Traditional Isparta Bread. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences*, (38), 125-143.
- Gray, L. M., Wong-Wylie, G., Rempel, G. R. & Cook, K. (2020). Expanding Qualitative Research Interviewing Strategies: Zoom Video Communications. *The Qualitative Report*, 25(5), 1292-1301.
- Gülcan, B. (2010). Body of Cultural Tourism in Turkey and Need of Product Differentiation Based on Tangible Cultural Assets. *Journal of Business Studies*, 2(1), 99-120.

Evaluation of Karagöz Art, an Intangible Cultural Heritage within the Context of Tourism

- Intangible Cultural Heritage Specialized Committee (2021). <https://www.unesco.org.tr/Pages/52/19/Somut-Olmayan-K%C3%BCl%C3%BCrel-Miras-%C4%B0htisas-Komitesi>. Date of Access: 19.12.2021.
- Karabaş, S. (2014). Intangible Cultural Heritage and Folklore in Terms of Applications. *Folklore/Literature* 20(80), 99-105.
- Esfehani, M. & Albrecht, J. (2018). Roles of Intangible Cultural Heritage in Tourism in Natural Protected Areas. *Journal of Heritage Tourism*, 13(1), 15-29.
- Ministry of Culture and Tourism, General Directorate of Research and Education (2021). Features of Karagöz Art. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12744/karagoz.html>. Date of Access: 22.12.2021.
- Merriam, S. B. (2018). *A Guide to Qualitative Research Design and Practice*. Nobel Publishing: Ankara.
- Mutlu, M. (1995). Karagöz. *Journal of Theater Studies*. 12(12), 53-63.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Intangible Cultural Heritage as a Term. *National Folklore*, 25(100), 5-13.
- Özdemir, M. & Eken, Y. (2020). The Making of Karagöz Depictions as a Handicraft Product and the Place of the Imaginary Şinasi Çelikkol in the Performance Tradition. *İdil*, 74, 1599-1609.
- Qiu, Q., Zheng, T., Xiang, Z. & Zhang, M. (2020). Visiting Intangible Cultural Heritage Tourism Sites: From Value Cognition to Attitude and Intention. *Sustainability*, 12(1), 132.
- Petronela, T. (2016). The Importance of the Intangible Cultural Heritage in The Economy. *Procedia Economics and Finance*, 39, 731-736.
- Pelit, E. & Türkoğlu, T. (2019). Tourism Reflections of Intangible Cultural Heritage Values: A Review on Ebru Art. *GTAD*, 3(1), 101-118
- Şahin, S. & Özdemir, Ö. (2018). The Introduction of Intangible Cultural Heritage of Turkey on the Websites of Provincial Directores of Culture and Tourism. *MANAS Journal of Social Studies* 7(2), 563-583.
- Sevin, N. (1968). *Türk Gölge Oyunu*. MEB Yayınları, İstanbul.
- Tekin Özbek, E. & Öz Çelikbaş, E. (2021). Therapeutic Effect of Touristic Activities with the Theme of Intangible Cultural Heritage: The Case of Bursa Karagöz Museum. *Journal of Turkish Tourism Research*, 5(4), 2723.
- Türker, A. & Çelik, İ. (2012). Alternative Proposals for Tourist Product Development of Intangible Cultural Heritage Elements. *New Idea Studies*, 4(9), 86-98.
- UNESCO (2021a). Foundation Agreement. <https://www.unesco.org.tr/Pages/97/150/UNESCO-Kurulu%C5%9F-S%C3%B6zle%C5%9Fmesi>. Date of access: 15.12.2021.
- UNESCO (2021b). Representation Lists. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-%C4%B0nsanl%C4%B1n-%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BCl%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi>. Date of access: 15.12.2021.
- UNIMA (2022). General Information About UNIMA. <http://www.unima.org.tr/hakkimizda/> Date of access: 15.12.2021.
- UNIMA Turkish National Center Charter (2022). UNIMA Aims and Duties. <http://www.unima.org.tr/wp-content/uploads/2021/09/unima-tuzuk-2019.pdf> Date of access: 15.12.2021.

Appendix: Images from the shows of the participants

